

Caroli Bouilli Ba

marobrini. Questionū Theologicarū Libri septē: cētenas atq; ita in vniuersum septigētas q̄stioēs & earū solutiones cōplectētes.

Primus de deo. Folio. II.

Secundus de creatiōe angelorū. Fo. VIII.

Ter. de creatiōe materię & vniuersi. F. XIII

Quartus de voluptatis paradiso & exilio prothoplastorum. Folio. XX.

Quintus de diluuiō: regnis mūdi & humanę mentis habitibus. Fo. XXVII.

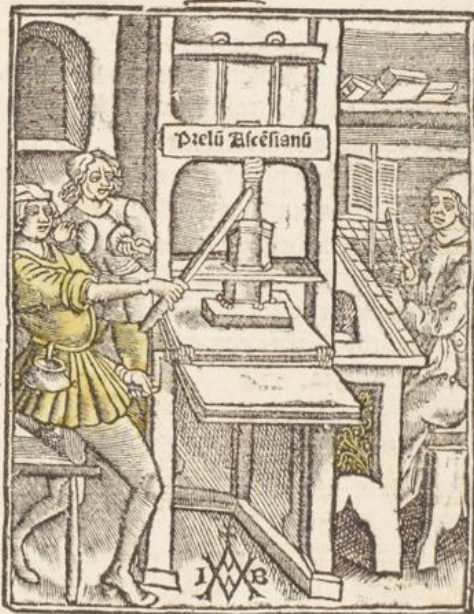
Sextus de veteri testamento ab Abrahā ad Christū & hebreorū statu. Fo. XXXVI.

Septi. de verbī icarnatiōe: xp̄i i terris cōuersatiōe & vtriq; testamēti cōcordia. F. XLVIII

Dialogi de trinitate duo. Fo. LIII.

De diuinis predicamētis. Lib. I. F. LXXIII

IB

Anno dñi 1513.

Vendat vbi imp̄ssi sūt in edib; Ascēsiānis.

Comparatus hic liber p me Johānem cincinnū de lipia i signi māsterio Verdinen; moratēni; p v. alb; zoff.

Or. angeli celo vocat fo. 9. 11.

V. 16
2

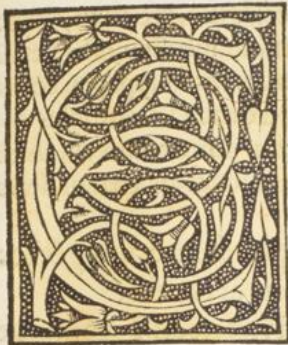
CAROLVS BOVILLVS SAMAROBRI NVS CELEBERRIMO PATRI
CAROLO DE GENLIS PRAESVLI ET COMITI NOVIODVNENSI. S.

CCIPE dignissime Praesul opusculum theolo-
gicarum quaestionum: quod in tua Carolopon-
tana solitudine cudi. Animus enim praesertim
studiosus, inter mundiales versatus: ut plurimum
sterilescit. Quæta vero & amœna solitudo: illi
iuuat, oblectat: & vberiore erga litterariã fru-
gem reddit. Nam mens ex parte triticeũ semen
emulatur: quod si inter seminandum secus viã
deciderit: calcatur atteriturq;. Si vero intra agrĩ
secessus longiuscule ab eius finib⁹ condit: pluri-
mũ iuxta eloqũ referes fructũ, votis coloni vber-
tim fauebit. Hoc mihi ipse persuades: tãtis per
apud te ruris diuerticula & vibana silentia ex-
petiũ: quoad presentium quaestiuclarũ idiogra-
phum: manus (quæ organa sunt organoꝝ) e mentis scrinio deprompsissent: & in septẽ li-
bros redactas, publico prælo comparassent. In singulis libris centenarium seruauit: denariũ
quadratum. Quapropter omnis earum numerus: ad septies centenos excreuit. Primus de
deo, diuina æterna & necessaria prædicata: ut essentiam, vnitatem, immensitatem, æterni-
tatem ac trinitatem rimatur. Secundus de creatione angelorum: illorum naturam, functi-
ones & sacras imitationes expandit. Tertius de creatione materiẽ & vniuersi: creationis &
generationis differentias ostendit. Quartus de paradiso voluptatis & exilio protoplasto-
rum: humanã noxam angelicẽ transgressionĩ cõfert: edocens hanc, illa esse grauiorẽ. Quin-
tus de diluuiõ & regnũ mundi nonnulla in initio pertractans: postea de humanẽ mētis ha-
bitibus differit. Sextus de veteri testamento ab Abrahã ad Christum: omnem Hebraoꝝ
statum euoluit. Septimus a veteri inchoans testamẽto: postq; & verbi incarnationẽ & Chri-
sti in terris conuersationẽ & in cœlos assumptionem retexuit: in fine pauca de vtriusq; te-
stamenti cõcordia prosequitur. Nec miretur quisq;, aut culper stili leuitatem. Nã aut pega-
leo vecti aut Mercuriũ talaribus pperantes: opus istud non paucis sed omnibus: nimirum
quotidiana, triviali & incõpta oratione edidimus. Qui vero & paucis scribunt & studi-
neo passu scribentes gradiuntur: hi impensiore negocio, dependẽ & comandẽ orationi stu-
dent. Hunc ergo generosissime antistes fructũ ut in siluis tuis enatum: ita & sermone paulo
incultiorẽ atq; agrestiorẽ, ex nostra arbore hilari vultu decerpe. Tibi em̃ haud ab re dica-
tur: quod tuus ager, nostro sulcatus vomere tulit. Vale ex tua Carolopontana solitudine:
quarto Calendas Martias, 1512.

CAROLI BOVILLI SAMAROBRINI
Theologicarum Quæstionū Libri Septem Ad
Amplissimum Patrem Dominum Carolum De
Genlis Præfulem & Comitem Nouioudunensē.

Primus Liber de Deo,

Vr nehesitādū
nec percūctādū
est si deus est?

Quia deum esse: &
summe euidens est
& summe necessari-
um. Ex omni enim
creatura colligitur
quoniam deus est.

Quapropter si cer-
tum ac manifestum est: esse aliquam creaturam:
certissimū profecto & indubitatum esse debet:
esse deum aliquem: omnīs creature authorem,
opificem, creatorem.

2 Cur etiā nec est: quid deus est: percū-
ctandum?

Sicut si deus est nosse / est summe necessarium:
ita & quid deus est scire: impossibile esse remur.
Omnis enim creatura: prædicat testaturq; de-
um esse. Nulla vero: quid deus sit / explicare po-
test. Esse deum: subest omni intellectui: quid au-
tem sit deus: omnē superat intellectu. Sicut igitur
ob summam euidentiā & necessitatem: non
est / si deus est percunctandum: ita & ob summā
impossibilitatem & æternam ignorantiam: quid
deus est / nemo homo percunctari debet.

3 Quid de deo primo enunciatur: ens
an vnum?

Ens & vnū: substantia ac re ipsa / i deo cōuertunt.
Attamen entis ratio: vnūs rationem præcellit.
Quemadmodū & hæc: deus est / hęc ratione præ-
lit: deus est vnus. Nam simplex & purū esse rati-
one prius est: esse vnico indiuiso imparticipato.

4 Quo pacto excludi debeat pluralitas
deorum et diuina vnitas concludi?

Per analogiam animi: facile est & deorum exclu-
dere pluralitatem, & diuinam concludere vni-

tatem. Nam sicut vnicus est & ipers intellectus
a quo omnis intellectualis species prehēatur &
in animi introducitur scrinium: ita vnicus & im-
pers de⁹ est: a quo oīs reliq; substantia / de nihilo
est ad esse euocata. Per idem minimum: itrat oīs
notio in latitudinem animi: Per eundem quoq;
deum: omnis substantia aduecta est in mundū.

5 An sit aliquid substantia infinitū præ-
ter deum?

Præter deum: nihil est substantia infinitum. Nā
simul subsistere non possunt / duo a que prima
& simpliciter infinita. Duo q; pppe infinita si es-
sent, dū vsq; ad seiuicē ptingerēt: abiuicē quoq;
finirent. essent igit finita: & nō infinita: Gaudet
itaq; infinitum: perpetua vnitate ac solitudine /
paris infiniti consortium repudians.

6 An sit pariter pter deū quicq; æternū?

Sicut præter deum / nihil est actu immensum: ita
& præter eundem / nihil æternum. Cōuertitur em
æternitas / cum infinitate substarię: estq; soli sub-
stantiali immensitati ānexa. Solus deus substan-
tia immensus est / solus deus duratione æternus.
Illius substantia / omnem substantiam transcen-
dit. Illius quoq; duratio: omnem durationē & p-
manentiam apprehendit.

7 Quomodo se habet adiuicē diuina
immensitas & æternitas?

Sicut fere locus & tempus. Nam immensitas
vt locus est: æternitas vero / vt tēpus. Immensitas
quippe est: quę supat omnē locum. Æternitas
vero: a qua / omne tempus exuperatur. Immensi-
tas est quę neq; clauditur in loco: neq; excludit
a loco. Æternitas vero: quam nullum tempus,
aut claudere aut excludere valet.

8 Quæ ambarū est prior: immēfitas an
æternitas?

Immensitas & æternitas: quo ad enunciationē
conuertuntur. Nam quicquid est immensum est
& æternum. & quicquid pariter æternum: id se
quoq; immensū esse testatur. Attamen immen-
sitas ratio: præcellit rationē æternitatis. sicut
& substantia quantitate præstat. Etenim immen-
sitas refertur ad rei substantiam: Æternitas vero
ad ipsius substantię durationem & permanenti-
am. Vnde fit vt deus: haud q; ætern⁹ / immensus

Aii.

Questionum

fit: sed quia immensus: fit & aeternus.

9 An deus ab eterno torpuerit nihil agens?

Deus ab aeterno exteriori actione nihil egit. Nam si quicquam ab eterno procreasset ad esset deo coeternum: Affuit tamen deo ab eterno: interior eius & consubstantialis actio: qua aliquid intra semetipsum egisse: & non nihil sibi consubstantiale peperisse declaratur. Haec igitur interna dei actio: per quam ab eterno sibi ipsi affuit: ostendit deum ab eterno nihil procreasse: & tamen feriatum non esse: aut infocundum ociosumque fuisse.

10 Quae maxime ratio deum ostendit esse trinum?

Quod solus est ab aeterno. Nam quia solus deus est aeternus cui ab eterno nullum aliud ens affuit: necesse est eundem aut ociosum fuisse aut trinum in semetipso. Si enim trinus non est & tamen solus fuit ab aeterno: ociosus fuit. Quia vero & solus est ab eterno & trinus: ideo ociosus non fuit: nec externa societate, ut quicquam ageret indiguit. quandoquidem interna eius discretio personalisue trinitas: exteriorum entium pluralitatem suppleuit.

11 Quid praesertim diuinae obest trinitati? Statuere deo quicquam coeternum: quod Aristoteles & plerique philosophorum fecere. Hi enim cum diuinae trinitatis mysterium nequaquam eis innotuisset: mundum deo coeternum esse dixerunt, malentes mundi astruere aeternitatem: quam deum fateri ab eterno nihil egisse & ociosum extitisse. Nempe si quicquam deo coeternum est: deus trinus non est. Et si deus trinus est: nihil profecto est illi coeternum. adeo ut vice contrariorum haec inter se depugnet: deum esse trinum, & deo quicquam esse coeternum.

12 Per quid deus colligitur esse perfectus? Per internam, aeternam & consubstantiali sui actionem. Id enim perfectum est: quod nihil extra seipsum disquirere eger: seu cui omnia quae ad ociositatem deuitanda sufficiant: interioris & in seipso exuberanter adsunt. Si igitur esset deo aliquid coeternum imperfectus esset deus: indigens exterioris entis praesentia: per quam a seipso ignaua ocia ac tedia infinitis saeculis impulsisset. Quia vero aeternae suae actionis & subiecti & obiecti intra sua substantiae gremium completitur: deo intra se exuberans, omnibus

Theologicarum

plenus & perfectus censeatur.

13 Quot sunt praecipua & prima dei praedicata quae necessarie de illo enunciuntur?

Quinque: scilicet ens, unum, infinitum, aeternum, trinum. Nam in his ferme praedicatis omnis theologia & absoluta dei cognitio versatur. Nosse enim in primis oportet theologum, esse deum, deinde esse unicum, postea esse immensum, hinc aeternum esse, postremo trinum. In his quippe praedicatis differt deus ab omni creatura. Etenim solus deus est qui est: hoc est, qui vere est, solus unicus est ab aeterno, solus immensus, solus aeternus, solus trinus.

14 In quo horum praedicatorum gentiles praecipue temporibus errauerunt?

In secundo, hoc est in unitate dei. Nam nouerant gentiles, esse quidem deum aliquem: unicum tamen esse & consortem non habere nequaquam cognouerunt: sed ad plurimum deorum cultum, nepharie prolapsi sunt: immultiplicabilem dei unitatem in plura diuidentes.

15 Per quid praesens mundi status aliquo pacto melior quam priscus esse dinoscitur? Per unitatem dei: seu cognitionem & professionem diuinae unitatis. Explosa est quippe a mundo, deorum pluralitas. Deorum responsa: ubique post Christi passionem conticuere. Idiota quoque subuersa conciderunt. Nunc igitur a pluralitate deorum foeliciter ad unitatem dei agnitionem & cultum totus mundus respicit. quandoquidem & Arabes & Iudei & Christiani: unicum deum adorant: colunt: venerantur.

16 In quo eorundem praedicatorum peccant Arabes & Iudei?

In quinto, scilicet in trinitate. Nam & esse deum & unicum esse: & immensum atque aeternum: tamen Arabes quam Iudei confitentur. Trinitatem vero illius, inficiant. Et non modo inficiant, sed & nos trinitatis cultores: plurimum deorum assertores appellat: nequaquam intelligere ualentes, quo pacto personalis trinitas, diuinam substantiam nequaquam diuellar ac dissipat. In primis igitur praedicatis nobiscum sentiunt: in supremo dissentiunt.

17 Quo pacto stāt hęc duę simul verę tan-
tū vnus est deus: & de⁹ nō est tm̄ vn⁹?
Harū ppositionū prima: scilicet tantū vnus est
deus, equi pollet huic: nō sunt multi dii. quę est
pluralitatis deorū exclusiua. Scda vero quę est:
deus non est tantū vnus, huic coīcīdit: de⁹ nō
est solū vnus, sed vn⁹ & trīnus. Ambę igitur si-
mul verę sunt. Nā prima sic diuinā asserit vnita-
tem: vt exteriori dei nūero & pluralitati deorum
aduēsetur. Scda vero hactenus diuinā: astruit
p̄dicat ue vnitatem: vt nequaḡ internum dei
numerum id est trīnitatem excludat.

18 An diuinus numerus: diuine vnitati
aduerfetur?

Diuina vnitati: diuinus exterior numerus: hoc
est deorū multitudo aduerfa. Nam simul stare
nequeunt: tantū vnū esse deū & plures esse de-
os. Diuine autē vnitati: diuin⁹ intern⁹ numer⁹,
nequaḡ cōtrariū euadit. Stāt q̄ppe simul: vni-
tas dei & trīnitas dei, Vnitas q̄dem substārialis.
Trīnitas vero personalis. Etenī vnitas & nume-
rus: contrarie sumpti, contrariū non sunt.

19 An nequeat naturali ratione arcanū
dinosci trīnitatis mysteriū?

Mens fide diuinit⁹ illustrata: per facile ex his quę
naturalia sunt: arcanū diuine trīnitatis mysteriū,
ratiōe cōprobabit. Nā & ex ratiōe diuine bonita-
tis & actiōis & sapiētię: palā diuine trīnitatis de-
mōstratio colligit: cū nequeat bonū esse: nisi qđ
diffusiū suū: seq̄ ip̄m alicui impartiens: cū item
neqat eterne agere, circa seip̄m: nisi cuius substā-
tia, absq̄ sui diuisione: in extrema & mediū dis-
creta fuerit: cū deniq̄ sapiens nō sit: nisi quod se
ip̄sum nouerit, seq̄ ip̄sum intueri possit.

20 Quo pacto p̄ trigonā pyramidē: diu-
nę trīnitatis mysteriū sit inuestigādū?

Trigona pyramis: primū est & minimū mathe-
maticorū corporū iure eodem cunctis p̄stātī⁹,
in quo est reperire p̄ctū, lineā, sup̄ficiē, & corp⁹.
Hoc ergo pacto ex trigona pyramidē: diuinam
scrutare trīnitatē: dicēs patrē esse vt diuinā sub-
stātię p̄ctū, inter vero patrē & filiū, & sp̄m sc̄tm̄:
statue diuinā sup̄ficiē. Vbi autem tres personas
ad coīcīdentiam diuinę totius substātię re-

duxeris: dic ibi constari, totius diuine pyramidis
plenitudinem & corpulentiam.

21 Quę sit ppositionū varietas: q̄ ex di-
uina trīnitate in pyramidis analogia
eliciatur?

Prima dei ppositio est hęc: pater est, quę est vt di-
uine pyramidis primordiū seu punctū. Secunda
vero est hęc: pater gignit filiū, quę est vt diui-
na linea, seu motus vnus in vnū, Tertia est hęc:
pater & filius spirāt, spirītū sanctū: quę est, vt di-
uina sup̄ficiēs: seu duorū motus in vnū. Supre-
ma vero & quarta enūciatio, est hęc: pater fili⁹
& spirītus: sunt vnus deus, quę est vt diuinū cor-
pus: seu trīum in vno coīcīdentia ac perpetua
in identitate mansio.

22 Quot sunt quę ad diuine vnitrīnita-
tis arcanā scientiam sufficiant?

Septē: scilicet vnitas, trīnitas, æqualitas, simili-
tudo, ordo, p̄prietas, sufficiētia. Vnitas em̄ con-
functio & inseparabilitas est diuina: totius sub-
stātię. Trīnitas vero: personalis eius discretio,
in patrē, filiū, & spirītū sanctū. Æqualitas
paritas est personarum: nihil maius aut minus,
prius aut posterius edifferens. Similitudo: vni-
formitas est diuinarū qualitatum & cōmuniū
dei appellationum, vt bonitatis, veritatis, eterni-
tatis & aliarū huiusmodi. Ordo: indicat patrē,
primam esse personā, filiū secundam: spirītū ter-
tiam. P̄prietas ostendit patrē gignere, filiū
gigni a solo patre, spirītū procedere ab vtroq̄.
Sufficiētia: haud plures in deo personas esse q̄
tres, attestatur: quaternitatem personarū & aliū
quemuis earum numerum/ excludens.

23 An diuina interior & cōsubstāntialis
operatio p̄ quā deus trīn⁹ est: vnico ac
simplici radio absoluatur?

Minime: sed duplici. Alio quidē directo: alio ve-
ro reflexo. Nā directus radius filiū gignit: re-
flexus vero spirītū profert. Estq̄ directus radi⁹
generationis: reflexus vero p̄cedētię appellād⁹.

24 Quid est directus dei radius: & quid
reflexus?

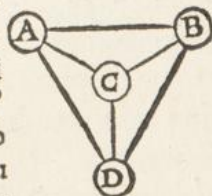
Directus radius is est: quo pater gignit filiū dat-
q̄ esse filio. Et is est vnicus, prim⁹, simplex.

A iii

Questionum

Theologicarum

Reflexus vero est quo pater & filius: spiritui sancto esse largiuntur. Et is est. Vn^o qui dem vt pcedēs a patre, vn^o vt procedēs a filio: in perso na spiritus sancti eadem nu mero, concurrens. Directus eū diuinitat[radius est vt a b: Reflexus vero vt a c & b c.

25 An in puncto & in profundo diuine py ramidis: contingat diuina aliqua inter na operatio?

Nequaquam. Nam omnis diuina consubstantialis actio: contingit in duplici magnitudine, scilicet in linea & in superficie, vt in linea a b: & in super ficie a b c. Linea quippe a b: generatio est filii a pa tre. superficies vero a b c: processus est spiritus sancti ab vtroque. In puncto autem a: nulla consi stit actio: neque in profundo a b c d. Etenim hec tria a b c, nec gignunt nec producunt d.

26 Quod est diuinum punctum: quod linea: quod superficies: quod profundum seu corpus?

Diuinum punctum est a, patris persona. Diuina li nea est a b: filii a patre generatio. Diuina superfi cies, est a b c: spiritus sancti ab vtroque emanatio. Di uinum vero corpus seu profundum: est a b c d. que est trium personarum in substantiali dei vni tate coincidentia.

27 Quae sunt horum interuallorum in deo proprietates ac differentiae?

Haec sunt: quia punctum dei, explicat esse patrem. Linea vero: filium gigni a patre. Superficies: autē spiritum procedere ab vtroque. Corpus demum trium personarum substantialem explicat vni tatem. Haec propositio pater est: diuini proprietas est punctum. Haec vero pater gignit filium: diuine lineae proprietatem aperit. Haec autem pater et fi lius, spiritum sanctum eliciunt: diuinam superficiem ostendit. Haec denique pater & filius et spiritus sanctus, sunt vnus deus: diuinum profundum cor pusue enunciat.

28 Cur filius interdum media persona in terdum vero extrema nuncupatur. simili ter & spiritus sanctus nunc extrema per

sona nunc media vocatur?

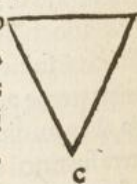
Pater in diuinis: quouis modo prima persona est. filius autē & spiritus sanctus: extreme ac mediae psonari, no[m]i[n]e, officio & ordine variat. Nam filius, ordine medius est. spiritus vero ordine extremus ac tertius. Attamen officio, filius extremus. Spiritus vero velut amboque connexio: medius reperitur. Medius igitur ordinis in deo, filius est: quod est extre mu[m] officium. Spiritus autē extremus ordinis: medius of ficii & complexionis amboque extremorum.

29 An generatio filii & emanatio spiritus sancti: non sunt vna aliqua dei actio?

Generatio filii & processus spiritus sancti: sunt vna aliqua dei in seipsum progressio ac naturalis con uersio, per quam trinus perfectus ac sapiens hoc est se ipsum noscens: deus pronuntiatur. Sicut enim vi sibilis oculus: dum vnice in speculo seipsum intuet: in veritate imaginē & vtriusque mediū aliquo pa cto discernitur: ita & quod dei coreplationē noiat: omnē consubstantialē dei exprimit actionē, quae generatione & processu, in vnus substantiae perso nali trinitate adimpletur.

30 An idem sit quod spirat pater ei quod spirat filius?

Quod spirat pater & quod spirat filius: sunt ea de numero: persona spiritus sancti. que non confu se, sed discrete, a patre & filio procedit. Si enim confuse a patre & filio spiritus manaret. a b nequaquam ab vtroque in triangulo a b c: per lineas a c: & b c: deriuaret. Essent enim lineae a c & b c: per quas ab vtroque pcedere, spiritus intelli gitur: inter se confuse & linea vna. Est autē idē numero c: quod procedit ab a & b: sed lineis a c & b c.

31 An eodem modo pater & filius sunt vnus in diuina substantia: & vnus in spiritu sancto? Minime. Nam pater & filius, sunt vnus in spiri tus sancto: vt quaedam extrema concurrentia in medio. In diuina autem substantia: modo: non modo pater & filius sunt vnus: sed & spiritus san ctus pari id est substantiali vinculo cum abob^o so ciat. Spiritus enim scilicet psonalis est copula: diuinorum extremorum patris & filii. Diuina autē substantia

essentiale vinculum est trium diuinorum suppositorum: patris filii & spiritus sancti.

32 An diuinarum trium personarum nomina: sint propria & singulis accommodata? Pater & filius que sunt extremarum nomina personarum: congruunt illis vt adinuicem dicuntur. Nam pater est filii pater. Et filius patris filius. Spiritus quoque sanctus (quod est mediae supremeque persone nomen) eidem competit vt ad extremas refertur. Nam spiritus: et patris et filii spiritus est/ ac facta emanatio. Extremarum tamen personarum appellationes: ad mediam improprie sunt. Nam pater non est spiritus sancti pater. Nec filius, est filius spiritus sancti.

33 An diuina interna actio: sit annexa passioni. vt deo in seipso agente quicquam patiatur?

Diuina interna actio/est a passione separata. Agit enim deus intra seipsum: patitur tamen nihil. Gignit pater/gignitur filius. Agit pater/nō tamen patitur filius. Pater item et filius: spirant spiritum sanctum. Spiritus vero sanctus ab amobus profertur. Agunt pater & filius: erga spiritum. Spiritus tamen impassibilis manet.

34 Quomobrem diuina interna actio: nequaquam conuertitur cum passione?

Quia diuina interior actio: est ipsius esse largitio. Nam pater gignēs: dat esse filio. Pater quoque et filius: spiritui sancto esse largiuntur. nec aliud quicquam: dat pater filio/que esse: nec pater & filius: aliud conferunt spiritui preter esse. Quapropter diuina consubstantialis actio: est a passione separata. quādoquidē omnis passio sit substantialis forma aut accidentis/in subiecto receptio.

35 Quae est haec actio: quam passio committatur?

Productio forma: aut substantialis, aut accidentalis. Omnis nempe forma: ei in quo profertur subiecto, passionem infert. nec vsque fieri potest vt productio forma: mate esse, ac recipi in subiecto: sit a passione separata. In deo autem: nullū subiectū nulla forma aut substantialis aut accidentalis: quare nec actio passioni sociata.

36 Quomodo differt in diuina consubstantia-

tiali actione: processio a generatione? Generatio filii, est vnus ab vno: processio vero vnus a duobus. Generatio est extremi ab extremo. processio vero media ab extremis. Generatio directione: processio vero reflexione adimpletur. Generatio fit in linea: processio in superficie. Generatio est motus vnus in vnū. processio vero motus duorum in vnū.

37 An plus accipiat spiritus sanctus a patre quam a filio: aut plus a filio quam a patre?

Aequam substantiae portionem: mutuatur spiritus sanctus a patre & filio. Omnis quippe inaequalitas: procul a diuinitate abest. Non enim magis patri propinquat spiritus quam filio: neque magis filio quam patri, sed eque vtrique propinquus est: & paribus radiis ab vtroque pendet.

38 An prius pendeat spiritus sanctus: ab vno extremorum quam ab alio?

Aequalitati substantiae: annexa est aequalitas durationis ac permanentiae. Consequens enim est, vt spiritus sanctus qui aequam substantiae portionem, a patre & filio capescit: non prius etiam ab vno quam ab alio procedat. Quippe qui haud quāquam ab vtroque separatim: sed vna simulque, totus procedit. Diuidit enim spiritum sanctum: qui prius illum ab vno extremorum, quam ab alio educit ac profert.

39 Quo pacto senarius perfectorum numerorum primus in diuina trinitate reperitur? Pater monas est, filius dyas, spiritus sanctus trias. Ex monade aut dyade ac triade: senarius perfectorum numerorum primus constat. qui & tertius trigonus est: & ternis partibus exultat: monade, dyade ac triade. Hunc ergo numerum: merito tertium appellamus. Nam trinū, vt trigonū. Trinū, vt tertium trigonū: Trinū, denique vt tres partes habet.

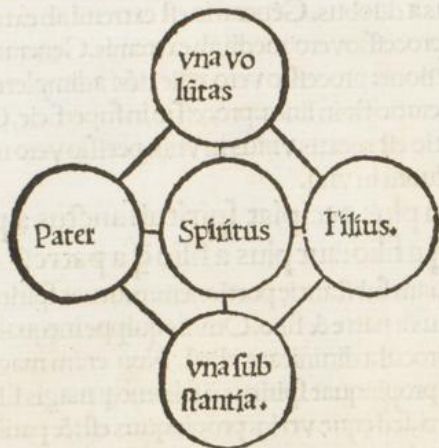
40 An interior dei operatio sit voluntaria?

Qui dixerit internam dei operationem per quam trinus est, esse voluntariam: fatetur & illam esse contingentem. deique sibi ipsi voluntarie, substantiam esse impertitum. Dicimus aut internam dei operationem nequaquam voluntate & contingentia: sed natura & necessitate esse merendam, vtpote que aliter esse non potuit.

41 Quotuplex est vinculum trium personarum?

A IIII

Duplex. Vnū substantiæ. Aliud volūtatis. Nam tres psonę & vna substātia sunt: & voluntate pa

res. Vnū sunt: & vnū volūt. Sicut enī substātiali vīnculo sibiīpsis adalligant: ita & vnānimitate cōcordia & paritate volūtatis: p oīa in vnū cōspirāt. nec possibile est vt altero horū vīnculorū abinuicū diducant separenē dissocientur.

42 An generatio filiū a patre: sit prior emanatione spūs sancti ab vtroq;

Prior est ordine, nō prior duratione. Nā sicut ab eterno, genit⁹ est fili⁹ a patre: ita & ab eterno, spūs ritus ab vtroq; pcessit. Aeternus est pater: Aeternus filius. Aeternus spūs ritus. Semp genuit pater filiū. Semp pater & fili⁹ spm sanctū ptulerūt. Nūq; fuit pater, absq; filio, nūq; pater & fili⁹: absq; spū scō. Sicut tamen filiū pater ordine p̄it: ita filius ordine tenus spm p̄cedit. Nā pater psona p̄ma: fili⁹ sc̄da: spūs tertia.

43 Cum pater genuerit filiū ab æterno: quo pacto nunc quoq; gignit eundem Et spūs sanctus cū ab vtroq; pcesserit ab æterno: quō nūc etiā ab iisdē pcedit?

Diuina interna actio: vtramq; qualitātē hoc est & successiuā & permanentē imitatur. Successiuam quidē, vt semp est in fieri: permanentē vero, vt est semp in esse. Quapropter fili⁹ idē, q; genit⁹ est ab æterno: & gignit & gignet assidue. Et spūs sc̄tus q; ab æterno pcessit a patre & filio: idē i numero, ab iisdē & procedit & iugiter processurus. Simil⁹ em est diuina operatio, successiuę qualitati ex pte

principii: ppter assiduā a causa depēdentiā: p̄manenti vero ex parte finis: ob diuinorum partuum permanentiam, statū & idēritatē.

44 Quomodo differt externa dei actio: ab interiore?

Differt in tribus: scilicet substantia, duratione & obiecto. Substantia quidem, quia inconstantia est: & extra diuinam substantiam profusa. Duratione, quia minime æterna: sed tēporanea. Obiecto vero: quia circa obiectū nihili perfecta. Nā per eam, de nihilo cuncta emersere: ex non esse in esse diuinitus tractata.

45 An externa dei actio aliqua necessitate pependerit?

Diuina trinitas: creationis tollit necessitatē. Nā deus, quia trinus est: ociosus non est: nec extero aliquo indiget ente: sibi soli sufficiens. Quę igitur creauit deus: hęc nulla necessitate, sed sola volūtate & clementissimę bonitatis instinctu produxit. Sicut enī interna dei actio: necessitate & eternitate subnixā est: ita & externa, per contingētiā, voluntatem ac tempus venit metiēda.

46 An deus parem habeat in seipso potestatem quo ad esse & non esse: quam habet in creaturis?

Nequaquā. Nam dedit esse creaturis: q; sibi metip̄ esse non dedit. Potest & annihilare creaturas quę tamē seipsum annihilare nequit. Ip̄e enī substantialē nodū creaturarum & strinxit & soluere potest: quī suę ipsius substātię nodum, nec voluntariē vinxit nec soluere potest. Opifex est omnium: q; nō est sui ipsius opifex: creauit oīa: q; seip̄m non fecit. Diuina igitur potētia haud eodē modo ad deum & ad creaturas, se habere iudicatur.

47 An sit deus impotens in seipso: tanq; qui nec seipsum fecerit: nec sibi ipsi substantiam adimere possit?

Minime. Quē enim nec seipsum fecerit: nec sibi ipsi naturalem substantiam adimere queat: id imbecillitas & impotentia nō est. sed virtutis & potentia exuberantia atq; immensitas: quasi per eam dicere liceat superari & obrui deum a sua ipsius immensitate: vt pote qui non potens est non fuisse: nec potens non esse. Nam posse non esse seu

posse negare seipsum: haud quā potestati & virtuti: sed infirmitati potius ascribendum.

48 Qualiter hæc duæ simul verè stant: potuit deus ab æterno: creare omnia: & non potuit deus ab æterno: creare vniuersa? Prima propositio huic a quipollet. potentia habuit deus ab æterno vt crearet omnia. Secunda vero huic coincidit: non potuit deus facere oia sibi coæterna. In prima iugē la est particula ab æterno: cum verbo potuit. In secunda vero diuidenda est determinatio ab æterno: a verbo potuit: & cōstruenda cum infinitiuo verbo creare.

49 Cū deus potuerit ab æterno creare oia: cur noluerit ab æterno ea pducere? Edocuit præcedens, quo pacto potuerit & nō potuerit deus: ab æterno creare vniuersa. Potuit em̄ secundum adiacetiam potestatis: quæ illi affuit ab æterno. Nam deus, est æterna creationis oim̄ potestas. & non potuit: per presentiam realis exequutionis, quandoquidem implicat contradictionem: vllam esse creaturam deo coæternā. Noluit igitur de⁹ ab æterno facere: quod ab æterno fieri non potuit.

50 An ideo impotens sit deus: q̄a nō potuit vllā pducere ab æterno creaturā? Nequaquā impotens, immo vero imensus eē colligitur. Nā si quicquid produxisset ab æterno: illud esset deo coæternum, diuisum ab eius substantia. Atqui id non posset effectus esse & opificiū deī: quod esset illi coæternum. Debet enī opifex: antecellere omne suum opus. Aduersatur igitur tam diuinæ potentia: q̄ trinitati: esse deo aliquid coæternum, quod sit ab eius substantia alienum.

51 An possit deus ens aliquod extra se actu infinitum? Sicut non potest de⁹ extra se ens aliquod, sibi coæternum & simile in æternitate: ita nō potest extra se ens aliqd, actu immensum: sibi ipsi par & æquale in substantia. Conuertuntur enim adinuicē: æternitas atq; immensitas: quæ sunt proprietates deī icōmunicabiles: cum solus deus & æternus & imensus sit. Nam posse deū aliquod ens extra se æternum atq; infinitū: est deū posse cadere a deo seu deum negare seipsum. Si autem

deus a deo cadere nequit: nec vtiq; potest extra seipm, equali sibi ente propagari.

52 An deus aliquando faciet quicquid facere potest?

Et si immēsis seculis, de⁹ aliqd pcrearet: nūq̄ tñ id faciet: q̄qd facere potest. Immēsa q̄ppe est ei⁹ potestas: quā nec eū vllū, nec exterior vlla substantia, capescere, exhaurire, & exānre sufficit. Semper igitur quicquid factū erit: longe inferior erit, eo quod fieri possit.

53 An interior deī operatio perinde atq; exterior fiat circa nihil?

Minime. Nam pater, nō dat esse filio de nihilo, neq; pater & filius: sp̄m̄ sanctū de nihilo producunt. Interna quippe deī operatio ex esse, profert esse: et lumen elicit de lumine. In hac em̄: priuatio, tenebrę & nihil, locum non habent: quæ soli exteriori diuinę operationi accommodantur.

54 An deus de suamet substantia creauerit vniuersa?

Non. Diuina quippe substantia imparticipabilis est: cuius non potest pars vlla, a toto diuelli. Si autem deus de sua substantia, oia procreasset: diuelleretur ip̄ primis pars aliqua diuinę substantiæ a tota, ex qua fierēt omnia. Insuper & omnia essent ab æterno & coequalia deo: quæ p̄ summis incommodis exhibilamus.

55 Ex quo fecit omnia deus?

Manifestum est cum solus deus fuerit ab æterno: & is de sua (quippe imparticipabili) substantia nulla procrearet entia: illum omnia de non ente, siue de nihilo pcreasse. Nulla siquidem illi affuit materia, aut queuis alia substantia eidē coæterna: ex qua omnia patrarit.

56 An toti nihilo: siue non enti: dabit esse deus?

Hec fere coincidit cū gnquagesima sc̄da. Si em̄ toti nihilo siue non enti, nō nūq̄ daret deus esse: faceret & opere impleteret, quicquid facere potest. Nunq̄ igitur erit totū nihil, nunq̄ id totū qd nō est accipiet a deo substantiam, sed qcquid hætenus de nihilo factum est: per exigua quædā eius est portio quod nundum est: quodve in nihilo relictum.

no
qd faceret
totū qd
impleret
q̄ deo fieri
imma su
eoz q̄ nō
du ferit

Av

57 Vbi ē mūdus seu quicquid creatū ē? Cum prēter creaturas superfit solus deus: necesse est mundū siue omnē creaturā receptā esse in deo & subsistere in deo: sicut temporale imaginem: in aeterna veritate: & finitā substantiā in infinita substantiā. Est em̄ deus immēsa sphaera: cuius centrū est vbiq; & circumferentia nusq; circū plectens & ambiens omnē suam creaturam.

58 An deus per creationem omnium immutatus sit?

Vniuersorū creatio: nullo pacto per se: diuinam substantiā immutauit: q̄ sicut ante creationem omnium erat infinita: ita & post ortū eorum permanet perseveratq; immensa. Immutauit tamē deum secundū accidens: quia q̄ solus fuit ab eterno: desit esse solus: incipiens esse socialis:

59 An diuina sphaera: sit orbis concauus vel potius solidus?

Diuina sphaera orbis immēsus est: natura solid⁹ ad centrū vsq; simili ente id est diuinitate plen⁹. Non enī pro modo & quantitate creaturarum: cessit diuinus orbis: intra seipm̄: sed & creaturae in deo sunt: & deus in creaturis manet. Nā creaturarū vniuersitas totiusq; vniuersi moles: diuinae collatiōe sphaera: centro persimilis iudicatur.

60 An extra diuinum orbē: migrare possit mundus aut vlla creatura?

Nequaq;. Sicut em̄ centrū extra captū suae circūferentiae fieri nequit: ita & omnis creatura cū ab immenso sui creatoris obruatur orbe: ab eius ambitu emigrare prohibetur. Haud enī finitū fieri potest extra captum infiniti. Vnde fit vt foelix sit status creature: quā sui creatoris praesentia et naturalis circūstantia nūq; destituit ac deserit.

61 An deus in aeternum creabit aliquid?

Sicut deus non ab aeterno aliquid creauit: ita & nequaq; aliquid in aeternum creabit. Etenim creatio quae est nouorum entium de nihilo pductio: sicut principium habuit: ita est & finem ac terminum habitura. Nam neq; aeternitas neq; cui: sed tempus, creationis mēsurā.

62 An deus in aeternum conseruabit aliquid?

Etsi non in aeternū creatur⁹ est aliquid deus: est tamen in aeternum cōseruaturus aliquid. Nam angelos, rationales animas & materiam propter eadem animas: immortalitate donauit: volens eas in futuro toto quo permanere: et naturali substantia nunq; spoliari, destitui, priuari. Praeter ea vero quae dixim⁹: caetera cuncta mortī obnoxia cernuntur.

63 An creatio secundum terminum diuinae potentiae definita sit: aut potius iuxta metam diuinae voluntatis?

Nequaq; iuxta terminum diuinae potentiae definita est ipsa creatio: sed solum iuxta modū diuinae voluntatis. Nam non ideo plura non creata sunt entia: quia creati a deo non potuerunt plura, sed quia plura creare noluit. diuina enim potentia immensa: cui in exteriori creationis actu, terminum: non natura aut necessitas vlla sed sola voluntas imposuit. Quae namq; potuit infinitos procreare mundos: tantum vnum creare voluit.

64 An deus quadam necessitate & indigentia: conseruabit in aeternū aliquid?

Qui nulla necessitate: sed sola voluntate omnia de nihilo fecit: is nulla necessitate sed sola bonitate & cōmunicatiōe sui instigante: aliqua in aeternum saluaturus est. Etenim nō magis egebit in futuro seculo deus angelis: rationalibus animabus & materia: q̄ in priore indiguit: fuit in primo quo solus potest & in futuro perseverare sol⁹.

65 Quomodo potest & non potest de⁹ annihilare omnia?

Potest potentia absoluta. Et non potest potentia ordinata. Nam sicut per potentiam absolutam: omnia eduxit de nihilo: ita & vī eiusdem immensa & incircūscripta: potestatis: potest omnia rursus conuertere in nihilum. Attamē non omne id vult deus: quicquid posse praedicator: siue quo ad creationem siue quo ad annihilationē omnium. Vult enī eas praesertim quas ad imaginem sui procreauit: permanere quāternas.

66 Quid est potentia dei absoluta: quid item ordinata?

Potentia dei absoluta est potentia simplex vt in

teligif a volūrate & ratione ſeparata. Potētia ve-
ro eiufdē ordinata: eſt ei⁹ poteſtas volūtarī, boni
rati & rationi annexa ſeq; rationi ſubiiciens. Po-
teſt enī deus ſimpliciter & abſolute angelos, ra-
tionales aīas & materiā in nihilum perdere. Hęc
tñ vt bonus vt rationalis non perdet: ſed in ſu-
ture immortalitatis quo clemēter ſaluabit.

67 An hæ potētīe: ſint in deo diuerſe atq;
q; diſtinctæ?

Nequaq;. ſed vna ſunt potētia numero. q̄ vt ſim-
plex & immenſa, vocat̄ abſoluta, vt vero circun-
ſcripta: & bonitate, voluntate ac ratione, p crea-
turarū modo & ſalute, cōtracta: appellat̄ ordina-
ta. Abſoluta quippe potētia cuncta de nihilo p-
duxit: quorū nōnulla, vt potiſſima entia: ordina-
ta potentia iugiter ſaluabit. Abſoluta potētia: ſe-
cundū deum eſt metienda. Ordinata vero: iuxta
modū, naturā & capacitātē creaturarum eſt con-
trahenda.

68 Cū potentia dei abſoluta immenſa ſit
ordinata vero potentia finita: quomodo
non ſunt hęc diuerſæ atq; diſtinctę potē-
tiæ?

Vtraq; potentia ſicuti diximus, vna eſt numero
potētia: actu immēſa atq; infinīta. Hęc tñ vt ex-
tra diuinā ſubſtātiā, finite opatur: ſeq; ipſam, na-
tura: creaturarū accommodare ſtudet: finita & or-
dinata vocat̄. Oīs em̄ diuina potētia: ſecundum
eſſe in deo, immenſa, exteriore tñ ope & exequu-
tione: finita eſt, contracta, ordinata.

69 Quid replebat omne mundi ſpatiū:
priuſq; mundus crearetur?

Sola vnitas diuina: quā pleriq; non irrationabili-
ter, immēſam ſpheram appellāt: cuius centrum
vbīq; eſt & circūferētia nuſq;. Diuina quippe vni-
tas nec ceſſit creaturis: nec excluſa eſt ab ipſis. Ipſa
ſiquidē in omnibus permāſit, & oīa intra ſuę ple-
nitudinīs atq; immenſitatis gremiū, abyſſumq;
recepit. Dedit enī nō cedēs: intra arcana ſuę ſub-
ſtātię ſeptra, oīs ſuę creature locū, māſionē ac ſedē.

70 Quanta eſt replētia & plenitudo vni-
uerſi: collatione dei?

Nulla. Nā ſe habet vnuerſum ad deū: ſicut cen-
trū ad immēſam circūferētiā. Si igit̄ nulla eſt p-
portio cētri, ad finitā circūferētiā: quanto ma-
gis nulla eſt cētri, ad circūferētiā immenſam
pportionis ratio. Quare & vnuerſi replētia: di-
uinę collatiōe ſphere cēſeāt nulla.

71 An tēpus ſit cum æternitate propor-
tionabile?

Nequaq;. Nullū ſiquidē finitū: pportionē habet
ad id qd̄ eſt immenſum. Tps aut̄ finitū: vt quod
vtrōq; termino, principio ac fine coerceſt. Aeter-
nitas vero vtrinq; immēſa: nullorū terminorū ha-
bitū limitata. Vnde ſit vt eo modo ſe habeat tps
ad æternitatē: ſicut & replētia vnuerſi, ad plenī-
tudinē diuinę vnitatis.

72 Cū mundus ſit vt diuinę immēſe ſphe-
ræ: cētrū: diuinę aut̄ ſphere ſint infinīta
numero cētra: in quo eorum eſt mūd⁹?

Mundus diuinę ſphere immēſitate vndecūq; ob-
ruit: fixus in medietullo eiufdē. ſicut cētrū quod-
dā in imēſa circūferētia: ambitu. Et q̄q; diuinæ
ſphere ſint infinīta numero cētra: nō tñ vbīq; e-
mūdus. neq; per infinīta diuinę totius ſphere cē-
tra vagat̄ aſſidue locum, ſedē, ſtatūq; demutans
Vt prius in vno cētro, poſterius vero in alio reſi-
deat. ſed in vno aliquo (i quo volūrate dei fact⁹
ſubſtātiā accepit) fixus atq; immotus pſeuerat.

73 Quot poteſt deus creare mundos?

Tot numero: quotquot ſunt cētra, in diuinę totius
ſphere immēſitate. Si igit̄ in diuina ſphera ſūt
numero infinīta cētra: pōt & de⁹ creare mūdōs
numero indefinitos. Quotquot enī crearent̄ mū-
di: hī nunq; diuina cuncta expenderēt cētra: ne-
q; ad diuinę ſphere circūferētiā, ambitū ac ter-
minū pertingere ſua mole ſufficerēt.

74 Cur creauit deus tantū vnū mūdū: cū
queat infinītos?

Quia & ipſe tantum vnus eſt. Nam deus veritas
eſt & exemplar mundi. Mundus autem, diuina
quædam imago ac relucētia. Vnica autem ve-
ritas in vnica pariter imagine, extra ſeipſam relu-
cere. ſeq; ſpectari & pprīū vultū agnoſcere voluit
Atq; hanc ob cauſam: vna, vnū mūdū pcreauit.

Questionum

Etenim vultus vnus, qui autem in speculo: haud plures sed vnicam sui imaginem, in speculo profert.

75 Qualiter possit deus extra se producere infinitum: & non possit extra se infinitum?

Potest deus extra se producere infinitum, secundum numerum. Et non potest extra se infinitum secundum substantiam, deus enim est finitus numero. Nam tantum vnus. Substantia vero est immensus. Deus igitur eo modo quo finitus est, hoc est numero: potest extra se infinita. Eo vero modo quo est infinitus, id est substantia: non potest extra se, ne vnum quidem infinitum.

76 Cum deus possit infinita numero producere entia: an aliquando hic infinitus numerus perducetur ad creatiois & essendi actum?

Nunquam. Nam si hic numerus adimpleret & produceret ad essendi actum: subsisteret extra deum aliquid ens actu & substantia infinitum, quod fieri nequit. Etenim ex entibus, substantia quidem finitis, actualiter numero infinitis: constaret moles entis alicuius, actu & substantia immensi. impossibile est igitur vt infinita numero entia, quae producere potest deus aliquando ad essendi actum: perducantur.

77 Quo pacto diuina potentia: contrarie per creaturas seu mundum explicatur?

Hoc modo. Nam dicimus diuinam potentiam seu deum tantum esse vnum & infinitum. Vnus ergo, multa potest. Infinitus: finita, non autem vnus: tantum vnum potest: neque infinitus: potest substantialiter infinita. Ad hunc enim modum, vnitati creatoris multitudo creaturarum: & infinito operum finita officia, contrarie respondere cernuntur. deus quippe vt finitus est: potest infinita. Et vt infinitus: potest tantum finita. nam finitus est numero: & potest infinita numero. Substantia autem infinitus est: cum tamen nequeat substantias producere immensas.

78 An sicut solus pater in diuinis: est generator filii: ita & solus pater sit creator mundi?

Haud eodem modo de externa dei actione: sicut & de

Theologicarum

interna sentiendum. Nam interna: fit iuxta personarum proprietatem. Solus enim pater, genuit filium, solus pater & filius spirant spiritum sanctum. Extera autem dei actio hoc est vniuersi creatio: nequaquam proprie: sed cõiter a tribus personis emerfit. filius enim concreauit patri: & spiritus sanctus: vna etiam cum patre & filio, cuncta precreauit. Haud igitur sicut solus pater est generator filii: ita solus pater est creator mundi.

79 Si oes tres personae: mundum cõcreauerunt: cur alia est mundi pars similis patri: alia filio: alia spiritui sancto?

Adam in analogia respondet patri Eua filio Cain spiritui sancto. Attamen quelibet diuina persona: cuiuslibet honorem creationem, est operata. Deus enim qui coniunctim & absque differentia seu proprietate suarum personarum cõdidit vniuersum: in plerisque partibus vniuersi, arcanum suum mysticum vt numerum signauit: vt ex ordine, numero & congruentia creaturarum: in ternis ipsi decor, ordo atque discretio agnosceretur.

80 An deus instigatione creaturarum aut hyatu nihil: produxerit vniuersa?

Minime. Nam non erant creature: priusquam ille fierent. Quomodo ergo earum instigatio: exciuerit deum in creationem vniuersi. Rursum nihil & eius quod non est nullus est instinctus nullusue hyatus. Non igitur hyatus halitusue nihil: induxit deum vt crearet vniuersum.

81 Quare praesertim diuina qualitas deum induxit: vt crearet vniuersum?

Bonitas & communicatio sui. haec enim diuinitati diuina, extra diuinam substantiam elicuit. etiam quae ab eterno intra diuinam substantiam ferebat consubstantiali partu secundus: extra radem diuinam gremia eduxit: vt exterioribus tenebris illuceret & incõsubstantiali foetu propagaretur. Non enim statim vt pulcher, vt sanctus, vt perfectus, creauit mundum sed, vt bonus & diffusiuus sui.

82 Quid est bonitas & quid malitia?

Quid sit bonitas praecedens expressit. Est enim communicatio & impartitio sui. Bonitatis igitur ratio, diuinum radium: tam intra diuinam substantiam quam extra eandem elicuit. omnemque dei partem siue consubstantiales siue incõsubstantiales praefiniuit. Pater enim vt bonus: filium genuit. Ex ambobus quoque: bonitatis ratione scilicet spiritus emerfit. Ac demum

duce eadem bonitate: vniuersum a patre filio & spiritu sancto emanauit. Ex opposito autē bonitatis: diffinienda malicia. Nam malicia negatio sui est: & priorū radiorū in seipso retentio. Si malus fuisset pater: non genuisset filiū. nec pater et filius, protulissent spiritū sanctū. nec pater filius & spiritū sanctus pcreassent vniuersum. Diuinus enim radius, bonitatis ratione: a patre iprius emerit in filium. A patre & filio in spiritum sanctum. Ac deniq; a patre filio & spiritu sancto voluntarie in nihilum, ex quo pdiit vniuersum.

83 An creatio vniuersi diuinam adauxerit bonitatē: tanq̄ que prius dūtaxat intra seipsam lucebat: postea vero extra seipsam illuxerit?

Et si diuinus radius, ab aeterno dumtaxat intra diuinā substantiam splenduerit: nunc vero & inuis & extra luceat: nō est tamē nunc melior deo, q̄ fuit ab eterno. Nam bonitas eius: & eterna est & inmensa. Quod autē est inmensum: id nullo pacto adaugeri & maius fieri potest. non est igitur creatione vniuersi: diuina bonitas effecta maior.

84 A quo sumit initiū diuini totius radii siue interior siue exterior progressio?

A patre. Nam pater fontana deitas est: & diuinorum personarū prima. quae a nullo genita, creata, procedens, acta. Ab hoc enim diuinus emetgens radius filium parit. Idem vero radius inter vtrunq; reciprocus spiritum profert. Qui demū per tempora, extra diuinę substantię septa erumpens: vniuerso ortum dedit.

85 Quot sunt: diuini partus?

Generati tres: duo cōsubstantialis vt filius & spiritus, & vnus inconsubstantialis vt vniuersum, diuinus quippe radius intra deum, duo profert: filium scilicet ac spiritum. Extra autem deū, elicit vnū vt mundum. Persona enim patris: diuinus fetus non est. vt pote a qua diuinus radius: sumit suę totius pgressionis initiū.

86 Quo pacto trium huiusmodi diuinorum partuum: explicāda sit differētia? His tribus: generatiōe, processu & creatiōe. Nā gigni p priū est filiū. pcedere spiritu sancti: creati veropriū vniuersi. Gignit em filiū: pcedit spūs,

creatus est mūdus. Rursum filius: fetus est vnus, vt patris spiritus veropartus est duorū: p̄ris & filiū, Mundus autē fetura triū: p̄ris inquā filiū ac spiritu sancti. Etenī vnū ab vno gignit: vnū a duobus pcedit: vnū creatū est a tribus psonis.

87 An sicut consubstantialis dei partus filius ac spiritus: sunt in actu assiduo: hoc est in generatione & processione iugis: ita & partus incōsubstantialis: sit in creatione assidua & emanatione perpetua a suo creatore?

Nequaquā. nā dixim⁹ internos dei partus: cōplecti naturā vtriusq; qualitatis, hoc est successiue atq; permanētis: vt pote q̄ & semp̄ pariunt: & iugiter iudē sunt. At incōsubstantialis dei partus id est mundus: haud quaquā successiue sed solius permanētis qualitatis naturā cōprehēdit. Qd̄ em creatū est semel, siue pmaneat siue dispereat: nequaquā amplius procreatur.

88 In quo p̄cipue incōsubstantialis dei partus hoc ē mūdus: cōsubstantialis partus imitat⁹? Nō in adeptiōe substantię: sed in cōsequutiōe & renouatione virtutis. Nā mūdus vt dixim⁹ q̄ creatus ē semel: haud quaquā de cetero substantiā a deo accipiet. Mutuat tñ assiduā ab illo virtutē: sine q̄ in esse pmanere & cōseruari neq̄. Imitat⁹ igitur mūdus nō in substantiā, sed in virtute: cōsubstantialis dei partus, quia sicut horū substantia, iugiter pendet ab suo initiō: ita & mūdus iugē a deo mutuat virtutem.

89 An in eo instat⁹: in quo inchoata ē: vniuersorū creatio: sit necessario inchoata? Sicut deo nulla necessitate creauit vniuersū: ita & ei⁹ creatiōē in nullo instat⁹ necessario inchoauit. Equidē cōcepta ē in aliquo certo ac definito instat⁹ potuit tñ aut antea aut postea inchoari. Nā & locus mūdi in diuina sphaera: & tps eiusdē i⁹ eternitate: nō ex aliq̄ necessitate, sed a diuina sola voluntate: determinationē sui acceperunt.

90 Cur magis potuit deus differre creatiōē mūdi vsq; in finē eternitatis: q̄ ac celerare eandē ab eternitatis initiō? Quia potuit deus nō creare mūdum: ac differre creatiōē mundi vsq; in eternum. nō aut potuit

Questionum

Theologicarum

creare mundum ab æterno: quandoquidem nulla creatura: potest equalis esse suo authori atq; opifici. Itaq; magis potuit differre deus creationē mundi vsq; in finem æternitatis: q̄ accelerare eā dem ab æternitatis initio. Nā nihil obest deo nō esse mundum. Esse tamen mundū ab æterno: & trinitatis diuellit mysterium & diuinam perfectionem imminuit.

91 An habeat æternitas extrema principium finemq; quibus cōerceatur?

Æternitas habet: & nō habet extrema: habet q̄ dem secundum deum: qui totam illā nouit per uagatur apprehendit: quiq; ī tota æternitate manet: illius principium et finem noscens. Non habet autem secundum nos: quibus media duntaxat æternitatis instantia seu tempora nota sunt. Nam qui dicit deum fuisse ab æterno: intelligit eundem fuisse ab æternitatis initio. Et qui illum dicit futurū in æternum: intelligit illum fore in vsq; æternitatis periodum.

92 An idea mundi fuerit ab æterno?

Si ideam mundi distinguis & a deo & a mundo: dicimus ideam mundi nec fuisse ab æterno nec esse aliquid. Si autem ideam mundi dixeris eē deū aut conceptionem mundi a mente diuina: dicimus ideam & exemplarem mundi formā: esse ab æterno. Præcepit enī ab æterno diuina mens mundū quem secundum tēpus perfecit.

93 An ab æterno fuerit cōceptus mūd⁹: in mente diuina?

Hæc fere est eadem cum præcedente. Nam mūd⁹ di idea & exemplaris forma: est eiusdē cōceptio in mente diuina. Cū autem diuina mens mutari nequeat: necesse est vt ab æterno illa mūdū cōceperit: & in semetipsa futurū præuiderit. Et nō modo substantia mundi: sed & quātitas & tempus & locus eiusdem: diuinæ menti ab æterno in notuere.

94 An æterna mundi conceptio spectet ad mundum: tanq̄ pars eiusdem?

Nulla pars mūd⁹: est aut subsistit ab æterno. Totus enī mūdus creat⁹ est a deo. Nihil aut creatū mūd⁹ æternum esse potest, non est itaq; æterna

conceptio & idea: spectans ad mundū tanq̄ pars eiusdem. Quæadmodum & idea domus: quæ in mente architecti, materialem domum præcurrit: etsi aliquo pacto spectet ad domum: tanq̄ illius prænuncia: non tamen pars est eiusdem. Est enī a domo penitus obseruata.

95 An æterna mūd⁹ conceptio sit accidēs aliquod in mēte diuina: sicuti & idea domus: accidens est in mēte architecti?

Diuina mēs substantialiter omnia est, utpote quæ oibus esse dedit. Quo modo igitur diuina mēs omnia est: ita & omnia noscitur. nō equidē per habitū accidentiū & spiritaliū notionū: sed simpliciter ac eo ipso quod est. Quæ enī cūctorū veritas est: vere ē omnia: & veraciter siue substantialiter omnia nouit. Non est itaq; mundi conceptio accidēs aliq̄d in mente diuina: sicuti idea domus: accidens est in mente architecti distinctum ab illa.

96 Si idea mundi neq; est mund⁹ neq; ali quod accidens in mente diuina: an sit diuina mens?

Supereſt vt si mundi idea: nec mūdus est, nec diuina: mentis accidens vt sit diuina mens. Nam quicquid in deo est deus est, quicquid diuina menti inest: diuina mens est. A diuina quippe mente omnis accidētium alietas procul faceſſit. Et nō modo diuina mens, non accidentibus permisceſſet sed & angelica mens, illi vicina: eiusce puritatis vsq; a deo æmula est: vt & accidentium inhesionē dedignetur. Intellectualiū quippe accidētium fons: in humana mente primum ſcatuit.

97 An diuina mens secundum se totam sit idea & exemplaris forma mundi: an potius secundum aliquam suæ discretionis personam ac proprietatem?

Nōn. q̄ deum diuinamq; mentem: vt conuicti & indiscrete ſumptam, appellare licet ideā exemplaremq; formam mundi. Satiū tamē est, vt ſacris eloquiis consentiamus: exemplarem mundi formam ſumentes, in aliqua diuinarum proprietatum siue personarum. Nam interna dei operatio per quam discretus ac trinus ē: exterioris operationis æterna causa est, & præcurrens ab æterno exemplar

98 Que presertim diuinarū proprietatū siue personarū: sit idea & exemplaris forma mundi?

Secūda psona: cui cōgruit filii nomē. Hęc est em̄ per quā (vt facta referēt eloq̄a) pat̄ creauit secula. Hęc est itē q̄ diuini verbī, sapiētie, cōceptiōis, lucis & splendoris noīe insignit̄. Sicut em̄ humana mēs: ad instar eiusce notiōis, quā gerit arcanā sensibile p̄fert vocē: ita & pater in cōtēplatiōe filii, spūs sancto cōcurrēte mundi ornatū cōpleuit.

99 An mundus ad amūssim & equationē suę exemplaris causę: perfectus & consummatu sit?

Mīnime. Nā exemplaris & prima mundi causa: im̄ mēsa est. Mūdus aut̄ finit̄. Atquī impossibile est vt finitū ens: ad p̄cisiōnē & equalitatē entis infinitū assurgere queat. Et nō modo diuinę mētis p̄cisiōnē, mūdus nō attingit: sed & accidētalis idea, quā mēs habet architecti, in sensibili ac materiali domo, neq̄q̄ ad amūssim explicat̄. Haud em̄ capax ē materia: mētalis spiritalisve p̄cisiōis.

100 In quib⁹ dissidet: prolabitur: dissonat q̄ mund⁹: ab sua idea & exemplari causa? In quattuor. Primo in substātia. Nā alterius substātię est mūd⁹ ab sua exemplari causa. Deinde in triplici quātitate: scilicet in quātitate substātię: in quātitate duratiōis: & in quātitate qualitātū. Nā substātia creatoris: immēsa est. Substātia vero mūdi: finita. Duratiō itē dei, eternitas est. Mūdi vero p̄manētia: aut tpe aut euo metiēda. Diuine quoq̄ cūctę qualitates: vt bonitas, veritas, sapientia, p̄fectio & alię huiusmodi: p̄ excellētiam & immēsitatē in deo finiunt̄: q̄ mediocri mō & per tenui quodā vestigiō: creaturis adesse cōperiunt̄. In his igit̄ quattuor q̄ dixim⁹: plabiē dissidet dissonat q̄ mūd⁹, ab suo fonte, initio & exemplari causa.

Theologicarū quęstionū primi libri Finis Anno. M. CCCCC. XII. die. XIX. Decembris.

THEOLOGICARVM QVAESTIONVM
Liber secundus de creatione angelorū.

Vid primū creauit deus?

Angelos. Nā hęc sūt purissimę mūdi essētia: simplices, incorporeę, inuisibiles, abstractę a materia, immortales, deo p̄ om̄ oib⁹ creaturis simillima, ātiquiores materia, elementis & omni alia sensibili creatura.

2 An in creatione angelorū: contigerit vlla temporaria successio?

Cuncti angeli, idē acceperūt essēdi initii: in instanti eodem, a deo p̄creati. Quapropter neq̄ in creatione singulorū eorū, neq̄ in creatiōe vnuerforū: contigit vlla tēporaria successio: cū & quilibet repente totus emerferit: & cūcti simul exort̄ sint.

3 An inter angelos: vlla sit substantialis coordinatio patris & filii aut causę & effectus?

Nulla. Nā nullus angelorū: pater est aut causa alteri⁹: null⁹ angel⁹ aliū p̄genuit: aut alteri quo modolibet esse dedit. Oēs q̄ppe simul a deo facti sunt: & repēte e nihilo in esse p̄dierūt. Qui aut̄ alteri⁹ aut patrē aut causam esse dixerit: tēporariā successiōnē inter eos inducit.

4 An angeli sint simplices essētię?

Si contuleris angelos deo: tum per potentiam & actum finiēdi sunt: vt pote qui prius fuerunt in potentia essēdi: q̄ in actu essēdi. Nam ex nō esse & e nihilo in esse prodierunt. Sin autē illi ceteris creaturis cōferent̄: cum sint primus act⁹ creaturarū: & primordiū atq̄ initii eui earundē: tūc merito simpliciū essētiarū nomina recipiāt. Sūt enim puri actus: absq̄ priore potentia.

5 Cur angeli sunt substantia q̄ duratiōne simpliciores?

Quia secundū duratiōnē: prius fuerūt in nō esse q̄ in esse: prius in potentia essēdi: q̄ in actu essēdi. Nā qui nūc sunt: toto primo euo nequaquā fuerūt.

Questionum Theologicarū.

At secundū substantiā & essentiā: simul facti sunt nec habuerunt vllā suę substantię partē, alia priorē. Haud em̄ alia est essentialis pars angelicę substantię, q̄ prior facta sit: alia vero q̄ posterior creata. Sunt ergo simpliciores substantia: q̄ duratione.

6 An posse esse angelorum sit pars eorundem?

Si posse esse angelotū distinguis ab esse eorū: dico illud posse esse, nequa q̄ eorū esse partem. Nā id posse esse, deus est: qui est æterna nō modo angelorū, sed & vniuersorū potentia. Si vero posse esse angelorum, dicis coincidere cum esse eorum dico rursum id posse esse, non esse partē eorū: sed totam substantiā iporum. Nam in simplicib⁹ angelis posse, est esse: & esse, posse.

7 Quotuplicia sunt esse & posse angelorum?

Duplicia, quedā quidē secundū tēpus dicta, quedā vero secundū substantiam. Posse angelorum secundum tempus præcedit esse eorundem secundum tempus. Nam priusq̄ fuerint āgeli: esse potuerunt: & ex posse, in esse: a deo producti sunt. Posse vero eorundē secundū substantiā: nequa q̄ substantiale eorum esse præcellit: vt pote qui diuini partibus, priore & posteriore carēt.

8 An diuiduæ & in tempore: cœlestes illi spiritus: cūctarum rerum scientiam adepti sint?

Nequa q̄. Nā angelica substantia, vna cū ipō esse cūctarū rerū scientiā adepta est. Vnde fit vt angelica pfectio: sit triniter repētina ac instātanea. Primo in adeptiōne simplicis substantię, secundo in consequutiōne naturalis scientię, tertio inter substantiā & sciētīā. Etenī neq̄ illius substantia, diuidue creata est neq̄ sciētīa sensim eidē infusa: neq̄ prior facta substantia: q̄ indita scientia.

9 An mēs āgelica humane mētis more per notiones variasq̄ species itelligat? Itelligere per notiones variasq̄ species: propriū est humane mētis: q̄ sicut extero alligat subiecto vt corpori: ita & ab alieno obiecto, cuncta in imagine & specie capescere cogitur. Est em̄ humana mens: velut oculus obiect⁹ velamine, Angelica

autem mens vt nudus & reuelatus oculus: q̄ nec alieno haret subiecto: nec a diuerso pariter obiecto, singula per species disquirat. Hæc em̄ dū semetipam nouit ab initio: simul omnīū scientiā, in propria essentia nancisci credatur.

10 Si inter angelos nulla est naturæ coordinatio: tanq̄ patris & filii: quo illi inter se ordine coaptantur?

Ordine diuinarū functionū: quo diuinis obtutibus astāt: deoq̄ pro vitrib⁹ & obsequitur: & illi in mundanarū rerū administratiōe cooperant. Sūt em̄ hi administratori spūs: q̄ cōgruis & inconfusis ordinib⁹ naturalib⁹ ve officiis ac functionib⁹ & sibi inuicē & humanis mūdanicq̄ rebus p̄sunt.

11 An sint angelorū: alii aliis priores?

Priores quidē sunt alii, aliis: ordine, dignitate, functione. Nō autē priores: natura, substantia, creatio ne aut tpe. Nam cuncti, simul facti sunt. Alii tamē aliis sublimiores sūt: q̄ ceteris dignitate, functione & vicinia dei præstantiores habentur. Seraphicus em̄ oīm suprem⁹ ordo: cominus & absq̄ medio deū speculat. Angeli vero: omnīū postremi: in deum nituntur diuinisq̄ fulgoribus lōgū simo ac tenuissimo radio exatiant.

12 Cum omnes angeli: æquales sint origine & adeptiōne substantiæ: quo pacto non æquales sunt dignitate: claritate & scientiā?

Quia cuncti angeli simplices act⁹ sunt & primū conceptus vniuersi: ideo & hi simul creati sunt. horū autē actuū officia & actiones: diuina dispensatio, in ministeriū sui & suę creature: lōge lateq̄ dispartiri voluit. Alias quippe tanq̄ sui contēplatrices, suarūq̄ laudū buccinatrices: perpetua circa se continet māfione. Aliis vero vt inferiorib⁹ quandā praxis similitudinē indidit: vt mūdana disponant negocia. Nā & stellæ firmamenti: oēs quidē simul & eodē istāti, create & pfecte sunt. Non oēs tñ eiūsdē sunt claritatis: sed alia, ab alia differēs claritate.

13 Cur dicuntur oēs angeli inter se equi uoci & substantia incōmunicantes?

Quia simul facti sūt: & neq̄ ali⁹ ab alio genit⁹ ē.

Quilibet em̄ angelus est totus & perfectus in se metipso: omne esse, quod natus est habere: intra se cōplectens & habens ab initio. Nullus quippe angelus: est de substantia alterius: nullus eorum, habet intra se aliquid: quod sit alteri. Nullus in sup̄, hoc aliquo priuatur: qđ illi sit p̄priū.

14 An āgeli sint nati aliud fieri q̄ id quod sunt ab initio?

Imperfectum esse ab initio & aliud aliquid fieri natum: peculiare est hominū non angelorum. Nā hi & substantia & scientia & gradu: ab initio perfecti sunt. Habent em̄ a natura, quicquid nati sunt habere, quandoquidē sicut ars, industria & varius labor: diuidue, humanā perficit mētē: ita & natura, angelicam consummat.

15 An angeli creati sint extra suae perfectionis gradum & locum?

Nequaquā. Nam si quisq̄ angelus esset extra suae perfectionis & beatitudinis gradum procreatus: is aliud fieri natus esset q̄ id quod est ab initio. Nō em̄ perfectus esset & consummatus natura, sed arte, labore & industria, in suae perfectionis gradum ac locum subuehendus. In eo igitur loco & gradu creatus est oīs inuisibilis spūs: in quo perfectione, beatitudine & patula dei visiōe portat.

16 Cum omnes āgeli & beatissimi spūs: natura nitantur in deum: an sint nati inferiores: suae perfectionis ratione: in superiorū ordinē ac hierarchiā traduci?

Oīes angeli, in sua sede qua creati sunt: iugiter permansuri sunt: ibi perfectione, beatitudine & visione dei portaturi. Coelestes quippe illi congrui & incōfusi ordines: quā ab initio distinctionē, hierarchiā ac ordinatissimā seriē, a deo acceperunt: hanc immutare non valent. Nulla etem̄ potest: in tam sacris ordinibus, induci confusio. Non igitur inferiores spiritus nati sunt in superiorū ordinē traduci, subuehi, attolli.

17 Si inferiores spiritus nequaquā nati sūt: in superiorū ordines trāfferri: cur dicitur illi ab istis traduci ac subuehi i deū? Eminentiores spiritus, dum inferiores traducūt subuehūtq̄ in deum: haud illos, in suum ipsosq̄

ordinem attollunt. sed diuinos fulgores (quos primi ipsi lucidius manifestius & vberius a deo promanantes hauriunt) per seipsos traduces, in inferiorum mentes deriuant. Atq̄ eo pacto ipsos inferiores spiritus (q̄q̄ fixos, q̄q̄ immobiles: & a sua sede nequicq̄ emigrare valentes) diuine lucis insinuatione: in deum traducere & attollere dicuntur,

18 Cur nouem sunt huiusmodi coelestium ordines spirituum?

Quia ternarius ter auctus, inuolutusq̄ seipso: nouenarium parit. Est enim ternarius mēsurā diuine trinitatis ac discretionis: quae merito in primordio sui totius operis, hoc est in angelico genere: triniter apparere & exprimi voluit. Nā dū taxat tres eorum ordines sunt. Ceterum dū & vnusquisq̄ eorum trinus est: nouē numerantur.

19 An post instans creationis angelorum: nullus angelus de cetero creatus sit?

Nullus. Nam sicut vnusquisq̄ angelus perfectus est ab initio & substantia & scientia: ita & omnium angelorum numerus vnico primo instanti: totus emerfit. ita vt deinceps vnitas illi non sit addenda. Potest tamen deus quotidie novos & quidē innumeros creare. Quem tamen modum/ eorū multitudinē definīuit atq̄ iposuit: hunc nequaquā transgredietur.

20 Quo pacto definītus est numerus angelorum?

Sola dei voluntate & prouida sapiētia. Non enim tot creauit deus: quasi plures creare non poterit. Immensa quippe eius potestas seipsam sapientia & voluntate: in certo eorum numero coarctat: atq̄ a pluribus tēperauit. Nempe & stellas potuit deus creare: aut pauciores aut plures. Illius tamen inscrutabilis sapientia eorū numerum: nobis ignotum definīuit.

21 Cur angeli gignere: suae substantiam propagare nequeant?

Quia sunt integri & perfecti ab initio: habentes intra seipsos: omne esse quod habere nati sunt. Etenim sicut intra se: nihil complectuntur aut vendicant alieni: ita & extra suae substantiae se pra: nihil relinquunt propriū et ad se pertinentis.

Questionum

Omne siquidē p̄priū intra se concipiunt & claudunt. Omne vero exterū atq; impertinēs, excludunt. Si autē gigneret angelus: haud esset id, quod quid esse natus est, quandoquidem generatione: nonnihil ad se spectantis ac propriū, sibi vendicare: et ex non esse in esse transferre conatur.

22 Cur angeli dicuntur esse puri: simplices & impermixti?

Propter tres causas. Primum quia sunt intellectus nudi: hoc est naturali carentes velamine, reuelata acie deum cominus specularantes. Secundo quia incorporei & abiuncti a materia. Tertio, quia toti, integri & perfecti ab initio: alienum nullū esse intra se complectentes: neque quicquid ad se pertinentis aut propriū excludētes. His tribus de causis: merito cuncti angeli puri, simplices & impermixti vocentur.

23 Quorum est propria generatio suęve substantię propagatio?

Singularium duntaxat & sensibilium entium; quæ in ambitu celi lune & quattuor elementorum plenitudine conuersantur. Nam neque in ipsa mole & spissitudine celorum: neque supra celos, in intellectuali mundo contingit aut fit vlla generatio seu nouę substantię origo & ad esse productio. Simplex enim creatio, absque vlla sequenti generatione: angelicas celestesque species perfecit.

24 Vbi est creatio a generatione separata?

In intellectuali & caelesti mundo. Nam angeli nec geniti sunt nec gignunt. Celi quoque nec geniti sunt: nec gignere possunt. Simplici enim creatione angeli, caeli celestesque species vt planetę & stellę emerferunt. Nulla quippe illis indita est potentia, gignendę posteritatis, cum toti ab initio perfecti sint & in actu subsistentes.

25 Vbi est creatio generationi coniuncta & annexa?

In singularibus siue in entibus sensibilis mundi; Nam simplex creatio: protulit duntaxat initia & primordia sensibilium specierū in vtroque sexu, a quibus serie naturalium generationum: vna

Theologicarum

quaque species, per sua deinceps indiuidua & singularia explicatur atque in esse procedit. In sensibili enim mundo generatione perficitur: quod creatione simplici ab initio inchoatum.

Cur sola singularia gignere possunt?

Quia nullum singulare: est ens totum, integrum, perfectum, habēs ab initio in seipso omne id: quod ad esse ipsius spectat. Si enim singulare ens: esset purus actus, nihil habens permixtę potentię & priuationis: gignere non posset, quandoquidem nihil haberet extra se: generatione vendicandū & ex non esse, in esse traducendum.

27 An in angelis nulla sit priuatio & alteritas essendi?

Nulla. Nam alioquin simplices, puri & impermixti non essent. Et rursum: per huiusmodi priuationem & alteritatem essendi: adesse illis, gignendi facultas. Nempe id esse (quo natura priuarentur essentque imperfecti) nati essent per generationem adipisci. Quia enim filius: aliquo pacto spectat ad esse patris: hanc ob causam pater, id quod ad ipsius attinet esse: comparat disquiratque generatione. At vnicuique angelo, id ipsum natura indidit ab initio: quod ad ipsius & esse & bene esse spectat.

28 An angeli mobiles sint?

Nequaquam. Nam puri actus sunt priuatione carentes. Omnis autem motus, oritur ex priuatione: quæ solis sensibilibus rebus adest. Sunt enim creati angeli: in perfecta substantia: perfecta quantitate: qualitate: et loco seu gradu: a quibus non dimouentur. Quod enim mouetur vrgente imperfectione & priuatione moritatur: vt habitu quem nat⁹ est habere: impleatur ac perficiatur. Non sunt igitur mobiles angeli vtpote qui nec gignuntur nec augentur nec alterantur nec locomutantur.

29 An adsint angelis præter naturalem substantiam, quantitas: qualitas: & locus?

Quattuor rerum genera sunt: substantia quantitas qualitas & locus. Hęc autē aliter in sensibilibus

aliter in angelis sunt accipienda. Nam in sensibilibus: substantia, veraciter distinguitur ab accidētibus: quae re ipsa aut inesse aut adiacere illi dicitur. Quod autem in sensibilibus est reale accidēs: in angelis est accidēs ratiōis. Haud igitur angelici habitus sensibili more ab angelicis substantiis sunt eximendi.

30 An sint angeli in tempore et loco?

Minime. Nam locus omnis sub celo est: in quatuor elementis. Tempus autem est in celo. Nam in prima ac suprema mundi latatione: cuius nūmerus, sensibiliū rerum durationem ac permanentiā emetitur. Angeli autem neque sub celo, in elementis degunt: neque in ipsa caelesti regione, sed supra caelum, indulgeta est illis cūiterna mansio. Sunt igitur angeli: & tempore & loco eminentiores.

31 Si angeli nec mobiles sunt: nec in loco manent: quo pacto hi ad homines a deo mitti dicuntur?

Hac angelorum a deo, ad homines missio: diuinorum nutuum aut arcana aut manifesta est in finuatio, haud enim est sensibilis, seu diuidua angelorum, humano more: de loco in locum progressio. Nam incorporei & imateriales sunt: apta ad materialē progressionē organa, ut tibiae pedesque non habentes. emetuntur autem ipsa mundi elementa variisque mundi partes in instanti: quod dissidet a motu. Omnis enim motus: temporarius est, diuiduus, successiuus.

32 An duntaxat in assumptis hominum corporibus appareant?

36 Possunt angeli in assumptis hominum corporibus apparere & visibiles fieri: id tamen praeter naturam eorum est. Nam rationale est sanctas huiusmodi mentes emortuorum hominum corrupta corpora nolle assumere. Satius autem est sentire: quoniam quoties ad homines mittuntur: vim habeant, ut iuxta humanę infirmitatis modum: & seipsos visibiliter componant: & arcanos dei nuntus, sensibiliter enuncient.

33 An sint humana aliqua corpora referuata angelis: ut in illis ad homines mittantur? Huiusmodi corpora esse angelis referuata: nonnulli voluerunt. Id tamen plerique repudiāt. Nam aut haec corpora, creata sunt a deo absque humanis aëribus:

p solo angelorum ministerio. Hoc autem absurdum est: quoniam quidē vel angeli semper in illis habitarent. Et hoc est praeter eorum naturā. Si autem quaeque & quaeque in illis versarentur: haec corpora creberrime essent occulsa: utpote nec aëram nec spiritum haberent. Si autem haec corpora quae referuantur angelis: functa sunt aëribus, quae in hoc seculo protulerint: & hoc est priore irrationabilius. Nam forte & aëribus quae in eis habitarent corporibus: & maior ipsis angelis, fieret iniuria.

34 Si angeli & absque corporibus sunt & absque corporibus mittuntur: quo pacto hominibus apparent?

Potestatem habet componendi semetipsos: iuxta humanę infirmitatis modum & breuē carnalis oculi intuitum. Si enim potest visibilis homo, magis quibusdam artibus facere: ut a ceteris (in quorum medio steterit) nequaquam videatur: quātomagis potest inuisibilis spiritus, diuina virtute operari: ut a mortalibus videatur.

35 In quibus praecipue sensibus: angeli apparere & reuelari solent?

In his praesertim sensibus: qui omnium praecipui & praestantissimi sunt: ut in auditu & visu: quos discipline sensus appellamus. Etenim nobilissimi quoque litatum: sunt vox & lumen. Vox siquidem auditu: lux vero visu hauritur. Apparēt igitur angeli ut plurimum in figura humanę vocis: quā apte effingunt: & in lumine: quo ab hominibus cernuntur.

36 An per imaginatricem facultatē nequaquam reuelentur?

Immo frequentiuscule: ut quoties per somnium reuelantur: diuinorumque nutus in silentio noctis insinuāt. Nam & imaginatrix facultas, sensibus principat: & ad disciplinā spectat. Rationabile autem est: ut angeli, qui ad homines discipline & eruditiōis eorum gratia mittuntur: in sensibus discipline praesertim reuelentur.

37 Cur in tribus inferioribus sensibus: minus solent apparere?

Quia tres inferiores sensus, olfactus, gustus, tactus, culinarii sunt: nequaquam ad animi partem, sed ad carnis corporisue alimoniam pertinetes. Quo enim modo palpabiles essent: qui incorporei, qui iuxta eloquium, carnem & ossa non habent? Arramē cū olfactus

Questionum

Theologicarum

fit carnaliū sensuū p̄cipuus: & odor perfectū ac spiritale quiddā, quo etiā placari solet de^o: legūtur nōnunq̄ angeli, in odore suauitatis & mira redolentia sanctis hoib⁹ innotuisse, Angelica q̄pe substātia: inodora non est.

38 Quo argumento: probentur angeli: nequaq̄ in assumptis corporib⁹ mitti? Argumēto tactus q̄ sensuū corpulētissim⁹ est: sola corpora & materialia palpare nat⁹. Nā p̄ter tactū & gustū: in oī sensu crebri⁹ apparere solēt, vt in imaginatiōe p̄ somnū, in auditu p̄ vocē: in visu p̄ lumē, in olfactu p̄ odorē. In gustu autē & tactu: rari⁹ innotuisse legunt⁹. Si autē in assumptis corporibus apparerēt, cur de his scriptū eēt palpate & videte quia spūs carnē & ossa nō habet sicut me videtis habere.

39 An humanæ etiā menti nequaq̄ insinuentur atq; appareant?

Immo q̄maxime. Nā oīs extera sensibilis & manifesta eorū apparitio: quā p̄ sensus hoib⁹ innotescit: causa mētalis & arcane insinuatōis patrat. Mēs em̄ cūctorū est sensuū apex finisq; sup̄mus, quo p̄ferūt & in q̄ cōdunt: q̄cūq; quomodolibet p̄ sensuū valuas in hoīem irūpūt. Si igit̄ angeli nostris sensib⁹ haud p̄pter sensus, sed mētis gratia reuelantur: hi p̄cipue ipsi menti adaperiunt.

40 An sit propriū angelorū: hominibus per sensus apparere?

Nequaq;: sed p̄ter naturā eorū est. Nā natura inuisibiles sunt: & neq; p̄grediētes, neq; loquētes, edentes aut bibētes. Hac tñ corā hūanis oculis (instructiōis & cōsolatiōis hoīm gratia) plēnūq; eff̄ inxisse legunt⁹. Est & āgelis p̄ter naturā: esse & conuersari cū hoibus, in elemētis: cum naturalis eorū regio: sit supercaelestis aura.

41 An queant angeli hūanæ menti: absq; sensuum p̄sidio reuelari: & eidem diuinos insinuare nutus?

Si p̄nt angeli innaturali mō hoc est vt sensibiles, hūanę mēti reuelari: manifestū est quoniā & naturalis mō: q̄maxie eidē possint apparere, diuinosq; illi p̄dēre & explicare nut⁹. Nā cū angeli sint corporis exptes: nullo corporeq; molis obice p̄pēdiuntur, quomūn⁹ secreti⁹ & int⁹: hūanę mēti cō

grediant: illāq; absq; vllō vocis aut sensuū p̄sidio: per ipsosmet nutus spiritales vt insinuatōes erudiant.

42 An angeli sint entia singularia?

Quilibet angelus, specie differt ab alio angelo. Est igit̄ qlibet āgelus p̄ seipsum: vt vna tota species perfecta ab initio: nihil aliud cōsequi nata: q̄ quod illi inditū est ab sua origine. Sūt itaq; āgeli longe sublimiores & eminentiores: singularium entium substantiis.

43 Quid singulare ens?

Est qd̄ quāto priuat̄ actu: tanta abūdat potētia, seu cui⁹ est extra ip̄m, tā tā sumere idēritatē: q̄n̄ta illi inest: alteritas. Vel qd̄ quātū a p̄prio esse diuidit: tantū dē alienę essentię & alteritati copulatur. Nā singulare ens, cū nō sit ab initio q̄cqd̄ ip̄m esse natum est: generatione perficit seipsum, idq; quod non erat acquirit.

44 Quid species?

Substantialis species est extra cui⁹ orbē, nihil est accipe p̄p̄riū & p̄tinētis: & in cui⁹ orbē ac circulo: nihil est alienū & imptinētis repetire. Nā species est simplex p̄p̄rietas, sine imptinēte: & pura idēritas sine alteritate: purus quoq; act⁹, sine potētia & priuatōe. Est em̄ species purus act⁹: existens a natura id q̄cqd̄ esse nat⁹ est. Quapropt̄ vt etiam dixim⁹: species nec genita est nec gignit.

45 Si angelici spūs q̄ species quædā sunt nec gignūt nec gignūtur quæ sunt illorum actiones?

Sicut inter angelos nullā dixim⁹ esse naturę coordinationē ac seriē: sed dūtaxat ordinē officiorū diuinariūq; functionū: ita & ab illis tollim⁹ actiones naturę: vt gnationē, p̄gressionē & vitalē operationē: q̄ in cibi & pot⁹ v̄su cōsistit. Oīs quippe angelica actiō sacra qd̄ā fūctiō est: q̄ p̄ modo suo, omnis angelus nititur in deum.

46 Quot sunt angelicæ functiones & spiritales actiones: quib⁹ in deū nitantur?

Tres: purgatio, illuatiō, p̄fectiō. His em̄ actionib⁹: & sibi inuicē & hoib⁹ p̄sunt: diuinos fulgores de mēte ī mētē: v̄sq; hoīm aīos traducētes. Hoc nepe mō īferiores mētes a superiorib⁹, in deū subuehūt: nō q̄ īferiores ab suis ordinib⁹ excedāt: an

helentq; ad ordinem eminētiōꝝ mētium. sed q; transfusa per supernorum mētes, diuina lux: ad inferiorum vsq; mentes pertingit.

47 Quid est āgelos ex officio suo & sacra functione attolli in deum?

Angelos ex officio suo & sacra functione attolli in deū: haud est illos velle fieri eq̄les deo. neq; inferiores, velle p̄stātoribꝫ coeq̄ri. Id q̄ppe ip̄sibi se est. Angeli autē nequaq; ad ip̄sibile: & id ad qd phasēis nō ē: aspirāt. Illos autē attolli ī deū: est reuerent & p modulo suo singulos vt diximꝫ: diuōꝝ fulgoꝝ, ī sua sede atq; māsiōe fieri p̄cipēs.

48 Quē est diuīe lucis & splēdoris natura: q̄ angelicos ordīes incōfufos seruat?

Diuīe lucis diuīnorūq; splēdoꝝ natura est: vt a sumo deo a quo sumit īitiū, ad imū vsq; vltimū: q; spiritaliū oculōꝝ: p̄ medios oculos oīa purgās illuminās & p̄ficiēs pertingat. Magis em̄ natura lucis est descendere in ima: q̄ ip̄oꝝ oculōꝝ, in excelsa & summa attolli. Hoc igit̄ pacto oīs spiritalis oculꝫ ī suo gradu & loco: diuini fit particeps fulgoris. saluatq; p naturā lucis benignē sese ppagātis, spiritaliū oclōꝝ cōgruētia & ordiatio incōfusa

49 Quid est niti & subuehi in deum?

Niti in deū: ad spiritalē oculū diuīe lucis & sapiē capacē referē. Subuehi autē ex natura luminis ip̄suis & fulgoris p̄det. Nā seip̄o qdē nitiū oculus: appetitq; p̄iceps fieri lumīis. Lux autē ip̄m oculū subuehit in deū: hoc est ip̄si deo, iuxta modum suū cōsimilē reddīt. Est itē niti: sumendū ab inferioribꝫ spiritibꝫ. Subuehi autē, ab eminētoribꝫ bꝫ. Nā illi qdē seip̄is nitiū: ab istis autē subuehūt.

50 Cum inter celestes spiritus purgādi ordines desint: quomodo in his locū habet ea actio: q̄ purgatio nūcupatur?

Hanc diuus dionysius, in libro eccl̄iasticē hierarchie p̄ponit, dicēs nullā esse celestē distinctionē, obnoxia scelerī: eā quoq; q̄ maliciē manus dedit: reliquaꝝ incōfufis ordinibus decidisse. At autē in celesti hierarchia, purgationē eē: cū inferiores sp̄is, aut a deo aut a superioribꝫ spiritibꝫ edocētur: quē iterim ignorabāt. Porro obiciētī cur angeli si q̄q; ignorāt: & alii ab aliis interī edocētur: prius dictū sūt a natura & suē creatiōis īitiō oīa

edidisse. Respondendum. Aliā esse & naturalī & imutabiliū reꝝ sciam: Et aliā cōtingentiū. Illā oēm: angeli ab īitiō imbiberunt ab īstātī suē creatiōis cūcta naturalia noscētes. Hāc vero īndies alii ab aliis discūt. dū volūtate dei quæ circa mūdum & humanum genus futura sunt: aliis per alios īndies reuelantur.

51 Quis ordo est: āgelicāꝝ triū actionū?

Angelicarū actionū geminꝫ est ordo: Alius temporis, Alius dignitatis. Ordine tēporis prima est purgatio, scda illuatiō, tertia p̄fectio. Ordīe autē dignitatis: p̄fectio p̄cellit. Media autē est illuatiō. Postrema purgatio. Nā spiritalis oculꝫ: priꝫ est a cōtrariis repurgādꝫ, aut ad deū cōuertē dꝫ: q̄ aut diuīa luce sibi, aut diuio statū p̄fici q̄at.

52 Quid est purgatio?

Trifariā diffiniri pōt purgatio. Aut em̄ est emūdatiō spiritalis oculi, a cōtrariis tenebris atq; erroribus. Aut simplex eiūsdē ad suū obiectū & naturalē solē conuersio. Aut eiūsdem, sub suū obiectū & naturalis solis contuitu constantia: & nunq̄ retro aspiciens fuga.

53 Quot sunt modi purgationis?

Tres vt p̄cedēs edocuit. Primꝫ autē eiꝫ modꝫ, nequaq; in angelis reperit: sed dūtaxat in hūanis mētibꝫ. Nā angelicę mentes: nullis tenebris aut cōtrariis habitibꝫ obnoxie sunt. Reliq; autē purgatiōis modi: angelis adsunt. vt q̄ ad obiectū & naturalē suē sciētiē solē, hoc ē ad deū cōuersi sūt: & ī eiꝫ speculatiōe imutabilē cōstātia acceperit.

54 An diuina lux possit operari in subiecto siue in oculo: contrariis tenebris & passionibus affecto?

Sicut mēs addicta erroribꝫ, nō pōt capax esse veritatis: ita diuīa lux, ī hoc spiritali oculo nihil operat: q̄ cōtrariis tenebris violat. Haud em̄ subiectū idē: simul est capax cōtrariōꝝ. Lux autē & tenebrę, veritas & falsitas: cōtraria quædā sūt. Nequit igitur diuīa claritas eum imbuerē oculum: quem obsederint tenebrę.

55 An possit diuina lux in oculo aut a se auerso aut incōstāte & suī presentia reafugiente: quicq; operari?

Ob hanc causam, in demonibus diuīa lux nihil

Questionum

operatur. quia spiritalis eorum oculus, & a natura
li suo sole auersus est: & diuine lucis presentia: ex
imbecillitate & incostantia sui refugit. Quo enim
pacto auersum speculum, aut incostans & refu-
giens, astat sibi veritate: illius imaginem suscipi-
et: Sunt igitur hec tria ad veram purgationem
necessaria: puritas: conuersio: costantia.

56 Quid est illuminatio?

Diuini luminis, in spiritali ac digne repurgato
oculo susceptio. Digne autem spiritalis oculi repur-
gatus est: qui a contrariis emundatus erroribus, qui
conuersus ad sue illustrationis solem, qui denique
fixus: & sub illius presentia immutabilitate ad-
ptus. Hec enim tria que ad purgationem spectant:
ipsam illuminationem totiusve factatissimi sul-
goris susceptionem precurrere debent.

57 Quid perfectio?

Perfectio eorum est sacramentorum fructio: que precur-
rens illuminatio retexit & aperuit. Sicut enim
purgatio subiectum conuertit ad bonum: ita & illu-
minatio, bonum ipsum reteggit: aperit: insinuat. Per-
fectio vero euiternam eiusdem boni immortalis
perfruitionem: eidem subiecto largitur. Est enim perfe-
ctio: suprema spiritalis oculi cum inuisibili sole co-
pula & insolubilis vnio.

58 Quo pacto se habent adinuicem: pur-
gatio illuminatio atque perfectio?

Sicut hae tria: principium, medium, finis. Nam pur-
gatio principium est, illuminatio medium, perfe-
ctio finis. Inchoat enim spiritalis oculus a purgati-
one: procedit per illuminationem: stat in perfectio-
ne. Se habet rursus sicut adaperitio oculi seu co-
uersio ad lumen: hausio & imbibitio luminis: &
fructio veri solis. Qui enim adaperitur oculus, pur-
gatur: qui haurit lumen, illustratur. Qui demum ve-
ro & candidissimo sapientiae sole perfruit: hic perfectus est.

59 Quomodo se habent hec tres angeli-
ce actiones ad diuine trinitatis personas?
Diuine tres personae sunt ut principium, medium, & fi-
nis. Est itaque purgatio ad patrem referenda: illustratio
ad filium, perfectio ad spiritum sanctum. Nam sicut diuina in-
iterna operatio inchoat a patre: perficitur per filium: stat vero
terminaturque in spiritu sancto: ita & subiectio niusve
spiritalis aciei in deum: initium sumit a purgatione:

Theologicarum

proficit illuminatione: perfectione vero tanquam
premo statu consummatur.

Quo pacto rursus se habet haec actio-
nes ad utraque testamenta veteris ac noui?
Purgatio est ut vetus testamentum in lege Moysi
& in prophetis. Illustratio vero: ut nouum testamentum &
euangelica traditio. Perfectio autem: ut futurum
quod testamenti conciliatio, pax & concordia. Purgauit
enim vetus testamentum carnem: in circuncisione & emun-
datione preputii. Nouum vero per diuini incarnatio-
nis verbi (quae paterna lux appellatur) factum lu-
men indulgit. Vtriusque autem conciliatio testamenti per-
fectio erit & optimus status mundi.

Cur nonnulli dixerunt: aliud esse tempus
patris: aliud filii: aliud vero spiritus sancti?
Sicut omnis creatura est trium operum personarum: ita & omne
tempus. Alia tamen est creatura similis patri, alia filio,
alia spiritui sancto. Ita & tempora distinguuntur: ut aliud
patri, aliud filio, aliud vero spiritui sancto respondere
dicatur. Nam tempus veteris testamenti & purgationis:
paternam proprietatem emulat. Nouum vero tempus tes-
tamenti: rite incarnato verbo ac filio adaptetur.
At futura conciliatio amboque testamentorum etas
rite spiritui sancto, qui patris & filii naturalis est
amor conferri queat.

Cur celestis hierarchia: a diuo Diony-
sio: his tribus diffinitur: ordine: scientia
& operatione? Est enim inquit ordo sacra-
torum & scientia & operatio: quae ad dei
similitudinem pro viribus nititur.

Hae diuini dionysii diffinitio: ad tres quae diximus
angelicas actiones, congrue spectare potest. Nam or-
do purgationem indicat. Scientia, illuminationem.
Operatio vero perfectionem superiusque statum ostendit.
Ordo est congrua & incosua angelorum distinctio.
Scientia est habitus diuinae lucis. Operatio vero
transitio in deum: ipsaque diuina fructio.

Quae differentia est horum trium: ordi-
nis: scientiae & operationis?

Hae tria ordo, scientia, & operatio: sunt ut esse,
scire, frui, siue ut substantia, scientia, fructio. Sub-
stantia principium est, scientia medium, fructio finis.
Substantia est velut ortus & creatio subiecti: si-
ue spiritalis oculi, scientia vero illustratio eiusdem,

Fruitio aut eius: beatitudo. Vnde fit vt creatio, fit vt purgatio quedā: per quā ex nō esse in esse, angelica substātia pcessit. Habit⁹ vero & sciētia substātiā comitatur, Operatio autē pficit vtrā q̄. Nā sine actōe substātia & scia icassū possidēt.

64 Cur angeli sunt velut primi & purissimi conceptus vniuersi?

Quia sicut cōcept⁹ humane mētis sunt syncere & purissimi sensibilis mūdi species: ita & supcælestes angeli, sunt primordiales mūdi notiones, eo fere modo ad diuinā mentē se habētes: quo & nostri concept⁹ ad nostrā mentē. Interest em̄: q̄ angeli subsistunt extra diuinā mētē: sunt q̄ vere substātiæ, nostre autem notiones (quippe accidentarię) nostra menti iugiter insunt.

65 Quo pacto deus vniuersum in angelis p̄cognouisse dicatur?

Tanq̄ in creato & exteriore conceptu. Nō enim angeli, diuinæ menti insunt: nec sunt ab eterno. Quia tamen ante omnem reliquā creaturam facti sunt: ideo & cōceptiōes q̄dā & p̄notiones vniuersi appellant. Fecit em̄ deus in angelis oīa: ateq̄ fierēt, Quapropter angeli: sūt esse oīm ante esse.

66 An nullę sint alię vniuersi p̄cognitiōnes: angelis & simpliciores & antiquiores? Diuinę mentis rationes, quæ vocant oīm exemplaria & æterna primordia: p̄cognitiōes sunt vniuersi, longe angelis ipsis & simpliciores & antiquiores. Nā hæ æternę & increatę sūt. In his quippe p̄uidit p̄cognouitq̄ de⁹: quicq̄ scdm̄ tempus postea adimpleuit. Atq̄ his etiā p̄cognitiōibus angeli ipsi, cum cæteris entibus subiacuere

67 Quot modis cōceptū est a deo vniuersum: priusq̄ fieret?

Binis modis. Semel in diuina mente ab eterno: p̄ diuinę mētis ratiōes & æterna exemplaria. Semel deinde extra diuinā mentē: in primo instāti secūdi cūi, quo p̄fecta est angelorū creatio. Prima vniuersi p̄cognitiō: nō est pars eiusdem. Scda vero pars ipsius est. Spectāt em̄ angeli, ad esse vniuersi: vtpote qui creaturis annumerantur. Prima insuper vniuersi p̄notio: est p̄cognitiō ante opus. Secunda vero: in ipsius operis exordio,

68 An angeli fuerint aliquando in fieri?

Hæc tria de angelis enunciant: nō fuisse, factum esse & esse. Nam nō nunq̄, nō fuerūt: facti sunt: subsistunt. Primū de illis p̄dicatur in primo quo, ante creationē ipsorū. Secundū illis cōgruit in eo instāti: quo facti sunt. Tertiū vero nūc illis adest. Id ipsum vero q̄d est fieri: de angelis nequaquā enūciatur. Nā nunq̄ fuerunt in fieri: vtpote qui repēte exorti sunt. Eorum enim est fieri: quæ diuidue & particulatim sunt procreata.

69 Si angeli in suę perfectionis & beatitudinis loco gradu ac sede creati sunt: quo pacto nōnulli ab eo loco exciderūt? Cuncti angeli (vt prius dixim⁹) in suæ p̄fectiōis & b̄titudinis loco, creati sunt: nō deiceps nati, in sublimiōre gradu attolli. Qui vero exciderunt a naturali p̄fectiōe & b̄titudine: haud ideo plapsi sunt, q̄ nequaquā in suę p̄fectiōis gradu ab initio cōsederūt: sed q̄ in altiore, vt in diuinā forte sedē scandere voluerunt.

70 Quod malū plerorūq̄ angelorū a naturali beatitudine excussit: luxurię vel superbix?

Aliqui voluerūt pctō luxurię: plerorūq̄ angelorū in ima ruisse. Rationabilior est autē ea opinatio: q̄ illos malo supbię, a sua b̄titudine excidisse p̄fiterē. Nā incorporei sunt: gignere nō nati, p̄terea pri⁹ exciderūt: q̄ & aialium & hoīm crearet gen⁹. In quos igit̄ verita libidie: illi exardescere potuisset!

71 An vniuersi angeli ab initio creatiōnis suæ: beati fuerint: & in perfectionis gradu confirmati?

Nequaquā. Nā si oēs ab instāti suę creatiōis b̄ti fuissent: & in naturalis suę perfectionis loco gradu ve cōfirmati: haud quaquā pleriq̄ eorū excidissent: quos demonas appellam⁹: qui ex bonis, mali euaserunt. Omnes equidē in naturali suę beatitudinis loco & altitudine creati sunt, sed aliqui eorū p̄manferunt: aliqui vero ab eo loco, in quo beati fuissent, si tñ p̄māfissent: infeliciter exciderūt.

72 An boni saltē angeli: qui nō exciderūt fuerint ab instāti suę creatiōis vere beati? Boni angeli qui nō exciderunt: in eo gradu & ordine, quo creati sunt, nunc quoq̄ permanent: &

In eternū sunt pmanſuri, ſuperiorē aliquē ordinē neq; adepti neq; adepturi. Quia tamen mox ab initio creationis ſuę volūtarię & libere, cū demōnibus excidere potuerunt & nō exciderūt, ideo dicim⁹ illos haud ſtatim ab inſtanti ſuę creatiōnis, fuiſſe vere beatos: vtpote nundum in beatitudine confirmatos.

73 Quatenus boni angeli qui nō peccauerunt: nunc beatiores ſunt: q̄ fuerint ab ſuę creatiōnis initio?

Boni angeli qui non exciderunt: nunc beatiores ſunt, q̄ fuerint ab inſtanti ſuę creatiōis, non aliorū quidē gradu & ſublimiore ordine: ſed ſola cōfirmatione: per quā qui ab initio a naturali ſua ſede & principatu excidere potuerunt: iam excidere non poſſunt. Eoꝝ igitur preſentanea beatitudo: haud eſt augmētū naturalū bonoꝝ: ſed eoꝝ æterna & confirmata boni fructio.

74 Quot ſunt ad veram beatitudinē neceſſaria?

Duo præcipua: ſcilicet adherere bono & nunq̄ poſſe diuelli, excidere & ſeparari a bono. Eſt em̄ vera beatitudo haud tantū præſentī tēpore: ſed etiam futuro limitāda: nec dūtātaxat temporaria ſeu perfunctoria bonoꝝ præſentia: ſed imortali ac iugī eorundē perfructioe merienda. Nā vulgatiffimus ſermo teſtat, Summā eſſe miſeriā: fuiſſe fœlicem.

75 An omnes angeli ab initio creatiōis ſuę vt natura liberi: excidere potuerūt?

Omnes angeli ab initio creationis ſuę, vt liberi & libero arbitrio donati: a naturali bono & p̄ſentia alienari & excidere potuerunt. Aequa em̄ omnibus affuit: aut excidē. ſi aut pmanēdi libertas. Omnib⁹ quippe āgelis: q̄ aut exciderint aut permanſerint: vel virtus vel cōſcientia impingitur: vel meritum vel vituperium. Haud em̄ a deo hi excidere: illi vero permanere coacti ſunt.

76 Quibus maxime inſtigantibus: boni angeli pmanſerunt & mali exciderunt? Amore dei & amore ſui. Nam amor dei bonos angelos in beatitudine fixit: eoſq; a naturali perfectione excidere vetuit. Aſt amor ſui malis angelis peperit ruīnā. Sicut em̄ amor dei humilita-

tem & obedientiam parit: ita & amor ſui, contra tempra dei & ſuperbiam gignit.

77 Quo pacto abinuicem diſtant amor dei & amor ſui?

Ad hunc modū diſtāt: q̄ amor dei humilitas eſt amātis & extollentiā amari: & pax vnitas ſeu cōcordia amboꝝ. Amor aut ſui: extollentiā eſt & eleuatio amātis, ſupra id quod merito amari debet, quāquidē extollentiā mox comitatur amantis, ab eo qd̄ ppter ſe amari dignū eſt: diuiſio, ſis, ac ſeparatio. Sicut em̄ amor dei, pacē ſeruat & vnitatem: ita & amor ſui, litem gignit ac dyadē: ab amato ſeparans amantem.

78 Quid eſt amore digniſſimū: quod ſupra oīa & pluſq̄ oīa amari debet?

Solus de⁹. Nam hic eſt author oīm: qui & oīb⁹ naturale eſſe dedit: & iūdem bene beatūq; cupit impartiri. Sicut em̄ de⁹ eſt ſupra omnia locatus: ita & ab omnibus pluſq̄ omnia amari debet. Si deus plus amat ſuam creaturam, q̄ ipſa amet ſe ipſam: merito debet creatura impenſiore amore deum proſequi: q̄ ſemetipſam.

79 An amor ſui ſit peccatum?

Amor ſui: haud eſt peccatum ſimpliciter: ſed ſecundum quid. Nam qui plus amat ſeipſum, q̄ deum: huic impingitur peccatum: tanq̄ qui in digne creaturam, præfert creatori: & finitā ſubſtantiam, infinite. Qui aut mediocri amore, ſub diuinæ dilectionis vmbra, ſeipm̄ complexus fuerit tanq̄ imaginem dei, ad obſequium dei natā: huius amor nequaquā vituperandus, ſed laude dignus habetur.

80 Quomodo verus amor ſui: eſt eliciendus?

Ex præuio amore dei. Nam qui diligit deum: diligit & ſeipſum. Et qui odit deum (iuxta eloquium) odit & ipſe animā ſuā. Amor dei: mūq̄ ſeparatur ab amore ſui. Amor tamen ſui: creberrime diuino amori aduerſatur. Vnde fit vt qui amat ſeipſum, pluſq̄ deū: hic oderit ſeipm̄: & qui odit ſeipm̄ ppter deū, hic amet ſemetipſm̄.

81 Vnde omnis p̄det amor & vnde oē emergit odium?

Ex amore dei, elicitur oīs amor: tā ſui, q̄ proximī:

& eorum oīm q̄ creauit deus. Ex amore autē sui inordinato, omne quoq; odiū deriuat: scilicet & odiū dei & sui ipsi⁹ & proximi & oīm creatura rū. Nā amare seipsum plusq; deū: est odisse deum & cuncta q̄ dei sunt.

82 Quo pacto amor dei & amor sui in bonis angelis conuertantur?

Nā boni angeli, quia amant deū vt suū authore amant & seipos. Et quia amāt quidē seipos, non simpliciter & respectu sui: sed vt creaturas dei, factas in ministerium & cooperationē eiusdē: hinc amantes seipos, amant & deum. Ex amore igit̄ dei, in amore sui: & ex amore sui, in amore dei cōuertunt. Amat quippe in seipis diuinā imaginē, nihil in se, nisi diuinū: speculātes, cernētes, agnoscētes.

83 Quādiū inordinat⁹ amor sui: permanet amor sui: & quādiū in odiū sui conuertitur?

Tandiu inordinatus amor sui: permanet amor sui: quādiū fallax arridet fauetq; fortuna. Vbi vero fallax fortuna arridere desierit: vbi eum perdidit demerferitq;, qui stolido amore seipsum complexus est: tunc amor sui in odiū cōuertitur. Nunc enī & p̄diti demones & dānatē aīe (quē se ipsas stulto amore: in hac vita p̄secutē sunt) sese oderūt: & amorē sui, in sui odiū: dum eternis torquetur incendiis conuerteru it.

84 An demonib⁹ sit innata malitia & cōcreatum mali germen?

Minime. Nā bonis angelis, pares & similes creati sunt. Quia si innata fuisset illis malitia & cōcreatum mali germen: eorū casus & p̄lapsio, nō ip̄is: sed soli deo vt auctori & creatori maliciē ip̄orū, merito impingeret. Absit autē vt deus, sit author alii cuius malicia: vt ve aliquod malū creauerit: aut creatē alicui substātiē, mali germē ip̄e indiderit.

85 An ex aliq̄ infirmitate discesserint demones a bono relinq̄ntes suū principatū?

Nō ex infirmitate aut malitia illis cōcreata: vt p̄cedens edocuit. Nā excusabilis esset eorū lapsus & indign⁹ vitupio ac p̄peti gehēna. Caterū q̄dā infirmitate & instabilitate volūtatis exciderunt: relinq̄ntes suū principatū: vt q̄ deo: & coeques & cōsimiles haberi voluerūt. Quia em̄ ip̄rouide conati sunt in altiora & sublimiora se attollī hīnc i

inferiora & ima mundi ergastula ruerūt. Hac autem infirmitas volūtatis, cui obsistere potuerūt inexcusabilis habetur.

86 An aliquādo demones fuerint beati?

Nunq̄ fuerūt demones, vere & simpliciter beati. Nā duo (vt dixim⁹) ad verā b̄titudinē exigūt. scilicet p̄sentia natural' boni: & nūq̄ posse ab eo dimoueri: demones autē creati q̄dē sunt i gradu suē b̄titudinis: & in summi boni p̄sentia: a q̄ t̄n infirmati sunt & a summo bono exciderūt. Nunq̄ igit̄ fuerunt vere beati. Nam vera beatitudo summi boni & p̄sentiam & permanētiā claudit.

87 An boni angeli qui in bono p̄māserūt nequāt deinceps a sua excidere b̄titudinē?

Boni angeli, post demonū infelicē ruīnā: i summi boni (cui adheserūt) p̄ntia, p̄fruitiōe & vera b̄titudinē cōfirmati sunt. Vt deinceps diuelli nequāt ab illo: quē vt suū authore atq; opificē reuertenti, plusq; seipos amauerūt. Sicut em̄ ortus sol', occasus est stellarum: ita & diuinus amor, in bonis angelis: sui amorē exinanīuit illosq; perpetua pace deo conciliauit.

88 An bonorū āgelorum in summi boni pace & vera felicitate cōfirmatio: sit libertatis eorum amissio?

De⁹ nec bonos angelos stare i bono statu nec malos cōpulis excidere a bono. Nā volūtariē & boni in bono p̄māserūt: & mali, a bono exciderūt. Nūc vero q̄ boni, excidere: & mali, in p̄scā felicitatē reuertī nequeāt: si i haud quāq; est amissio libertatis liberīe arbitrii. sed bonorū a mal', euiterna discretio. Etenī nec virt⁹ nec virtū: vsq; adeo creaturē naturā imutāt: vt de libera, faciāt nō liberā: vt ve naturale liberī arbitrii donū, a dīmere sufficiāt

89 An hi angeli qui exciderūt: possint in priorem felicitatem reduci?

Possūt secūdū potētiā dei: q̄ potēs ē reducere illos, i eū principatū: quē ispiēter reliq̄rūt. Nō p̄nt autē scdm volūtātē dei: & secūdū volūtātē p̄p̄riā. Nā iusta dei volūtas illis (q̄ppe indigni) p̄ntiam denegauit. Et rurū ip̄i illi q̄ volūtate p̄p̄riā exciderūt: malorū actū p̄seueratiā, oēs sibi diuīemīē adit⁹ foresq; p̄cludūt. Ergo nec p̄nt: q̄ nō vult deus: nec possunt, quia etiam nolunt.

B. v.

Questionum

Theologicarum

90 Quãobrem his angelis qui semel exciderunt: negata est in priscã felicitatem regressio?

Quia iuxta scripturã, fuerunt in scientia peccantes. Nam peccatũ ex ignorãtia: excusabili⁹ est eo peccato, quod in scientia admittit. Ignorãtia hominibus innata est. Cunctis vero angelis, naturalis omnium scientia: extitit innata & concreata. Qui igitur creati in lumine veritatis, ignorauerunt deũ suum: hos haud ab re in perpetuas tenebras deus relegauit. Patriarunt enim in luce opus tenebrarum.

91 An qui exciderunt: post casum suum libertatem amiserunt?

Sicut qui permãserunt in bono: post cõfirmationẽ suã, naturali libertatis dono non sunt spoliati: ita & qui a bono lapsi sunt: post infelicẽ suã ruina nequaquam priuati sunt libero arbitrio: nepe vt diximus nec virtus nec vitium: aut bonorum aut malorum angelorum naturã substantiamque immutare poterunt: aut addentes aut adimenes illis naturã aliquã facultarẽ. Aeterno tñ chao ac profundo, bonos a malis deduxerunt: hos in malo sistetes, illos vero in bono confirmantes.

92 An bonos angelos sua in beatitudine confirmatio immutauerit: malos quoque sua mutauerit ruina?

Et bonos & malos angelos: hos quidem sua lapsio, illos vero sua in bono cõfirmatio immutauit dũtaxat secundũ accidens nõ secundũ substantiã. Nam nullũ naturã munus, post cõfirmationem est bonis angelis adiectũ. Nulla quoque naturalis facultas: post lapsum suũ, in malis angelis interiit. Porro illos cõfirmatio: stabiles, incõuertibiles & vere beatos reddidit. Istos vero lapsio: instabiles & infelices effecit.

93 An ab instanti suã creationis mali angeli prolapsi sunt?

Cũ instãns omne impers & infectile sic: quo pacto fieri põt vt eodẽ instãti demones & creati sint: & a vera beatitudine exciderit. Nã si eodẽ instanti excidissent: fuisset utique illis innata malicia & cõ creatũ mali germen: quod prius repudiauimus. Alius autem est actus lapsionis demonũ: alii⁹ crea-

tionis eorundẽ. Et alii⁹ actus medius, scilicet superbia eorum & eleuatio in deũ: quã illorum pepit ruina. Quõ igitur hi tres actus: eodem instãti cõtigisse poterunt?

94 An mali angeli diuinẽ visionis fuerint consortes?

Cũ oēs angeli in suã pfectiõis & beatitudinis creati sint loco: cunctis quoque ipis, diuina lux visio & aspectus innotuit. Huic enim astruxim⁹ demonũ peccatũ, esse indignũ venia: quã hi quidẽ deũ quẽ p̄sentẽ viderunt: & ap̄ris spiritalibus oculis, cognouerunt: amare noluerunt: quã ve tenebras, magis quã p̄sentẽ dei lucẽ & iocundissimã claritatẽ dilexerunt.

95 An totus vnus cœlestium spirituum ordo a vero bono exciderit?

Minime. Sicut enim nouẽ cœlestium spirituum ordines ad diuinẽ trinitatis imaginẽ creati sunt: ita & nouẽ in cœlis permãserunt. Nã si totus vnus ordo excidisset: sublata fuisset diuinẽ trinitatis imago: in sublimiũ hmoi spirituum: congrua, integra, tertina & incõfusa distinctiõne signata. Is insuper eorũ numerus qui permãsisset: fuisset imperfectus, insufficiens diminutus.

96 An tantũ ex vno ordine prolapsi sunt & exciderint nonnulli?

Cõpertũ est quibusdã exemplis: ex adiuratiõne & cõfessione demonũ, nõ tñ ex vno ordine sed e pluribus aliquos a bono excidisse. Et cõtingit forsitan ex omnibus ordinibus, nonnullos ruisse: id tñ (quippe ratione inscrutabile) nequaquam temere asseueramus. Nã id sola reuelatione: vel cõfessione eorũ qui prolapsi sunt discendum.

97 An simul omnes demones exciderint an interpositis diebus?

Simul oēs angeli creati sunt. Simul oēs boni confirmati sunt in beatitudine. Simul alii: malitiẽ manus dederunt & a suo ordine aberrauerunt. Simul denique in ima exciderunt. Nã tota eorũ cohors qui peccauerunt: vna in imũ extrusa deperit, perpetuẽ in futurũ gehennã adiudicata.

98 An qui peccauerint angeli: per se: singuli aberrarint: aut potius sub vno aliquo priõ duce vniuersorum ruine causa? Cũ nullus angelus sit pater aliorũ: cũ careat iter

se nature coordinatione: sintq; adinuicē incōmuni-
cantes & equiuoci: contingit peccatū vni⁹ ne-
quaq; (humano more) ortū esse aut pepēdisse ex
peccato alterius: sed quemlibet per se, sui peccati
extitisse causam. Cōmunis tñ theologorum opi-
nio: vult esse aliquē primū totius apostasiē ducē,
cuius infelicē in deū rebellionē, per dita aliorum
cohors sequuta: sit pariter cum eo præcipitata.

99 Quod est primū vniuersū malū ex
quo omne aliud malū pepēdit?

Primū vniuersū malū: est id quod in mente primū
apostasiē ducis sponte efferbuir. Id enī illico ser-
psit in mētes eorum angelorum: quī ex bonis an-
gelis demones euaserunt. Hoc primū mali ger-
men: inītiū est totius secessionis a deo: q̄ ex an-
gelico genere: in humanum vsq; genus processit
Etenī natura: nulli⁹ est mali causa: vt pote quod
ex solius voluntatis libertate pepēdit.

100 An sit aliqua substantia naturæ serie
& creationis ordine mala?

Sicut deus bonus est: ita oīs deī creatura & sub-
stantia, naturalī creatiōis ordine ab illo profecta:
haud potest nō esse bona. Nullum quippe malū
(vt in præcedente diximus) ortum est a deo, aut
a natura: sed a sola voluntate: q̄ sese vltro sponte
ac libere a deo sequestrauit. Nam & demonum
substantia & materia (q̄ forsā mala quædā esse
videant) natura bonæ sunt: demonum tñ substā-
tia: voluntariē a deo & summo bono, effecta est
aliena. Materia vero ideo mala putat: quia a sum-
mo bono, semotiflīma est: & extremū summi en-
tis vestigiū.

Theologicarum questionū secūda
di libri Finis Anno domi-
ni: 1512: 21 decem-
bris,

THEOLOGICARVM QVESTIO-
num Liber tertius.

De creatione materie & vniuersi.

Vid post āgelos
creauit deus?

Materia: q̄ est prima
cōsistētia oīm sensibi-
liū: & corū entiu q̄
singlaria & pmuta-
bilia sunt: substātie
inītiū. Hanc vniuer-
sorū vmbra, hāc vni-
uersalē potētiā &

Hylē pleriq; vocauerē: q̄ ē naturale substernicu-
lum ac fulcimentum eorum substātialium actua-
um: quos lunaris cœli ambitus cōprehendit.

2 An materia sit primis & antiquissimis
angelis coæua?

Nō ex pte principii. Nā p præcedētē: ipa post an-
gelos creata. Si autē ex pte principii, esset angelis
coæua, hoc ē eque antiq;: cū angelis creata fuisset.
At inter angelorū creatiōē & ortum materie:
non nihil temporis interthauit.

3 Quot modis contingit angelos abiu-
ctos esse a materia?

Duobus. s. tpe & gradu. Tpe quidē: q̄a añ materi-
am facti & creati sunt: fuerūtq; aliqñ i esse: qñ nō
dū erat materies. Gradu vero & substādi modo
quia puri actus sunt & simplices atq; impmixti
spūs, nequaq; materiali indigentes fulcimēto: fe-
rūt em̄ se ipos: nec in materie gremio recipiunt.

4 Quo pacto sint nūc angeli coniuncti
materiei?

Solo tpe: nam nūc sunt angeli: quādo est & ma-
teria: estq; p̄sentis eū duratio & angelis & mate-
riei communis. Sunt enī nūc angeli & materia
coniuncti: quia in eodem eūo durant. Gradu ve-
ro & substātia: semp abiuicti & abinuicē disto-
ciati manent. Ex angelo quippe & materia: nullū
us substātie itegritas, coalescere ac resultare p̄t.

5 An materia sit ppter angelos creata?

Nequaq;. Nam puri illi actus: nihil habent cum
materia cōe: nec cœlestia illa palatia nec spiritalis
a materiaq; penitus aliena, natura: materialem

Questionum

illis mansionē deputāt, Si enim propter angelos, creata fuisset materies: debuisset utiq; aut añ angelos, aut post illos exoriri aut pcreari. Cūcta q; ppe q̄ cuidā actui sunt necessaria: eundē actū præcurere & ante illū præmitti solēt.

6 Cur angeli nō sunt nati residere i materia?

Quia angeli perfecti sunt ab initio: & tā substantia q̄ scientia consummati, nullā habentes potētiā aut naturalē aptitudinē: qua aliud quiddam fieri & adipisci nati sint. Purus igit̄ & perfect⁹ ab initio actus: nihil cū potentia, priuatione & imperfectione onuiū habere potest cōe: nec vllō naturali vinculo illi sociari ac nubere posse cōuincit̄.

7 Quid est materia?

Inchoatio sensibilis vniuersi. Est enim vmbra prima ac pertenuis figura: præmissa añ ornatū mundi: & præcurrens omnē sensibile actū: per quē cōpletus est mundi decor, ordo, discretio. Fecit enī deus per materiā: quod pictores solent. Hi enim in primis vmbra tilē quandā confusamq; eff̄ igit̄ describunt: priusq; verorū & apparētū colorum decorē adiiciāt. Ita & deus vniuersum præscripsit in naturali vmbra & cōfusa quadam oīm effigie. Postea vero lucidorū actuum colores sup̄induxit totā materiā i mūdi decorē ornatūq; distribuēs.

8 An creauerit deus prius tenebras q̄ lucem?

Minime. Nam angeli sunt vt spiritalis & intellectualis lux, materia vero vt tenebrē. Hęc aut̄ post illos emersit. Quare & lux tenebris facta ēa deo prior.

9 An materia sit ppter seipsam creata?

Nequaq;. Nā imperfectū ens, ppter seipsam factū nō est: sed ob aliqd natura præstātius. Si enī materia est primaria quedā & vmbra tilis effigies mundi: nō pōt materia esse facta ppter seipsā. Omne nā q; principū, sui finis est initū: idq; naturalē suū finē, tempore præcurrit.

10 Si materia nec propter angelos: nec propter seipsam est facta: propter quid exorta est?

Propter mundū & omnem plenitudinē mundi. Etenim finis materię, haud qua q̄ in añ: sed in poste

Theologicarum

riore parte vestigādus. Quippe materia nec deo, nec angelis, nec sibi ipsi aliqd cōfert, sed soli mundo & actibus mundi sensibilis: qui in illi⁹ gremio condī, sulcīri & residere nati.

11 An actus factus sit ante potētiā?

Actus simpliciter: factus est ante potētiā. Nam angelic⁹ actus, añ materiā q̄ est potentia vniuersorū: actus vero secundum quid, hoc est sensibilis actus: posterior factus. Nam materia creata est inter actū simpliciter: & actum secundū quid. Intellectualē em̄ actū, a sensibili dispartitur ac dirimit hoc antiquior, illo recentior.

12 An materia inter vtrūq; actū creata: æque se habeat ad vtrūq;?

Minime. Nā nō est facta propter intellectualem actū: nec suū in illo recipit finē. Est aut̄ facta propter actum sensibilem: cui vt naturali fini: iugiter nubit, heret, sociat̄. Ex materia enī & intellectuali actū: nihil fit vnū. Ex materia vero & sensibili actū: nod⁹ omnium sensibilium rerum compingitur.

13 An materia sit imortalis & æterna?

Materia secundum principium & exordium suū, dissidet ab angelo: posterior illo creata, at secundū finē, pari quo in immortalitate & stabilitate substantia: illi exequatur nunq̄ desitura, nunq̄ exterminanda, aut annihilanda. Nam que fluxui, successioni ac varietati sensibilium actuum subdenda est: hanc merito eandem, stabile, fixam & imortalem esse oportuit.

14 Propter quid p̄cipue materia & creata est: & immortalitate donata?

Propter humanum actum. Hic enī & immortal est: & sensibilium præstantissimus actū. Est & supremus finis materię cū quo materia (ex qua eadē actū: speciosum natura domiciliū cōstruxit) nata est cælestis beatitudinis particeps fieri: & præter naturam suam in supercælestem aulam tolli.

15 Quot modis conceptus est a deo mundus?

Trib⁹: scilicet in mēte diuina, in angelis, i materia. Nā hęc tria: integritatē cōplemētū & pfectionē mundi antecessere. Concept⁹ fuit mundus in

- mère diuina, ab æterno. Ab initio vero primi cui & creationis toti⁹ auspicio: concept⁹ est in angel⁹. Postremo vero proxima cōceptiōe, comin⁹ i materia cōcept⁹. Est enī materia semen mundi.
- 16 Quot sunt potētiae & pmissæ mūdi?
Tres: sicut in p̄cedēte dixim⁹. Nā diuina mens est prima & æterna mundi potētia ac simplicif⁹ sima illius p̄cognitio. Angel⁹ vero, secunda potētia & pmissa mūdi: q̄ p̄mitti debuit, anteq̄ mūd⁹ fieret: tanq̄ extrinsecū quoddā diuinæ mētis speculū. Materia vero suprema est & proxima mūdi cōceptio: ex qua illico perfect⁹ est mūdus.
- 17 An mediantibus & cōcreantibus angelis: creauerit deus materiam & mūdum?
Nequaq̄. Nam creationis actus soli deo ppri⁹ ē: nec vlli creaturę cōmunis esse pōt. Angeli creati sunt a deo. Materia quoq; & omnis reliqua creatura, spectans ad vniuersi decorē: a solo deo creata est & enihilo p̄ducta. Etenī diuina cunctorū opifex mens, omnē substantiā vniuersi & angelorum: perse, absolute, incircumscrip̄te & absq; instrumento produxit.
- 18 Si angeli deo materiā & mundum nequaq̄ concrearunt: cur illi ante materiā & mūdū producti sunt?
Volens p̄ctor imaginem suā, in materiali aliquo subiecto pingere: q̄q̄ illius forte ideam & verissimū exemplar in mente habeat: vult nihilominus illam in exteriore astante speculo intueri & speculari p̄sentē, vt ad illius instar: cōmodius quod cupit pficiat. Ita & diuina mens, q̄q̄ mūdi ideā intra se ab æterno p̄uiderit: voluit tñ & illā in exteriore speculo vt in angelo p̄sentē habere: vt in illius speculatione, perficeret vniuersum.
- 19 Quomodo se habet angelus ad diuinam mentem: in creatione vniuersorū?
Sicut imago in speculo, astant p̄ctori. Habet enī p̄ctor aliā sui imaginē i mēre, aliā cernit videtq; e regiōe sui in speculo, aliā deniq; in hui⁹ speculatione, in papiro, vel aliā quauis materia describit ac pingit. Et hæc tres imagines licet subiecto diuise sint: sūt tñ eiusdē rei vt p̄ctoris imago.
- 20 Quo pacto in diuinis p̄sonis se habet filius ad patrē in creatione mundi?
In creatione omnīū: filius ad patrē se habet, sicut imago q̄ est in mente p̄ctoris ad p̄ctorē. Nā fili⁹ est primū & æternū speculū patris: in quo vt cōsubstantiali conceptu: pater & p̄uiderit & concepit vniuersa. Et is æternus mundi cōceptus patris cōsubstantialis: ipi quoq; patri concreauit vniuersa.
- 21 Quo deniq; modo se habet mund⁹ ad diuinā mentē?
Sicut tertia p̄ctoris imago: quā in papyro aut tabula aut quauis materia p̄ctor describit. Mental⁹ enī p̄ctoris imago est vt fili⁹ dei. Ea vero q̄ iacet in speculo vt angelū. Quę aut describitur in materia, velut mūdus: diuina enī mens in contemplatione cōsubstantialis sui conceptus: creauit exteriorem mūdi conceptū hoc est angelos: in quorū etiā speculatione, perfecit mūdū.
- 22 Quo argumento angeli mūdum deo nequaq̄ concreasse conuincuntur?
Argumento secūde imaginis p̄ctoris: ei⁹ inq̄ q̄ ē in speculo. Nā etsi p̄ctor tertiā imaginē profert in speculatione & contuitu secundæ imaginis: nihil tñ hæc secunda imago, p̄ctori cooperatur neq; propterea villo pacto dicenda est tertia imago, opus esse secundæ imaginis. Sic igit̄ & angeli nequaq̄ mūdū deo cōcreasse arguunt.
- 23 An potuerit deus creare mūdū absq; p̄uuis angelis?
Sicut p̄ctor ad instar eius imaginis quā in mente seruat: absq; medio eius quæ est in speculo, p̄ducere tertiā imaginem potest: ita & diuina mēs in speculatione internæ & cōsubstantialis suæ notionis, absq; vlla angelorum p̄sentia: potuit procreare mundum. Voluit tamen diuina ordinatissima mens: congruo ordine, a prima sui imagine, per secundam, in tertiam vsq; deuoluī. Illam ante hanc: non tamen vt concreatricē p̄mittens.
- 24 Quæ sunt obiecta diuinę mētis i creatione mundi?
Duo sunt. s. obiectū cōsubstantialē & obiectū icōsubstantialē. hoc ē, angelicū gen⁹: illud vero diuinū

Questionum

Theologicarum

verbū. filius dei est increatū mūdi exēplar: simile (vt diximus) huic imaginī, quę ē in mēte pictoris. Angeli vero sunt vt creatum mundi exēplar extra diuinā mentē: perfimile ei imaginī, quā pictor in speculo cōspiciat: vt cōsimilem imaginem in materia perficiat. Primū: est obiectū necessarium. Secundū vero contingens. Primum cōcreat patri, secundū nequaquā.

25 Cur iterum angeli: sunt ab initio perfecti: vt esse simplex?

Quia sunt vt exterum dei obiectum: in quo pre-speculatus est extra seipm deus: quicquid postea in opere vniuersi erat factururus. Sunt enī angeli: vt imago, astans vultū pictoris in speculo: quę simul atq; a vultu pcessit pictoris: excepta in speculo, tota repente perfecta & integra iudicat.

26 Quo argumēto angeli creati in instāti: mundus vero sensim creatus & perfectus fuisse dinosci queant?

Argumento secundę & tertię imaginis. Nam secunda pictoris imago, quę eidē in speculo sistit & presentat: repente in speculo exoritur estq; ab initio tota, integra, perfecta, nihil aliud fieri nata. Tertia vero imago: q̄ ad illi⁹ instar, in papiro aut tabula aut qualibet materia, manib⁹ pictoris exarat: diuidue, varię, perq; multipharia lineamenta in tpe perficit. Angeli igit vt secūda imago, repente: Mundus vero vt tertia imago, sensim a deo perfecti sunt.

27 Quo pacto rursus angeli: simpliciores esse mundo dinoscātur?

Per id: q; secunda imago simpliciore, puriore & priore actu pcedit a vultu pictoris, q̄ tertia: q̄ est opus pictoris, manuale & penit⁹ extremū. Sunt enī angeli vt opus diuinū vultus: diuinęq; mētis secūda quidem simpliciter, sed prima creata imago. Mūdi autē est opus dei manuale & suprema dei imago: sensim atq; diuidue in materia exarata, descripta, pducta. Qd enī manib⁹ fit: p̄mixti⁹ & cōpositi⁹ est, eo qd simpliciter verbo, voce aut vultu profertur.

28 Qualiter processit deus in creatione omnium?

Bifariā. Primo a perfectis, ad imperfecta: deinde ab im-

perfectis, ad perfecta. Nā a seipō angelū, vsq; ad materiā: pcessit a perfectis ad imperfecta. A materia vero vsq; ad hoīem: ab imperfectis ad perfecta. Et enī deus, prestantior est angelis. Angeli quoq; materiā dignitate precllūt. Materia vero vt omni sensibili actui subiacere nata: cūctis inferior & imperfectior reperit.

29 An ordo creationis omnium sit ascensus vel potius descensus?

Est vterq;. Nam ab angelo ad materiā, descensus, a materia vero ad hominē vsq; ascensus. Angel⁹ quippe apex est & summitas, diuinū totius opis. Homo vero culmē est materialū actū: quorum subterniculū & extrema subsidēria, moles ē materię. Processit igit deus descēdens a summo ad imū: deinde ab imo scādēs resiliit in mediū.

30 An tota materia creata sit diuidue & in tempore?

Minime, sed tota exorta est & facta in instāti. Habuit enī parē angelis ortū: tota facta ab initio & tota in eūū permanētura. Sicut enī nullus angel⁹ post aliū emerit. Sicut nullus de nouo pcreatur sicut nullus vnq; interibit: ita & materię nulla ps est altera parte origie posterior: nulla de nouo emerit, nulla vnq; in nihilū conuertet. Nempe & angelorū & partiū materię: fixus est & immutabilis numerus, q̄ neq; maior vnq; neq; minor fiat.

31 An materia sit creata pura: hoc est vt potentia simplex omni actu spoliata?

Neq;. sed simplicissimi & abiectissimi actū, vt elementarię formę: a natura illi indite & cōcreate sunt. Nā nihil creauit de⁹ ociosum, inane aut vacuū. Atqui materia absq; oī actu: ociosa esse conuincitur. Non est igit creata materia pura: & ab omni actu separata.

32 Per quid angelorū & materię creatio subitelligi potest a Moyse in ope septēdierum signata & expressa?

Per prima verba: scilicet in principio creauit de⁹ caelum & terram. Nam & si per caelū & terrā: ad litterā intelligendi sunt orbis caelestes & elementa mūdi: in analogia tñ caeli & terrę, sunt angeli & materia subintelligēdi. Idcirco enī & caelū pri⁹ terra vero postea exprimit: vt ostendat caelorum

& angelorū creatio: materiē & terrē creatiōe añ
cessisse. Et sicut calū natura angelis subest: ita &
palā est terram, omni sensibili ornatū subiacere.

33 Cur Mosaicus sermo de creatiōe mūdi
inchoat a cælo & terra: cum nequaquā
hec sint diuini operis primordia?

Quia cælū & terra, sunt extrema corpora visibil'
totius mūdi. Etenī calū est vt corporei visibilisq;
mundi act⁹: terra vero vt potētia eiusdē. Sub ter
ra nullū corpus: supra itē calū nihil corporeū &
visibile manet. Omne autē quicqd visus mortalif
ve oculus cernit: quicqd itē nō est exps corporeæ
molis: nequaquā cæli & terrē captum subterfugit.
Nimirū igit si ab extremis, sensibil' visibilisq; mū
di corporib⁹: Mosaicus sermo de mūdi creatiōe
inchoauit.

34 Cur de inuisibiliū vt angelorum & ma
teriē creatiōe Moses nihil expresse lo
cutus est?

Angeli vt incorporei & corporeæ molis expertes:
natura inuisibiles sunt. Materia pariter vt huius
modi, hoc est vt pura materia ve simplex: vt for
mis tā accidētariis q̄ substantiālibus vacua: a mor
tali & corporeo oculo cerni neq̄. Hac itaq; sunt
inuisibilia cunctarū rerū extrema, ac diuini toti⁹
operis primordia: quorū Mosaicus sermo expres
sam mētiōe nō fecit: p̄pterea q̄ sub visibiliū vt
cæli & terrē expressiōe: ea signauit & palā subin
telligi voluit.

35 An cælum: sit varie diuidue & successi
ue creatum?

Oīs orbis creat⁹ est tot⁹ simul. Nā in omni orbe:
est q̄ maxima partiū similitudo. Nullū q̄ppe in
ter eas, designari pōt discriminē: prioris aut poste
rioris. Sicut enī in circūferētia circuli, quodlibet
punctū trina rōne diffinit: scilicet principio me
dio & fine: ita & in orbe, quicqd notaueris, trinā
rationē habet: principii scilicet mediū & finis: nō
igit alicuius orbis & cæli: pars aliqua, creata ē pri
or alia vero posterior: sed tot⁹ orbis factus simul.

36 An quattuor elemēta sint successiue
procreata?

Aut quattuor elemēta, creata sūt in istāti: aut ab
inītiō, duplex vacuum aliquādiu in mūdo stetit.

Primū vacuū naturalū formatū in materia: q̄ si
ne forma elemēti, nullā aliā potuit habere formā
Scdm vero vacuū, loci & inanis spaciū. Nā si in
stanti nō sunt creata elemēta: sublunaris cōcau
tas, fuit nōnūq̄ vacua & elemēto nō plena.

37 Que est regio sensibilis mundi & que
eius plenitudo?

Sensibilis mūdi regio: est quicqd a cætro terra: ad
concauū vsq; cæli lunę patet. Hęc enī totā regio
nē: elementorū quaternitas seplet. Quāobrē ple
runq; elemētariis ab elementorū plenitudine ap
pellat: q̄nquidē nulla sit ei⁹ pars, elemēto vacua.

38 An cæli omnes facti & creati sūt in in
stanti eodem?

Quodlibet cælū vt dixim⁹ factū est in istāti: p̄
pter orbicularē figurā, q̄ successiōnī, varietati &
impfectioni aduersat. Quā autē cælorū alii post ali
os facti sunt: aut q̄ oēs eodē istāti: nihil hacten⁹
definitū cōpio. At tamē manifestū ē, aut oēs cæ
los eodē instanti p̄fectos fuisse: aut tpe successiue
p̄fectionis eorū: nequaquā vacuū & inane potuit
se excludi. Nā vno tantū p̄creato: reliquorū spa
cia erant inania: Nisi forte dixeris inferiores cælos
factos esse ante superiores. Hoc enī mō effugies q̄
dē vacuū. Sed sicut cælū creatū est añ terrā & cæ
tera elemēta: rationale erit & superiores cælos, in
ferioribus esse priores.

39 An cæli fuerint procreati ante quat
tuor elementa?

Cæli dignitate quattuor elemēta p̄cellūt. Si au
tē illos tempore & creatiōis ordine, dixeris prio
res esse elementis: sequetur par incommodū, qd
in p̄cedente de vacuo inferre voluimus. Nam
p̄fectis cælis & nondum subsistentibus elemē
tis: sensibilis mundi regio erat elementis & oma
ni alio corpore vacua: quod si fateri nolueris: &
quattuor elementa, cælis ipsi recentiora esse inf
cieris: oportet.

40 An omnis corporea mundi plenitudo
tam cælorū q̄ quattuor elemētorum: sit
successiue perfecta?

Si cælos contēdis ante elementa p̄fectos fuisse:
fateris sensibilē regionē aliquādiu extitisse vacuā.

Questionum

Si vero elementa dicis cælis esse antiquiora: & id quidē irrationabile videtur: cū nequeant sine cælis, subsistere elementa. Vt pote quorum naturali constellatione & multiformi influētia: regunt saluanturq;. Aut igitur vacuum fuit aliquādiu in mundo: aut ortus est effectus, ante conseruandam suā causam. Aut omnis corporea mundi plenitudo tam cælorum q̄ elementorum: eodem instanti accepit suā substantiā inītrium.

41 Si in ortu totius corporeæ mundi plenitudinis: tam cælorum q̄ elementorū: nulla contigit temporaria successio: vbi nam aut in quibus: contingit successio mundi?

Haud temere diffinimus: eodem instanti & cælos oēs & quattuor elementa emerisse. sed hæc aut simul facta: aut fuisse aliquādiu vacuum. In minoribus autem entibus, hoc est in plenitudine regionis elementaria: cōtingit diuīdua successio: vt in ortu & creatione eorum quæ sunt, quæ viuunt, quæ sentiunt & q̄ ratione prædita sunt. Hæc enim haudquaq̄ simul: sed diuīdue emerere.

42 Quot sunt sensibiles actus: nati esse & residere in materia?

Quattuor. Substantiu⁹, vitalis, sensitiu⁹, rationalis. Ad numerum quippe quattuor elementorum seu maiorum sensibilis mundi entium: minora entia (i elementis saluari & conseruari nata) distincta cernuntur. Sicut enim sensibilem mundū quattuor elementa replent: ita & ab his quattuor actibus, materia potētia: quicquid fieri pōt euadit.

43 An sit materia supra rationem seu humanū actū quicq̄ cōsequi nata?

Nequaq;. Nam humanus actus, supremus materiæ finis est: quo adepto: materia nihil amplius aut fieri exoptulat, aut consequi potest. Haud enim nata est angelicum actum habere: qui sicut extra materiam factus: ita & natus est perpetuo extra materiā residere. Est enim is actus liber: ferēs fulciensq; semetipsum.

44 An sit materiæ tantus hyatus tātave potentia: quantus est angelicus actus? Summus supremusve creatorum actuum ange-

Theologicarum

licus est. Maxima quoq; ac suprema potentia ea est: quæ indita materiæ. Hæc tamen est illo paulo minor. Nam potētia hyatusve materiæ, exartatur humano actū: qui angelico pauxillo inferior prædicatur. Haud est igitur potentia priuatio & capacitas materiæ: angelico actū, sed humano paulo inferiore, metienda. Etenim angelicū esse: posse esse materiæ transcendit.

45 Vbi ē & quanta est vniuersa moles materiæ?

Vniuersa moles materiæ: est in concauo cœli iunę. Extra enim huiusmodi ambitum: neq; in cœlo neq; supra cælū vlla materiæ pars: nisi forte præter naturę seriē reperit. Est autē eius moles tanta: quanta & quattuor elementorū plenitudo atq; distensio. Etenim elementarius actus: vt quantitas quedam est materiæ: extollens illam ac distēdēs, in totius sensibilis mundi replentiā.

46 Quāt⁹ est omnis instinctus appetitusve materiæ?

Quotquot sunt actus quos ipsa nata est habere. Illi autem sunt vt diximus quaterni, essentia, Vita, Sensus, Ratio. Tanta igitur nec plura: materia & fieri nata est & appetit esse. Est enim per omnia, fere æqualis materia elementorum quaterni tati. cum nec plura, nec pauciora habere possit: q̄ quæ in elementis visuntur.

47 An vllum instinctum habeat materia ad angelicū actum?

Nullum. nam & ad impossibile & præter naturā nullus illi est inditus instinctus. Impossibile est autem, aut saltem præter naturā: vt angelicus actus materiæ nubat atq; societur. Præterea supra humanum actum: nullus viget instinctus materia. Haud appetit igitur materia, angelicum actum habere: quē consequi nequit.

48 Cum angeli sint priores materia: cur nonnulli circa veritatē aberrantes: dixerit materiā priusq̄ angelos: esse deo cōternam?

Quia deus immēsus actus est: angeli quoq; quidam actus sunt: creati tamē & finiti. Materia autem actus non est: sed potentia quædam & passibilis substantia: nata subesse actibus & operatio-

nibus eorū. Si igit̄ egeret diuinus eternus actus, aliq̄ exteriore substātia sibi coeterna: esset illi materia plusq̄ aliud vllū ens necessaria. Magis em̄ eget actus potentia: q̄ actus actu: quadoquidē: cū oīs actus impassibilis sit: haud pōt vnus act⁹ alteri⁹ act⁹ subiacere operatiōi. Errauerūt itaq̄, q̄ materiā dixere deo coeternā. Rationabilius tñ locuti sūt: q̄ si āgelos illi coeternos astruxissent.

49 Quopacto intelligendū sit: terrā ab initio fuisse inanem & vacuā: cum vacuum sit a mundo explodendum?

Per terram inanem & vacuā: intellige totius sensibilis mundi spacium: plenū quidem maiorib⁹ entibus: hoc est quattuor elementis: nōdū tñ minoribus hoc est mineralibus, vegetantibus, animalibus & hominibus plenum. Hoc em̄ pacto & mundi vacuū effugies: & sensibiliū creaturarū, variā ac successiuiam originem: nequaq̄ te inficiari oportebit. Repentinus quippe quattuor elemētōꝝ ort⁹: mūdi vacuū ppendit abegisse.

50 Quid etiam est tenebras fuisse super faciem abyssi?

Nihili negatio: aliquo pacto immēsa & inexhaustibilis est. vtpote quæ si nonnunq̄ exhauriretur: diuina quoq̄ potentia supremū suū actū parturiret: quo vis ipsius exinanita sileret. Per tenebras igitur super faciem abyssi: intellige porētiā & vmbriam materiē: quā supextēdit de⁹ abyssō nō entis: tanq̄ non entī vicinā: phibentē diuinū radiū decidere in abyssum. Nā irritus & infecundus est is radius qui conatur totā nihili abyssum ad esse perducere.

51 An nihil abyssi⁹ creata sit an eterna?

Nihili abyssus siue non entis immēsitā: creata non est. Nā nihil est. Hāc ergo qui dixerit eternā esse: dicit solum deū esse eternū. Qd̄ enim preter deū eternū est, nihil est: id est pura nō entis assertio & entis negatio. Hāc autē abyssi faciē ac superficiē: cōtegit, operit, velat, iugēs materiæ moles. vt super eam, incidētes diuinū radiū fecundi fiāt: & variōs sensibiliū actūū flores parturiāt. At vero hoc sentire est dicere materiā esse extremū entīū vestigiū: finitimā nō entī ac nihilo.

52 An possit aliquis sensibilis act⁹ recipi

in materia prima simplici: arida: pura? Per sensibilem actum: hic intellige actum perfectum vt mineralem, vegetatiuū, sensitiuū, rationalem. Materia vero prima, simplex, arida & pura vocatur: vt est mera priuatio & vmbra, omnī actu spoliata. Diximus autem hoc pacto materiam (quippe ociosam) creatā nō esse. sed innatū illi & cōcreatū fuisse actū elementi. Haud potest igitur aliquis perfectus sensibilis actus: nudæ et simplici materiæ inesse.

53 Quid est materia prima & qd̄ secūda?

Materia prima & materia secunda: sūt vna materia numero: quæ vt sola mente & intelligentia, omnī actu prior effingitur: vocatur prima. vt vero p̄ primos elemētāres actus, ad secūdoꝝ actūū susceptionem natura preparata: secūde hoc est dispositē materiæ nomen habet.

54 Quid intelligēdum per id q̄, spiritus domini ferebatur super aquas?

Per spiritū domini: intellige (vt multis placuit) efficiētem omnīū causam: seu diuinū intellectū, cuncta discernentem: & e confuso materiē chaos, p̄ medias eius dispositiones: congrue aquis respōdētes, singula in suos actus & pprietas vendicātē. Nā obruta aquis materia, id est naturalib⁹ dispositionib⁹ impregnata: a diuino demum intellectu, omnīū sensibiliū actuum discretionē ornatumq̄ suscepit.

55 Quæ sunt aquæ illæ super quas: spirit⁹ domini ab initio ferebatur?

Terra materia prima est. Aquæ vero mediæ, inter terrā & spiritū domini: sūt naturales dispositiones materiē, qb⁹ affecta & irrorata transit in materiā secūda: materia prima vberiorē. Nō enim dixit: spūs domini ferebat super terrā: id est super materiā primā, nudā, aridā, infecundā: sed super aquas: hoc est sup materiā secūda, aquarū seu elemētōꝝ alluione impregnata. Est em̄ ppriū efficiētis causę: in apto disposito & praeparato subiecto: non nihil operari.

56 An per id quod dictum est fiat lux: sit angelorum creatio intelligenda?

Si hæc lux, creata est post cælū & terrā (vt litteræ textus indicat) nō video quo pacto id dictū fiat

Questionum

Theologicarum

lux: angelorum creatioi alludat. Sūt em̄ angeli primordia oīs creaturę celo & terra priores. Si autē lucē ante oīa creatā eē dixeris: rationale est per lucem angelorum creationem explicari.

57 **Silux: angeli sunt: quid erūt oppositę luci tenebrę?**

Si p angelis lumē sumis: ex opposito p tenebras intelligēda ē materia. Erūt em̄ hoc pacto primordia oīm creaturę: lux & tenebrę id ē angelus & materia, purusve act⁹ & vniuersalis potētia. Nā subiūgit in lra: diuisitq; lucē a tenebris: id est separauit angelos a materia, quorū natura est: nulum cum materia habere cōmerciū,

58 **Quę ratio nos pbe istrūit merito sex diebus: cuncta a deo fuisse perfecta?**

Ratio & circuli & sphere. Circuli qdē: ga ei⁹ semidyameter, senario nūero torā ei⁹ circūferētiā percurrit: sphere vero: ga & tor⁹ vniuersusq; sphere ambit⁹ circa centrū idē, sex ppositionū differētiās cōgrue distartur: scilicet sursum, deorsum, dextrū, sinistrū ante & post. Hęc em̄ differētię, sūt velut qdā diuise monadis in cetro residēt: ad extrema suę sphere voluntarię pfectiones, senis dieb⁹ absolutę.

59 **Vade oritur senarius dierum: quibus omnia perfecit deus?**

Ex nūero diuise trinitatis. Nā prius i diuinis psonis hunc senariū pfectoꝝ nūeroꝝ primū, scrutari sum⁹ & repim⁹: ex monade, dyade ac tryade cōstantem. quę ter quoq; trinū esse mōstrauimus: trinū vt trigonum: trinū vt tertium trigonum: trinū demū vt tres partes habentem.

60 **Cū post sex dies: qua oīa a deo pfecta fuere: ęternū requieuerit de⁹: cur septimę diei tps priorib⁹ annūerat quasi ea sola requeuerit de⁹? Deus senis dieb⁹, oēm mūdi ornātū pfect. Postea vero in ętñū requeuit. Ab hoc tñ diuise getl' quo: tps septiē diei exmīe prioribusq; dieb⁹ annūerat. vt p id diuine monadis in seipsam recāprocatio designet. Nā sex egdē dieb⁹ extrā seipm pfecta:**

septima demū die, in immobilem sui crepidinē est reuocata.

61 **Quopacto totius ęternitatis linea: sit in nouem partes dispartienda?**

Ab ęterno ad creationē vsq; āgelorū diuīa vnitas sola in seipsa refecit. Ab iūtio vero creatiois oīm: sex dieb⁹ illa extra se pfecta dicit. Septia autē die, receptū canēs: reuersa est i seipsam. Quicqd por to supest ęternitatī: a septia die vsq; in ętñū: stat⁹ est diuise monadis in seipsa. Hoc pacto i nouē partes: tota distribuitur ęternitas.

62 **Quę sufficiētia est septem dierum ex natura entium?**

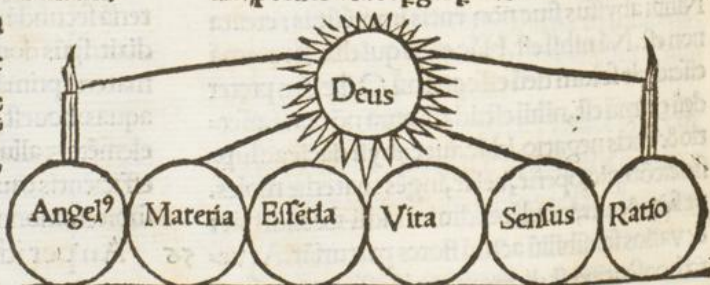
Entia simplt in septē diducūt: in sex act⁹ & materiā vnā. Nā duo sunt act⁹ extra materiā: diuin⁹ & angelic⁹. Quattuor vero quos natura materię sociauit essentia, vita, sensus, ratio. Nusq; em̄ plura cōperta habem⁹ entia. Ab his igit septenis entib⁹: haud ab re septē dieꝝ sufficiētia sumēda.

63 **Quę vnicuiq; diei respōdeant entia?**

Angeli primę rīdēt diei. Nā primū exorti sūt. Materia secūdā diē ostēdit. essentia vt tertia dies est. Vita qrtę diei pprietatē habet. Quīta diē sensus inuauat. Sextā iplet hūana ratio: q̄ sexta die emet sit. Septiā vero diei sanctitudo: deo cōparatur.

64 **Cur insignes pācipuasue creaturas angelum hominēq; deus ante omnia & post omnia procreauit?**

Vt ipfectas creaturas: pfectariū statu & immobilitate cingeret & in esse coerceret: vt ve obscuras vtrinq; illustraret. Bina qppe luīa geminalq; factes hūc āgelū idē hoīem: ipfectū creaturū cārcūdedit: pcedēs a luce pges p tenebras rediēs in lumē,

65 **Cur hominem qui finis est mūdi: creauit deus postremum?**

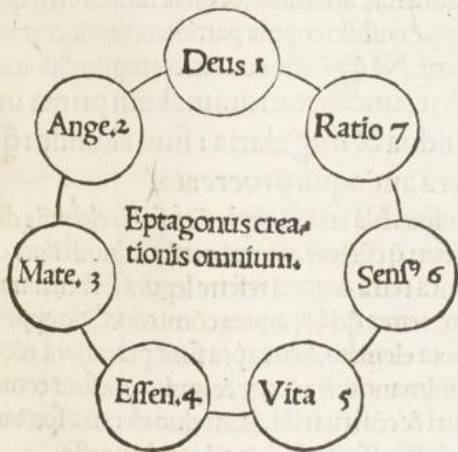
Quia sine mundo & inferiorib⁹ entibus nō poterat subsistere homo. Extruxit em̄ prius, natura lem hoīs mansionē: priusq̄ hoīem itroduceret in eandem. Preparauit illi oīa imprimis necessaria: Deinde illū ad preparatas mūdi delicias itroduxit. Fabricauit hospitīū: priusq̄ hospite crearet.

66 Cū postremus emerferit homo: quo pacto primę creature: vt angelo vicinū obtinuit locum?

Quia creationis motus: nec simplex descēsus est nec simplex ascēsus: sed ascēsus & descēsus. Primo quidē descēsus, a summo in imū: vt ab angelo, ad materiā. Scdo vero ascēsus ab imo, ad mediū: vt a materiā ad vsq̄ humanā rationem: quæ ideo angelico intellectu, euasit loco & gradu vicina.

67 Quę mathematica figura: sit diuīe creationis indicio q̄ maxime apta?

Eptagonus: cuius apicem obtinuerit de⁹. Nam hic septē dierū interualla q̄ aptissime distinguit. Ostendit insuper hominē q̄ creaturarum superiorē: esse aliquo pacto angelo parem, equa cū illo vicinā ad deum se habentem.

68 An sex primis diebus: sit vniuersorū creatio ex toto absoluta atq; perfecta?

Absoluta est & perfecta secundū speciem: nō tamen secundum omnia, omnium specierū singularia. Nam quotidie sensibiles actus, noui a deo procreatur: qui spectant ad consummationem & integritatem specierum, quæ assiduis gene-

rationibus per sua singularia explicantur.

69 Cū nulla sensibilis species sit tota ab initio facta quopacto senis dieb⁹: dicitur perfecta esse oīm creatio secundū speciē? Dicitur sex primis diebus perfecta oīm creatio secundū speciē: haud quia sensibilis quelibet species fuerit tota ab initio pcreata. Nam id proprium est duntaxat intellectualium & celestium specierū. sed quia cuiuslibet sensibilis speciei: prima indiuidua, in vtroq; sexu: sex illis diebus perfecta fuit: vt primus homo, primus equus, leo primus, & ita de aliis speciebus.

70 Quot entia: sunt ab initio tota itegra perfecta?

Tria: Deus Angelus Materia. Nā deus perfectus est ab eterno: per essentiam, per generationē, per processum: scilicet per esse patris, p generationem filii, & processum spiritus sancti. Angelus vero perfectus est & totus ab initio creationis suę. Et eadem de materia dixeris.

Quot superant entia: nō perfecta ab initio: sed assidue perficienda?

Quattuor: scilicet actus substantiuus, vitalis, sensitiuus, rationalis. Nam horū actuum: indies alii & alii in esse procedunt & assidue fiunt. Eorum nempe initia atq; primordia: simplici creatione emerfere. Sequentia vero indiuidua & eiusdem speciei singularia: quotidianis generationibus perficiuntur.

72 Quomodo se habet creatio ad generationem?

Sicut punctū ad lineam, vel instans ad tempus: vel simplex ad compositum. Nā creatio in puncto fit: est enim repentina. Generatio vero fit in linea: vt pote quę tēporaria est. Creatio simpliciū est: generatio vero compositorū. Nam creatio perit actum & potentiam seorsum: Generatio vero copula est actus & potentia.

73 Quot sunt actus dantes & impartientes esse?

Duo in deo & duo extra deū. In deo sunt gnatio & spiratio. Nā gnatio, dat esse filio. Spiratio vero spūi sc̄to. Extra autē deū sunt creatio & generatio. Creatio em̄ aut integras species: aut imper-

Questionum Theologicarum

fectarum specierum protulit primordia. Generatio vero sensibiles species sequentibus singularibus absoluit. haud plures sunt actus: qui substantiam largiantur.

74 An sicut tres primi substantiales actus sunt dei: ita & sensibilis generatio que ad deum refertur?

Tres primi actus substantiam impartientes dei sunt. Nam gignit deus, spirat deus, creat deus. Gignit deus dei: spirat deus deum. Creat deus non deum: sed diuinum quiddam. At sensibilis generatio in elegantem ad deum refertur. Improperie quippe gignit deus hominem: debet autem hec generatio in omni specie: ad prima speciei indiuidua & singularia referri: ut hominum generatio ad Adam & Euam.

75 Quatenus sensibiles species: intellectuales celestesque species imitantur?

Per suorum indiuiduorum primordia. Nam sicut intellectuales celestesque species totę simul productę sunt: ita & sensibiliu specieru prima singularia repente sunt facta. In celestibus & intelligibilibus: creatio protulit totum, integrum, perfectum. In sensibilibus vero, creatio sola protulit initia, Quapropter celestia & intellectualia, sunt generationis expertia. Hęc tamę generatio in sensibilibus creationi annexa reperitur: id perficiens, quod creatio liquit imperfectum.

76 An ortus sensibiliu actu: post primum actum sue speciei: sit generatio vel potius creatio?

Si spectes naturam per se secundorum actu, quod post primum sue speciei actum producantur: eorum origo haud generatio, sed creatio dicenda. Nam hi neque a seipsis neque a primo sue speciei actu: sed a solo deo producantur. Adam quippe non omnium animarum hominum produxit: sed solus deus illas procreauit. Ut vero spectatur recta linea secundorum actu, qua succedunt ab aliquo primo sue speciei actu: illi ab initio & a primo gigni dicuntur.

77 Quid profert alterius id quod aliud gignit: an materiam an formam an neutrum? Id quod aliud sensibiliter gignit: eius nec materiam nec formam producit. Nam omnis materia creata est ab initio, forma vero quotidie a deo pro-

atur. Quod igitur aliquid gignit: simpliciter naturam eius partem profert, quod gignitur. Est tamen id quod gignit: causa immediata, eius quod gignitur: utpote per quam & cuius actione: id quod gignitur, accipit esse.

78 Quopacto differt sensibilis generatio a creatione?

Creatio & natura & tempore, prior est generatione. Perficit enim generatio, que creatione inchoantur. Creatio simpliciter est & partium: generatio vero totum & compositorum. Nam & actum & potentiam, creatio profert: que generatione copulant. Creatio ex nihilo, educit entia. Generatio vero ex nihilo nihil facit. Creatio dat esse simpliciter: entibus secundum quid: hoc est partibus totum entium. Generatio vero dat esse secundum quid: entibus simpliciter: id est totis atque perfectis.

79 An omni actioni que esse largitur: ut generationi in diuinis spirationi: creationi: & sensibili generationi: aliquid aduersetur?

Diuinis comsubstancialibus actionibus ut generationi & spirationi nihil aduersatur. Nam hec nequaquam de nihilo, esse impartunt. Porro creationi que ex nihilo fit: aduersatur annihilatio. Generationi vero que est ortus ex nihilo copula partium: corruptio contraria reperit. Nam que generationi cunit: corruptio dissoluit.

80 An cunctorum animalium prima in indiuidua & singularia: sint aliunde: que terra aut aqua procreata?

Minime. Nam etiam id expresse a factis eloquiis definitur: que cunctorum animantium ortus: ad duo superiora elementa terram & aquam referte leguntur. Est enim limus terre: terrea quidam & aquea comixtio. Duo quippe inferiora elementa, sicut apta sunt procreationi cunctorum animantium: ita & aer & ignis apta sunt eorum salutis & conseruationi. Sicut duo elementa spectant ad animalium esse: ita & duo ad eorum bene esse.

81 Cur in humana specie deus virum priusquam mulierem produxit: & in omni quoque specie masculum ante feminam?

Sicut auspiciatus est deus omnem creationem, ab actu ad potentiam: ut ab angelo ad materiam: ita & in omni animalium specie, primo actum deinde potentiam producere voluit. In omni quippe specie animalium: masculus

actus est, foemina vero potentia.

82 Cur mulierem haud ex immediato limo terre: sed e viro produxit.

Vt maxime ostenderet, oia emula esse vnitatis: & ab vno tantu primo, sequentia exoriri. Na vnitati obstat: duo esse eque prima. Etem luna lumine quide cernitur insignis: id tamen lumen, a sole totius lucis fonte capeffit. Et filius in diuinis patri quide equalis est: a patre tamen sumit initium. Ita & ab vno primo indiuiduo atq; singulari: & minime a duobus eque primis voluit de humanam enasci speciem.

83 Cum ex viro supra sit mulier cur deinceps ex mulieribus viri nascuntur?

Intellige in ortu humane speciei per viru & muliere id contigisse: quod fieri videmus in eruditione animi: qui sectus est in actum & potetiam, hoc est in intellectu & memoriam. Nam ab initio, omnia capeffit memoria ab intellectu: estq; nihil i memoria: nisi qd fuit, in priore intellectu. Postea vero intellectus omnia resumit a memoria que impregnata ab intellectu: rursum e suis scriuis omnia illi profert. Ad hunc igitur modum: mulier primu, a viro pendit. Postea vero e scriuis humane potentie siue mulieris viri renascuntur.

84 Cur ex latere viri & non ex alia eius parte: processit mulier?

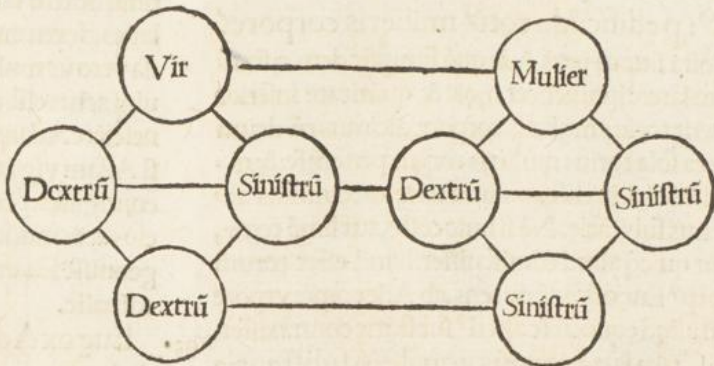
Processus mulieris ex viro: qda motus est a viro in muliere tanq ab actu in potetia, ab intellectu in memoria. Hic igitur motus: consonus euasit, motui vniuersi. Etem motus vniuersi: nequaquam inter sursum & deorsum, vt inter polos: neq; ab aere, in post: vt a meridie in aglonem sed a dextro in sinistru, vt ab ortu in occasum procedit. Itaq; & hois minoris mundi motus: maioris mundi motui, respondere doceat.

85 Ex quo viri latere mulier processit: dextro vel sinistro?

Ex pcedete manifestu e quonia e latere sinistro. Sicut em occasus, sinistra pars est orientis: & motus ab ortu, i occasum: dicitur fieri a dextro coeli, in

sinistru coeli: ita & mulier, sinistra viri pars est: & e sinistro viri latere pfecta. Na statue muliere iuxta viru, in sinistra eius sedente: ita vt mulieris dextra, sinistra comprehendar viri: ex eo viri latere processit mulier, qd illi cernis esse attiguum. Hoc est em latus sinistru.

86 Cu motus fiat a dextro in sinistru: mulier autem sit sinistru viri: quo pacto non e dextro latere viri processit mulier? Vir simpliciter, comparatur dextro: mulier autem

sinistro. Mulierem igitur processisse a viro: est sinistra a dextro originem duxisse. Et quia in vtroque est sumere vtrunq; in quolibet, quodlibet: talis fit motus, ab vtroque vnus in vtrunq; alterius: qualis ab vno vnus in vno eiusdem. Sicut igitur in substantia soli viri: latus dextru, prius est sinistro: & a dextro eiusdem, exoritur sinistru eiusdem: ita & vtraque mulieris pependit ab vtroque viri. Inchoat em motus a dextro viri, tanq a primogenia differentia. Proceditq; per sinistru viri in dextrum & sinistru mulieris.

87 Quo precipue argumento: mulier e sinistra viri parte profecta conuincitur? Finge prius mulierem i viro delituisse: & postea ex eius abditis emeruisse. Quia mulier est vt sinistra viri pars: vtiq; sinistru viri latus, adaperiendum fuit: vt se ea parte, e viro foras prorumperet mulier: quae congrua est sua proprietati, hoc est e parte sinistra. Si enim dixeris parte viri dextram egressioni mulieris patuisse: dico hunc motum, motui vniuersi contrarium esse: quippe a sinistro in dextrum.

88 Quid tulit deus e viro pro edificanda

Questionum

Theologicarum

mulieris substantia?

Tulit iuxta eloquiū vnā de costis eius: & edificauit eam in mulierem. Hāc autē costam, intellige sumptam atq; abstractam a latere viri sinistro: e quo ppter ea & sumpta & pfecta esse mulier pñt

89 An ad eam costam quam sumpsit de viro: addiderit deus aliquid exterioris substantiæ: vt limi terre vel alicui alteri: p edificandō toti mulieris corpore? Costā siue ea pars Adę quā sumpsit deus e sinistro latere ipsius: licet mole & quātitate inferior fuerit totius mulieris corpore: dicimus tñ deum ex ea sola totius mulieris corpus perfecisse: & nihil ad eā adiecisse, aut limi terre aut cuiusuis alterius substantiæ. Nā si huic coste, aut limi terræ, aut quicq; aliud cōmiscuisset: haud esset totum corp⁹ Euę originē ducens, ab Adę corpe: vtpote qd aliqd equocū & alteri substantiæ contraxisset.

90 Cum Euę corpus equale in substantia fuerit corpori Adę: quo pacto id ex sola Adę costa absq; exterioris substantiæ adiectione perfici potuit?

Qui ex parua admodū limi terre portione corp⁹ Adę prius cōpegerat: is ex vnica Adę costa Euę corpusculū cōpigeret & pfecte potuit: absq; vlli exterioris ac diuersę substantiæ adiectione. Cuius em̄ benedictio: materiales quinq; panes, nulla adiecta materiali substantia: in quinq; miliū hominum saturitate, in deserto ppagauit: hui⁹ quoq; imēsa virt⁹ exiguā virilis corpusculi portione: in muliebri corp⁹ adaugere & edificare potuit.

91 An post detractam a viro costam: corpus viri permanserit imperfectum? Nequaq;. Nam perfectio corporis vnus: haud fuit alterius imperfectio. Perfecit deus ex viro mulierem: virum tamē nequaq; imperfectum aut diminutum liquit. Quod em̄ sumptum est ex viro: potuit immēsa dei omnia propagantis, adaugētis & multiplicātis virtute: & remānisse in viro & i muliebri corp⁹ miro modo coaluisse atq; pfectisse. Quēadmodū & ea quæ superfluere fra-

gmenta, ex quinq; panibus in deserto: ipsam primam quinq; panū substantiam, longe superasse leguntur. Adde etiā (vt testatur eloquiū) deū repleuisse carnē, p ea costa quam tulit.

92 Cur Adam dormiente orta est ex eo mulier?

Ob duas causas Adam dormiente, ex ipso processit mulier. Prima est vt ostēderetur pateretq; sinistra lateris proprietates: ex quo mulier erat producenda. Nam qui sopore euictus iacet, vt plurimū dextro lateri incumbit: nudatq; sinistrum latus, dextrum cui innititur pcludens. Secunda vero vt mulieris origo, non ipsius Adę: sed diuini actus esse operatio proderetur: vtpote quæ nesciēte Adam: a diuino actu perfecta est. Nam si Adam vigilante atq; inspecte ante ea operatio contigisset: potuisset vtiq; ipsi Adę, imputari & eius actio nuncupari. Haud enim dicimus Adā genuisse Euam: sed deum illam ex Adā latere eduxisse.

93 Euę ex Adę latere origo: cui⁹ ē actio Adę: an dei?

Hęc manifesta est, ex secunda causa pcedētis. In qua docuimus Euę, ex latere Adę originē: potius ad diuinū actū, q̄ ad Adā esse referendā. Si aut em̄ Adā eā nequaq; p̄cognouit actionem: qua ex limo terre ipsemet originē duxit: ita & eā minime prauidit, nec est ei⁹ author: qua ex ipso, sumpta est ac pfecta mulier. Vtraq; siquidē actio soli diuino actui merito est ascribenda.

94 Cuius speciem & similitudinē: in sua ipsius origine e limo terre: exp̄lit Adā: agentis vel patientis?

Neq; agentis, neq; patientis: sed solius finis. Nā agens & patiens extrema quædam sunt totius actionis: ipsam actionem tempore pcedentia, vt qui quēq; erudit, quiq; eruditur: ipsam eruditionem aliquo pacto tempore p̄cellunt: quādo quidē doctor, prior est docente: & docēdus, eo qui actu docetur. Ita igitur & in origine Adę e limo terre: Adā nec agens fuit, nec patiens: sed finis vtriusq;: id est ipsum illatum ex actione. Nō dum enim erat Adam, quando fiebat: quare nec agebat quicq;, nec patiebatur.

95 Quomodo se habuit in origine Adæ limus terre ad deum?

Sicut cum dicimus omnia a deo facta esse ex nihilo: id ipsum quod est nihil, ad deum seu diuinum actum, similitudinem quandam exprimit patiens & materiei: ita quoties e limo terræ. Adam a deo procreatum fuisse asseueramus: tum lucide limum terre ad deum, in origine Adæ se habere: velut materiã ad actum & patiens ad agens edocemus. Nam qui creauit Adam: deus, Ex quo creauit: limus terre. Quæ creauit: Adam. Qui creauit: actus est. Ex quo creauit potentia. Quem creauit: finis.

96 Quo pacto in origine Eux: se habet Adam ad deum?

Sicut in origine Adæ, se habet ad deum limus terre: ita & in ortu Eux, ad eundem diuinum actum, se habuit Adæ persona. Quæ admodum em Adæ creatio, haud est limi terre: sed diuinus actus operatio: ita & Eux origo, nequaquam ipsius Adæ sed diuinus actus actio nuncupanda. Idem em diuinus actus & in limo terre & in Adam egit: vt ex illo, Adæ: Ex hoc vero Eua prodiret.

97 In quo primum inchoauit humanarum generationum naturalis series?

A deo primum ex limo terre: factus est adam. Deinde a deo ex Adæ latere: pducta est Eua. Et hæc due actiones: humanarum actionum serie, tempore præcellunt & ad diuinum actum referuntur. Prima quippe actio humanæ speciei actum hoc est virum. Secunda vero eiusdem potentiam id est mulierem: ad esse constituit. Tertia autem actio quæ est prima congressio actus & potentie viri & mulieris: initium est & prima humanarum generationum, ex qua Cain naturali ordine pdisse testamur. Humanarum igitur generationum series: in natiuitate Cain est primitus inchoata.

98 Quo pacto se habet adinuicem hæc tres actiones: qua Adæ: qua Eua & qua Cain in esse prodierunt?

Prima quæ est Adæ origo simplex creatio nuncupatur. Facta e substantia penitus dissimili, hoc est e limo terre. Secunda vero quæ est ortus Eux: quædam prioris actionis est propagatio: e simili sub-

stantia, consimilem: sed innaturali modo productens atque eliciens. Tertia vero qua Cain ex Adæ & Eua pdit: nec simplex ratio nec innaturalis propagatio, sed naturalis generatio appellatur. Est enim hæc, prima extremorum humanæ speciei congressio.

99 Cur hæc tres actiones: patiens & fine quæ actu sunt differentiores?

Quia in prima patiens est limus terre: in secunda patiens Adam, in tertia, patiens mulier. Finis item primæ actionis Adam, secundæ finis Eua. Tertie vero finis Cain. Nam finis cuiusuis actionis est id: quod ex ea actione superest atque profertur. At primæ & secundæ actionis idem est agens scilicet diuinus actus: author vtriusque: qui & creauit Adam & produxit Euam. Tertie vero actionis est Adam: qui ex Eua Cain progenuit. Nam tertia actio: haud proprie ad diuinum referatur actum.

100 Quo pacto tria prima humana supposita: lucide diuinas tres personas exprimere videantur?

Nam Adam prima humani generis persona, paternæ personæ comparatur. Eua filio, Cain spiritui sancto, Adam homo est, ex homine nullo. Eua vero, homo ex homine vno. Cain autem homo ex hominibus. Etenim omnis diuinus interior processus: aut motu vnus in vnum, aut motu duorum in vnum explicatur. Omnis quoque humana progressio, ab Adam prima humani generis persona, sumens initium: duplicem tantum actionem hoc est pductionem & gnationem inuoluit. Nam pductio, Eua ex Adæ eduxit. Generatio vero: cuius est deinceps hominibus, ex vtroque ortu dedit.

Theologicarum questionum

Tertii Libri Finis:

Anno domini,

1512.28,

decem-

bris,

C iiii

Questionum

THEOLOGICARVM QVAESTI-
onũ Liber quartus. De voluptatis para-
diso, & exilio prothoplastorum.

N nullus sit sub
cælo humanę fœ-
licitatis locus: q̄
vocat̄ur para-
disus voluptatis
ac deliciarum?

De paradiso id est
loco voluptatis ac
deliciarũ: inter ple-
rosq̄, varia est alter-
catio. Nam nonnullis placet, ea quę de paradiso
a sacris eloquijs prædicantur: haud iuxta litterã
intelligenda esse, sed duntaxat in spiritalẽ sen-
sum cõuertenda. Hi etem negant sub cælo vera-
citer ac sensibiliter esse: huiusmodi: qua de inten-
dimus: paradysum. Alii vero secundũ litterę præ-
dictione: corporaliter sub cælis, esse paradysum
volunt. Primam opinionem, nolumus irrationa-
lem esse: nisi quatenus paradysum sub cælo esse
inficiatur. Nam quæcunq̄; cælestis ambitus in-
tra se concludit: signa quædam sunt veterum
entium, quę ambitum cæli transcendunt. Secũ-
da vero opinio, nequãq̄; irrationabilis est: quã-
mo priore, plurius de causis rationabilior.

2. Est ne hic voluptatis ac deliciarum lo-
cus nostrę habitabili terrę sensibiliter
coniunctus continuus & vnus?

Est. Nam propterea terrestris paradysus a pleis-
q̄; nũcupatur: q̄; illius fundamenta, haud sint a-
mota atq̄; separata ab reliquo orbe terrarũ. Ager
em ortusve paradisi solidus est, sensibilis, corpo-
reus, humanis pedibus plantisve suffulciendis
aptus nostrę huic habitabili terrę: veraciter cõ-
iunctus, continuus & vnus. Omne etenim soli-
dum corpus quod sub cælo est: in communẽ ter-
rę mole: appenditur, figitur, libratur.

3. An terra paradisi sit ab hac terra: quã
incolunt mortales specie diuersa?

Nequãq̄. omnis enim terra, quę sub cælo est: vna
est specie & vnus elementũ natura. Si autem ter-

Theologicarum

ra paradisi, differret specie a nostra habitabili ter-
ra: aut hæc nõ esset sub cælo: aut certe ab hac quã
incolimus: esset reali interstitio separata. Nam
diuersa: species: mutuam agglutinationem, con-
tinuitatem & vnitatem suapte natura refugi-
unt.

Quoad usq̄; differt terra paradisi a ter-
ra communi?

Conuenit terra paradisi cum terra communi: im-
primis substantia ac specie. Deinde & in plaris
q̄; qualitatibus: vt grauitate, sensibilitate, solidi-
tate, pondere & pleisq̄; huiusmodi. Nempe cor-
poreę; visibiles & materiales ambe. Differunt aut
& plarisq̄; accidentibus vt altitudine, puritate,
preciositate incorruptibilitate. Nam hæ qualita-
tes cum nostrę terrę nõ adsint: paradisiacã terrã
lõge illustrẽ, & a cunctis expetibile reddunt.

Quę est præcipua qualitas: qua terra
paradisi cõmunem terrã vincit?

Naturalis omnium, quæ ad humanam salutem
expetuntur fœcunditas. Offert em ea vltro pa-
radysus: quæ humana qualiscunq̄; industria in-
genti labore ac sudore vix a cõmunis terrę gre-
mio extorquet. Vltro nea vbertate ac fœcundi-
tate: ager viret paradisi. Communis autem ter-
ra, duntaxat crebro vomere sulcata: vix hominẽ
agnoscens, illi quę necessaria sunt inuita pfert.

6. In qua præsertim mundi parte: est hic
deliciarum paradysus?

Coniicere licet in oriente, potius q̄; in alia qua-
uis mundi plaga: idq̄; tribus argumentis. Nam
ab oriente lux spargitur in mundum: a quo etiã
& motus inchoat vniuersi. Deinde & cuncti pe-
ne fluuii, ab ortu in occasum ferrĩ conspiciuntur,
quasi orientes in ortu: & occumbentes in occasu
Postremo q̄; etiã pars mundi purior, preciosior
ampliorisq̄; virtutis: est orientalis plaga. Id enim
indicat omne sensibilem rerum genus: vt mine-
ralium vegetabilium & animalium.

7. Cur quæ in oriente gignuntur sensi-
bilis entia: his præstant: quæ ceterę mũ-
di gignunt plage?

Quia oriẽtalis regio, cũ vt ppior paradiso: tũ ve-
lut dextrũ mũdi: magis ipsas paradisi qualitates

emulatur: In l. isq; cæteras mûdi partes vincit. Id quippe in omni vt diximus sensibiliu reru gradu experiri libet. Nā orientales Margaritæ magnitudine, colore, integritate, puritate, p̄ciositate, pulchritudine, virtute, seu bona & salubri qualitate occidētales trāsiliunt. Id & vegetabilia faciunt. Id quoq; & animalia: q̄ grādiōra & longe fortiora in oriēte, q̄ in ceteris mûdi plagis vifuntur.

8 Cum terra: spherice sit figure: quo pacto contingit in ea esse paradysum: omni reliqua terre portione eminētiorem? Mundus & cuncta q̄ ad mundi integritatem spectant corpora: vt cali & elementa q̄ maiora nuncupamus entia: natura spherica sibi rotundāq; figurā vendicant. Hāc & ipsi cali incōmutabilem seruat. At tamen propter minora entia, q̄ in quatuor elementis viuunt: naturalis sue figure in aq̄ litatē, ipsa elementa precipue terra & aqua, perpetuunt. Hinc enī congregatę sunt adeo aqua in locū vnū: vt apparet arida. Hinc valles mōtesq; in terra exorti sunt. In excelsissima igit̄ terreni orbis parte: dic̄ esse paradysum.

9 Cur cōis terra quam incolunt mortales: vallis miserie a cunctis appellatur? Id fit collatione paradysi. Nā sicut paradysus dici potest mons humane felicitatis: ita & cetera terra, que mortaliu hominū genus vehit alitq;: tāq; paradysico monti subiecta, merito vallis humane miserie appellat. Vallis em̄ est: quia lōge inferior monte paradysi. Et miserie loc⁹: quia assiduo labore hoīem, quādiu vsuit exerceat: demūq; illū morte p̄scriptū, a suo excutiens gremio: vt peregrinū & alienigenā & vehere & alere recusat.

10 Cur eadem communis terra: hominis exilium & peregrinatio nuncupatur? Id etiā accidit cōparatione paradysi. Nā si paradysus patria est hoīs: si qua, homo si minime excidisset: nat⁹ erat immortalitate ac sensibili felicitate p̄sū: haud ab re cōis hec terra in quā post peccatū exulatū missus est: hominis & exilium & peregrinatio nūcupatur. Nō em̄ iuxta apostolum habem⁹ in hoc mūdo, ciuitatē permanētē, sed futurā inquitim⁹. Hoc est aut eā quā pdidim⁹: aut ea meliorē, recuperare nātimur ac speramus.

11 Cum humana felicitas non sit in voluptate sita: immo vero voluptas obsit plerūq; felicitati: cur humane felicitatis locus dicitur paradysus voluptatis?

Haud oīs voluptas obest felicitati: sed corporea sola q̄ imputat vitio. Spūitalis attē voluptas, & virtus est & annexa est felicitati. Perfecta autē & integra hoīs felicitas: haud est in aia sola neq; in solo corpore: sed in vtriusq; partis, optimo statu. Erat autē is integer perfectusq; hoīs (in vtraq; sui parte) status futurus in paradiso & in loco deliciarū: qui tam spūitalē q̄ corporeā alimonia: habuisset, vt vere aliūno totiusq; nature filio: vltro p̄buisset.

12 An factus sit Adam in paradiso e limo paradysi?

Minime vt fere oīs placet. Nā terra paradysi, q̄q; specie eadē cū terra cōis: haud est tñ subiecta, sensibiliu reru nouitatibus: hoc est ortui & occasui earundē. Imitat em̄ paradysus, spūitaliū potius reru iugē statum: eodēq; semp̄ mō se habet immutabilitatē: q̄ sensibiliū & inferiorū demutationem assiduam.

13 Vbi factus est & creatus Adam?

Si extra paradysum, vt fere oēs volunt: manifestū est qm̄ in terra cōis: & ex limo terre eiusdē. Iacet em̄ nōnullis, nescio qua ratione aut auctoritate nitentib⁹: Adā in damasceno Syrię agro peccatū fuisse. Id autē magis diuina sola reuelatione: q̄ humana ratione discendum.

14 An cōmunis terre lim⁹: ex quo fact⁹ est Adam: fuerit ab initio corruptus?

Nequa q̄. Nā nō modo tellus paradysi. sed & cōis terra, extitit ab initio sue creatiois virgo, pura, mūda, incorrupta. Etenim simplex creatio: omnia in sua puritate produxit, sincera & incorrupta. Per peccatum vero in varias mūdi partes vt in elementa & minora entia: corruptio introiuit. Ex puro igit̄ & corruptio cōis terre limo: Adam substantiam accepit.

15 Cur non eo in loco creatus est Adam: in quo permāsurus erat si nō excidisset & felicitate potiturus: vt in paradiso?

C.V.

Questionum

Scriptū est. Tulit deus hominē quē fecerat: & po-
suit eum in paradiso voluptatis. Hęc verba indi-
cāt, creatū fuisse Adam extra paradysum: Ac de-
inceps subuectū a deo deportatumq; ī paradysū.
Id autē ostendit hominē: haud statim ab initio
suā creationis esse perfectum: vt pote q creat⁹ est
in imo: & perfici natus est in summo.

16 Quid nobis exprimit Adæ in paradysum a deo subuectio & deportatio?

Id quod iā in præcedēte diximus: scilicet aliū esse gradū creationis humanæ. Aliū vero pfectiōis eiusdem. Nā creatus homo in imo: perficiendus est in cælo. Hactenus em̄ differt homo ab angelis: q; hī in quo creati sunt gradu & loco: in eo & beati ab initio effecti sunt: quippe a sua creatione pfectū. Hominū autē gen⁹: creationē accipit in tenebris: demū in luce perficiendū, & ad eius contemplationem postea subuehendū.

17 An paradysus aliquo careat elementorum?

Nullō. Nam paradysus & si non humanę creatio-
nis: humanę tñ salutis & cōseruationis est regio.
Ad humani autē corporis salutem: quattuor ele-
menta expetunt. Nullō itaq; quattuor elemēto-
rū, caret paradysus. Ibi est terra & ager ipsius para-
dysi. Ibi aqua: nā fluuius in paradiso scaturiens: q
inde egressus, in quattuor capita diuidit. Ibi etiā
purissimus aer & innocuus ignis.

18 An quattuor elemēta in paradiso: nul-
lam habeant contrarietatem: sicut in re-
gione cōmunis habitabilis terræ?

Cum elementa huius mūdi sint eiusdem speciei
cum elementis paradysi: necesse est his sicut & il-
lis naturalem contrarietatem inesse: sed a corrup-
tione & pugna alienā: ad harmoniam itē & con-
cordiam redactā. Nā regio paradysi, regio est pa-
cis & immortalitatis: a qua procul est omnis pu-
gna contrariorū. Ibi elementa sunt presentibus
elementis puriora: & remissis temperatisve acu-
minibus, vsq; adeo concordie pace inuicem com-
mixta atq; alligata: vt humanę congruant im-
mortalitati: nullius egrimonisē aut contrarię pas-
sionis vim: humano corpuscūlo, inferre nata.

Theologicarum

19 Quo præcipue argumento: voluptatis paradysum: sub cælo esse: nostræ habitabili terræ coniunctam atq; adunitā: conuicere liceat?

Argumento rationalis animæ. Nam qualitates rationalis animę: sunt vt qualitates & proprietates paradysi. Sola quippe rationalis anima, ex omnibus naturalibus formis: & immortalis est & imago seu thalam⁹ dei: quæ quāq; tam perfecta sit & emulatrix summi dei: est tamē vilissimæ entium portioni vt materiei addicta, coniuncta, alligata Quapropter qui negauerit esse in terra, siue sub cælo paradysum voluptatis id est immortalitatis locum: is profecto esse in materia, aliquā immortale animā inficiatur.

20 Quo pacto ex natura & ordine sensibilibus actuū: colligitur esse voluptatis paradysus?

Nam sensibiles act⁹, dispartimur in quattuor: in substantiarum, vitale, sensitiuū, rationale quorū primi tres: subiiciuntur parentq; supmo. Ad hęc igitur speciem: telluream quoq; regionē ipsius terre orbem quadripartito diuide: imā terrę portionem, tribuens his quę sunt. Nā in imo & profundo, mineralia frigore cōcrescunt. Sequētem vero viuētib; vt plantis: tertiam, mutis animantibus. Quartam supremamq; dic esse hominum propriam. Et hanc eandem (quippe humano immortalī actū parem atq; respondētem) voca: quam vestigam⁹: paradysum deliciarū.

Sensibiles actus quaterni.

Terra in quattuor distributa.

21 Quæ est horum quattuor communis terræ: paradisi: materiæ & humani actus? mutua habitudo?

Hæc est: quod eodē modo se habet communis hæc terra, ad voluptatis paradisi: quo & materia ad humani actus. Apex enim communis huius terræ: est paradisi. Culmē vero materiæ, hūanus actus. Hactenus communis terra, beata fit: qua paradisi fulcit illi: ut fundamentū subest. Humanus pariter actus, beatitudo est & perfectio materiæ: quæ cum nullo actu, quæ cum humano: nata est cælesti claritate & immortalitate donari. In nulla siquidē materiæ portione quæ in humano corpore: deus habitare dignatur.

22 Quod incommodū sequatur illos: qui negant sub cælo esse voluptatis paradisi?

Incomodū: quod prius recensuimus: scilicet nullum esse immortalem actum sub cælo: addictum naturæ atque alligatum materiæ. Qui enim perfecte nouerit & rationalis animæ proprietates & vinculum eiusdem cum materia (quæ abiectionis partem etiam portione) noscet & paradisi proprietates: & eius vinculum cum nostra habitabili terra: quæ despecta & abiecta: nequaquam inficias ibit. Nam sicut rationalis animæ expressio est diuine imaginis in materia: ita & paradisi signū quoddam est super cælestium voluptatum: sensibiliter comuni terre sub cælis impressum.

23 An per angelicū actum eliciatur substantia paradisi sublunaris?

Minime: Nam angelicus actus nullum habet cum materia consortium. Is enim creatus est purus: & a materiali vnione alienus. Quo autē modo creatus est: ita & iugiter natus est permanere. Creatus est extra & supra captum, cælestium orbium. Is igitur sub luna, nullam naturalem habet mansionem: nec propter eundem, plārata est a deo in suprema terræ regione, ea paradisi, qua de intendimus. Illius quippe supercælestis mansio: terrena habitatione sublimior.

24 Quid nos edocent duorum immortalium actuum angelici atque humani: lucida signacula?

Duplicem esse dei mansionem: Geminam deinde esse paradisi. Nam diuina lux ac sapientia: dumtaxat in immortalibus actibus (ut preparatis a se mundissimis domiciliis) habitare dignatur. Nullus enim trium inferiorum actuum, ut sensitiui vitalis & substantiui: diuini fulgoris & sapientia particeps fit. Et rursus utriusque immortalis actui: deus propriam deputauit paradisi ut naturalem suæ immortalitatis & beatitudinis sedem.

25 Quo pacto differt vera paradisi angelorum: ab hominum paradiso?

Quemadmodum & angelicus actus ab humano. Qua enim excellentia, vincit angelicus actus humanum: pari eminentia angelorum paradisi, hominum excellit paradisi. Angelorum enim paradisi, abiunctus est a terra nostra: quemadmodum & angelicus actus, a materiæ contubernio comperitur alienus. Vtriusque enim paradisi hoc est & supercælestis & sublunaris proprietates: iuxta naturam & proprietatem suorum actuum (quorum gratia sunt) adæquata intelligatur.

26 An natus sit homo in angelorum paradisi: felicitatis gratia deportari?

Magis natus est homo, in angelorum paradisi deportari: quæ angeli in humana paradisi comorari: Magis quoque proprium est rationali animæ (quæ appetenti esse in materia) ut abiungatur a materiæ vinculis: quæ angelico actui, nubere & alligari materiæ: Ordinati in superius & naturali seriei comperenti ut imperfecta perficiant, quæ ut perfecta, imperfectis consequent. Magis proprius est inferioribus, ascensus: quæ superioribus descensus. Itaque incommodum non sit, in supercælestem paradisi: hominum genus esse conuehendum: ibique immortalitate & æterna requie potiturum.

27 An si non peccasset Adam: alia quadam ex causa: in paradisi mortem obiisset?

Nequaquam. Nam in ea regione manebat: in qua nulla lis, discordia, pugna & contrarietas elementorum: vllam illi egritudine vim aut morbi causam intulisset. Omnis quippe corporeus morbus ex dissidentia elementorum seu distemperatis eorum acuminibus, quibus abinuicem corrumpunt:

Questionum

Theologicarum

exoritur. Etenim interior humani corporis harmonia & pax: vna cum exteriori elementorum harmonia paceq; , aut saluatur aut interit. Et esto fateamur Adam in paradiso naturali actiōe elementorū resolui & emori potuisse: attamē aut esu ligni vitæ aut alia quauis dei virtute a morte preseruatus: immortalitatem seruasset,

28 Qualiter Adam in paradiso: & mortalis erat & immortalis?

Mortalis erat id est potens mori. Et immortalis hoc est potens nō mori. Potuit em cadere: potuit etiam nō cadere: vtpote qui in manu liberi arbitrii positus erat & relictus ab initio. Si enī diuinis iussionib; paruisset: fuisset vtiq; a morte alienus: p̄seuerans in naturali immortalitate, in qua creatus fuerat. Mors autē per peccatū inuecta: eū qui poterat mori, ad iteritū perduxit mortalemq; esse, ex ipso effectu edocuit.

29 Cur vetuit deus: ne e solo sciētiae boni & mali ligno ederent prothoplasti?

Quia angelis quibus innata & concreata fuerat vniuersorum scientia: iamā per ipsam scientiam peccauerant: & a suo principatu ac naturali felicitate exciderant. Nam volētes fieri equales deo (tanq̄ qv̄t diū, seip̄s omnia nosse p̄sumebāt) in insipientiā, ex sapientibus corruerunt. Humane igitur & salutis & felicitati cōsulens deus: statuerat sanxeratq; salutifero p̄cepto, vt nondū humani adaperirent oculi: quoad humana substantia ex confirmatione diuina: a deo diuelli, & moueri ac separari non posset.

30 Vnde oritur emergitq; supbia: primū & radicale mundi malū?

Ex sciētia primū: deinde ex amore sui. Mali siquidem angeli, qui natura deum & semetip̄s nouerāt: qui & diuinā claritatē & diuinā in seip̄s munerā, speculari potuerunt: seip̄s plusq; deū improbe amauerūt. Atq; hic inordinat; improbus amor sui: ex p̄auiā sui agnitione pependit. Sicut enī scientia, vt plurimū annexa est supbia & vana mentis elatio: ita & ignorantia sui: conūcta plerūq; humilitas & abiectio sui reperit.

31 Quo pacto per ignorantia sui: cōsulerē in primis voluit deus humane salutis:

ne malorū angelorū imitatione a suo bono excideret?

Quia vt p̄cedēs edocuit: plerūq; sciētia & agnitionē sui, comitat supbia. Ideo voluit de; ignorantia sui: humane cōsulere salutis: nō equidē per aeternā iugemq; sui ignorantia. Nā frustra creasset deus hominē: si illū sub euiterna ignorantie nube, cōtineri voluisset: sed statuerat haud prius humanos adaperire oculos: q̄ humanā substantiam virtute pp̄ria: in bono & incōuertibili statu confirmasset, stabilisset, fixisset.

32 An nullus humane cōfirmationi & in conuertibili a bono statu: positus fuerit a deo terminus?

Sicut nō eodē instanti creati sunt angeli & cōfirmati in bono: ita nec momēto eodē creat; est homo & cōfirmāndus fuit in statu boni. Posuerat deus aliquod instans cōfirmationis angelorum: diuersum ab instati creationis ipsorum. Definierat quoq; tps humane immutabilitatis: aliud ab hora creationis humane. Caterū quēadmodū mali angeli, añ suę confirmationis tps exciderunt: ita & prothoplasti, priusq; incōuertibiles essent effecti peccauerunt: videre & scire volentes: añ p̄scriptū sibi a deo tempus.

33 An per seip̄sum peccauerit homo in paradiso?

Nequaq;: sed suggestiōe aliena, hoc est suasu mali angeli: qui prius in cælo peccauerat: & e cælesti patria, in hunc mundū corruerat. Hic enī inuidens humane felicitati: simplices & incautos prothoplastos in paradiso elusit: diuināq; iussiones spe diuinā cuiusdā consequendę sortis, transgredi suavit. Primū nāq; & radicale vniuersi malum, in angelica mente ortum: in hominis vsq; mentē in foelices ramos pp̄gavit.

34 An inuitus homo peccauerit an vero voluntarie?

Voluntarie. Nam si inuit; peccasset, haud quā illi noxa & culpa: merito impuraret. Vltro autem peccauit: vtpote qui & diuinis iussionibus parere: & maligni suggestionibus obistere potuit. Pollebat enī libero arbitrio ab initio. Sed

circundatus carnis infirmitate: tenebris potiusq̄
luci, consentire & adherere maluit.

35 An humana preuaricatio nequaquam dia-
bolo vt eius authori imputetur?

Immo. Nam omne peccatum: deriuatum est a pri-
mo: quod in angelica mente per se: nullius horta-
tu aut suggestione apparuit. Omne igitur secun-
dum peccatum, siue originis siue voluntatis, siue
angelorum siue hominum: haud ab re primo aposta-
sia duci: tanquam omnium malorum excogitatori & au-
thori, venit imputandum.

36 Quibus signis atque indicibus: humanum
peccatum: angelorum peccato: leuius esse
sependitur?

Quia humanum peccatum est secundum & deri-
uaticium: non primum. Quia item non per se, sed
diabolica fraude illusus homo: diuinis preceptis
parere recusauit. Quia rursus homo, nondum erat
apertis oculis: sciens bonum & malum: sicuti an-
geli ab initio. Quia demum circumdatus infirmi-
tate carnis: & allectus per visum, vetiti ligni dele-
tatione & pulchritudine. Hec quat tuor indicia
humanum peccatum, angelica noxa multo leuius
esse conuincunt atque coarguunt.

37 Cur angelorum peccatum fuit irremis-
sibile & indignum veniam?

Quia fuerunt iuxta scripturam, in scientia hoc est
apertis mentis oculis peccantes: quia etiam deo
creati propiores ac similiores: quia carnis infirmi-
tate carentes: & natura fortiores vt peccato &
malo obfisteret: quia postremo primi, soli & per se
peccauerunt: nullius suggestione, fraude & hor-
tatu inducti: vt malicie manus darer suumve re-
linquerent principatum.

38 An fuerit humanum peccatum: super-
bia aut potius gula?

Superbia fuit, non gula. Nam qui hortatus est p-
thoplastos: vt diuinis iussionibus, nequaquam obte-
perarent, sed de vetito ederent ligno: haudquaquam
illis ipfius ligni dulcedinem, saporem & voluptatem
sed deorum potius similitudinem & aequalitatem
exposuit. Dixit enim: quacumque hora comederitis ex
eoceritis sicut dii, scientes bonum & malum. Hec igitur
diabolica spofio & inanis pthoplastorum spes: ma-

nifeste ad superbiam potiusq̄ ad gulam attinere probat.
39 Cum humanum peccatum fuerit an-
gelico simile: quo pacto non eidem fuit
par & æquale?

Angelorum seu demonum peccatum fuit superbia: non
autem (vt voluere nonnulli) luxuria. Humana vero
transgressio: fuit ite superbia, non gula. Ambo itaque
peccata similia eiusdemque speciei fuere: non tamen equalia
Nam diximus angelorum peccatum, extitisse grauius
& venia indignum: vt pote primum fontanumque mundi
malum. Humanum autem peccatum esse leuius: cum ab ange-
lico effluxerit: Consonat igitur utraque peccata qualitate:
dissidet autem quantitate.

40 Cur statim post esum ligni scientie boni
& mali: apti sunt oculi amborum cogno-
ueruntque se esse nudos?

Quia cõfestim post esum ligni scientie boni & mali
cognouerit pthoplasti, se nudos esse: sintque eorum
oculi adapti: ad spectat ad natiuam hois signoratiã,
qua hoiem ab angelo differre sepius docuimus. Nam
ab initio creatiois sue: apti sunt spiritalibus oculi an-
gelorum erantque scientes bonum & malum. Homo autem crea-
tus est ab initio, cecis clausisve spiritalibus sue me-
tis oculis: nequaquam agnosces boni & mali discrimen
quod illi paruit primum post diuinorum mandatorum
preuaricationem.

41 Cur in serpentis specie: diabolus pro-
thoplastis apparuisse: a sacris eloquiis fi-
guratur?

Iuste & plurime cause sunt: que predictum dãnaturve an-
gelum in serpētis figura, ac specie describunt. scilicet immu-
dicia, terror oculorum, pestiferum virus lethalisve af-
fatus, imo cõuersatio, insidie, latibula & que ceteras
preter, innata astutia. Hec siquidem cuncte proprieta-
tes: & serpētibus & demonibus cões insunt. Dãmo
quippe immundus spūs appellatur, terrificus est visu,
mortis minister, in imo dãnatur serpēs, insidias clã-
parat: & innata fraude, hoiem seducere molitur.

42 Quãobrem ad mulierem priusquam ad vi-
rum serpens accessit?

Accessit serpens in paradiso: non ad virum primo
sed ad mulierem dicens ad illam. Cur precepit
vobis deus: vt non ederetis, de ligno scientie boni
& mali. Post omnem vero sermonem, tulit mulier

*Malum
& prohibi-
tium erat
noverat
Eva
Serpentis
Sponsa
Sponsa*

Questionum Theologicarum

de ligno & comedit: deditq; viro suo: q; etiã comedit, & aperti sunt oculi amborũ. Hoc em̄ pacto i humanũ genus: p̄ infirmiorẽ eius partẽ: id est per mulierem: peccatũ a diabolo irrepfit. Nã quia p̄nior est ad malũ: mulieris q̄ viri cõcupiscentia: iõ prior ad mulierẽ, q̄ ad virũ: callid⁹ serpẽs accessit.

43 Quo pacto humanum peccatũ: motui naturæ extiterit contrariũ?

Quia peccatũ, quẽdã est naturę iordinatio: ideo humanũ quoq; peccatum motui naturæ extitit contrariũ. Nam motu naturæ: vir prior factus: deinde ex viro, p̄ducta mulier. At inordinato motu, cõtrarie peccatũ p̄cessit: quandoq; de id ex muliere (q̄ prima serpẽti paruit) serpfit in virũ. Fuit igit̄ mot⁹ p̄cti: substãtiali naturę motui cõtrariũ.

44 Quis ordo fuit diuinę interrogationis: arguentis prothoplastos de peccato?

Ordo cõtrarius motui p̄cti. Nã a serpẽte, p̄ mulierẽ, in virũ p̄ctm̄ p̄cessit. Alloquit⁹ est aut̄ de⁹ in primis Adã: deinde mulierẽ: postremo serpẽtem. Respondit enĩ Adã deo. Mulier quã dedisti mihi sociã: dedit mihi de fructu & comedi. Mulier vero cõuicta & interrogata subiũxit. Serpẽs seduxit me. Interrogat⁹ aut̄ postremo serpẽs obmutuit. Fuit itaq; diuinã increpatio ad p̄thoplastos: contraria ordinĩ peccati.

45 Quo ordine: diuinã maledictio: supra p̄thoplastos incubuit?

Ordine peccati. Increpauit enĩ de⁹ Adã p̄ omnibus. Postea mulierẽ. Tertio serpẽtẽ. Maledixit autẽ in primis serpẽti, postea mulieri, tertio viro, postremo terrę ex q̄ vir factus fuerat. Dixit enĩ serpẽti. Maledictus eris inter oĩa animãtia terrę: supra p̄ct⁹ tuũ gradieris: inimicitias ponã inter te & mulierẽ. Mulieri autẽ dixit. In dolore paries: & sub viri potestate eris. Viro deniq; hęc locut⁹ est. Puluis es & i puluerẽ reuerteris. Maledicta terra in ope tuo: cũ seueris illã, nõ dabit fructus suos.

46 Quid est prothoplastos ante peccatũ nudos fuisse: & postea p̄rozomatis forliorum seipsos cõuestisse?

Id spectat ad eam quã sæpe dixim⁹, natiuam hominis ignorantiam. Nam vnus e cunctis animã

tibus homo: procreatur nudus: nec squãma, nec plumis, nec villis carnem contactus. Hęc enĩ sũt naturalia operimenta, mutorum animantium: q̄ a natura soli homini defunt. Natura homini, nullius animantis peculiarẽ indidit proprietatẽ: dãs illi vniuersale artificium: quo ex omnibus rebus, quam voluerit sibi vestem conficiat: & propriam insuper m̄tem: ad omnĩũ imitationẽ sapiet et cõponat.

47 An sicut Adam creat⁹ est a deo: extra paradysum: ita & Eua sit e ducta ex latere Adę: extra paradysum?

P̄diximus ex relatu & opinione multorũ Adã nequaq; aut in paradiso, aut ex terra paradisi: sed in agro damasceno: ex eiusdem terrę limo a deo procreatum. At vero Euam cum ex etiam non nullorũ opinione, tum ex factorũ eloquiorũ testimoniõ: constat nequaq; extra paradysũ, sed in paradiso ex Adę costa: a deo formatã, originẽ accepisse. Prius enĩ in littera habetur: plantauerat domĩn⁹ de⁹ paradysum voluptatis ab initio: in quo posuit hominẽ quẽ formauerat. Et rursus. Tulit ergo dñs de⁹ hominẽ: & posuit eum in paradiso voluptatis, vt custodiret illum. Deinde subiũgit non est bonũ hoĩem esse solũ: faciamus ei adiutorĩũ simile sibi. Immisitq; dñs deus soporẽ in Adã, cunq; obdormisset: tulit vnam de costis eius & repleuit carnẽ pro ea. Et edificauit costã quam tulerat de Adã i mulierẽ: & adduxit eã ad Adã. Hac ergo persuadent Euã in paradiso originẽ duxisse.

48 An absq; peccato & maledictione dei mulier in dolore carnis deinceps peperisset?

Nequaq;. Nã id etiã expressit post peccatũ, diuinã maledictio dicens. In dolore paries: quasi absq; peccato, minime fuisset in dolore paritura. Id etiam licet experiri in beatissimã virgine Maria: quã & originalis peccati macula caruit: & innocentem filium, innocens virgo: absq; vllõ carnis dolore & cruciatu, foeliciter enixa tradit & creditur.

49 An & terra innocenti homini vltro & nullo vomere sulcata cuncta necessaria protulisset?

Innocens & innoxus homo: fuisset equitemus ac

cola paradisi: cuius vbertimus & virgineus ager:
ferrū nec patitur nec eo fulcari vult: iponte enim
oīa parit q̄ sunt alūno homīni necessaria. Quare
absq; cōis terre vsu (quā p̄sentē miserīa vallē dī-
cūt) vera immortalitate p̄frui homo potuisset.
Vbi autē in eius exiliū, eieci e paradiso p̄thopla-
sti ruerunt: hęc hominē nequaq; vt verū alumnū
vtve naturæ filium agnouit. Sed pp̄ria vbera illi
clausit & necessaria nisi coacta tulit.

50 An etiā viri & mulieris inæqualitas
aliunde q̄ e peccato amborum prodie-
rit?

Minime. nā & id palā expressit mulieris a deo ma-
ledictio. Ad eam quippe post peccatū dictum est
Sub viri potestate eris & ip̄e dominabit tui. Erat
enī añ peccatum quedā naturalis equalitas & in-
dissociabilis amor, inter virū & mulierē: tanq̄ in-
ter actū & potentiā, inter veritatē & integrā ima-
ginem. Hęc autē equalitas & mutua pacis cōcor-
dia: peccato infelicitē soluta interit: pro æq̄li-
tate: statuens inter extrema humani generis inæ-
qualitatem.

51 Vnde etiā pependit spiritus & car-
nis diuisio atq; discordia: & mutua am-
borum aduersum se inuicem concupis-
centia?

Omnis contrarietas, lis, diuisio atq; discordia: or-
ta est in homine ex peccato. Vbi enī per peccatū,
a diuina pace atq; vnitate, alienus effectus est ho-
mo: cepit mor & diuidi in seipso, quādāq; suarū
partiu experiri cōtrarietatē. Aduersus spiritū, illi
co caro illecebrosa cōcupiuit. Et aduersus eandē
spiritus (cœlestiū nondū immemor rerū) contra-
riis prouiditq; motib; agi cepit: q̄ quidē cōtraria
studia ex pctō contigere.

52 Quotuplex post peccatū: contigit i ho-
mine lis atq; diuisio?

Quadruplex. Prima separatiōis a deo. Secūda vi-
ri vxorisq; dissidētia. Tertia contraria spūs & car-
nis studia: & cōcupiscentia in diuersa rapientes.
Quarta corporaliū humanarū viriū: que rationi
obteperare natæ sunt, mutua inordinatio & pu-

gna. Nam per peccatum infirmata humana ra-
tio: non vsquequaq; corporeas vires ad vnitatē
sui intendere sufficit. Hęc quattuor dissidia per
peccatū experitur homo.

53 Vnde pendet omnis vnitas & concor-
dia?

A diuina pace. Hęc enī cūctis creaturis: & substā-
tiam & quicquid habēt virtutis largita est. Diui-
na quippe substantia, vt ē infinita: ita & summe
vna & excellētī modo sibiipsi cōsentanea: quādo
quidē per oēs sui personas: tā substātię q̄ volūta-
tis & vnanimitatē vinculo sibiipsi cōiūtur: nul-
li alteritati, diuisioni aut discordiē obnoxia.

54 Quo pacto creatura queat secum vna
concors & pacifica fieri?

Per ipsius vnitatē & pacē cum deo: deus enī sum-
ma vnitas est: totius vnitatis & pacis causa. Om-
nis vero vnitas: pēdet ac pficiscit a diuina mona-
de. Si cupit igit creatura, secum ipsa vna, concors
& pacifica fieri: studeat imprimis vna esse, cū sup-
ma monade: toti⁹ vnitatis & pacis authore. Nā
quæ diuisa ē ab vnitate: quo pacto particeps erit
vnitatis & pacis?

55 Ex quot vnitatibus: elicitur pax & vni-
tas creaturæ cum seipsa?

Ex duabus: scilicet ex absoluta vnitate creatoris
dei cum seipso: & ex mediā vnitate ac pace ipsius
creaturæ cum deo. Nam ex his duabus vt præ-
missis præuiliis ac præcurrentibus vnitatib; pro-
dit resultatve vnitas tertia: qua creatura sibiipsi
fit vna: pacificisq; studiis sibiipsi colligatur. Vt
si deus vnus est in seipso: & homo a deo nequa-
quidē dissidet, sed vnus est cum illo: necesse est vt & ho-
mo, sit vnus & pacificus cum seipso: nec vllā sua-
rum aut partium aut virium, contrarietatem ex-
periat.

56 Vnde emergit omnis lis diuisio ac dis-
cordia creaturarum: tam ab inuicem: q̄
a seipsis?

Ex diuisione & separatione earum a deo. Nā sub-
lat a mediā vnitate creaturarum: quæ est earum
cum deo pax & concordia: necesse est & tertiam
earum tolli atq; interire vnitatem: per quam &

adinuicem & ad seipsas, agglutinari & conspirare illas oportet. Etenim ea de causa dissidet homo a seipso: quia primo diuisus est a deo.

- 57 Quo pacto hæc conspirationes & vnitates creaturarum: cum deo diuinarum personarum progressionibus nobis inueniunt?

In deo vna est substantia: & personalis vnitas tria. Vnitas patris, gignit vnitatem filii. Hæc vero ambæ vnitates: eliciunt vnitatem spiritus sancti. Hoc igitur modo in exterioribus vnitatibus discurre. Nam deus est primo per se & cum seipso vnus. Ab hac autem dei vnitate: pendet creatura: cum deo pax & concordia: dæmum vero ex his vnitatibus, vt præcurrentibus: tertia vnitas emergit, quæ creaturam adigit alligatque sibi ipsi.

- 58 Quas vnitates: sustulit peccatum tam angelorum quam hominum?

Secundam & tertiam: non primam. Nam peccatum nihil operatum est in deo: nec valuit summam illius diuellere vnitatem. Ruptum autem peccatum duo tantum vincula: primum quo cohererent creatori creaturæ. Secundum quo denique creaturæ sibi ipsis adhererent. Nam peccatum tam dæmonas quam homines auulsit a deo. Deinde & dæmones & homines a semetipsis: contrarietate & pugna voluntatum diuisit.

- 59 In qua trium quas diximus vnitatum exortum est imprimis peccatum?

Non in prima. Nam hæc est pax dei cum seipso: æterna, immensa, inuolabilis. Diuina quippe absoluta vnitas: omni peccato & instabilitate sui eminentior. Non etiam exortum est in tertia: quæ est dissidentia creaturarum a seipsis: cum hac sit a priore illata. Ortum est igitur peccatum in vnitatem media, hoc est in eo vinculo: quo creatura vna erat cum creatore. Sublato quippe foedere creatoris & creaturæ: mox interit id foedus, quo creatura sibi ipsi consentiebat.

- 60 Quid est peccatum: an aliqua substantia?

Peccatum nec est aliqua substantia, nec aliquod accidens vlli substantiæ innatum aut concreatum sed simplex creaturarum substantiarum inordinatio.

Hoc est earundem & a suo opifice deo & a propria vnitate, & a mutua pace discessio. Nam sicut qui binarium numerum, in loco statuerit vnitatis dans illi monadis honorem cunctisque numeris illum præficiens, hic merito numerorum subuerteret ordinem: ita & qui creaturam in sede & culmine collocat creatoris: hic palam ordinem subuertit vniuersorum. Huiusmodi igitur inordinatio: totius peccati extitit initium.

- 61 Quo pacto accipienda est rerum inordinatio: quæ peccatum appellatur?

Sicut in præcedente docuimus. Nam in cunctis rebus: naturalis ordo seruetur: vt in numeris præfideret monas. Sequitur dyas, cui trias naturali serie succedit: & ita deinceps. Peccatum igitur in numeris: nullus numerus est: sed sola inordinatio numerorum & peruersio naturalis ordinis ipsorum quemadmodum qui aut dyadem aut triadem: cæteris numeris, vnitatis loco præfecerit: aut quatriadem, ante dyadem posuerit. Ad hunc modum peccatum in rebus: nulla est rerum substantia: sed naturalis earum ordinis confusio, peruersio, inordinatio: ab eo: qui alicui creaturæ, creatoris tribuerit honores.

- 62 Qualiter superbia primum vniuersi malum: doceatur esse rerum & substantiarum inordinatio?

Quia superbia extollit creaturam, in locum fastigium & honorem creatoris: transfertque dyadem in locum monadis. Atque hoc pacto superbia: aut excutit a suo gradu monadem: aut illi (quæ imperii consortem iure repudiat) dyadem æque studet. Aut enim dæmones, deo parauerunt insidias: conantes eius loco præesse creaturis: aut illi equiparari, æqualesve esse voluerunt.

- 63 Cur nonnulli theologorum repudiauerint dyadem: vt rebus exitiosam?

Id pertinet ad ea, quæ de superbia diximus in præcedente: duabus enim causis: merito dyadis nomen est repudiandum. Prima: quia dyas diuisionem, litem, ac discordiam exprimit: quæ merito cuncti habent exitiosam. Secunda: quia per dyadem intelligunt angelum primum seu totius apostasie ducem: qui proximum diuinæ monadi: primum in illa sese attollere conatus est: illique studuit eas

quati. Nimirum igitur dyas est repudianda: in qua superbia primum exorta est.

64 Quotquot creaturarū genera velut ab suo ordine aberrantia: peccato extiterē obnoxia?

Tantum duo angelicū & humanū. Nā hęc duntaxat creature, quę natura similes erant deo, per peccatū illi dissimiles effectę sunt. Hęc solę quę ad sapientiā natę erāt: insipientes euaserunt. Quę libere & p̄dite erant voluntate: vltro sese peccati & mortis seruituti addixere. Est em̄ peccatū soli us create volūtatis instabiliras: & ab suo ordine digressio. Quę autē creature exortes sunt voluntatis: hęc nūq̄, ab suo ordine aberrare potuere.

65 Quotplex est voluntas?

Trina: diuina, angelica, humana. Nā quicquid sub hoīe: est expers voluntatis ac liberi arbitrii. idq; haud suo consilio: sed naturali sensu aut instinctu regitur. Ortum est autē primū mūdi malum ac peccatū: non in prima, neq; in tertiā voluntate: sed in mediā, id est in angelica: a qua serpsit in tertiā voluntatem: quę secundę, potiusq; diuine obtemperauit.

66 Quis optimus est vniuersi status?

Vnitas, pax & cōcordia harū triū volūtātū. Nā dissidentia earū: periclitatio est & naufragiū vniuersi. Cū em̄ nequeāt hęc tres voluntates, ad modum triū diuinag; p̄sonag; substāiali vinculo sibi inuicē coherere: debēt saltē paritate & vnāmitate consensuum cōspirare in vnū: vt optimus vniuersi status inde eliciatur. Nā diuinā volūtatis quę cūctis natura p̄est: cōtulit ceteris volūtātibus oīm inferiorū creaturarū moderamē: quę si diuine neq; pareāt: hic oīs inordinatio p̄cedet.

67 Quę sunt obiecta voluntatis?

Bonum malū. virtus vitium, laudabile vituperabile, premiū p̄na. His em̄ cōtrariis agitur voluntas. Nam & si malum sectetur: ad id tamen: sub cuiusdā apparētis boni specie fertur. Nullus quippe (vt diuus dionysius ait) intueēs in malū aliud quod id agit aut prosequitur. sed in id fertur: vt i

pena dignum.

68 An eorum quę voluntatis sunt expertia vt ferarū cunctorumve animalium opera sint nec bona nec mala?

Ferarum & cunctorū aīaliū opera: moraliter nec bona nec mala sunt. Nam neq; virtutes, neq; vitia appellantur. Nec etiam laude nec vituperio: nec premio nec p̄na digna censentur. Quoti es autem hęc opera aut bona aut mala vocant: bono pro vtili & malo p̄ inutili vitimur. Sunt em̄ ferarū opera: hominibus aut vtilia aut inutilia.

69 Quid exigitur: vt opus aliquod: perfecte aut bonum aut malum vocetur?

Operis intentio eiusq; p̄auisio ac p̄cognitio. Nam si quis casu, bonum aliquod opus implet: quod nequicq; aut p̄uiderat, aut facere intēdebat: id nō est perfecte & sincere bonum. Equidē bonū est: sed non bene & cum intentione factū. Qui autem ex intentione & p̄cognitiōe boni, in bonū fertur: id opus perfecte bonum cēsetur, quādoquidē & bonū id est: & bene hoc est cū intentione & p̄cognitiōe patratum.

70 An demones agere queant bonum?

Demones perfecte bonū agere nequeunt, vt potest quibus deest boni & p̄auisio & intentio. Nā & corrupta est ex assidua instabilitate eorū, voluntas: vt iam bonum nolit, & spiritalis eorum oculus cęc⁹ est: haud sufficiens p̄speculari atq; p̄uideri, quę sint vere bona. Opus autem perfecte bonū, proficiētur ab habitu virtutis: quę demones deest.

71 Quod fuit secundū demonū peccatū?

Primū demonū peccatū fuit vt dixim⁹ superbia: & eleuatio eorū in cœlo. Secundum vero qđ eorū mentes virus infecit: fuit inuidia, ancilla & p̄dissequa priorū superbię: qua post ruinam e cęlis suam: humano generi inuidētes p̄thoplastos in paradiso eluserunt. Superbia demonū est qua pares esse deo voluerunt. Eorum vero inuidia: qua humanum genus, noluerūt se esse felicius.

72 An prothoplastorum ruinā: operatus sit demō: intuens in malum simpliciter? Nequaq;. Nam diximus neminem in malum aliud quod intuentem: ipsum malum moliri: atq; ope

D

Questionum

rari. Quod enim serpens prothoplastos seduxerit: id fecit sub cuiusdam apparētis boni specie, ut forte sub p̄textu & ymbra solaminis. Etenim solatiū miser est (ut cōi paremio efferūt) sociū habere miserie suęq; infelicitatē cōsortē. Adde etiā q̄ malus oīs act⁹, demones letificat. Sunt em̄ ex hīs de q̄bus dictū est. Qui letant cū malefecerint. Hęc autē leticia: speciem quandā boni demonib⁹ p̄ferit.

73 Quot sūt effect⁹ peccati ī demōib⁹? 78

Tres: elatio eorū in cœlo, ruina e cœlis, dānatio eorū dē ī abyssō mūdi, q̄ īfern⁹ dicitur. Hęc tria sunt in demōib⁹ p̄cipua p̄tī cōsequētia. Nā cū sint incorporēi spūs: nullā tēporariā mortem seu partiū dissolutionē, potuit p̄tī ī eis opari. Substātib⁹ em̄ p̄tib⁹ abiuicē dissolubilib⁹, carent.

74 Quot sunt effectus peccati in hoīe?

Sex: scilicet extollētia seu p̄ma in paradiso p̄uaricatio. Deīde ei⁹ e paradiso exiliū. Tertiā tēporariā mors: quā vocam⁹ aīę corporisq; dissolutionē abiuicē. Quarta corpis interit⁹, corruptio & in cineres resolutio. Quīta aīanū in limbo captiuitas. Sup̄ma q̄ plurimarū aīarū eterna dānatio. Quia em̄ hō est demone cōpositior: hinc p̄tī effectus in homīne, q̄ in demōib⁹ reperiuntur duplo plures.

75 An originale peccatum fuerit in prothoplastis?

Minime. Nā nulli substātie (ut prius docuim⁹) innatū est aut cōcreatū mali germē. Adā creat⁹ est absq; p̄tō, Eua quoq; ex Adę latere: ab omni p̄tī macula munda sc̄tāq; p̄cessit. Caruerūt igit̄ prothoplasti originali p̄tō: q̄nquidē hī voluntarie & vltro demōnicę suggestiōni obtemperātes: diuina iussū transgressi sunt.

76 Quid est originale peccatum?

Est peccatum prothoplastorum: quod ab īpsīs in filios processit. Id enim haud quāq; prothoplastorum collatione: sed cōparatione filiorum, originale innatumq; appellatur. Quod enim in filiis, est peccatum originis & natiuitatis: id ī prothoplastis primisve parentibus, fuit peccatum voluntatis & non originis.

77 An si ante peccatū suū prothoplasti filios aut filias genuissent: peccati macula

Theologicarum

filiis aut filiabus adhefisset?

Nequaq;. Nam post natiuitatem filiorū: vis peccati prothoplastorum, nequaq; in filios aut filias eorum traduci potuisset. At quia omne humanum genus, adhuc erat in lūbis & in semine prothoplastorum quando peccauerunt: hac de causa in omne humanum genus, vis originalis peccati sese effudit.

78 An si nō prothoplasti: sed t̄n aliquis filiorū corū peccasset: fuisset oē humanū genus originali peccato obnoxium?

Minime. sed duntaxat eius filii, qui peccasset p̄mus. Reliqua autem humani generis pars, quæ ab innocentibus innoxiusq; parētibus prodierit: immunis ac libera fuisset a peccato. Nam originalis macula, vim habet duntaxat a parentibus: sese in naturales filios propagandi. In peccato quippe parentum: semen filiorum quod adhuc parentibus inest, corrumpitur & maculatur.

79 Quod fuit secundum hominis peccatum?

Inuidia, sicuti in demōib⁹ quæ per iram fratrum peperit homicidium. Fuit enim primū hominis peccatum superbia: seu diuinorum honorum infausta appetitio. Secundum vero inuidia: qua primogenitus Adā Cāin: fratri suo abel inuidit, eo q̄ respexisset deus ad sacrificiū Abel: ad se autem & ad eius sacrificia, nequaq; respexisset. Quamobrem iratus Cāin fratrem inter fecit.

80 Quod est tertiū hominū peccatum?

Ira. Nam superbia, inuidiam genuit. Inuidia autem peperit irā, ira vero homicidium patrauit. Quia enim inuidit Cāin fratri, q̄ plus a deo diligeretur: hinc nimia ira exandescens: ab eius nece temperare non potuit. Inuidia igitur pedissequa est & ancilla superbię. Ira autem ambarum ministra: conceptum scelus patrat exequiturq;.

81 Quot sūt generati hoīm mala & p̄tā:

quib⁹ ex indita originis macula vniuscuiusq; hominis voluntas euadit obnoxia? Septem: superbia, inuidia, ira, auaritia, luxuria, gula, acedia. Hęc sunt p̄cipuę pestes: quæ hominū mentes ex indita originis macula ifirma-

tas: viciate & adigere morti solent. Omne em̄ vo-
luntatis malū: orit̄ a malo & peccato natiuitatis:
quod a primis, est iditū vnicuiq; filiorū. Eteṃ id
malū, qđ i filiis est malū nature: fuit vt dixim⁹ in
phoplastis malū soli⁹ voluntatis: quādoquidē n̄
lū a natura: sed omē a voluntate malū pepedit.

82 Quomodo se habent adinuicem hæc
septena hominum peccata?

Sicut spiritus & caro. Nā alia sunt spiritalia pec-
cata: alia vero carnis vitia & mala. Spiritalia sūt
hectria: superbia, inuidia, ira. Ad carnē autē spe-
ctant: luxuria, gula, acedia. Ad vtrūq; vero aua-
ritia pertinere iudicatur. Nam & spiritalib⁹ ma-
lis & carnis vitiis auaritia famulatur.

83 Vnde spiritalia hominum mala: vnde
& carnalia vitia oriuntur?

Spiritalia hominū mala ex nimia animi vehemē-
tia & honorū appetitione pendent. Carnalia autē
vitia ex negligentia & animi remissione & præ-
cipue ex carnis delectatiōe oriūt. Nā vehemētor
ac feruētior anim⁹: dū pl⁹ equo sursum attollit: is
aut ideo supbit aut iuider aut irascit. Remissior
vero & abiectior, dū carnis illecebris sese oblecta-
re cupit: aut luxuriē aut gulā aut acediā sectat.

84 Quæ sunt spiritalium malorum ppri-
etates ac differentia?

Superbia primatū iter spiritalia obtinet mala. Illi
succedit inuidia, quā sequit̄ ira. Nā supbia aut sū-
mo superior: aut par eidē fieri cōtēdit. Inuidia ve-
ro parē remittit: & egre superiorē admittit. Ira por-
ro ab ab⁹ famulatur: & gignit ex vtraq;. Iroga-
tas quippe iniurias vlcisci parat: impletq; opere
quod priora duo mala, tacto igne concepere.

85 Quæ sunt carnalium vitiorū differen-
tiæ ac proprietates?

Hic eorum est ordo. luxuria, gula, acedia. Luxu-
ria est vitium sensus: gula vitæ, acedia substatię
Luxuria hominē in animalium deicit gradū. Gu-
la illum plantis cōfert. Acedia mineralibus eun-
dem persimilē reddit. Nā animalium præcipua &
potissima operatio, est generatio. Plantę assidua
nutritione egēt. Mineralia vero nisi ab alio mo-
ueantur: fixa & immobilia pseuerāt: iugisq; & as-
siduū soporis speciem gerunt.

86 Quo pacto ad carnalia vitia sese spiri- 92

talia mala habent?

Sicut sursum ad deorsum. Nā spiritalia sursum
nimis attollunt animum. Carnalia vero cundē i
sua corripunt. Spiritalia freno: carnalia vero fla-
gello & scutica egere probantur. Nam nimium
elatus ardensve animus: cohibendus est & con-
tinendus in medio. Nimium quoq; humilis & im-
mersus carni: vrgendus stimulo vt ab imo in me-
dium reuocetur. Spes improba spiritalibus ma-
lis: Desperatio vero, carnalibus prestat initium.
Porro auaritia vt diximus partes vtrorūq; secta-
tur. Eteṃ oculi: vt & honoribus potiamur & il-
lecebris ingurgitemur: vtilis existimant.

87 Cur spiritalia mala sunt carnalib⁹ de-
sideriis ac vitiis: & natura & tpe priora?

Quia spiritus & natura & tempore prior est car-
ne. Nam ante carnē, creatus est spiritus: nō hu-
manus, sed angelicus. Angeli quippe & ante ho-
mines facti sunt: & priores hominibus peccauer-
unt. Simplicium autē spirituum, hoc est angelorum
peccata: spiritalia fuere: q̄ ideo & natura & tem-
pore, carnalia mala antecefferunt. Et non modo
in angelis: sed & in hoib⁹, spiritalia peccata fue-
runt carnalibus priora. Nam prima hominū pec-
cata: superbia, inuidia, ira.

88 Vbi est locus virtutis?

In medio spiritalium & carnalium vitiorū. Nā vitia
in extrema: aut sursum aut deorsū a medio defici-
unt. Spiritalia siquidē excellūt mediū. Carnalia
medio subsunt. Virtus autē vltro citroq; nequaquā
digrediēs, a medio: nec freno nec scutica se egere
testat. Sicut em̄ medi⁹ sol inter ceteros erroneos
in deuio calle pergīt: ita & intervitiōrū tenebras,
splendor virtutis in mediocritate coergetur.

89 Quid virtus?

Virtus est aternū & indissolubile spūs & carnis
vinculū: qđ totius hoīs gignit immortalitē. Nā
dū nimis elatū vehemētēq; spm̄: virt⁹ cohibet ac
paulisp a sūmo, deprimit in mediū: dū itē nimis
infecticē ac sūmersā illecebris carnē: flagello sur-
sum cogit reuocatq; ab imo, in mediū: hoc pa-
cto obuīs motib⁹, spūs & caro sibi uicē i medio
occurrūt, & vsq; adeo fortivinclo vniūq; virtu-
tis in vnu colligāt: vt nūq; ab altutro dissociēt.

90 Quid item vitium?

Questionum

Mors & interit⁹ totius hoīs: quā cōtrariē partū ipsius vt spūs & carnis lationes: a medio in extrema tēdētes operātur. Nā sicut p virtutē, spūs hoīs & caro: ab extremis mouētur in mediū occurūtq; sibi inuicē in medio: ita & p vitia, a medio dilabunt in extrema: totiusq; hoīs substātiā infeliciter, cōtrariis latōnib⁹ diuellūt. Etenī dū spūs sursum, caro vero deorsum nimis fert: hinc hoīs vnitas, perfacile dissociatur.

91 Quo pacto se habet virt⁹ ad vitium? Sicut mediū ad extrema: sicut itē ea q̄ ex dyade efficit monadē: ad id quod monadē diuellit in dyada. Nā virt⁹ mediū: vitia extrema sunt. Virtus ab extremis fert in mediū: in quo residet imota. Vicia autē a medio ferunt in extrema. Virtus ex spū & carne, efficit vnū: tēperās vtrūq; cauē q; ne ab inuicē diuellāt. At vitium: spm̄ a carne & carnē a spū dissociare studet. Quapropter virt⁹ monas est & cōpago totius: vitium vero dyas & dissolutio eiusdem.

92 Cū vtrūq; cōtingat ī vtroq; hoc ē monas & dyas in vitio & virtute: a quo virtus a quo item vitium sit diffiniēdum? Etsi in vtroq; cōtingat vtrūq;: tamē ab vltimo & fine, est vtrūq; diffiniēdū. Nā virt⁹ diuisa cōfūgit: elicitq; ex dyade monadē. Vitium vero tota & cōiuncta dissoluit: monadē redigēs in dyadē. Quia igit̄ principū virtutis dyas: ei⁹ vero terminus monas: & e diuerso ga vitii initiū monas, ei⁹ autē finis dyas: nimirū virtus a monade: vitium vero a dyade est diffiniēdum.

93 Cū diuina mutatio sursum ferat aīos eosq; mediū superiores efficiat: quopa⁹ cto spiritus supra mediū eleuatio spiritalē vitium appellatur?

Dicim⁹ spiritalia vitia, esse eleuatiōes anīmi supra mediū, vt quoties honoꝝ appetitōe, spūs sursum nimis attollit. Attamen diuina imitatio (vt diuo dionysio placet) eū anīmū q̄ diuinā sectat effigie: mediū superiorē efficit. Quō igit̄ spiritalē malū est: quo spūs mediū antecellit. Hęc instātia: diluēda est ex amore aut dei aut sui. Nā sacro dei amore ignit⁹ anīmus: absq; culpa & pctō, supra mediū fit euaditq; in deū. Qui autē amore sui infatuatus, supra mediū fieri nititur: hīc merito

Theologicarum

spiritalib⁹ malis morbecere iudicatur.

94 Cum rursus humilitas sit mediū inferior & hęc virtutib⁹ annumeretur: quo pacto q̄ subsunt mediū vitia dicuntur? Haud quisq; sese infra mediū cōtinet anīm⁹, virtuosus est: sed is duntaxat q̄ defidia atq; ignauia marcēs: carnalib⁹ illecebris sese sumergi patitur. At is q̄ ppriē ifirmitatis cōsci⁹: q; ad mēsurā & sobrietatē de seipso sapiēs, diuini honoris gratia, mediū inferior esse gaudet: alien⁹ est a vitio. Est et̄ hūilitas, sacra dei reuerētia: p quā mortalis ifirmitas, cōsideratiōe diuinę immēsitatis sese pene nihil esse perpendit.

95 Quid est humilitas?

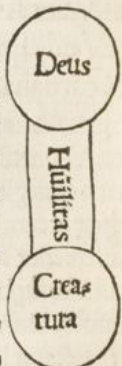
Differētia dei & intellectualis creature sumūq; abāq; inuallū, seu imēsa quēdā dyamet⁹: cui⁹ summitatē obtinet de⁹: extremitatē vero, intellectualis creatura ppriē ifirmitatis nō ignara. Nā intellectualis creatura, ta diuinę imēsitatis q̄ ppriē paruitatis cōscia: deū ipm̄ vt decet sume reueret: illūq; vt in summo residētē: ipa in imo se collocās, lōgissimō spacio speculat, colit, amat.

96 Quo pacto se habet ad inuicē humilitas atq; superbia?

Sicut volūtas dei & voluntas hoīs. Nā supbia q̄ volūtatē ppriā extollit: diuina volūtatē deiciēt. Hūilitas vero cū a seipso in imo resideat: diuina voluntate exaltaēt. Quapropter hūilitatis initiū: finis ē supbię. Humilitatis vero finis: supbię initiū. Inchoat em̄ ab imo hūilitas: definitq; in summo. A summo vero inchoās supbia in imū ruit. Et sicut hūilitas est imēsa dyamet⁹ dei & intellectualis creature: ita & supbia est ex opposito eorūde arriquitas: & summa vicinia, orta ex eleuatiōe creatę vsq; in deū.

97 Quotuplex est humilitas?

Triplex, vna q̄ nō est virt⁹ sed vitium: & hęc ē pusillanimitas seu paruitas spūs: q̄ sub medio, aut carnis illectus voluptate aut arduitate virtutis deterrit⁹ manet. Alia est hūilitas annexa pūe: q̄

de scriptū est. Exaltat⁹ autē hūiliat⁹ sū & cōturbatus: Hęc em̄ est medela prioris alicui⁹ supbię: q̄ sefellit animū. Tertia est hūilitas vera: q̄ nec est vitii nec annexa penitētię, seu comes prioris superbia. Et hęc est sanctorum perfecta humilitas, qui christi imitatione ppter deum, semetipsos vt nihil esse arbitrati: exinanire voluerunt.

98 Quo pacto virtus edoceatur esse trinitatis æmula?

Virtus est pfectū qddā. Oē autē pfectū, est emulū trinitatis. Nō est igit̄ absq; sua trinitate virt⁹. Nā iā docuim⁹ quasdā virtutes supra mediū cōsistere: quasdā in medio, nōnullas infra mediū. Eteñ cōes hūanę virtutes i medio sunt. Excelletia autē diuie mutatiōis iserēs aīm deo: mediū trāsilit. Hūilitas vero siue pēitētū siue scōrę sub medio sese coercēs: deū equo aīo in imo p̄stolat.

99 Quādiu experitur homo in seipso: cōtrariorum vt carnis & spūs certamen? Quādiu aut viuit: aut vel spiritaliū reę vel carnaliū amore, absorpt⁹ fuerit. Sicut em̄ in cōtraria luctant: variisq; nūc vni⁹ nunc alteri⁹. pcellis agunt, q̄ nōdū aut vitii aut virtutē cōsecuti sunt habitū, vt cōtinēres & incōtinēres: qui adhuc & virtutū & vitiorę stimulis i varias ptes instigāt: ita & quādiu mēs hoīs, i p̄nti vita: nōdū aut spiritaliū aut carnaliū amore reę absorpta obrutaq; fuerit: rādiu cōtraria carnis & spūs colluctatio in hoīe viget, eorūq; certamē hō i semetipso experit.

100 In quam partē luctamen carnis & spiritus definiatur atq; terminetur?

In vtrāq; partē: sed diuersorę hoīm. Nā i possibile esse norūt vniuersi: hoīs eosdē vna & spiritalia & carnalia sectari: siue vna spiritaliū reę & carnaliū amore absorberi. Alii aut sunt in qb⁹ diuinus amor, carnē spiritui subdit. eāq; huic obtēpare iubet: cui nata est famulari. Alii vero quoq; spm̄: illicita carnis desideria, carnē idigne famulari cōgūt. Et in his solis nature puerit̄ intētiō: qñqdē eū q̄ dñari nat⁹ est: subūciāt fuiturū. Et q̄ seruire nata est ignauit̄ dñari fināt. In vtrāq; igit̄ partē hoīm definiē certamē: spiritaliū in spū & carnaliū in carne.

Theologicę questionū quarti libri finis. Anno domini, 1512. Vltima decembris.

THEOLOGICARVM QVAESTIONUM. Liber quintus, De diluuiō, regnis mūdi & mentis notionibus.

Vota generatione ab Adā: contigit vniuersalis aquarum inundatio quā diluuiū appellam⁹? Decima. Adā q̄pe genuit seth: q̄ genuit Enos, cuius filius Caynā: genuit Ma-

lahel, qui genuit Jared: a quo genitus est Enoch, cuius filius Mathusale: q̄ genuit Lamec, cui⁹ filius Noe: decima ab Adam generatione numeratur. Sub quo mūdi per aquas renouatio: & impiorum gigantum exterminatio facta. Eteñ suo mysterio, denarius non caret numerus: quod nō nullis in locis explicuimus.

2 Cur ante diluuiū homines & corporis vastitate insigniores nascebantur & longeuiores viuebant?

Sicut in oriētali mundi plaga: & grādiōra & fortiora & longioris vitę animalia gignuntur, q̄ in occīdua & sinistra mūdi parte: ira & ante diluuiū, tanq̄ ab origine mundi & primęua eius a tate (luxuriante nature iuuenta) homines corpora mole & robore insigniores nascebantur & longeuiores viuebant. Hęc em̄ primęua mūdi eras est vt oriētalis plaga: nostra vero velut occīdua.

3 An post diluuiū: equa p̄māscrit quatuor elememētorū virt⁹: tā in gignēdis q̄ conseruandis animalibus & plantis?

Minime. Nam ab aquis imprimis suffocata est terra: & ad plantarum atq; animalium generationem inualidior effecta. Cetera quoq; elementa, ex inæqualitate & alluuiōe aquarum, etsi aquis obruta non fuerint: nonnihil tamen distemperamenti passa sunt & ad animalium conseruationem, paulo infalubriora euaserunt.

4 Quę elemēta gnatiōi minorū etiū cōgruūt & q̄ salutē seu cōseruatiōi eorū dē? Minora etiā: sunt Mineralia, Vegetabilia & animalia

D iij

malia que & ex materia sunt & in elementis de-
gunt. Horum itaq; generationi & procreationi,
congruunt duo inferiora elementa terra & aqua
eorum autē salutē & conseruationi Aer & ignis
deputantur. Nā presertim ex terra & aqua: sen-
sibilia cuncta gignuntur: & primū esse recipiūt.
Habent autē ab aere & igne bene esse: quam ap-
pellamus temporariam eorum salutem. Etenim
aerem spirant & ab igne refoventur.

5 Cum aer & ignis non fuerint obruti
aquis diluuii: quo pacto eorum virtus
diluuiō nonnihil passa est & hebetiori
acumine facta?

Quia complexio & moles quattuor elemētōrū,
est sensibilis mundus: qui est vt quoddā animal,
aut vt vnus animalis corpus. Sicut igitur acci-
dit in animali & in minore mundo: ita & cōtigit
in maiore. At in animali: inferioribus membris,
superiora compatiuntur, vt nimius humor ob-
ruēs precordia: etiā capiti & cerebro dolorē plerū
q; infert. Superiores itaq; mundi partes vt aer &
ignis: ad hunc modū partiu inferiorū vt terra &
aque immutatione, nonnihil perpeffa sunt.

6 Quibus presertim entibus pernicio-
se fuerint aque diluuii?

Quatuor sunt pfectarū rerū gradus: mineralium
vegetabilium, brutorū animantium & rationalium.
Fuerūt aut diluuiāles aque superiorib⁹ gradib⁹,
q̄ inferiorib⁹ perniciosiores. Nā mineralia & plā-
te minus ab aquis corrumpunt: q̄ hoīes & multa
animantia. Sunt em inferiora entia, solidioris &
pmānetioris substantiē: q̄ entia duorū prestanti-
orū graduum: quorū corpora q̄ carnea sint: per-
facile ab aquis resoluuntur.

7 Que precipue animantia diluuiālib⁹
aquis interierunt & emortua sunt?

Prestantiora vt gressilia & volatilia: que & in ae-
re viuunt: et aut exteriore igne (cui cōtraria est
aqua) calefieri & refoveri nata sunt: vel interio-
re calore pcedita sunt. Et aeris respiratiōe egent.
Que aut nec excutaneo calore refoveri egēt, nec
aerem spirant vt natatilia & serpētia: his & hu-
iusmodi animalibus: diluuiāles aque minus exi-
tiosē fuere.

An elementum aque sit aliquo modo
corruptū diluuiō aut virtute imutātū?
Naturalis aque humor, ī aiali qd flegma vocāt:
certā habet mensurā ac terminū, qui si plus equo
inundauerit: & ceteros hūores corrūpit & sibi ipsi
quoq; fit exitiosus: exuperās eā quātitatē: qua &
saluare aial & saluari in aiali nat⁹ est. Dic igitur
& eo modo, de elemento aque in mundo. Nam
sensibilis mundus, quattuor constat elementis.
Inundatiō aut aquarū: & cetera elementa & fle-
gma mundi aliquo pacto immurauit.

Quæ mundi elementa naturalem sui
figuram hoc est innatam rotunditatem
seruant?

Duo superiora, aer & ignis. Nam ignis attiguis
est cælo lunę: eiusq; suprema superficies, par est
cōcaue superficiē cæli lunę. Aer quoq; igni vicī-
nus est & eiusdē figurę. Etenim hęc duo elemēta
& puriora sunt: & ab animalium conuersatione
semotiora. Porro terra & aqua, que q̄ plurima ani-
malibus prestant: suntq; illis propiora: ob anima-
lium salutem, ab innata rotunditate sunt a deo
prouide immutata.

An per diluuium: elemētum aque ad
naturale vsq; sui figuram innatamq; ro-
tunditatem ascenderit?

Nequaq;. Etenim diluuiāles vnda: paradysum
voluptatis minime alluerunt. Superfuit igitur
pars aliqua terreni orbis: nequaq; obruta aquis
diluuii, sed illis eminentior. Haud ergo per dilu-
uium: elementum aquæ, ad naturalem vsq; sui
rotunditatem ascendit: quandoquidem natura-
lis status aquarum exigit: vt ille vniuersam ter-
re superficiem operiant, nullam eius partem arti-
dam & nudam relinquentes.

An preter voluptatis paradysum oīs
reliqua terreni orbis pars aquis diluuii
stagnauerit?

Id sola reuelatio, nō ratio aut hūana inq̄sitio do-
cere pōt. Dicit attamē scriptura: opti sūt oēs mō-
tes excelsi, sub vniuerso cælo. Quideci cubitis,
altior fuit aqua: super mōtes quos operuerat: q̄ si
nullos montium excipere videatur: quos aquæ
non operuerint. Credimus em omne humanum

genus præter Noe & filios eius & vxores eorum: diluuialibus aquis obrutos interuisse. Satius igitur est sentire: oem reliquã terreni orbis partẽ, præter voluptatis paradysum diluuiõ renouatum.

12 Qui sunt numeri triũ dimensionum & interuallorum archę in qua saluatum est humanum genus?

Dixit dominus ad Noe: fac tibi archã de lignis leuigatis: & sic facies eã. Trecetõꝝ cubitoꝝ erit longitudo eius: quinquagita cubitoꝝ latitudo: & triginta cubitoꝝ altitudo illius. Hi sunt numeri, hęc mensuræ: triũ dimensionum & interuallõꝝ: hoc est lõgitudinis, latitudinis, & pfunditatis siue altitudinis ei⁹ archę: in qua & hoim & sensibilibus animantiũ genus, saluatum est a diluuiõ & inundatione aquarum.

13 Quis e tribus numeris interuallorũ archę: numerus conflatur?

Numerus trecetõꝝ & octoginta cubitoꝝ: qui dierum anni numerũ, transfilit quindenario: quo aqua diluuiũ, iis quos operuit mõtibus: extitisse superior celebratur. Et si ab hoc numero trecetõꝝ & octoginta, depseris quinarium: residuus fiet dierum numerus, quibus Noe cũ vnũuersis animantibus terrę, morat⁹ est in archa: hoc est treceti septuaginta quinq;. Vno quippe anno & diebus decem in archa latuit. Nã decimoseptimo die mensis secundus ingressus in archam: septimo & vigesimo eiusdẽ mēsis die, ex eadẽ egressus est.

14 Cur quadraginta diebus vt fieret diluuiũ pluuit super terram?

Quadragenarius numerus, est plenus mysterio, sub quo complura alia, passim in sacris eloquiis mystice facta recensentur: de quibus suo loco nõ nihil dicturi sumus. Hic em̃ quater denariũ sumit inuoluitq;. Porro quaternarius numerus est elementorum: denarius vero numerus cœlestiũ lationũ mobiliumq; celõꝝ. Exprimitur igitur aliquo pacto hic quadragenarius: in vnũuersa mole maiorũ mũdi corpoꝝ, celos & elemẽta cõplectente. Quapropter in quadragenario numero: mundus repurgandus inundauit.

15 Quot homines in archam ingressi: su perfluere diluuiõ?

In secundo cubo id est octonario: superfluit humanum genus saluum diluuiõ. Nã tãtum octo hoies ingressi sũt archam: quattuor viri & quattuor mulieres. Noe & vxor eius quam Berofus Tytheã magnã vocat, Gẽtiles vero nũcupauere vestam: quę sacrum ignem virginibus, eternũ feruari p̃cepit. Tres quoq; filii Noe, Sem, Chã, & Iaphet: & tres vxores eorum: quarum nomina Berofus hæc esse refert; Pandoram Noelam & Noeglam.

16 An ex omnibus animantibus terrę secundum speciẽ: ingressa sũt archam?

Cuncta perfecta animantia terrę secundũ speciẽ ingressa sũnt archam: præter piscium gen⁹. Nam generi pisciũ cũctorũve natatiliũ: diluuiãles aq̃ exitiosę nõ fuerũt: vt pote quorum natura est in aquis viuere, saluari, cõseruari. Quapropter necesse nõ fuit, vt cõsuleretur pisciũ saluti: vllõs pisces introduci in archam. Introierunt autẽ in archam volatilia & gressilia: ex immundis quidem bina & bina masculus & foemina. Ex mundis vero septena & septena vtriusq; sexus.

17 Quę sunt perfecta animantia: & quę imperfecta.

Perfecta animantia hæc sunt: quę duntaxat generationis serie abinuicem oriuntur: cuiusmodi p̃cipue sunt gressilia, volatilia & natatilia. q̃ fere in omni horũ genere, nõnulla reperiantur imperfecta: quę aliter q̃ generatiõẽ, vt spõte e terra nascuntur. Imperfecta vero sunt quę sponte: vt corruptiõẽ & putrefactione quadã: in terra, aqua aut aere gignunt. Et ex his, cõplura sunt semen sexusve habentia, quę etiam naturali ordine posteritatem gignunt.

18 Cur potius perfecta animantia q̃ imperfecta inducta sũnt in archam?

Quia perfecta animantia: duntaxat naturali serie & generationis serie, ex seinuicem oriuntur. Non autem sponte e terra. Oportuit igitur ex oĩ specie perfectorum animantium: nõnulla induci in archam: vt futurarum generationum inĩtia & seminaria saluarentur: totiꝝ posteritati cõsuleretur. Ex imperfectis autem animalibus quę sponte vt corruptione elemẽtorum vel aliorum

Questionum

animalium gignuntur: haud opus fuit vlla in ar²¹ cham in uchi: cum hec indies a sole & corruptioe inferiorum corporum: noua reparentur. vt alluio Nili fluminis in Aegypto: que plurimis huiusmodi animalium prestat originem.

19 Cur egyptii humanum genus ortum in Aegypto: seque mortalium antiquissimos esse fabulantur?

Id faciunt argumento Nili fluminis: qui prater naturam & consuetudinem fluuiorum: quotannis non hyeme vt ceteri solent: sed estate, aquis increbresces: tota Aegypti coelesti pluua carentem alluit. Vbi autem decrebresces in alueu remeuit: mox in solo Aegyptio a sole torrefacto Aegyptiorum quippe zenith: sol dum i cancto est prope modum contingit passim imperfecta huiusmodi animantia pullulare & ebullire cernuntur. Hoc experimeto delusi Aegyptii: autumauerunt eo quod modo a sole & humeri terra, sponte ortu esse hominum genus in Aegypto: quo & imperfecta ac zoophita aiantia exoriri viderunt: atque ideo se mortalium antiquissimos cecinerunt.

20 Cum & hominum genus & cuncta animantia sint e limo terre absque vlla generatione orta ab initio: an sint ideo imperfecta? Quia hominum genus & cuncta terrae animantia haud quamvis naturalis generationis ab initio ex orta sunt: sed vel ex aquis, vel e limo terre: non ideo imperfecta vocentur. Nam hic primordialis eorum ortus, creatio appellatur: quae perfecta est absque medio, ab actu diuino. Imperabat enim verbum dei aquis & terris dicens: producant aquae reptile aie viuentis & volatile super terram. Deinde producat terra animantia viuentia in genere suo: lumera & bestias terre secundum species suas. Hoc enim pacto prima rerum omnium origo: tantum semel ad diuinum spiritum verbumque refertur: quandoquidem creatio vniuscuiusque speciei semel a deo facta: haud postea fuit resumenda. Quod enim semel creauit deus: non deinceps recreauit. Nam sequens generatio supplet perficitque quod creatione, fuit primitus a deo inchoatum. Fuit igitur omnium animantium tam perfectorum quam imperfectorum: vnicus e nihilo ad esse produndi, per creationem modus: quod deinceps non resumitur.

Theologicarum

Cur sicut omnia animantia orta sunt ab initio: vel ex aquis: vel e limo terre absque vlla generatione: ita & eodem modo deinceps exoriri nequeant?

Quia vt in precedenti diximus: primus ortus cunctorum animantium primave eorum origo: extitit creatio que semel facta, postea non iteratur. Tantum enim semel & tantum vnus hominem: e limo terre creauit deus: quod est pater omnium hominum: a quo ceteri homines, non lege creationis: sed serie generatiois produxerunt. Et ita de vnaquaque perfectorum animantium specie dicendum: ad cuius primum duxat indiuiduum est referenda creatio: generatio vero ad indiuidua sequentia.

22 An imperfectorum animalium vt reptilium & zoophitorum origo: que in dies e limo terre aut corruptione elementorum aut putrefactione inferiorum corporum gignuntur sit creatio aut generatio? Neque est perfecta creatio, neque vera generatio. Nam perfecta creatio exigit: vt diuinus actus, sit immediatum primumque efficiens: vt fuit ab initio imperans aquis & terris. Vera autem generatio exoptular: vt a simili in specie producat. At imperfectorum animantium, quotidianus ortus e limo terre: vel corruptione inferiorum corporum, nequaquam sit a simili in specie. Insuper & ad diuinum verbum imperium haud quamvis refertur: sed ad inferiorem aliquam causam, vt ad solem, qui fere communis & immediata causa est originis huiusmodi imperfectorum animantium. Horum itaque ortus nec est vera generatio: nec perfecta creatio.

23 Quae sunt munda animalia: & quae immunda?

Munda animalia definita sunt a deo, Moyse: quae & ruminant & aperiuunt vngulam: vt oues, cerui, boues: & cetera id genus. Immunda vero quibus horum duorum alterutrum, aut vtrique deest: hoc est quae etsi vngulam aperiant atque diuidant: tamen non ruminant: vt sus, lepus, aut quae ruminant quidem: sed vngulam non aperiuunt vt camelus. In genere autem natatiliu munda sunt: quae pinnae & squammas habent. Quae autem his carent: immunda vocantur: vt anguilla. In volucribus

autem omne quod coruinū generis ē: quod item quadrupes est & non salit: immundis animātib⁹ annumerantur.

24 Cur præcepit deus ex immundis animantibus tantū bina & bina: ex mundis vero septena & septena i archa seruari? Id forsā alludit ad rationem numerorum binariū & septenariū. Nam sicut præstant munda animantia immundis: ita & septenarius binario. Est em̄ septenarius, numerus consummationis vniuersi. Dyas autē vt supra recensuimus a plerisq; theologis: vt infamis immundusq; numerus repudiatur: tanq̄ qui numerus sit immundorū spiruum: quos totius secessionis a deo authores esse credimus. Haud ab re igitur immundis imperfecisq; animantibus dyas: mūdis vero atq; perfectis epras applicatur. Adde q; crebrior & facillior est immundorum animalium, q̄ mundorum generatio. Oportuit itaq; ex mūdis plura: ex imūdis vero pauciora in archa referuari.

25 Cur Phœnices: Aegyptios insectati: se omnium antiquissimos esse voluerunt? Id fecere duplici argumento: primo q; in phœnicia velint ante diluuiū, primam mundi ciuitatem extructam fuisse. Hanc enim vt voluerūt cōdidit Cayn Adā filius: appellauitq; eam Enos a nomine filii sui. In hac dixerunt habitasse gigantes ante diluuiū. Noam quoq; gigantē, cūctorum hominū post diluuiū parentē: indigenam fuisse: & in phœnicia archā extruxisse: cūctis animantibus terra salutiferā. Hanc autē euersam diluuiō: ac post diluuiū reliquias multo tēpore apparuisse. Demūq; ciuitatē aliā ibidem conditam nomine loppen: in qua erat Petrus, quādo accersuit eū Cornelius centurio: vt baptizaret ab eo. Secundo q; vt fabulosus Herodotus scribit: quidā rex Aegypti experimēto didicit antiquissimā ac naturalissimā mortaliū linguā esse Phœnicū: q; becc⁹ apud Phœnices, panē significet: quā vocem Decennis puer (quem rex Decennio claudi iusserat: & quicq; rerum ei ostendi vetuerat) e triclinio productus primam emisit. Nam manu ptenſa beccus sapius replicās: tanq̄ & fame perurgente & natura diuigente, esurire se & panem

expetere designabat. Hoc argumento, fabulatur Herodotus cognitum a rege Aegypti: naturalē hominum linguam esse Phœnicū: quam infantes a nemine mortalium edocti instructiq; loquerentur. Adde q; & Phœnices: se primos esse litterarum inuentores authore Cadmo, gloriant. Prima quoq; theologiæ inuentionem, sibi ipsi ascribunt: quā cunctorū mortalium volunt esse parētem & conseruatricem.

26 Cur & scythæ omnium mortalium se primos esse gloriati sunt?

Nomen primi, ad scythas alludit. Nam scythica lingua, scythā prim⁹ vocatur. Res autem, haud multum dissidet a nomine. Nā in Armenia (quā scythiam sagam Berofus appellatam dicit) post diluuiū, reparatum est humanum genus. Requiēuit quippe archa iuxta eloquū: post centū & quinquaginta dies, in mōtib⁹ Armeniæ. Gordieum montem, Berofus appellat: in quo requieuit. Subiectam vero huic monti planiciem: vocatam dicit Myriadam, id est euisceratorum hominum sine gigantum: qui instante vrgenteq; diluuiō: cum ad montes diffugerent, in imo ab aq; oppressi iteriere. Haud immerito igitur Armeni Scythæ, apud quos prima facta est humani generis instauratio: post diluuiū se primos fuisse gloriātur. Extructa est em̄ archa in Phœnicia: delata ab aquis diluuii, vsq; in Armeniā: a qua diffeminatū est rursū humanū genus, in omnem terram.

27 Qui populorum satius & secundū veritatem dicendi sunt primi?

Syri, si tamen verum est Adam creatum fuisse in agro Damasceno: e limo terra: agrī & regionis eiusdem. Nam Damascus caput est Syriæ. Et qui huius opiniois sunt: aiunt insuper Adam eiectum e voluptatis paradiso: reuersum esse in terram creationis suæ: ibiq; & genuisse filios & humanum genus propagare coepisse. Mortuum vero sepultum in cōualle Mābre: in loco Therebynthi. Hæc habent nonnulli libri quos agyographos appellāt. Nos vero hæten⁹ dūtaxat & nulla insigniori auctoritate inducti: ista recensemus Tantum igitur a ueritatis mentibus legētiū hæc

Questionum

infideant: si iudicabunt fabulosa & a veritate aliena.

- 28 An Sem filius Noe sit (vt volunt non nulli) Melchisedech rex salē: qui Abrahā a cede regum reuertenti: legitur panem & vinum obtulisse?

Nequaquā: si diuo Ignatio & sacris eloquiis cōsentimus. Nam iuxta sacra eloquia: Sem post diluuium, cum centum esset annorum genuit Arphaxat. At vero diuus Ignatius Melchisedech regē & sacerdotem Salem: in epistola quinta ad Philadelphieſes inter virgines cōmemorat. Ait em̄ memor sū sanctitatis vestrae, sicut Helia: sicut Iehu naue, sicut Melchisedech sicut Helisei, sicut Hieremie, sicut Ioannis baptista, sicut dilectissimi discipuli, sicut Clemētis: & aliorū q̄ in castitate de vita exierunt. Hęc de virginibus diuus Ignatius. Non est igitur Sem, vt nonnulli volunt Melchisedech.

- 29 Cur proxima ætas quæ successit diluuiō appellata est aurea: cum nōdum aurum: aut noſſent aut cuperent mortales?

Etsi proxima ætate quæ successit diluuiō, aurum nondum aut noſſent aut cuperent mortales: hęc tamen vocata est aurea: & ab hominum bonitate ac morum simplicitate: & a renouatiōe seu purificatione mundi per diluuium: vixerunt enim primū illi maxima pro parte contenti his quæ spōte nascebantur e terra. Nōdū ciuitates extruxerant. Nōdum in domibus inmoti altisq; tricliniis accubabant: sed in tentoriis velut peregrini: super faciem terrę habitabant. Nullus aut quicquid suum esse dicebat: aut alienum rapiebat. Nō ferum nouerant, non diuites gazas comparabant: victu & operimento contenti. Hęc nimirum insignis hominū bonitas ac naturalis simplicitas, optimo metallorum auro comparata: eam ætatē auream nūcupauit.

- 30 Quādiu stetit hęc aurea & innocētissima mundi ætas?

Ducentis & quinquaginta annis vt ait Berofus: vsq; ad initium regni Assyriorum & ætatē Abrahę. Adhuc superstes erat Noe, humani post dilu

Theologicarum

uium generis pater: quando hęc ætas violari cœpit: quando auream morum felicitatem: infelici dominandi libidine, in rapinam & alienorū bonorum concupiscentiā commutauit. Nam vixit Noe post diluuium trecētis & quinquaginta annis: post quos deficiens mortuus est: & in Italia quædam Kythis dicebatur sepultus. Nam in Ianiculo monte: qui ab eo nomen sumpsit,

- 31 Vbi: per quem & quomodo hęc sanctissima mundi ætas violata deperit?

In Caldeā: per Nymbrotum, libidine dominandi. Nā vt sacra eloquia testantur: primus Nemroth cœpit esse potēs in terra a quo exiit prouerbiū quasi Nembroth robustus venator coram domino. Is enim primus bella excogitare cœpit: & finitimos populos sibi obtemperare coegit. Pugnis primum rudes & ignari populi certauerunt: deinde de fustibus lignis lapidibusq; res agi cœpit: quousq; eruto e visceribus terra: ferro, eo certatū est.

- 32 Quis primus assertor inuentorq; fallacis magiæ: quæ etiā aureæ ætatis sanctitatem violauit?

Cham filius Noe quem aliter Zoroastrem quasi in astris natum vocauerunt. Hic dormientem & minus honeste iacentem patrem irrisit: & vt ait Berofus magicis artibus incantauit ac sterilem effecit. Quapropter huic maledixit pater: qui ceteris duobus filiis Sem & Iaphet patrem reuertitis, benedixit: eorumq; seruituti: Cham & semen eius in æternum subiecit. Huius semen quippe ab initio (vt ait Salomon) maledictum: postea in terra Chanaam, a filiis Israel ascendentibus ex Aegypto legitur exterminatum.

- 33 A quibus Cham: filius Noe: fallacē & inimicā deo magiam didicerit?

A demonibus vt & fides historiarum tradit & ratio consentit. Nam demones primū a diuina amicitia & pace discessere: & eas artes excogitauerunt: quibus fallaci astu, humanum genus circumuenirent: & secum a diuina amicitia exturbatum: pellicerent in omne scelus. Etenim cum sint hostes humani generis: vt tamen amicos & beniuolos: his actibus ab hominibus se cogi posse, mentuntur. Primus Cham, eas a demonibus didicit: qui

etiam nascens, malum futurae nequitiae dedit specimen. E cunctis enim mortalibus, vnicus in naturitate risit: cum ceteros hominum, ex vtero minoris mundi, in maioris mundi orbem prodeuntes tristitudo ac fletus excipiat. Huc vt iustas penas luentem: demon quem importunius vexabat, ambussit. Alii a Nino primo babiloniorum rege cesum volunt. Hic primus rex Persarum Aegyptiorum & Bactrianorum fuit: qui etiam ab eo magiam didicerunt.

34 Quopacto magia fallax: aureae aetatis & morum sanctitudini obesse potuit?

Quia huiusmodi magia, excogitatio est & adinuentio demonum. Omnis autem demonum (quod alieni sunt a summo bono) ars: est & deo & hominibus inimica: edocens ea ab hominibus opera patrarit: quibus deus irretitur & super hominum genus illius ira prouocetur. Hac magia inuisibiles mulierum raptus ostendit, amores inflamat, sanguine humano demones pro diis placari iubet illicita pleraque & indigna admittit. Hac irretitus Cham voluit quos ante diluuium viderat gigantum mores: rursus post diluuium inserere simplicibus hominibus. Quapropter Cemefenus id est humani generis corruptor, appellari meruit: & a patre Noa ipse cum filiis, seorsum a ceteris habitare iussus: in Aegyptum abiit ibique primus regnavit. Sicut igitur hominum innocentiae ac naturali simplicitati astus demonum obest: ita & magia obfuit aureae aetatis.

35 Quid maxime vitiauit auream mundi aetatem?

Idololatria seu primus Idolorum cultus. Huius autem idololatriae primus vt hystoriae tradunt asseritor fuit Ninus: rex primus babilonis Beli filius Nymbrothi nepos, Is enim (vt forte paterne mortis dolore angebatur) ob aeternam patris memoriam, eius imaginem sculptam expressit: eamque rudibus adhuc populis, vt aliquid diuinitatis habentem colendam exhibuit. Hinc opportune occasione nacti demones seducendi humani generis: in sculptis imaginibus habitare, latitare, seque deos mentiri coeperunt. Hinc varia hominibus edidere respo-

sa. Haec itaque prima tenebrarum lues: ignorantia veri dei totiusque aetatis vitiositatem & corruptionem inuexit.

36 Vnde idololatria & veri dei ignorantia in mundum processit?

Hinc idololatria processit in mundum, vnde & superbia. Idem enim ambarum est initium. Diximus autem superbiae initium tam in hominibus quam in demonibus: esse suipsius amore quo diuinus amor obtenebratur, occulitur, occubit. Quia enim amauerunt impiis demones seipsos plusquam deum: voluerunt & in caelis & in terris vt dii habitari. Hi vero per superbiam e caelis ruentes: ab hominibus pro diis habitati sunt. Homines vero etiam demones imitati: aut sibiipsis aut suis (quos in carne viuentes dilexerant) post mortem diuinos honores & sacrificia exhiberi iusserunt.

37 Quod fuit primum mundi regnum?

Sicut ab oriente emergit lux in mundum: ita & in oriente, primum exortum est mundi regnum, quod Babilonis est appellatum. Cum enim vt ait scriptura proficiscerentur de oriente: inuenerunt campum in terra Sennaar & habitates in eo dixerunt. Venite faciamus lateres & coquamus eos igni. Et rursus: faciamus ciuitatem & turrim: cuius cacumen pertingat usque ad caelum. Haec igitur fuit prima ciuitas mundi post diluuium, auctore Nymbrotho: condita in oriente Babilon appellata. Fuit enim vt consentiunt sacra eloquia initium regni eius Babilon. Hoc itaque fuit primum mundi regnum.

38 Cur ab oriente: prima coeperunt mundi regna?

Regna, reges, ciuitates, leges, haec omnia propter conseruationem iustitiae: ob item cultum ornamentumque populorum sunt excogitata. Placuit igitur deo vt cultus iustitiae (velut mundana: quaedam hominum lux) primum in ea mundi plaga floretet: a qua & lux exiit in mundum id est in orientem. Nam vt sepius diximus oriens est dextrum mundi: & naturales mundi latrones a dextro fiunt in sinistram: vt flumini pene omnes ab ortu in occasum ferri videntur. Ab Adama

Questionum

quoque motus in Euam est vt quedam a dextro in sinistrum conuersio.

- 39 Cur id primum mundi regnum quod floruit in oriente: cum vicariis & corruptis auream etatem: est aureum appellatum?

Id regnum haud consideratione prioris aureae aetatis, quae vicariis atque corruptis est aureum appellatum: sed collatione sequentium regnorum: quae postea in caeteris mundi plagis surrexerunt. In eo quippe primo mundi regno, nondum tam corrupti erant hominum mores: vt argenteo vel imperfectiori cuidam metallo similes haberent: sed adhuc vt magna ex parte simplices & boni: aurei, sequentium respectu vocati sunt.

- 40 Quod fuit secundum mundi regnum a sacris eloquiis argento figuratum?

Regnum Persarum: quod inchoatum est a Cyro quem Esaias, centum fere annis priusquam nasceretur, in spiritu praevidens: hec de eo locutus est. Qui dico Cyro: pastor meus es & omnem voluntatem meam complebis. Et iterum haec dicit dominus Christo meo Cyro: cuius apprehendi dexteram vt subiiciam ante faciem eius gentes: & dorsa regum vertam. Ego suscitavi eum ad iustitiam: & omnes vias eius dirigam. Ipse edificabit civitatem meam: & captivitatem meam dimittet, non in precio neque in muneribus dicit dominus. Hic enim Cyrus babylonem cepit: & captivitatem iudeorum, septuagesimo captivitatis anno liberam dimisit. Persarum autem regnum Danielis secundo: argento figuratum. Nam interpretatur Daniel: somnium regis babylonis, dixit ad eum. Tu es ergo caput aureum: Et post te consurget regnum aliud minus te argentum, quod manifeste de persarum regno intelligendum. Nam babyloniorum monarchia per Cyrum: est in persas translata.

- 41 Quod tertium mundi regnum aere a scripturis signatum?

Regnum magni Alexandri: qui Darii rege victo, Persarum imperium subvertit. Huius regnum a sacris eloquiis, in somnio Nabuchodonosor, expressum paratur dicente Daniele: Et regnum tertium aliud creum: quod impabit uniuersam terram. De Alexandro vero Danielis octavo haec legunt. Ecce autem

Theologicarum

hircus caprarum veniebat: ab occidente & non tangebatur terram. Et habebat cornu in signe, inter oculos. Et venit usque ad arietem illum cornutum quem videram stantem ante portam: & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suae. Cumque appropinquasset prope arietem: efferatus est in eum: & percussit arietem & comminuit duo cornua eius & non poterat aries resistere ei. Cumque eum misisset in terram conculcavit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem caprarum, magnus factus est nimis. Haec de Alexandro & Darii. Nam per arietem Darius: per hircum vero Alexander intelligendi.

- 42 Quod quartum mundi regnum ferro a scripturis comparatum?

Monarchia Romanorum: de qua Danielis secundo, in somnii interpretatione. Et regnum quartum erit velut ferreum. Quo modo ferrum comminuit & domat omnia: sic conteret & comminuet omnia haec. Nam haec monarchia fuit caeteris insignior. Babylonium quippe & perse: tantum in asia & egypto regnauere. Alexander partem tantum europe. Nam Graeciam Asiam & partem Africae perdomuit. Romanorum autem arma terrae mundi partes Asia Europa Africa sensere: & illis parere. Quapropter id imperium velut caeteris uniuersalius ac durius: haud ab re durissimo metallorum ferro comparatur.

- 43 Cur haec praecipua & maxima mundi regna: quattuor metallis auro: argento aere & ferro figurantur?

Quia inter entia sensibilis mundi: nulla sunt mineralibus vt metallis solidiora, duriora & corpulentiora: ideo haec regna quae secundum hominum voluntatem & non secundum deum apparuerunt: merito vt dura, corporea & crudeliter in hominibus dominata: metallis figurantur. Quanto enim mundus ab aurea etate consensuit: tanto duriores effecti hominum animi priscum virtutum aurum: sensim in argenteum, in es: demum in ferrum commutauere. Non iniuria igitur mundi senectus & virtutis cum aetate degeneratio: in his quattuor regnis, per metalla: aurum, argentum, es & ferrum signatur.

44 Quibus bestiis: hec eadem regna a sacris scripturis comparantur?

Somnium Danielis quod septimo capite eiusdem recensetur: hec quattuor regna bestiis confert. Videbat inquit in visione mea nocte. Et ecce quattuor venti caeli pugnabant: in mari magno. Et quattuor bestiae grandes ascendebant de mari. Prima quasi leona: & alas habebat aquilae. Aspiciebam donec euulsa sunt alae eius: & sublata est de terra. Et ecce bestia alia similis ursae, in parte stetit: & tres ordines erant in ore eius & in dentibus eius. Et dicebat ei: surge comede carnes plurimas. Post hec aspiciebam: & ecce alia, quasi pardus: & alas habebat quasi auis, quattuor super se. Et quattuor capita erant in ea: & potestas data est ei. Post haec aspiciebam in visione noctis. Et ecce bestia quarta terribilis atque mirabilis & fortis nimis. Dentes ferreos habebat magnos; comedens atque comminans & reliqua pedibus suis conculcans. Dissimilis autem erat ceteris bestiis quas videram: & habebat cornua decem. Ego Daniel territus sum in his: & visiones capituli mei conturbauerunt me. Accessi ad unum de altantibus: & veritatem querebam ab eo de omnibus his. Qui dixit mihi: He quattuor bestiae magne, quattuor sunt regna quae consurgunt de terra. Merito igitur haec regna de terra successura dicuntur: quandoquidem regnum dei quod haec regna subuertet, de caelis consurget. Conferuntur itaque bestiis & monstrosis animalibus: per quae ferina & bestialis hominum vita, sub cultu idolorum signatur.

45 Quae differentia est horum regnorum secundum orbis & mundi partes?

Regnum babilonis primum, regnum est orientis. Regnum secundum id est persarum: regnum meridiei. Tertium vero regnum Macedonum: regnum aquilonis. Romanorum autem imperium quartum superioremque: regnum occidentale vocatur. Hoc enim pacto ab oriente, per medias meridiei & aquilonis plagas: terrena mundi regna in occidentem fluxerunt. Duo prima regna in Asia: duo vero sequentia, in Europa floruerunt. Avertendus in his error Orosii historici: qui oblitus regni persarum: Carthaginensium imperium: pro regno meridiei sumpsit: cum tamen de Carthaginensium imperio: nulla in sacris scri-

pturis mentio habeatur. Quobrem id inter quattuor praecipua mundi regna: nequaquam numerandum.

46 Quo pacto in his quattuor regnis: conflatum est idolum mundi?

Regnum orientis, est ut aureum caput idoli mundi eiusve statuam quae Nabuchodonosori regi per somnium apparuit. Regnum persarum: est ut eiusdem idoli pectus & brachia argentea. Alexandri vero regnum: eius statuam vitreae & foemora, ex ere constructam. Eius autem ferreas tibias: Romani sculpservunt. Hoc pacto sensim in quattuor regnis terre: conflatum est idolum mundi. Haec enim statuam: cuius caput ex auro, pectus & brachia ex argento: venter & foemora ere, Tibiae vero ferreae. Idolum est uniuersi: & ignorantia veri dei: quae quoad haec regna steterunt in hominibus diabolo obsequentibus grassata.

47 Quod erit quintum & supremum mundi regnum cunctis prioribus regnis excelsum?

Regnum caeli: quod stabit in aeternum & occupabit omnem terram. Id enim regnum, bisariam in Daniele signatur. Primo per lapidem abscissum de monte sine manibus: & percussorem statuam in pedibus eius ferreis & fictilibus: & comminuatam illam: usque adeo ut ferrum, aes, argentum & aurum: redacta sint quasi in favillam, nullusque locus inuentus sit eis. Secundo vero per filium hominis, venientem in nubibus caeli: post transitum quattuor priorum bestiarum, per quas regna terrae significati diximus. De hoc enim hominis filio scribitur quoniam potestas eius potestas aeterna quae non auferetur: & regnum eius quod non corrumpetur. Suscipient enim regnum sancti dei altissimi: & obtinebunt regnum usque in seculum & seculum saeculorum.

48 Cur regna terrae per metalla & bestias: regnum vero caeli per lapidem & hominem signatur?

Quinque mundi regna a scripturis: aut per mineralia, aut per animalia signantur: sed quia regnum caeli alterius erit speciei a regnis huius

Questionum

mundi: hinc per mineralē & p animal diuersa specie, a ceteris mineralibus & animalib⁹: illud figuratur. Nam regna terrę metallis: regnū vero cœli lapidi cōferunt. Cū enī lapis duricie a metallis su peret: p̄ter tamē naturā, diuina virtute fiet: vt metalla lapidis allisione quatiant & in nihilū redigantur. Infama quippe mundi q̄ elegit de⁹ cōfundent fortia. Et rursum regna terrę bestis, regnū vero cœli per hoīem figurant: quod referendum ad hoīm vitā. Nā ī regnis terrę: hoīes deū verum ignorātes & demōib⁹ obsequētes bestialiter vixerunt. In regno autē cœli: hoīes aut vt hoīes aut supra hoīes: diuina imitacione immortales viuent.

49 An qui turrim Babel vsq; ad cœli attatum extruere moliti sūt: id fecere: vt p̄ eam (quod volunt nonnulli) in cœlū cōscenderent deos expugnaturi?

Poetarū fabula, montes a gigantibus extractos canit: tanq̄ per eos in cœlū (expugnationis deorum gratia) conscensuris. Sunt & qui velint post diluuiū, turrim babel: ea quoq; de causa, ab hominibus inchoatā: quā ad cœli contactū pducere moliebant. Verior autē opinio fatef: eos huiusmodi turrim, non vt per eam cœlos appeterēt, aut deos expugnarent, edificare cepisse: sed correptos timore paulo ante facti diluuiū. Vt si iterū fatales aque inundarent: hæc turris nonnullos ad se confugientes, cataclysmo eximeret.

50 An cœli sint ex materia facti?

Nonnulli volūt cœlos esse factos ex materia. Cæteri vero nō esse ex materia. Nos vero cœlos ipsos cōuertī cū materia: & vna cū illa creatos esse asseueramus. Adiciū⁹ insup aut illos nō esse ex materia: aut esse ex materia clarificata, syncera, & pura: quæ ab omni priuatione, potentia & variōrum actuum appetitione, libera absoluta et repurgata sit: quasi materia ab initio cōsummata.

51 An cœli ipsi sint more trium superiorū elementorum aquæ: aeris: & ignis: molles ac liquidis?

Nequa q̄: vt in anteprecedente docuimus. Nam cœli termini sunt sensibilis mundi: distinguētes durimentesq; inferiorum corporum regionem a regione sublimium spirituum: adeo vt sicut præ-

Theologicarum

ter naturam sublimes illi spiritus sub cœlis fiunt ita & extra naturæ seriem inferiora & materialia corpora cœlorum substantiā penetrare nata sunt. Sicut enim puri & incorporei spirit⁹ sub cœlis peregrinātur ad nos: ita & caro omnis corpusve ad peregrina ducitur: dum supra cœlos diuina virtute collocatur.

52 An cœli palpabiles sint habeantq; vltimas materiæ qualitates?

Cœlorum substantia: aliquo pacto media est inter substantiam spiritalem & materialem. Nam cœlestis ambitus: omnem materiam ab simplicium & immaterialium spirituum actu diducit atq; secludit. Habent igitur cœli tanq̄ medii inter spiritalem & materialem substantiam: nonulas vtriusq; qualitates. Assimulantur enim materiæ: q̄ solidi, palpabiles, impenetrabiles, corporei & extenti sint. Similes autem sunt spiritibus: q̄ cōsummari & perfecti ab initio: clari, lucidi, puri, integri ab oī priuatione & varia appetitōe alieni.

53 An hi qui eam ædificauere turrim: naturali lingua vtebātur: q̄ ibidem in cunctas linguas a deo dispartita sit?

Huic percōtationi ratione aut fide historia satisfacere arduum est. Nam per pauci, ne dicā præter Moysen nulli: nouerunt mundi statum ante diluuiū. Siquidem & ea quæ de gigantibus & primæuo illo mundi statu Moyses posteritati reliquit: nulli dubium est hunc nec humana ratione nec ab aliis hominibus, sed angelica reuelatione didicisse. Quapropter cum de naturali mundi lingua, nihil locutus sit, nec vllō indicio illam prodiderit: nos etiam an esset naturalis & prim⁹ hominū sermo, quo Noe & filii eius & cuncti homines ante extructionē turris Babel vtebantur, ignorare fateamur.

54 Quæ est naturalis hominū lingua: seu antiquissimus eorū sermo?

Hæc lingua isve sermo: quo deus ad Adam locutus est in paradiso: quo etiam serpens p̄orhoplastos blandis vocibus demulcens, eos viperino astu delusit. Hoc enim sermone quem in paradiso didicit Adam: deinceps cū vxore et filiis vsus, eundem ad posteritatem traduxit. Cōrigit tamē

ante diluuium: cum vniuersus orbis, ab hominibus habitaretur: plures variasq; linguas in mundo fuisse. Et placuisse forsan deo, vt naturalis sermo qui ab Adam fluxerat: per Noe & filios eius, fieret superstes diluuiō. ideoq; fuisse naturalē linguam: qua vtebantur, qui turrem Babel condiderunt: quæ ibidē diuina virtute, in cunctas mūdi linguas sit disparitata.

55 An fuerit sermonis vsus donatus Adæ a natura: vel an illum aliqua consuetudine: vt cæteri mortales didicerit?

Non aliqua consuetudine: vt cæteri mortales solent, didicerunt prothoplasti, naturalis vsus sermonis: vt pote qui illis, dono dei: affuit a natura. Nam idem spiritus, qui repente sacros dei apostolos, omnium linguarum discrimina differentiasq; edocuit: vnius alicuius naturalis lingue prothoplastis, inseruit proprietatem. Etenim quod in sequentibus hominibus facit artis & consuetudinis vigor: id in primis parentibus, natura suppleuit.

56 Cur adduxit deus cuncta terræ animantia ad Adam: vt videret quid vocaret ea?

Id pertinet ad fidem præcedentis: scilicet qd a natura, affuerit Adæ natural' alicuius sermonis vsus. Omne enim (vt testatur eloquium) quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius. Appellauitq; Adam nominibus suis cuncta animantia: & vniuersa volatilia cœli & omnes bestias terræ. Hac igitur cunctorum animalium nomina, quæ iis ab Adam indita leguntur: manifestum est quoniam naturalis lingue atq; sermonis (qui Adæ naturaliter affuit) proprietatē seruare. Atq; hoc perlucido indicio iudicatur Adam: nulla consuetudine, naturalis sermonis vsus experimentumq; didicisse.

57 An Adam sibi etiam ipsi nomē indiderit: an sui nominis proprietatē a deo accepit?

Adam ex præcedente, cunctis terræ animantibus indidit ad placitū noīa. Vxorē quoq; suā, viraginem appellauit: dicens propterea hæc vocabit. Vi-

rago quia de viro sumpta est. Deinceps quoq; illi Eue nomen imposuit: eo qd mater esset cunctorū viuentiū. Quæ aut sibi ipsi nomen imposuerit, aut qd illud a deo acceperit: nihil expresse, ex sacrorū eloquiorum fonte depromere possumus. Satius tamen est dicere: illum haud quāquam se ipso, sed a deo Adam, id est terrenum fuisse appellatū. Nā Adæ origo: magis ipsi deo qm Adæ innotuerat: cuius proprietatem prior, cōgruo noīe expressit.

58 Si deus indidit Adæ nomen: cur etiā cunctis animantibus: nomina nequaquam imposuit?

Id fecit: vt ostēderet, penes hominem esse cunctorum terræ animantiū imperium: illumq; a se constitutum, dominum sensibilis mūdi. Voluit em̄ deus vt cūcta animalia, haud ab alio, qm ab eo cui (vt naturali domino) famulari nata erant: veris propriisq; nominibus insignirentur. Hinc igitur primarum appellationum & impositionis nominum honorem: deus hominī clementer exhibuit. Hoc enim est indicium, hominem esse in sensibili mundo vt deum alterum: cunctis animantibus terræ præfectum.

59 Quæ hominis proprietates: ex impositione nominum cunctorum animalium colligi possit?

Pulchra quedam hominis proprietates, inde colliguntur. Nam sicut se habet deus ad naturales rerū substantias: ita & homo ad voces, rationes & noīa earundē. De' em̄, volūtarius cōditor est naturalium substantiarū. Homo vero arbitrarius vocum nominūve impositor. Propriū est diuine mentis: negociari circa substantias & priā mūdi entia. Humane vero mentis peculiare censemus: diuinam mentē, in accidētium negociatione & origine emulari atq; imitari. Est em̄ humana mēs, quedā vox diuinæ mentis.

60 Vbi cunctis animantibus: nomina imposuit?

In paradiso, in loco humane felicitatis. Nondū em̄ de ligno sciētiae boni & mali comederat: nec a naturali felicitate exciderat: felix adhuc erat homo & naturali perseruēs principatu: custodiēs

Questionum

para disum dei qñ dignus habitus est: vt cunctis animantibus præfesset: singulisq; propria & apta nomina deo annuente designaret. Cum tamē in hoc versaret honore: iuxta eloquium non intellexit: comparatus est iis quibus præerat iumentis insipientibus: & similis factus illis. Hinc e naturali felicitatis loco exturbatus: in hanc ægypti paludem exulatum venit.

61 Cum notiones & diuitiæ mentis sint priores vocibus nominibus & omni sermone: an sicut Adæ affuit a natura pro prii sermōis vsus: ita & illi affuerint mētis notiones veræq; diuitiæ?

Nequaq;. Nam mentis notiones ad scientiam ac discretionem pertinent bonorū & malorum. At nondum vllā scientiam, aut boni malive discretionem adeptus est Adam: priusq; e fatali sciētiae ligno, diuina iussa transgressus edisset. Mox em vt comederunt iuxta eloquium, aperti sunt oculi amborum. Hoc vero extitit initium totius humane cognitionis & illustrationis oculorum mētis. Quapropter in Adam, simplices voces veris notionibus priores extitere: quæ tamen in ceteris hominū, a mentis notionibus (probe saltē rationabiles & erudite) procedūt.

62 Cur sicut deus primi hominis os erudit: instruxit: locupletauit: ita & eius mētem nequaq; ab initio: veris gazis ditauerit?

Quia inchoauit deus ab his, quæ magis erāt hominī necessaria. Nam sicut creauit vniuersa terre animantia & cūcta hominī necessaria: priusq; hominem naturalē eorū dominum plasmarēt: procedens a medijs ad finem: a sensibilib; creaturis, ad rationalem creaturam & ab inferioribus ad superiorem: ita & primi hominis os & sensibile organum, prius instruxit atq; erudit: q̄ illius mētem veris gazis locupletaret. Si quidem sermo quib; diuersi inuicem congregiunt: prius extitit hominī necessarius q̄ singularis & interna mentis notio: qua quisq; non alteri, sed sibi soli singulariter congregi potest.

63 An discretio bonorum & malorū per

Theologicarum

quam ruerūt exciderūtq; prothoplasti: sit mala simpliciter & hominī exitiosa? Nequaq;. Nam & ipm lignum discretionis bonorum & malorum: quo vescentes primi parentes, alieni a deo facti sunt: nec secundum substantiam nec simpliciter est malū: sed dūtaxat id secundum quid, extitit perniciosum: quia veritū a deo. Ipsa quoq; bonorum & malorum discretio, allata hominī per esum ligni: haud aliter q̄ secundū quid, hoc est quia verita: cēseatur mala.

64 An statim post esum ligni: omnis humana scientia & inferiorum humanarumve rerum cognitio: prothoplastis affuerit?

Per id quod dicitur: & aperti sunt oculi amborū cognoueruntq; se esse nudos: manifeste exprimit homo, natiuam nuditatem, ignorantia & priuationem omnium sciētiarū illico excussisse & cognouisse imprimis semetipm, hoc est hāc esse suæ mētis naturam: vt nuda, priuata, absq; vllius sciētie innato fulgore nascat. Sicut enim corpore: ita & mente se esse nudos didicerunt. Cū igit cognitio sui, sit quædā omnium cognitio. (Nā homo omnia est) aliquo pacto ex agnitiōe sui: oia cognoscere potuerunt.

65 An eo modo: primus homo omnium scientiam adeptus sit: quo & ceteri hominum?

Minime: ppter tria. Quia in quā primus homo, a nullo hominum instruct; omnia edidit. Quia etiam per esum ligni: aperti sunt oculi eius: id est mens eius coepit boni ac mali internoscere discrimen. Quia deniq; prius seipsum, q̄ singula sigillatim entia cognouit: & ex seipso: specialiore singulorū proprietatē naturāve elicuit.

66 Quo pacto differat modus instructio nis cæterorū hominum: ab instructioe primi parentis?

In his tribus quæ diximus in præcedente. Nā cæteri hominū: nequaq; ederunt de ligno discretionis bonorū & malorū: tamen si illius virtus, a primis parentibus sit indita filiis. Habueruntq; in filiis non nihil vigoris: instigans eos, in sedulā & curā

riofam cunctarum rerum indagacionem. Ceteri quoque homines, alii ab aliis: doctrinam & scientiam capefunt. Postremo vero nec ipsi seipfos primum: sed cuncta sensibilia imprimis agnoscunt. Deinde a sensibilibus receptui canentes: supremam suipsoꝝ noticiã tanq̃ cunctarũ finẽ abstrahunt, componunt, eliciunt.

67 An esus ligni vetiti cuius virtus inditata est toti posteritati: tantam habuerit in posteris virtutem: quantã in primis parentibus?

Habuit quo ad peccatum: nõ habuit quo ad scientiam. Nam huiusmodi ligni virtus, in cunctis quibus adhefit: vocata est originale peccatum. Et eque om̃s, a deo alienos reddidit. Aequè peccatores appellauit. Aequè mortales, ex immortalibus effecit. Aequaliter omnes testata est haud aliter ab ea macula exonerari potuisse: q̃ morte vnus hominis innocentis scilicet Christi. Quo ad autem scientiã, minorẽ habuit in posteris virtutem. Haud em̃ vsq̃ adeo aperuit oculos filioꝝ quẽadmodũ oculos aperuit prothoplastonũ.

68 An scientia primorum parentum: sit scientia infusa: vel potius acquisita?

Potest & infusa & acquisita vocari. Infusa quidẽ si ad ligni esum respexeris: cuius virtute omnium scientiã radix (presertim suipsoꝝ agnitio) illis infusa est. Acquisita vero iuxta specialẽ omnium scientiam: in quam deinceps, ex suipsoꝝ cognitione & primaria suẽ metis oculoꝝ ad apertione: proficere potuerunt: tanq̃ infusã vnitatis scientiã (preter ceteroꝝ hoim̃ oõsuetudinẽ) in multitudinem ppagantes, distribuẽtes, diuidentes. Nã prima scientiã radix plantata per esum ligni in prothoplastis: omnem deniq̃ scientiẽ ramusculum in ceteris tulit.

69 Quopacto differt infusa scientia: ab acquisita?

Differt quẽadmodũ instãs a tempore seu diuina virtus ab humana virtute: aut gratia spũsancti ad hoim̃ eruditione. Nã qd̃ infusio, inspiratio & gratia spũsancti: non modo vna hora, sed vnico instanti repenteq̃ largitur: hoc humanus labor ac multipharia cruditio, vix multo tempore im-

partit. Qd̃ vnice & collecte, donat spiritalis illustratio: hoc homo in multitudine confert.

70 An angelorum scientia sit acquisita: vel potius infusa?

Angelorum scientia acquisita non est. quippe illis innata & concreata. Attamen nec pprie debet vocari infusa: quãq̃ infusẽ scientiã naturã, eo qd̃ repente & collecte illis donata sit: imitari videatur. Nam scientia infusa: est quẽ non alicui, sm̃ naturam adest: sed quẽ dono diuine gratiẽ (suã creaturẽ impfectionẽ benigne suppletis) alicui post natiuitatẽ petenti a deo & oranti: indulget.

71 Quorum est ppria scientia infusa?

Eorum duntaxat quorum & acquisita: vt hoim̃, non autẽ angeloꝝ. Nã infusa scientia, supplementum est humanorum laborũ: tempus cõuertens in momentũ: & multitudinẽ cõglobãs in vnitatem. Sicut em̃ terra paradisi ad huius mundi terram: ita & infusa scientia ad acquisitã. Huius enim mundi ager: hominem haud aliter, q̃ in sudore vultus sui alit: quẽ tamen ager paradisi: vltro innocentẽ aluisset. Ad eũ quoq̃ modũ hois mens: scientificũ suũ pastum haud absq̃ labore, ab hoc mundo mundanisq̃ rebus capefuit: quẽ si ad deum, suẽ totius scientiẽ solem conuertetur illumq̃ suppliciter exorabit: mirabitur quonam modo in suo ipsius agello, cunctarum scientiarũ germina vltro pullulascunt.

72 Per quam scientiã: homines angelis q̃ maxime propinquant: fiuntq̃ diuinarum rerũ: illustriore modo participes? Per infusã. Nam hæc est eiusdem speciei, cũ scientia angelorum. Repente siquidem & collecte donatur. Distat autẽ subiecto tantummodo, hoc est diuersitate metis: quas & illustrat & subuehit in deum diuinarũq̃ reꝝ participes reddit.

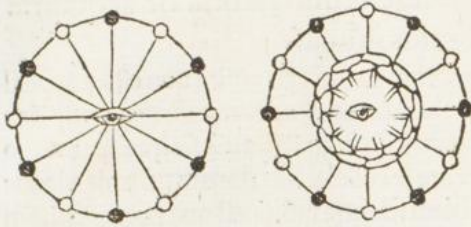
Haud em̃ infusa scientia: per varia factarum reꝝ signẽta & humane infirmitati accõmodata opẽrimenta, humanam mentem instruit: sed diuinũ radiũ illi sincere & nude (in arcanis tã ipsi purificatẽ metis latebris inuolabili obiectũ) pãdit.

73 Quid proprie & veraciter, est infusa scientia?

Repẽtina absterfio humane toti⁹ ignorantie: siue humane mentis (cui innata est oim̃ nuditas,

Questionum

& ignorantia rerum) momentanea & diuinitus indulta illustratio. Nam cū substantia humanę

mentis, sit vt quedā species & potentia vniuersorum: hæc ab initio, similis est oculo: qui vndecunq; tenebris obsessus: ab his, præpeditur omnia quæ circum ipsum sunt intueri. Vbi vero diuini solis estu circumstantiū tenebrarū nubes momēto dissipauerint: hæc mens hīcve oculus, repente cūcta se circumstantia speculat⁹ agnoscet. Huiusmodi igitur nubium instantanea disparitio, similis est infusę scientię quā momētaneā natiuę ignorantię mentis absterfionem appellamus.

74 Quomodo se habet infusa scientia ad acquisitam?

Sicut vnitas ad multitudinē: & lux solis ad stellarū claritatem. Nā sciētia infusa: vnica est & collecta. Acquisita vero: multipharā & in plura diuisa. Sol numero vnicus & solus est: eius tamen lux pene immensa: & mortalis oculi aciem perstringit & clarissimā diem gignit. Stellę autē cū numero infinitę sint: earū tamen collucens & in vnū collecta atq; aggesta claritas impar est diēi. vtpote quę e nocturnis tenebr̄ emergere: & mortalē oculū exatiare nequit. Sic & infusa sciētia in humana mente diēi: id est diuinarū rerum liquidā cognitionem profert. Acquisita autem vix in nata noctis tenebras: ab ea propulsat. & eam maxima ex parte ieiunam ac esuriētē linquit, quippe diuina cognitione (qui supremus est animi partus) orbatam.

75 Quod est præcipuum medium: quod homines ad infusę scientię habitum manuducat?

Sedula & humilis oratio. Nā infusa scientia, doni est diuinę gratię quę cū immenso cuiusdā pælagō, oībus explicito & aperto assimiletur: hanc ex haurire & imbibere nequeūt, nisi & hyātes & ge-

Theologicarum

nua flectentes humilēve mentis catinā. Per hanc atum eīm mētis: intellige orationē diuinorū munerum expostulatricē. Per genuflexionē vero, intellige humilitatē: quę mētis catinum, mergit in equor diuinę ambrosię.

76 Cur hi qui cum Gedeone fuerūt: nec lambuerunt aquas sicut canes solēt: sed manu ad os proiciēte biberūt: remissi sunt in domum suam?

Id pertinet ad rationē & anagogē p̄cedentis. Nā hi qui manu ad os p̄iciēte biberūt: etsi sitiebāt: etsi orauerūt: humilitate tamē caruerunt: nec sitientia ora, p̄cībētes in terrā: ipsis gurgitib⁹, vt plenius exatiarent īmerferunt. Quapropter semiaridi & velut ad diuina bella īermes: in domū suam remissi sunt. Ceteri autem qui in terram p̄cibere & velut canes, ora ipsa laticibus īmergere aquas ve labere nō erubuerūt: hi orationi: annexā humilitatē habuerūt: & abūde diuinis ags exatiati: ad bella p̄fecti victoriā reportarunt. Est eīm humilitas orationi, seu sacre siti: adicienda.

77 Quę sunt totius sacre orationis: diuinorum munerum expostulatricis: fundamenta atq; initia?

Ieiunium & elemosyna. Nā elemosyna aīarum maculas resoluūt. Ieiuniū vero flagellatā edomitāq; carnē: sp̄itū subdit. Nā sicut lemargia sp̄itū animūq; abyssō carnaliū desideriorū īmergit hūanasq; partes obtubat atq; cōfundit: ita & abstinentia, quoddā est humanarū partū naturale discrimē: quo sp̄s vt dñs, & caro vt eius ancilla: in hoīs domicilio, pacifica mansione cōmorant. Hoc autē humanarū partū discrimen hęcve pacifica ambarū cohabitatio: totius est sacre orationis ac diuinę lucis expetendę initium.

78 Quot sunt quę ad humanam scientiā attineant?

Quattuor. sensus, intelligentia, ratio, fides. Sensus hic vocamus: vt memorię & experimēto incidit. Intelligentiā vero clarissimā & immediatā lucē p̄cipiorū. Rationē porro dicim⁹ esse notoriā cōclusionū: quę principis subsunt. Fidē vero quę authorum aut sanctorū virosq; verbis ac dictis: credulas aures impendit.

79 An per aliquod horum quattuor: scilicet sensus siue experimenti: intelligentiæ: rationis & fidei: humana mens sit a veritate nutabunda?

Nequaquam. Nam hi quattuor habitus eque firmi & stabiles sunt: quibus non eque lucidi & clari. Nam experimentum & fides: annexas habet tenebras: quoad quidem ratione & intelligentia careat. Etenim experta mens atque fidelis: inseparabiliter coheret veritati: nec minus de veritate, cui credidit hęsit: quam ea que intelligentiam & rationem est consecuta. Ignorat tamen causam: cur id ita se habere predicet.

80 Quis horum habituum: sit infuse scientiæ similior?

Similior est infuse scientiæ, intelligentia: id est habitus principiorum. Nam hic apex est & clarissimus, cunctorum humanę mentis habituum, qui nullo fere preuo discursu, sed quasi momento: totam mentem (infusa scientiæ more) illustrat. Nam mens humana, in vniuscuiusque scientiæ latissimos campos: per principiorum aditus, fores valuasque irrupit: quorum intelligentiam & nullo pacto ignorabilem lucem, repente hauriens: in cetera deinceps subobscuriora & ignotiora discurret. Cum igitur in qualibet scientia, nihil sit principis clarius, nihil magis vni merito principiorum habitus, est infuse scientiæ simillimus.

81 Quis eorundem habituum: sit ad infusam scientiam nanciscendam vtilior?

Fides. Nam hæc authoritati sanctorum innitens sanctosque pie reuerita (etsi quæ prænunciantur penitus ignoret) his tamen firmissime & indubie consentit. Quapropter hæc meritum magni habere iudicatur: tanquam que de seipsa, nihil superbe presumens aut sapiens: & seipsam abiicit: & diuine claritatis iubar (quoad superne irradiet) fixa & immota prestolatur.

82 Quid est fides?

Humilitas & abiectio proprię intelligentiæ: & eiusdem ipsius in alienę mentis robore, insuperabilis constantia: fixaque & immota perseverantia. Fides hæret & consentit absque luce. Fides est oculus coniunctus obiecto proprio: absque præiua obiecti specie. Fides est extremorum vnijsio sine medio

Est habitus, sine habitu, habitus quidem supremę substantiæ: sine habitu rationis & intelligentiæ. Robur enim fidei: nec sensus est, nec euidentis signum: nec intelligentia, nec ratio, sed authoritas sola.

83 An fides sit a longanimitate quam apathiam siue patientiam appellant separata?

Nequaquam. Nam fides carcer est mentis: eam lucem prestolantis, quam credidit nonnunquam desuper affuturam. Obsident enim presentes tenebre, mentem fidem. quæ tamen spe inuincibili tenebris est eminentior. Adest igitur fidei virtus longanimitatis: quam apathiam (hoc est passionum, inter passiones & perturbationes carentiam) vocant. Hæc enim longanimitas, immobilitas quædam est & constantia animi: qua eius oculus nequaquam seipsum a circumstantibus tenebris, ignauiter opprimi & excæcari sinit.

84 Quopacto fidelis oculus dici queat videns & non videns?

Videns spe & expectatiõne indubitate lucis. Non videns actu & præsentia lucis. Est enim (vt diuus paulus ait) fides sperandarum substantiarum rerum: argumentum non apparentium. Per substantiam intellige constantiam & immobilitatem fidelis oculi: qui stat firmatque seipsum in petra & rupe sanctorum. Per rerum non apparentium argumentum concipe futura lucis ortum: quæ ea quæ oculus non vidit: fideli oculo, palam tandem reuelabit. Videt igitur fidelis oculus, & non videt, videt quidem spei certitudine & robore authoritatis. Non videt autem mysterium denudatione: & arduæ rei enodatione.

85 In quot: consistit humana ignorantia?

In tribus: dubitatione, opinione, errore. Dubitatio ignorantia est pure negationis: & hæc omnino nude ac vacuę mentis propria est. Opinio, dubitatione paulo superior: hæret quidem consentitque: sed nutabunda atque infirma: per facile ab eo cui adhæsit diuellitur. Error autem sub lucis & veritatis specie: ex toto firmiterque falsitati consentit. Mens quippe errabunda, inextricabili falsitate

stratis laqueo vincta: ab eo explicabilis non est.

86 Qualiter in humana tam ignorantia: quā cognitione & scientia: septenarius reperiatur?

In tribus, secundum doctrinā precedētis humana consistit ignorantia dubitatione, opinione, errore. Quattuor vero recensuimus quę ad humanam cognitionē attineant: sensum, intelligentiā, rationem & fidem. Dubitatio applicatio mentis est, ad fores veritatis aut falsitatis: priusquā intro, in utramvis partem proficisci cōperit. Opinione paulo intro profecta mens: pedem interdum aut a veritate aut a falsitate cespitabunda & incerta reuocat. Error in falsitate, mentē figit. Ceteris vero quattuor habitib⁹: mēs in veritate stabilitur, duobus quidem in luce & duob⁹ in tenebris. Nam per intelligentiā & rationem: mens lucē veritatis est assecuta. Per sensum vero & fidē nequaquā: tametsi sumississime consentit.

87 An aliquid habeat Christiana religio hēsitationis opinionis aut erroris?

Nequaquā. Nam totius lucis indultrix: procul est a tenebris. Exterminatrix infirmitatis: nihil infirmum, incertum aut dubium: habere potest. Error: eliminatrix: quo pacto erroneum quicquid aut a veritate alienum suggeret? Substantia quippe Christianę religiōis Christus est: qui via est & veritas & vita. Hic em̄ vt via hēsitationē tollit: vt clarissima veritas opinionum nebulas abigit: vt deniq; vita, pestiferis erroribus medetur.

88 Cui eorum quattuor habituū: qui ad humanam spectant illustrationē: Christiana religio maxime innititur?

Fidei. Nam propterea & ipsa, a fide insigne sibi nomen vendicat: quoties Christiana fides nuncupatur. Etenim quā plurimū Christianę nostrę religiōis articuli: ea amplectuntur ac prędicant: quę & pręter naturę seriē & supra eiusdem naturę vires, per diuinam absolutam potestātē humane salutis gratia euenerunt. His igitur, vt cōsentiat intellectus: nec pręuicū exquirere sensum debet, nec intelligentiam, nec rationem: sed naturali intelligendī modo abdicato: humiliter his consentiat, opus est: quę diuinitus indulta, a san-

ctis viris autoritate & fide dignis prędicantur. Est enim fides (vt diximus) humilitas & abdicatio proprię intelligentię.

89 Qui sunt Christianę religiōis articuli: qui extra naturę ordinem: aut facti aut futuri sunt?

Quattuor tantum vnus est deus: quę immensus, æternus trinus, omnium creator: hæc omnia ab æterno ita sese habere, nec extra naturę ordinem euenere. Quę autem verbum dei caro factum: quę conceptum de spiritu sancto absque viri semine, quę natum de immaculata virgine, quę passum, quę suscitatum a mortuis: quę in cælos materiale corpus ascenderit: quę suscitabit vniuersos, quę futurum seculum (præsenti per ignem sublato) iustaurabit: hæc omnia pręter naturę seriē ac vires aut euenerunt, aut ventura sunt. Horum igitur præcipue est fides.

90 An Christiana religio: sit expers sensus?

Minime. Nam non est expers signorum & mirabilium operum: quę & a Christo & ab eius discipulis & discipulorum suorum imitatoribus, sanctis viris in testimonium diuinę Christianorum virtutis & firmitatem orthodoxę fidei: corā oculis omnium patrata & perfecta sunt. Curatio omnium languorum, suscitatio mortuorum, in tormentis absque læsione permansio: hæc sensibilia opera ac signa: nimirum ad Christianę religiōis sensum & virtutis experimentum spectant.

91 Habet ne Christiana religio quicquid intelligentię: & indubitatę cunctisquę per vię lucis?

Habet. Nam vnitas dei, immensitas, & æternitas eiusdem: hæc pertinent ad Christianę religiōis præcipia, aut dignitates, aut postulata. His enim vt per se cognitis, vt summe peruis, nec ratione aut demonstratione vlla indigentibus: assentiri vltro debent vniuersi. Quę si hæc non per se cognita, sed subobscura esse nonnulli voluerint: erit saltem esse deum aliquē, habendū loco principii & summe necessitatis, cunctis peruię. Habebit igitur Christiana religio: non nihil intelligentię.

92 An desit in Christiana religione ratio idve quod rationabiliter dinosci queat? Nequaquam. Nam exclusa deorum pluralitate & supposita diuina solitudine atque unitate: ex natura diuinae perfectionis (vitandae ociositatis gratia) rationabiliter diuinae trinitatis colligitur mysterium. Hac enim ratio Aristotelem compulit: ut diceret mundum ab aeterno fuisse, quandoquidem aeternam diuinam substantiam monadem: necesse est: aut ab aeterno torpuisse, aut aliquid illi fuisse coeternum: aut eandem trinitatem esse, & ex consequenti interna actione non carere. Qui autem illum mysticam trinitatem ignorauerit: maluerunt illi, aliquid statuere coeternum: quam eandem fuisse ab aeterno ociosam, omni uel actione carentem.

93 An in necessariis dei predicatis: sit nihil rationis & intelligentiae?

Necessaria dei praedicata: in superioribus libris recensuimus. Sunt enim huiusmodi. Essentia diuina, Unitas, Immensitas, Aeternitas, Trinitas, & alia id genus innumera. Dicimus igitur in his aliquid esse intelligentiae & rationis: & alia quaedam huiusmodi praedicatorum: spectare ad principia, alia uero ad conclusiones, alia uero ad intelligentiam, alia ad rationem. Nam ens, apud intellectum: prius est uno, unum immenso & aeterno, immensum & aeternum trino. Trinitas enim: rationabiliter ex prioribus praedicatis colligitur. Ratio item bonitatis: prior est ratione communicationis sui. Quia enim aliquid est bonum: est & communicans seipsum. Non desunt igitur in necessariis dei praedicatis: ratio & intelligentia.

94 An intelligentia & ratio in contingentibus dei praedicatis desint?

In contingentibus dei praedicatis: ut incarnatione, passione, resurrectione, & ceteris id generis: nequaquam desunt intelligentia & ratio, id est prius & posterius cognitum: seu quae inferunt & quae inferuntur. Nam conceptio de spiritu sancto: infert natiuitatem ex uirgine. Ideo enim peperit uirgo: quia conceperat de spiritu sancto & non ex uitae semine. Haec etiam duo praedicata, inferunt

originalis peccati carentiam: quae innocetia appellatur. Ex innocetia porro: arguitur iniusta mors innocentis. Hac uero iusta innocetiam salutem infert: per ipsius innocentis prauiam resurrectionem. Et hoc pacto in contingentibus dei praedicatis: intelligentiam & rationem, nequaquam deesse comperimus. Sed de his, alio in loco latius differemus.

95 Quae sunt contingentia dei praedicata?

Contingentia dei praedicata uocantur: quae de deo nequaquam ab aeterno, sed contingenter enunciantur: suae enunciationis causam habentes: diuinam solam uoluntatem. ut creator, incarnatus, natus, passus, suscitatus a mortuis: & quaeque horum sunt consequentia. Nam sicut necessaria dei praedicata, referuntur ad naturam & aeternitatem diuinae substantiae: ita & contingentia dei nomina referenda sunt ad diuinam uoluntatem. Quippe uoluntarie creauit deus mundum: & sponte deinceps humanam assumens substantiam, nostrarum infirmitatum particeps factus est.

96 In quantis praedicatis: superat hebraicam sectam: Christiana religio?

Hebraei & esse deum & tantum unum esse & immensum & aeternum confitentur: trinum autem esse inficiantur. Nam plurimum deorum culturam perosi: usque adeo illius unitatem defendunt, ut abnegent trinitatem. Ex contingentibus autem dei praedicatis: nullum, praeter creationem admittunt. Incarnationem quippe uerbi: natiuitatem eius de uirgine: passionem & cetera contingentia dei nomina aspernantur. In his itaque praedicatis: Hebraicam sectam, Christiana religio transcendit. scilicet in trinitate & (praeter creationem) in cunctis contingentibus nominibus.

97 An Hebraei qui Christum uenturum cognouerant: certi fuerunt de eius diuinitate?

Hebraei magis carnerenus quam spiritu Christum nouere. Norant quippe illum nasciturum ex semine dauid: & in bethleem ciuitate Dauid. Diuine

autem incarnationis mysterium: quod vsq; mo¹⁰⁰ do peruacaciter inficiatur illos latuit. Quare & diuinitatem Christi id est substantiam uerbi ignorauerunt. Et non modo illos, Christi latuit diuinitas; sed & tempus natiuitatis ipsius secundum carnem: quemadmodum ad illos a domino dictum est: eo qd non cognoueris tempus uisitatio nis tuę. Nam qui diuine trinitatis mysteriũ ignorabant; & uerbi incarnationem scire non potuerunt. Hęc autem de communi Hebręorum plebe intellige. Nam nonnulli sanctorum patrum & prophetarum: Christi diuinitatē in spiritu agnouerunt.

98 Quibus primum diuine trinitatis mysterium innotuit?

Christianis solis. Nam dux & p̄sul Christianorum Christus vna erat diuinarum personarum, quę sub carnis amictu, cum hominibus conuersata: primos de trinitate sermones, auribus hominum impressit dicēs. Ego in patre & pater in me est. Ego & pater vnum sum. Anteq̄ Abraham fieret ego sum. Ego rogabo patrem meum: & alium paraclerum dabit uobis. Et hic de meo accipiet. Hi primi de trinitate sermones, miratium discipulorum animos, eo vsq; obtudere: quoad postea descendens spiritus in eos: cuncta illis, quę filius in enigmate p̄dixerat enodauit.

99 An per mundanam sapientiam: nonnulli philosophorum id mysterium deprehendere valuerunt?

Per mundanam sapientiam seu philosophiam cum naturalium tum supernaturalium rerum: nullis mundanorum sapientum, diuine trinitatis arcanum mysterium legitur innotuisse. Est enim id longe sciētia diuinę unitatis occultius. Nam esto nonnulli philosophorum, rerum omnium uarietatē: ab unico primo auctore & summo ente pependisse, cognouerint: ut de Socrate, Platone, & Aristotele lectitamus; qui cunctis, rebus eternam aliquam monadem, rationabiliter p̄fecerunt: attamen summi illius aterniq; entis, internum discrimen ac p̄clarum numerum: nequaquā agnoscere valuerunt.

Quę mundi religio q̄maxime abfuit: ab huius agnitione mysterii?

Religio gentiliũ (si tamē uocari debet religio) quippe prophanus demonum cultus. Nam prima & pernecessaria suppositio: quę nos ad huiusce mysterii cognitionem, aliquo pacto manuducit: cultus est diuinę unitatis: qui connectens coniungensq; diuinam substantiam: illius multiplicationem & diuisionem inficiatur. Et haud longe abest: ut facta quadam contemplatione, arcanum illius numerum eliciat. Qui autē diuinam substantiam multiplicat illamq; diuellit: simul omnia diuina nomina, sacrasq; illius proprietates exterminat. Etenim interno diuine substantię numero: q̄maxime obest numerus ei⁹ exterior. Nam quia non sunt multa eterna: sed tantum vnum aeternum: ideo illius immensa unitas trinitate exultare & sibi ipsi personali numero adesse sapienter existimanda.

Theologicarum questionum
quinti Libri finis. Anno
domini 1512.
quinta la
nua
iii.

THEOLOGICARVM QVAESTIO
num. Liber sextus. De veteri testamento
ab Abraham ad Christum & hebreorum
statu.

Vod fuit vete-
ris initium testa-
menti?

Abraham vocatio: q̄
facta est, circa finem
aureæ ætatis. Nam
natus est Abraham
anno post diluuiū,
ducentesimo nona-
gesimoquinto: iam

aurea ætate quinq; & quadraginta annis, a Nino
& Nymbrotho regibus vitata. Egressus est autē
de terra sua, diuine obediens vocationi: anno tre-
centesimo septuagesimo post diluuium, cū esset
septuagintaquinq; annorum. Hæc est enim vo-
cationis ipsius series. Dixit autem dominus ad
Abram. Egredere de terra tua & de cognatione
tua: & de domo patris tui & veni in terram quā
monstrauero tibi.

2 Quota generatione ab Adam: natus
est Abraham: veteris testamēti pater?
Prima & vigesima. Nam ab Adam ad Noe: de-
cem generationes numerantur. A Noe vero ad
abraham: vndecim: quæ sunt Noe, Sem, Arpha-
xat, Sale, Heber, Phalech, Reu, Saruch, Nachor,
Thare, Abram. Quapropter veteris testamenti
series, quæ ab abram ad Christum fluxit: & in ge-
nerationibus quadraginta & duabus numera-
tur: dupla est ad eas generationes, quæ sunt ab
Adam ad Abram. Nam numerus quadagesi-
mus secundus: est ad primū & vigesimū duplus.

3 Quæ sunt promissiones dei: factæ ad
Abraham: priusq; egredieretur de terra
sua?

Hæ sunt: faciamq; te in gentem magnam & be-
nedicam tibi: & magnificabo nomen tuū: etisq;
benedictus. Benedicam benedicientibus tibi: &
maledicam maledicentibus tibi. Hæ sunt primā-
tiæ diuinarum sponsonum ad Abraham. Donū

terra optime lac & mel manantis, propagatio se-
minis, magnificatio nominis, maledictio & attri-
tio inimicorum. Sed residuus sermo præcipuam
& toti humano generi perutilem pollicitationē
complectitur. Subiungitur enim. Atq; in te be-
nedicentur omnes cognationes terre: quod chri-
sti natūritatem præuaticinabatur.

4 A quo humane mentis habitu: vetus
testamentum sumpsit initium?

Non a sensu, nisi forte ob visibilem apparitionē
angelorum: qui interdū plerunq; Abrahæ appa-
ruisse & cum eo manducasse leguntur. Non ab
intelligentia: nisi quatenus & esse deum & vni-
cum esse & immensum atq; æternum Abraham
prænouerat & ita colebat. Non a ratione. Maxi-
mopere igitur coepit a fide. Nam scriptum est:
Credidit Abraham deo: & reputatum est ei ad
iusticiam. Fuit itaq; fides plusq; alius omnis hu-
manæ mentis habitus: totius veteris testamenti
initium.

Per quid iustificatus est Abraam: vt
dignus fuerit diuinas accipere repro-
missiones?

Per fidem, siue auditum fidei. Inuentus em̄ fidei
Abraham: dignus fuit qui diuinas repromis-
siones acciperet. Fide enim exinanit se ipsum:
relinquens cognationem suam, egrediens de ter-
ra sua: veniens in terram, sibi antea ignotam. Pere-
grinus habitans super faciē terre: & per oia obe-
diens deo, sciens quoniam potens erat ea opere
implere: quæ veteri dīco verbo insonuerat.

An sola fides absq; operibus: fuerit iu-
stificatio abrahæ?

Duplex est abrahæ iustificatio, quæ dā secundum
personā ipsius, ex præiis operib; per quæ antea
vir iustus & bonus erat placens deo. Alia confi-
deratione posteritatis: qua dignus factus est, pa-
ter esse multarū gentiū & diuinas accipere repro-
missiones. Et hæc est iustitia fidei ex auditu illa-
ta. Nam quia ex præiis operibus, Abraam iustus
erat: placuit deo hunc, magis q̄ quēuis alium, cō-
stituere heredem futurarum benedictionum. Et
quia reuelatæ per auditum benedictiōi credidit:
ideo demum post opera, iustificatus est ex audi-

Questionum

tu: inuentusq; dignus qui illas hereditaret.

- 7 Quopacto fides Abrahę fuit sperandarum substantia rerum: argumentum non presentium & non apparentium? Hęc est fidei ratio a Diuo Paulo designata. Dici mus igitur quoniã Abrahę, fides, fuit substantia & argumentũ rerũ sperandarũ: non presentium & nõ apparentiũ. Substantia quidẽ: propter robustitudinem & immutabilitatem ipsius fidei, Argumentum vero ppter angelicas visiones & alia pleraq; signa: quę ei diuinitus monstrata sunt. Non presentium vero & non apparentium: quia diuine sponsiones factę sunt ad eũ, non in presentibus sed in futuro tempus. Dictũ est em̃ ad eũ: multiplicabo semen tuũ, dabo semini tuo terrã hanc: benedicentur in te oēs cognationes terrę, quę omnia futurum tempus claudunt.

Qualiter fides Abrahę: ccepta sit in carne: & consummata secundum spiritum?

Quia primum opus fidei Abrahę: fuit egredi de domo patris sui, & de terra sua, & de cognatione sua. Nã priora iustitię opera, quę fecerat in terra sua: nequaquã ad veteris testamēti substantiã & initiũ spectant. Primum itaq; Abrahę opus illatũ ex fide: fuit ppter carnũ abdicatio. Pertinent em̃ ad carnẽ: paterna domus, pater, cognatio, & terra natiuitatis. Quod aut̃ perseverauit obediens deo in terra promissionis: id priora opera carnũ, in spũ consummauit. Ccepit igitur Abrahę fides a carne: & consummata est in spiritu.

- 9 Quanta est Abrahę fides?

Quantę ad eũ factę sunt diuine sponsiones: quas prius sub quinque articulis recensuim⁹. scilicet in dono & acceptione terrę optime: in magnificatione nominis ipsius, in propagatione seminis ei⁹, iuxta numerum stellarum. In maledictione & attritione hostiũ: sub qua, pax ipsius & seminis eius continetur. In benedictione omnium cognationũ terrę in semine eiusdem: quę Christi natiuitatẽ pollicetur. His auditis a deo: credidit Abrahamã. Est ergo tanta eius fides: quanta hęc esse noscuntur.

- 10 An fides Abrahę: sit solum tanta: quanta est veteris testamenti substantia?

Theologicarum

Nequaquã: sed tanta est, quanta substantia vtriusq; testamenti. Extenditur em̃ in vetus testamentum: in nouũ & in conciliationẽ vtriusq; per quã fiet vnum ouile & vnus pastor. Nam tũc primũ, id veraciter & manifeste implebit. Benedicetur in te oēs cognationes terrę. Sublata quippe omnium religionum varietate: omnis orbis ad Christum ea aetate conuertetur.

- 11 An consummabitur fides Abrahę in presenti seculo: vel si in futurum seculũ penetrabit?

Cũ fides abrahę, Christi natiuitatẽ cõplectatur: cõprehendit & oĩa Christi cõsequetia. vt ei⁹ passionẽ, resurrectionẽ, futurũ iudiciũ, & ppetuum eius regnũ quod erit in futuro seculo. Nã vtriusq; seculum: est vt vtriusq; testamentũ. Si igitur Abrahę fides in vtriusq; extenditur testamentũ: hac & in futurum immortale seculum penetrabit.

- 12 Si verum est ante huius seculi cõsummationem: Christum in vniuerso mundo regnaturum: quomodo non in hoc seculo: fides Abrahę & diuine promissiones implebuntur?

Esto nonnunquã futurũ sit: vt vniuersus mundus ante hui⁹ seculi cõsummationẽ, ad Christianã fidei vnitatẽ & pacẽ reducatũ: & vt oēs cognationes terrę, benedicant in semine Abrahę p christi cultũ: quia tamẽ rursũ in fine mudi soluto sathana e carcere suo inundabit hominũ malicia supremo igne expianda: ideo temporale erit hoc seculum: tempus autẽ capax nõ est immortalitatis. Quapropter fruct⁹ immortalitatis (in quẽ fides Abrahę credidit) exigit vt cõsummato per ignẽ presenti seculo futurum instauretur, equum huius mane immortalitati.

- 13 Quod est precipuum argumentum fidei Abrahę: quo rerum nondum apparentium: diuinitus tamẽ promissarum certior euasit?

Natiuitas filii sui Isaac. Nam etsi argumentum sumere potuit, rege eueturã, a crebra visiõe angelorũ: precipuum tñ illi argumentũ fuit & futurorum euidentis auspiciũ, Isaac origo: per quam

confirmata est ipsius fides. Dicebat enim prius (tamen si crederet) quasi subhesitās. Domine deus quid dabis mihi: Ecce ego vadā absq; liberis: & filius procuratoris domus mee, heres me⁹ erit: iste damascus Elyfer. Quē castigans deus adiecit. Nequaq; sed qui egrediet de lumbis tuis haeres tuus erit. Natiuitas igitur Isaac precipuum exitit argumentum: rerum nondū apparentiū nō nunq; tamen futurarum.

14 Cur cum promissus esset Isaac: ante Ismaelem: ante tamen Isaac natus est Ismael?

Isaac filius est promissionis, futurarū benedictionum: pmissus Abrahā a deo, priusq; nasceretur Ismael. Nam de Ismaelis natiuitate: nulla diuina sponsio p̄currerat. Is enim natus est secundum voluntatem carnis, de ancilla. Quia igitur Ismael & Isaac sunt vt caro & spiritus, vt p̄sens seculum & futurum: manifestum est cur Ismaelis natiuitas Isaac natiuitatē p̄cessit.

15 Quo pacto se habent adinuicem Ismael & Isaac?

Sicut vt dixim⁹ caro & spūs: p̄sens seculum & futurū: sicut etiā vtraq; testamenta: sicut seruus & liber, sicut tempus & eū, sicut eiciend⁹ de domo patris: & mansurus in domo patris in eternū, vt hereditatē accipiat. Sicut reprobandus & eligendus. Quēadmodum igitur opera huius mūdi & carnis: p̄currere & reprobari debēt, priusq; ipsius spiritus & futuri seculi opera succedāt: ita & Ismaelem ante Isaac in mysterio oportuit p̄nasci.

16 Quot anni intercessere: a substātia & initio fidei Abrahę: vsq; ad certissimum & p̄cipuū eius argumentum?

Fides (vt diximus) a diuo Paulo, per substātiā & argumentū diffinitur: hoc est per robur & non nullam euidentiam. Porro initii & substātia fidei Abrahę fuit: quando dictū est ad eundē. Egre dere de terra tua. Certissimū autē eius argumentum, fuit (vt docuimus) natiuitas Isaac. Erat autē Abrahā septuaginta quinq; annorum: quādo egressus est de Vr̄ Caldeorum. Cētenarius vero,

qñ genuit Isaac. Fluxerūt igit ab initio & substātia fidei Abrahę, vsq; ad p̄cipuū eius argumentum: anni quinq; & viginti: quib⁹ fides eius (et si nonnullis fluctibus agitata) immutari nō potuit, nec vlla incredulitate subuerri.

17 Cur vt plurimū electorum dei matres primis annis steriles fuere: & extra fere spem omnem & naturę seriē: ipsos dei electos peperere?

Id in q̄ plurimīs mulierib⁹ experiri licet: vt in Sara prima, in Rebecca, in Rachele, in Anna matre Samuelis, in Anna Marię virginis marre, in Elizabeth Ioannis baptistę & in aliis multis. Id autē voluntate dei fiebat: vt nati filii, magis essent filii humanarū orationū q̄ carnaliū voluptatum. Hoc est quos magis parētū humilis oratio, a deo impetrasset, p̄iq; deo deuouisset: q̄ quos ipsa carnis voluptas genuisset: vt vt hi filii, q̄ futuri erāt electi dei: magis secundū voluntatē dei, q̄ secundum voluntatē carnis, aut parentū, aut luxuriātis naturę nascerent.

18 Cur cētesimo anno vitę Abrahę nat⁹ est Isaac?

Abraham centum erat annorum, quando genuit Isaac. Huius autem ratio, spectat ad p̄cedentem: q̄ omnes fere dei electi, extra parentum spē & p̄ter naturę (quippe iam senio exhausta & ad generationem inuallidę) seriem nati sunt. His adde: q̄ cētenarius numerus, quater quintū quadratum, hoc est quintum & vigesimum numerum inuoluit. A natiuitate igitur Abrahę, vsq; ad initium fidei ipsius: ter quintus quadratus sumendus, hoc est septuaginta quinq; anni. Adhuc vero semel idem quadratus, adiectus vitę Abrahę: numero centenario genuit Isaac.

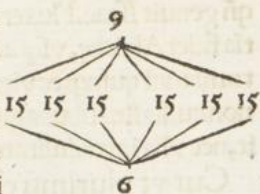
19 Cur Sara nonagesimo suę vitę anno peperit Isaac?

Sicut Isaac natus est ea etate patris, quę quater quintum quadratū hoc est quintum & vigesimum multiplicat: ita & ea etate matris q̄ sexies quintū trigonū id est gēdenarium numerū comprehendit. Nam quintus &

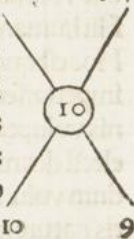
E.V.

Questionum

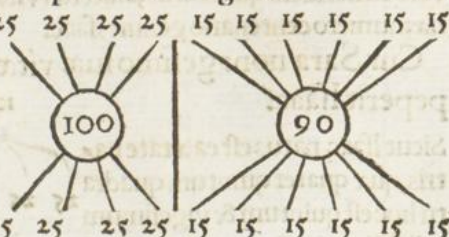
vigefimus (qui quintus quadrat⁹ est) quaternario auctus centenarium restituit. Quindenarius vero (is em quintus tri- gonus est) senariu multi- plicās, nonagenos parit. Hic aut numerus est ma- ternus: ille vero paternus.

20 Quomodo ex quadrato & altera parte longiore: Isaac progenitus dicatur? Isaac progenitus est ex Abrahā cētenario: & Sara nonagenaria. Centesimus autē numer⁹: decim⁹ quadrat⁹ est: product⁹ ex denario in seipm ducto. Ast nonagesimus numerus: nonus 100 90 est altera parte longior, ex nouenario in denariu cōsurgēs. Apud Arithme- ticos vero qdrati haud ab re masculi formalesye: altera aut parte lōgiores (vt pote quadratos circūstātes) for- minimi & materiales vocant. Merito igit cōgressu quadrati & altera par- te longioris: Isaac progenitus dicatur.

21 Quo pacto numeri Abrahę & Sarę: nunc in septē nūc vero in decē numeros q̄q̄ dissimiles: reducantur? Cētenarius numerus per viginti quinq; est vt q̄- tuor quadrati. Nonagenarius vero: velut sex tri- gonū, p decimūquintū partit⁹. Hoc pacto igit nu- meri Abrahę & Sarę: sunt vt decē numeri dissim- iles, id est vt quattuor quadrati & sex trigōi. Rur- sum quia nonagenarius, est velut tres altera par- te longiores (nā duo trigoni æquales: vnū altera parte longiorē efficiūt) hinc ex quattuor quadra- tis & tribus parte altera longiorib⁹: Isaac nat⁹ est. Qua re nūc ex qua ternario & senario: nūc vero ex q̄tenario & ternario pgenitus!

22 Qualiter se habet quinaris: in gene- ratione seu natiuitate Isaac?

Theologicarum

Se habet vt denominās oēs numeros: ex quorū cō- gressu iōe & copula genit⁹ est: tā quadratos, tā tri- gonos, q̄ altera pte longiores. Oēs quippe hi nu- meri: i sua serie & specie, a quinario denominant. Sunt em ordine, quinti a monade. Quapropter quinario numero: latens mysteriū non deest.

23 An circūcisio data sit Abrahę, in ius- tificationē ipius & filiorum?

Nequa q̄. Nā ante circūcisionē, iustificatus erat Abrahā ex operib⁹: vel ex auditu fidei. Filiorum quoq; iustificatio: minime in simplici circūcisio- ne fita: vt pote q̄ sola: nihil perfectū, aut habet aut operat: sed magis in fide patris sui Abrahę in quā & ipi crediderūt aut in opibus sequētis legis. Nō fuit igit sola circūcisio: aut Abrahę aut filiorū ei⁹, iustificatio.

24 Si circūcisio: nec Abrahę nec filiorum fuit iustificatio: propter quid illa a deo: præcepta & indulta est?

Vt esset signū pacti & fœderis diuini: qđ inierat deus cū Abrahā & semine ei⁹. Hoc em sensibili si- gno posito in carne: voluit de⁹ patrē & cunctos fi- lios testamēti, abiūgi ac diuidi a ceteris gentib⁹: tāq̄ prestolātes meli⁹ sacramētū, id est baptismū: in quo plus ex fide, q̄ ex opibus iustificarent. Fuit em circūcisio: pcurres vmbra & figura baptismi.

25 In quo primo: secundum legem: facta est circūcisio?

In Isaac. Nā pcepit de⁹ octauo die circūcidi omne masculinū. Prim⁹ aut Isaac octauo circūcisus die fuit. Abrahā quippe nonaginta & nouem erat an- norū: quādo circūcidit carnē preputii sui. Ismael vero tredecim annos impleuerat. Diuini igit p- ceptū (quod merito legis obtinet vigorē) vt octa- uo die, omnis masculus circūcideret: primit⁹ in Isaac impleti cœpit.

26 Quid presertim mystice: exprimit ipa circūcisio?

Circūcisio est manifesta quedā carnis afflictio: q̄ masculis infantibus octauo die, iuxta dei præ- ceptum inferebat. Hęc aut carnis afflictio, ad fusio- nem vsq; sanguinis pertingens occultius signat originalē maculā, quā filiorū caro a patrētib⁹ con- traxit. Ideo em & caro filiorū affligitur: & pars illa

Itus aliqua refecatur. Nā peccatum dolor quidā est & afflictio carnis. Tolle enī peccatū tollis natura & omnē carnis dolorē & circūcisionis necessitatē. Est igit circūcisio: exterum quiddā occultū & inhabitantis peccati signum.

27 An incommodū sit circūcisionē ipsius originalis peccati maculā sustulisse?

Nequaquā. Nam si circūcisio signū est præcipuū & efficacioris sacramenti, id est baptisimi: quod post ea ad eam maculā abolendā: est a deo indultū, ordinatū, institutū: quid incommodi eandem virtutem: quā gradu & intensioe differentem: inesse signo & principali sacramento: Principale sacramentum voco baptisimū: quod antecedēs circūcisionis signū præsignauit. Expressit em̄ circūcisio integerrimā ablutioē originalis peccati per baptisimū, quā tamē aliquo pacto vt in figura & vmbra: abluere abstergere & emundare sufficiebat.

28 Si circūcisio præsignabat ablutioē originalis maculæ: cur Christ⁹ quī ea caruit labe: circūcisus fuit?

Christus nullo pacto erat sub lege: quippe innocentissim⁹. Voluit tamē fieri sub lege. Nō modo enī circūcidī voluit: sed & baptisari, a Ioanne in Iordane. Nā quī circūcisionis signū sua carne prætulera: voluit & principali subdi sacramento. Et nō modo circūcisionis & baptisimi legē: sed & dux mortis humilitatē propter nos (cū tamē immortalis esset) subire voluit. Haud enī legis necessitate: sed benigna sola clementiq; voluntate. Christ⁹ hæc oīa, ppter mortalium genus, dinoscitur perpeffus.

29 Quandiu perseuerare debuit circūcisio?

Quādiu mors in hoībus regnauit: quādiu originalis peccati macula, salubriori medicamine caruit. Nā signū, quod principale aliquod futurum præsignat: tādīu stare & pseuerare oportet: quoad id principale, quod in signo exprimit, præsentissimū fiat oculisve hoīm reuelē. Sicut enī oriēte luce, dispereūt tenebræ: ita & signa accessu & ortu signatorū sunt refecanda.

30 An in nouum testamētum: penetrare

circūcisio debuit?

Minime. Nam in ortu noui testamēti: sublata est mors, per innocentis & immortalis Christi necē. Orta est etiā præclarior medela baptisimi: quā a circūcisione præfigurata, originalis peccati labem efficacius succidit: & haustu a parentibus mortis virus penit⁹ extinxit. Haud igitur in nouū testamētum, penetrare circūcisio debuit: vtpote quā superfluit cum baptisimo.

31 Cum tam in mulierib⁹ quā in viris regnauerit originale peccatū: cur in solis viris positum est signū originalis peccati?

Ambo prothoplasti vir & foemina: edentes de ligno peccauerunt: eorūq; filiis, tā mulieribus quā viris: adhefit originalis macula. Attamen onus & signum peccati: soli viri nō mulieres, in sua carne per circūcisionem tulere. Nam sub viro comprehenditur mulier: tanquā potentia sub actu. Et non modo hoc: sed & ipsa originalis labe, imposta est pro omnib⁹, vni viro Christo: & in vni⁹ viri morte: a cunctis tam mulieribus quā viris mixto modo sublata.

32 Quid est quod patrum veteris testamēti nomina scilicet Abram & Sarai prius erāt equalia & ambo pentagramaton? Nōmē Abram, quinq; lras habet: Sarai quoq; nōmē: haud pluriū est quā quinq; litterarū. Sūt igitur ambo æqualia & pentagramaton. Id vero p̄inet ad rationē & dignitatē quinarū nūeri: quo de nōa nulla i numeris ānorū vtriusq;: cētenario scilicet & nonagenario locuti sum⁹. Nā & p̄missioēs diuine ad Abrahā factę: quinarū explicant. Quinq; enī sunt: scilicet donū terræ optimæ, magnificatio noīs, propagatio seminis, maledictio hostium, b̄dictio oīm terræ cognationū. Merito igit hic gnari⁹, quā & prim⁹ numer⁹ est: in primorū patrum veteris testamēti noībus, legi expressus.

33 Quo pacto totius hominis nomen: sit decagramaton decēve litterarū?

Tot⁹ homo virū & mulierē cōprehēdit: virū eadē vt actū, mulierē vero vt potētā. Nā sicut act⁹ & potētia vnū aliqd sūt: ita vir & mulier, sūt vn⁹ hō. Quia igitur singularū hominis partiū nomina,

Questionum

quinq; sunt litterarū: hęc duo simul, totius homi-
nis nomē decagrāmaton decēve litterarū effici-
ent: duo enī quinarū denariū implēt. Est igit̄ toti-
us hominis nomē: vt litterarū denariū.

34 Quid ad hominē ratiois & proportio-
nis denariū habeat?

Denariū aliquo pacto numerus hoīs est. Nam si
spec̄tes rationalē aīam: hęc decimo loco inter coc-
lestes ordines (quippe nouenariōs) numeratur.
Est em̄ hęc vt decima intelligētia: q̄ licet habiter
in carne, ser̄ tamē suo modo in deū. Rursum hu-
manū corpūsculū, quattuor cōprehendit elemē-
menta: quorū numerus denariū est. Nam ex his
quattuor numeris: vnitate, binario, ternario & q̄
ternario denariū confabīs. Habet igit̄ denariū in
hoīe tā ob illius animū q̄ ob corpus eiusdē: iustis-
simē ratiois & pportionis causam.

35 Cur deus nomina patrū veteris testa-
menti: prius æqualia immutauit: & inæ-
qualia fecit?

Id p̄tinet ad ea q̄ prius diximus de Adam & Eua:
qui cū ante peccatū essent vt aliquo pacto natu-
ra equales: post peccatū ex diuina maledictione,
inequales facti sunt. Dictū est enī ad mulierē, Sub
virī potestate eris & ip̄e dominabitur tuī quasi di-
car: tu viro seruiēs & famulaberis illi. Ibi em̄ manī
festa inæqualitas accidit: vbi serui nomen vni: al-
teri vero domini appellatio donat̄. Hęc enī hu-
manarū inæqualitas partiū: quidā est effect⁹ & ap-
paritio peccati.

36 An ante veteris testamenti initiū: pec-
catum apparebat peccatū?

Nequa q̄. Nā nondū erat lex aut circūcisio: quæ
causa p̄ti sunt introducta. Erat quidē peccatum
ante veteris testamētī initiū: sed nō apparebat
peccatū, neq; agnoscebat̄ vt p̄t̄m. Institutio aut̄
veteris testamenti: fuit q̄dā vita & apparitio pec-
cati: vt nō solū existēs sed viuēs & apparēs pecca-
tū: accepta occasione, tollerē ac succideretur.

37 Ad quid testamentum vetus est a deo
institutum?

Vt peccatū quod erat quidē ante legē, sed nō ap-
parebat: p̄ occasionē testamētī (vt in præcedente

Theologicarum

diximus) in filiis testamenti reuiuisceret atq; ap-
paret: tandēq; per occasionē suę apparitionis, a
deo tolleretur. Nā occasio viuētis & summe ap-
parentis mali: causa est vt illico malum omne, ra-
dicitus succidat̄ atq; euellat̄. Maiorē quippe præ-
bet indignationē mali apparitio & extollentia: q̄
simplex ipsius substātia. Quod em̄ est & non ap-
paret: inter ea que nō sunt, iudicatur.

38 Quæ sunt apparitiones peccati: in ve-
teri testamento?

Circūcisio, immutatio nominū Abraæ & Saræ
indulta lex per Mosē. Nex demum Christi in le-
ge præfigurata. Hæ omnes sunt apparitiones pec-
cati: in filiis testamenti. Cōsummata vero supre-
maq; eius apparitio: fuit mors Christi: inchoata
a circūcisione: q̄ prima, vt manifestaret̄ peccatū:
sanguinē fundere cœpit.

39 Cur addidit deus virili nomini litterā
vnam a nomine vero muliebri vnam de-
traxit?

Dixit deus ad Abram. Nec vltra vocabit̄ nomen
tuum Abram: sed Abraam. Sarai quoq; vxorem
tuam, nō vocabis Sarai: sed Saram: quod in recto
& nominatiuo casu expressum vt Sara: quattuor
tantū litteras habet. Nomē aut̄ Abraam, litteras
habet sex. Ablatū est igit̄ a muliere, & datū viro:
quia primitus a muliere in virum, processit pec-
catum.

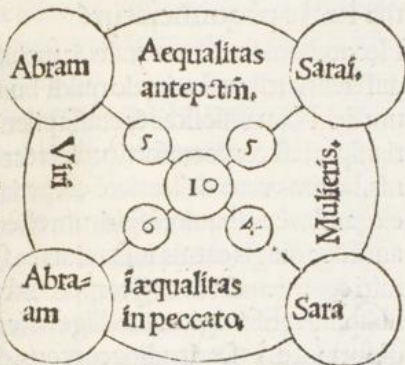
40 Cur mulieris nomē tetragrāmaton re-
linquens: viri nomē hexagrāmaton in-
stituit?

Vtraq; nomina Abram & Sarai, erant æqualia:
nam quinq; litterarum. Voluntate autem dei vi-
ri nomē hexagrammaton euasit: mulieris autem
nomen quattuor litterarum relictum. Nepe quia
a muliere in virum processit peccatum: statuit
deus vt ob apparentiam peccati solueretur equa-
litas eorum. Et vt mulier quippe viro subiecta mi-
nus haberet: vir vero tanq̄ mulieris dominus:
aut abundantem, aut perfectam mensuram
consequeretur. Nam sicut quaternarius, di-
minutus numerus est: ita & senarius perfectus.

Et si obiecerit quis: cur cū peccatū ortū sit in primis parentibus: dilata est eius apparitio vsq; ad Abrahā & Sarai: Dicendū aliud esse tēpus substantiā pcti: aliud apparitionis eiusdē. Quod em̄ ortū est fere ab initio mūdi: in primis parētib⁹ voluntate dei per ipsam noīm immutationē appare re cepit in patribus veteris testamenti.

41 An totius hominis nomen sit immutatum: hoc est aut diminiutius: aut abundā tius factum?

Minime. Nam toti⁹ homis no men, est vt denarius: quippe de cagramma tō. Siue autem denari um, aqua partione in

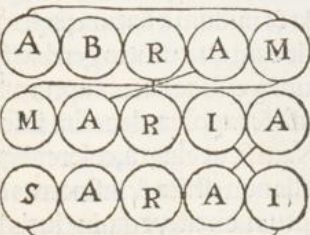

geminos quinaros: siue ineq̄li diuisione, in senariū & quaternariū secueris: hic nec maior nec minor fit: sed vtrobq; manet idē denarius. Etenim hęc duo noīa Abram & Sarai. Et rursū hęc duo Abraam & Sara: duo & duo simul sumpta, denario nec maiora nec minora sunt.

42 Quod sacrum nomē in his duobus nominibus Abram & Sarai litteraliter geritur expressum?

MARIA: factū deipare atq; intemeratę virginis nomen. Nam explicato per litteras, vtroq; nomine Abram & Sarai: deme a nomie viri retrograde, tres postremas lras M.A.R.A noie vero mu

lieris, eodem modo suprema duas l & A sume. Et ex his quinq; litteris, con stabis nomē Maria pentagramaton: plus a virili nomi

ne q̄a muliebri subducēs. Et q̄q̄ forte id in hebreis nominibus ita non habeat: aut ex vi & natura ipsorum nominum non eliciat: superuacaneū ta

men non sit, id quod in latinis litteris accidit, in laudem virginis expressisse.

43 Quid præsignauit id quod voluntate dei: iussus est Isaac offerri i holocaustū: et tamen reuocatus a deo ne immolaretur?

Id & passionē Christi & resurrectionē eiusdē præsignauit. Passionē quidē: q̄ humana voluntas, dū uinę obediēs voci: illum offerebat in holocaustū. Resurrectionem vero p̄ id, q̄ diuina voluntate reuocata est humana hostia: id est Isaac: ab imminē te iam morte ad vitā. Nā Christus ab hominib⁹ interemptus: suscitatus est a deo & ab eo reuocatus ad vitam.

44 Cur Esau & Iacob: in materno vtero adinuicem collidebatur?

Id præfigurabat acre duellū spirīt⁹ & carnis: & varias aduersum se inuicē cōcupiscentias. Id em̄ eandem habet intelligētiā: quā colluctationes Ismaelis & Isaac: quorū hic secundū spiritū, de libera: ille vero secundum carnē, de ancilla nati sunt. Esau autē & Iacob: ambo quidē de libera matre Rebecca nati sunt. Hic tamē nihilominus spiritum, ille vero carnē expressit.

45 Cur Esau & Iacob: simul concepti fuerunt: & mox alter post alterū nati?

Q̄ Esau & Iacob simul cōcepti fuerint: id exprimit diuinā mentē, simul vtraq; testamentā & secula concepit & ab æterno præuidisse, nō tamē simul vtraq; peperisse: sed mox alterū post alterū. Nā sicut mulier simul duos aut plures filios concipere potest: nō tamen duos aut plures parere simul: ita & diuina mens, vtrunq; seculum præsens & futurum vna concepit. At alterum ante alterum parturit. Hoc enim seculum est vt Esau: futurum vero vt Iacob.

46 Cur man⁹ nascentis Iacob: tenebat calcaneum Esau?

Id expressit continuitatem vtriusq; testamenti & sæculi: quam in præcedente recensuimus. Hoc est q̄ præterito et cōsummato hoc sæculo: nouum illico exoriretur. Q̄ enim non grande interuallum, sed pene nihil temporis nascentes

Questionum

& pdeutes in lucē fratres diuisit: id líquido pādit, q̄ cito praesenti saeculo, futurū successurū fit. Id etiā referre potes ad sanctorū vitā: qui in hoc saeculo & adhuc in carne viuētes: postpositis carnalibus desiderijs: futuri saeculi vitā & immortalitatē p̄gustarunt: quasi in praesens saeculū: futuri primitias introducentes. Hoc em̄ man^o Iacob signabat: p̄nascens cum Esau.

47 Cur primogenitus Esau reprobatus est a deo: Iacob vero ultimo genitus a deo electus?

Spiritus dei ubi vult spirat: & pp̄t̄^o est huic deus, in quo sibi complacuit. Nam & vocatiōes & electiones dei: causam aliā nō habēt, q̄ diuinam voluntatē, cui magis placet gratia, q̄ humana opera & sacrificiū. Dicere igit̄ possumus Iacob in intentione & mente diuina primogenitū fuisse: qui tamē in ip̄a carnalis natiuitatis exequutione ultimo genitus apparuit. Hos em̄ deus plerūq; in hoc mundo humiliare solet: quos dilexerit. Et rursus quocūq; intentione & sine sunt prima: hęc in ip̄a opis exequutione cernuntur postrema.

48 Cur deus magis hominū ultimo genita q̄ primogenita dilexit?

Hęc fere eadē est: sed vniuersalior p̄cedente. Dilexit em̄ deus magis Isaac q̄ Ismaelē. Elegit Iacob Esau reprobauit & iuxta eloquium odio habuit. Phares elect^o, reprobatus Zaram. Elect^o Ephraim reprobatus Manasse. Dauid inter octo fratres minimus electus est: ceteri reprobati. Et ita in pluribus experiri facile est: deum magis hominū ultimogenita, q̄ primogenita dilexisse: vt iterū magis Moysen q̄ Aaron dilexit. Id autē manifestat alios esse secundū voluntatē dei: alios secundū hominū voluntatē. Quia em̄ primogenita sua diligere hoīes solent: eorū ultimogenita diligit deus qui iuxta eloquium, abiecta & nouissima mundi diligit: & nouissimos primos facit.

49 Quo iure dici potest Iacob primogenitus: Esau vero ultimo genitus?

Iure duplici. Nā in int̄tione & mente diuina Iacob primogenitus erat: licet natiuitatis exequutione, vltimus in lucē prodierit. Quē admodū & aīa intentione, perfectione & sine: prior est corpo-

Theologicarum

re: cum tamē corpus fiat prius vsq; ad aliquid: q̄ aīa procreetur in illo. Sic igit̄ & Iacob, prior est vt aīa: Esau vero prior vt corpus. Est autē & alio iterū iure Iacob primogenit^o: vt pote q̄ emit primogenita fratris sui. Etenī p̄pter vnā escā vendens Esau primogenita sua: merito vt p̄phanus reprobatus est.

50 Quid habet ratiois: amborum fratrum naturalis differentia: per quā Esau tot^o in morem pellis hispīdus: Iacob vero leuis fuisse pronuntiatur?

Hęc amborum fratrum naturalis & manifesta oculis differentia: est vt fortitudo mundi huius & iudicium dei. Nam villositas & crassa pilorum abundantia: signū est corporee fortitudinis & roboris carnis. Leuitas vero delicatiorē corporis naturā: & elegantiorē ac suauiorē spiritum ostendit. Placet autē deo magis carnis infirmitas in spū suauis & miti confidens in deo: q̄ corporis robur innitens sibi ipsi. Per Esau igit̄ intellige hoīes huius mundi: sperantes in fortitudine corporis, de quib^o scriptum est. Non in tibijs viri, beneplacitum erit ei. Per Iacob vero, intellige electos dei: qui corpore leues, infirmi, graciles: nequa q̄ ab hominib^o, aut a seipsis: sed a deo auxiliū omne & salutem opperuntur.

51 Quid ē q; Esau rufus: Iacob vero candidus erat?

Cutis amborum fratrum: exprimit dispositionem animorum vtriusq;. Quē rufus erat & subobscurus colore naturaliter infecta: ostendit intus latētem animū, haud vsq; a deo serenum enubemq; fuisse: sed natura nubilum, minus aptū: in quo diuinus vultus agnosceretur. Quē autem erat candida & nullum a natura p̄ferens colorem: indicauit eum quem intro gerebat spiritum clarum purumq; esse: ac natura aptum: in quo tanq̄ tabulara & expolita, deus sua inscriberet mandata. Nam sicut charta, colore aliquo infecta inscriptibilis non est: ita & infincerus & impolit^o animus aptus non est: vt diuine lucis speculum fiat.

52 Quid rursus q; Esau venator erat & agricola: Iacob vero vir simplex: habi-

rans in tabernaculis?

Id attinet ad priores differentias. Ad vitam item actiuam & contemplatiuam. Nam venatio & agricultura; manifeste ad vitam spectant corpoream, quam actiuam vocamus. Alunt enim corpus. Simplicitas autem corporis & immota in tabernaculis mansio: animi tranquillitatem, contemplatiue vite quierudinem atque & profunda eius silentia: rationabiliter pandunt. Etenim sicut actiua vita: animum per corporis valuas in mundum a deo auocare solet: ita & contemplatiua eundem in corporis scrinio: velut obturatis sensuum valuis, immobilem figit.

53 Quid insuper est quod Esau a patre: a matre vero Iacob diligebatur?

Hec item dilectionis amborum fratrum, vnius a patre alterius vero a matre differentia: actiuam contemplatiuamque vitam insinuat. Nam & si vir muliere prestantior: actiua tamen vita per virum, contemplatiua vero per mulieris proprietatem, quoquo pacto intelligitur. Est quippe viri officium, extera quaedam negotiatio: similis practico & actiuo intellectu. Mulieris autem proprium est, ad instar memoria: ut intus immota sedeat. Dilectio igitur Esau a patre actiuam vitam: Dilectio vero Iacob a matre contemplatiuam refert.

54 An Isaac benedicens Iacob: sub specie & intentione Esau: vere & perfecte benedixerit eidem?

Diuine voluntati: iuxta eloquium: obistere potest nemo. Ore etenim Isaac loquebatur de benedicens Iacob: quem probauimus iure duplici potuisse vocari primogenitum: scilicet iure diuine intentionis & iure emptionis primogenitorum. Obtexerat deus caligine, oculos Isaac: induerat per matrem Rebeccam, Iacob vestimentis Esau: ne agnosceret Isaac eum cui benedicebat. Operatus est enim Isaac, in benedictione Iacob: velut diuini spiritus (cui resistere non poterat) organum atque instrumentum: porro instrumentum sicut consciuum non est operationis, quod mediante eo perficitur: ita & Isaac nondum consciuus erat diuine voluntatis, a qua tamen agebatur & cui ignarus parebat.

55 Quo pacto excusari potest Iacob de mendacio in susceptione fraternae bene-

dictionis?

Videtur Iacob meritis fuisse, cum dixit patri. Ego sum primogenitus tuus Esau. Potest tamen in quinque accidentibus excusari & absolui a mendacio. Primo ut diximus quia iure & ordine diuinae intentionis, primogenitus erat. Secundo quia etiam primogenitus, iure emptionis primo genitorum fratris sui. Tertio quia id faciebat & voluntate dei & voluntate matris: quod ipsum ad id (ut a deo forte monebatur) instigauit. Quarto quia mater Rebecca: eius aut mendacium aut fraudem aut maledictionem (si presertim pater illi maledixisset) se suscepturam illi prederat, dicens. In me sit ista maledictio filii mei. Quinto quia pater Isaac: vocem eius cui benedixit Iacob, agnouit dicens. Vox quidem vox Iacob est: manus autem manus sunt Esau. Hec forte quina accidentia: a mendacio Iacob absoluerunt sufficiens.

56 Quo indicio colligitur benedictio Iacob: quod sub specie Esau obtenta: perfecta tamen & integra fuisse atque in alterum transferri non potuisse?

Indicio sequentis confirmationis. Dixit enim postea Isaac ad Esau, ex agro cum venatione ut iussus fuerat redeuntem. Quis est ille, qui dudum allatam venationem obtulit mihi: & comedi ex ea, benedixique illi & erit benedictus. Hec enim est confirmatio benedictionis Iacob, quod ab eodem sub specie Esau obtentam: manifeste indicans eandem benedictionem & perfectam & integram fuisse: nec aut debuisse aut potuisse, in primogenitum Esau transferri.

57 Si benedictio Iacob perfecta & integra fuit: cur denuo Isaac: benedixit Esau? Benedictio Esau, quam eiulatu magno fies, a patre Isaac petrauit: nullo pacto attinet ad hereditatem, futuram dei repromissionum: nec quicquam adimit a benedictione Iacob. Nam Iacob ex instituto paternae benedictionis: factus est dominus fratris sui Esau. Quapropter & huic postea benedicens Isaac dixit: in gladio viues & fratri tuo serues: quae nullatenus benedictioni Iacob aduersantur.

58 Cur in benedictione Esau adiectum est: tempusque veniet: cum excutias iugum eius a te?

Id referri potest, ad tempus futurae plenitudinis in quo p-

Questionum

Christum, omnes a iugo seruitutis liberantur. Nā Esau propter Jacob, annumeratus est inter gētes quæ vsq; ad Christum, extra testamentum manēt: daemōnibus seruerunt. Has autem a demōnum seruitute liberatas, in testamētum filiorum Christus introduxit: & hæ reditatis eorū confortes effecit. Per Esau igitur libertatē: intellige gentium salutem: quæ præter naturam suam, insitæ sunt oliuę naturalium filiorum.

59 Cur Isaac & Jacob: obediētes præceptis patrum suorum: vxores de filiabus Chanaam: ducere noluerunt?

Isaac obediens præcepto patris sui Abraæ, duxit vxorem rebeccam filiā Bathuelis. Jacob vero, duxit Lyam & Rachel filias Laban: quæ non erāt de filiabus Chanaam: sed de cognatiōe Abraæ, adductę ex Caldea. Nam haud ab re filii benedictionis: filias maledictionis ducere noluerunt. Filias maledictionis, voco filias Chanaam: quarū pater Cham patris sui irrisor maledictus erat ab initio. Quapropter filii eius: voluntate dei, ab Hebręis exterminati sunt: & terra eorum, data his in possessionem.

60 Cur vetus testamentū singulariter in tribus patriarchis stetit Abraam: Isaac & Jacob: priusq; diduceretur i tribus duodecim?

Hæc singularitas trium patriarcharū veteris testamenti: quæ ipsius in duodecim tribus, disparationem præcessit: figura quædam est diuinę substantiæ: quæ ab æterno singulariter in tribus personis subsistens: postea omnium creaturarū multitudinem, aliquo pacto sub ratione duodenarii comprehensam progenuit. Nempe duodenarius vt & magi & philosophi volūt: numerus ē orbū & spherarum. Sphæra vero, figura est & dei & vniuersi. Nam vniuersum, imago dei.

61 Quæ est differentia horum triū patriarcharum: secundum terram promissionis quā incoluerunt?

Abraham alienigena fuit a terra promissionis: peregrinatusq; in eam, in eadē mortuus est. Erat em̄ origine Caldeus: natus in Vr Caldeorū. Isaac vero: in terra Chanaam & natus & mortuus est, Ja-

Theologiarum

cob autem in ea quidē natus est: in ea tamē mortuus non est. Nā in Aegypto, extrema nature pars soluit. Omnes vero hi patriarchæ: in terra Chanaam sepulti fuere. Sunt igitur hi tres patriarchę secundum terram Chanaam: veluti hæc tria finis sine principio: principium cū fine, principium sine fine: quę diuinarum personarum aliquo pacto proprietates imitantur. Nā pater, est vt finis sine principio: id est habens post se, non ante se personam. Filius vero vt principium cū fine: id est habens & ante & post se personam. Spiritus vero vt principium sine fine: id est habens ante se & nō habens post se, personam.

62 Quot annis habitauit Abrahā: in terra Chanaam?

Tot annis, quot annorum erat quādo genuit Isaac. Erat enī centenarius: qñ genuit Isaac. Ceterum vero annis habitauit i terra Chanaam. Vixit em̄ centum, septuaginta quinq; annis. Erat autē septuaginta quinq; annorum: quando egressus est de Vr Caldeorum. Quāobrem omnes anni vitæ Abrahę: septies quintū quadratum, hoc est quintum & vigesimū numerum cōplectunt. Habitauit enī in terra sua, ter quinto quadrato. In terra vero Chanaam: eodē quadrato quater sumpto.

63 Cur post tres singulares patriarchas in duodecim tribus: diuisus est populus testamenti dei?

Huius rationem pauillum in sexagesima huius tetigimus: dicētes duodenariū, a magis & Astrologis, vocari numerum mundi atq; vniuersi. Nā figura vniuersi, sphæra: cuius numerus duodenarius. Cōtingit em̄ nō a plurib; q̄ a duodecim spheris: eandem spheram circunvallari atq; concludi. Filii autem testamētī: heredes sunt sensibilis mundi. Haud ab re igitur testamētī populus, tanq; heres vniuersi: in duodecim tribus post triū patriarcharum singularitatem, diuisus ē. Statuit enim altissim; terminos gentiū: iuxta numerum filiorū israel.

64 Quæ sūt in sacris eloquiis: passim sub duodenariū numeri mystica ratione cōprehensa?

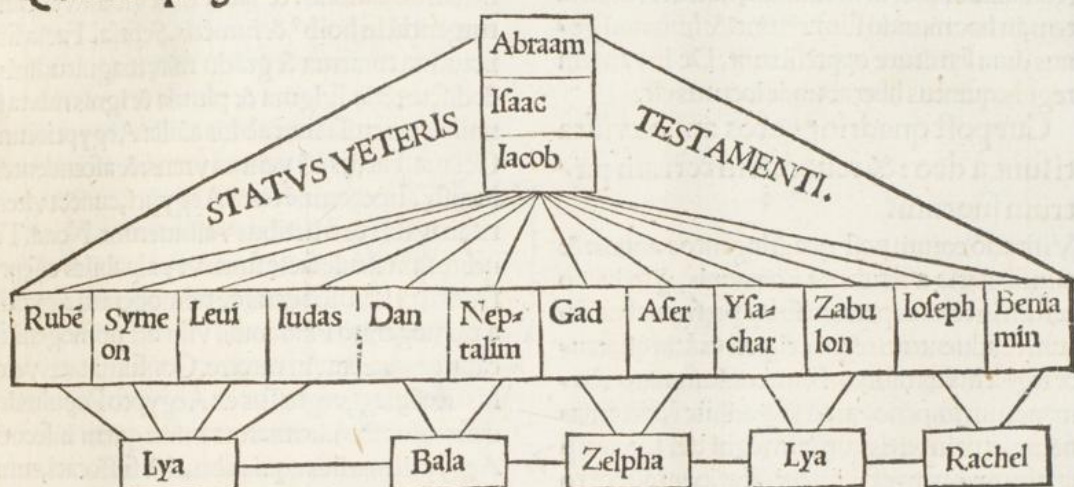
Recenset liber Esdræ duodecim gentes natas ab

Adam. Duodecim item partibus, diuisum ſeculum. Etenim duodenarius & locorum & temporum mundi numerus eſt. Duodecim duces genuit Iſmael: filius Abrahæ. Duodecim patriarchas Iacob progeniuit. Duodecim lapides: ſtuerunt ſacerdotes in alueo Iordanis, cum tranſirent Iordanem. Statuit item deus numerum filiorum Iſrael iuxta numerum filiorum dei. Duodecim prophete ante Chriſtum apparuerunt. Duodecim apoſtolos Chriſtus elegit: vt idem eſſet numerus noui teſtamenti, qui erat & veteris. Hæc & alia quæ plurima, duodenarii Anagoge: magnopere illuſtrant.

ris teſtamenti?

Statue tres ſingulares primos ve patriarchas Abraham, Iſaac, Iacob: in recta linea a ſummo in imum. Ceteros vero patriarchas, filios Iacob, duodecim tribuum duces: ſubſcribe in recta linea, a dextro in ſiniſtrum hoc pacto. Habuit enim Iacob filios duodecim: ex Lya vxore ſex: Ruben, Symeon, Leui, Iudas, Yſaſchar, Zabulon. Ex Rachel vxore duos: Ioseph, & Benjamin. Ex Bala ancilla Rachel, duos: Dan, & Neptalim. Ex Zelpha Lya ancilla duos: Gad, & Aſer. Hi filii Iacob ex vxoribus & ancillis.

65 Quomodo pingendus ſit ſtatus: vete

66 Quid nos edoceat peregrinatio Iacob in Aegyptum: & poſt quattuor ſæcula: filiorum eius in terram patrum ſuorum reductio?

Peregrinationem humani generis: & exiliū eius a paradifo, in hanc terram ſeruitutis quæ vallis miſerie & umbra mortis appellatur. Rurſumque humani generis inſtaurata a deo felicitate: quæ hominē in eum vnde exciderat locum, poſt quattuor ſæcula: hoc eſt poſt conſummata quattuor ſingentia & maxima mundi regna euexit. Quattuor enim ſæcula quadringenti anni ſunt: quibus filii Iſrael in Aegypto ſeruiuerunt.

67 Quid per terram Chanaam: intelligendum?

Per terram Chanaam: intellige paradifum aut cœ

lum, id eſt regionem hereditatis filiorum teſtamenti, natura ſublime, ſitam in montibus, lacte & melle manantem: templum dei viuū & veri habentem in quo cum hoibus inhabitans deus: veram illis pacem, quietem & immortalitatem largitur. Nam terra Chanaam montofa eſt: & longe Aegypto ſublimior: expectans iuxta eloquium, de cœlo pluuiam non vt Aegyptus ſtuumū & terreſtrium aquarum inundatione irrigua.

68 Quid Aegyptus myſtice deſignet?

Terram huius mundi, ſiue ſenſibilem mundum. Eſt enim Aegyptus decliuſ & hūilis terra: luto & paludibus habundans, pluuiis cœleſtibus ve aquis orbara: terreſtrium aquarum alluione fœcūda. Terra ſeruitutis idolorum, carnalium deſideriorum, regio tenebrarum, peregrinatio diuine obliuionis, patria

Questionum

terreni regis: impie & crudeliter dominantis. Hec enim omnia per Aegyptum: comparatione terre Chanaan, designantur.

69 Cur quadringentis annis: steterunt filii israel in Aegypto: seruietes regib⁹ Aegyptiorum?

Mora filiorū israel in Aegypto: mora est humani generis, in huius mundi exilio. Quapropter quatuor secula id est quadringenti anni, quibus habitauerunt filii israel in Aegypto, seruietes Aegyptiis: sunt quattuor maxima huius mundi regna: Babylonicum, Persicum, Macedonicum, Romanum. que fm hominum, non dei voluntatem, in hoc mundo surrexerunt: & humanū genus dura seruitute oppresserunt. De his autem regnis: quintus liber abunde locutus est.

70 Cur post quadringentos annos visitati sunt a deo: & reuocati in terram patrum suorum?

Visitatio eorum post quadringentos annos: & tam liberatio a seruitute Pharaonis, q̄ reductio eorum in terram patrum suorum: prefigurabat ortum & aduentum regni dei, post exacta quattuor regna huius mundi. Nam consummato Romanorum imperio, quod vsq; adhuc i parte manet: orietur in terris quedam regni dei species: p quam: renouato ex diuina visitatione mundo: totus orbis ad Christum conuertetur. Et qui abiectus est israel, suę oliuę iterum inseretur.

71 Cur Moses saluator populi quadraginta annis vixit in Aegypto: quadraginta annis in deserto Madian: & quadraginta annis in deserto Arabiæ sub monte Syna?

Moses saluator populi: ter quadragenis annis vixit. Statuit em̄ deus postq̄ penituit eum q̄ hominem fecisset: humane vite terminum centum & viginti annorum. dixit em̄. Non permanebit spiritus meus in homine in eternum: eruntq; dies illius centum & viginti annorum. Hæ vero tres annorum quadragenę Mosis vt māsiones: ita & officia dispartiantur. Nam quadraginta annis in Aegypto terreni regis alumnus, dux fuit māsitię Pharaonis. In deserto Madian: quadraginta

Theologicarum

annis pastor ouium. In deserto Synai: quadraginta annis, pastor populi dei: & legislator eiusdem.

72 Quot plagas induxit deus: p Mosem super Aegyptum?

Decē. prima aqua fluminis versa est in sanguinē: & pisces eius mortui sunt. Secunda. Ebullientes ranę, operuerunt terram Aegypti. Tertia. Omnis terre puluis versus est in cinifes per totam terrā Aegypti. Quarta. Musca grauissima inundauit super Aegyptum: & corrupta est terra a muscis. Quinta. Mortua sunt omnia animantia Aegyptiorum. Sexta. Sparserunt Moses & Aaron cinerem de camino: & facta sunt vlcera vesicaru turgentiu in hoib⁹ & iumentis. Septia. Facta sūt inaudita tonitrua & grādo mirę magnitudinis: & discurrentia fulgura & pluuia & ignis mixta simul: & percussa sunt ab his aialia Aegyptiorum. Octaua. Factus est ventus vrens: & ascendentes locustę, super omnē terrā Aegypti, cuncta virentia in herbis & fructibus vastauerunt. Nona. Te nebrę tam dense factę sunt: vt palpabiles essent. Decima. Percussit deus oē primogenitū aegypti: a primogenito Pharaonis vsq; ad primogenitū captiuę quę erat in carcere. Consummatis vero his decē plagis: egressus ex Aegypto Populus in desertum ascendit: mare transiit: quem insecuti Aegyptii marinis aquis obruti & suffocati, cum suo rege vndecima plaga interierunt.

73 Cur egressuri filii israel ex Aegypto petebant ire viam trium dierum in solitudinem vt sacrificarent deo suo?

Per viā trium dierū in solitudine, intellige triduanam Christi mortem: eāve distantia: quę priorē Christi vitam, a posteriore eius vita & resurrexione dīremūt. Est em̄ Aegyptus vt terra desideriorum & concupiscētię carnis quas edomari atq; interire, viā trium dierū in solitudine oportebat: q̄ populus ipse grata deo suo sacrificia (ab omni contaminatione Aegypti & graui sarcina vitiorę repurgat⁹) exhiberet. Ita & Christus triduanam morte priusq̄ in sancta sanctorę resurgens introiret: omnē carnis cōcupiscētiā in sua carne edomuit: & sustulit oīm iniquitatem.

74 Cur mare transierunt in quo Aegypti

ptii eos persequentes: mortui sunt?
 Transitus maris, carnalium & macularum & desideriorum integerrimam ablutionem signat: que est imprimis his necessaria: qui deo seipos dicauerunt: nec spiritum dei exasperantes: ad diuinam coniunctionem, sint minus idonei. Mors vero Aegyptiorum in mari: depositio est contractarum in Aegypto sordium. Est & absterio totius prisce seruitutis: excussio sarcine vitiorum: ac totius hostilitatis interitus. Scriptum est enim, Deponet omnes iniquitates nostras: & proiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Erant enim Aegyptii, onus peccati: quod ablatum est ab humeris filiorum & suffocatum in mari.

75 Cur precebat deus populum in columna nubis & ignis?

In his columnis relucet quedam oppositio, lucis & tenebrarum. Dies enim luce: nox vero tenebris explicatur. Apparuit autem deus populo suo per lucem, in tenebris: hoc est per diem in nube. Et per tenebras in luce: id est per noctem, in igne. Est enim lucidus ignis. Nam quia simile in simili nequaquam discernitur, sed contrarium in contrario: ideo deus per diem in nube, per noctem vero in igne, a populo palam: ut itineris dux: spectari voluit.

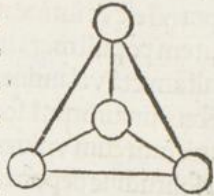
76 Qualiter per has columnas: vtriusque testamenti substantia figuratur?

Reuelatio dei, per columnam nubis interdum: veteris expressit testamentum. Eius vero apparitio in nocte per columnam ignis: nouum prefigit. Nam filium Israel & gentes: adiuicem se habent, ut lux & tenebre Israel enim lux: gentes vero tenebre. Idem autem deus est, author vtriusque testamenti: qui lucem, id est Israelii apparuit patri in nube. Te

CVet⁹ testamētū Nouum.

nebris vero id est tenebris postea in igne illuxit.
 77 Cum figura pyramidis: sit columna & stabilior & prestantior: cur potius deus in columna: quam in pyramide apparuit? Esto sit pyramis & stabilior & prestantior columna. quia tamen in templis & quibusuis edificiis: columna, ipsa summa fastigia, simis connectit fundamentis: ideo volens deus in vtroque testamento adimpleri suam ipsius cum humana natura unionem & copulam: hanc merito celestium & terrenarum, altorum & humilium, diuinarum & humanarum congressionem rerum: habitans apud parensve in columna, potiusquam in pyramide premonstrauit. Nam columna aequalitas quedam est & indeficiens stat⁹ ascensionum ac descensionum.

78 Cur populus dei quadraginta annis stetit in solitudine?

Mansio populi in solitudine, est ut mansio Christi in inferno. Tot enim horis anima christi apud inferos mansit: quot annis populus, moratus est in deserto. Sicut autem mansio Christi in inferno, interuallum est vtriusque Christi vite (prioris quidem, qua apparuit in similitudine peccati, omne peccatum sublaturus. Posterioris vero qua resurgens a morte, victor ab inferis rediit) ita & mansio populi in deserto: mortificatio est carnalium populi desideriorum: abluens maculas Aegypti: & sanctificans populum, in introitum & possessionem terre diuinitus promissae.

79 Cur murmurans populus contra Moysen & Aarō in Aegyptum reuertit voluit?

Id prefigit eos: qui non vsquequaque carnalium exortes desideriorum: inhyat quidem regno ccelorum, a concupiscentiis tamen nondum plane emortui: retro aspiciere stimulantur. Est enim Aegyptus hic mundus: Terra vero Chanaan celestis hereditas. Nam quoadiu rationalis anima in hoc mundo degit carni alligata: fieri nequit ut perpetuo successu in alta & anteriora contendens: carnis stimulos, eandem in huius Aegypti paludem reuocantes non experiatur. Viuit enim carnis concupiscentia,

Questionum

Theologicarum

q̄. liu & caro viuit: nec prius interit, q̄ illa in-
tereat.

80 Cur filii Israel qui ascēderunt ex Aegypto: in deserto mortui sunt?

Quia cōcupiscentia cōtracta ab Aegypto, ascēdit cum populo in desertum: hanc ideo oportuit cum populo mori & interire in deserto. Nā concupiscens caro aduersum spiritū & retro aspiciens apta nō est vt introeat in regnum cœlorum. Hęc autem populi mors in deserto: signat animā, carnali amictā velamine, haud posse cœlestibus ci-
84 uibus annumerari, sed oportere vt prius mortalē amictum cum vniuersis desideriis: in huius mūdī solitudine deponat.

81 Cur alio duce vt Mose: egressi sunt ex Aegypto: & alio vt Iosue: ingressi terram felicitatis?

Hī duo populi duces, vnus egressionis ex Aegypto vt Moses: Alius vero ingressionis in terram felicitatis, vt Iosue: aperte nobis insinuant vtriusq; testamenti veteris & noui duces. Nam etsi idem deus est, vtriusq; author testamēti: tamen deus nudus & nōdum humana carne vestitus, veteris est institutor testamēti: filius inermis Moysi, populo legem ferēti. Deus vero humana amictus carne: noui testamēti, est institutor: similis armato Iosue: nō legem ferenti, sed hostes cœdenti & populum in requiem introducenti.

82 Quopacto p̄ Mosē legīslatorē: de⁹ vt nudus & nondū incarnatus: per Iosue vero incarnatus deus: siue Christi persona designetur?

Hęc prinet, ad maiore p̄cedētis elucidationē. Nā nudus & inermis Moses, populi in deserto legīslator: deū nudū ante humanę substātię assumptionē, vt veteris testamēti authorē nobis ostendit. Armatus vero Iosue ē vt diuinitas sub hūana latēs carne, vt verbū caro factū, vt Christi persona, dux noui testamēti. Vetus cōm testamētū institutio legis est. Nouū vero: ei⁹ aut impletio, aut abrogatio. Vetus in labore, nouū in requie. Vetus in deserto, nouū in terra felicitatis.

83 Qualiter p̄ desertū & solitudinē sit veteris testamēti pprietas colligenda?

Desertū arens & inhabitabilis terra nihil p̄ferēs, vnde hoies alere sufficiat. Per desertū igit & solitudinē: cōgrue veteris testamēti pprietas elicif. Nā mēs hūana, deū nondū in hūanitate circūdatum: reperit vt desertū, vt arentē, vt inhabitabilem, vt cœlū claudentē, vt implacatū, vt nondū veritatis sp̄m hoibus largientē, vt vitę fructum denegantē. Per Christū vero exortę sunt aque in deserto, cœli apti sunt, placatus est deus, veritatis spiritū & vitę fructum hominibus donauit.

84 Quotplex est ætas & status populi totius veteris testamēti?

Quadruplex. Primus ab Abraā, vsq; ingressum Iacob in Aegyptum: qui stat⁹ patrū, in terra felicitatis peregrinātū appellat. Secundus ab ingressu Aegypti, vsq; ad egressum eiusdē: quę est seruit⁹ & captiuitas populi in terra aliena. Tertius est mora populi in deserto: quā acceptionē legis populi ve sacrę eruditionē & instructionē appellare licet. Quartus est mansio populi in terra sua: per seuerans vsq; ad Christum aut aduls⁹ Neronis imperium. Et hęc vltima populi ætas: fructus & opera legis nuncupatur.

85 Quę est purgatio populi dei: quę illuminatio: & quę eiusdem p̄fectio?

Omnis (vt dixim⁹ in p̄cedēte) stat⁹ populi sub veteri testamēto: aut est patrū in terra sua peregrinatio, aut seruit⁹ filiorū in terra aliena, aut mora eorū in deserto, aut eorū dē in terra sua seu patrū suorū mansio. Ex hīs igitur purgationē populi dicimus esse: egressum eorū ex Aegypto, & transitū p̄ mare rubrū: in quo, p̄ Aegyptios, suffocata sunt atq; submersa eorū p̄ctā. Erāt em̄ Aegypti on⁹ peccati. Illustratio vero eorū dē, est acceptio legis. Porro p̄fectio ipsorū (quā tamē non cognouerūt neq; ad eā subuecti sūt) est natiuitas Christi, consummatio legis & finis eorū testamēti.

86 Cur Iacob in septuagintaquinque annis descendit in Aegyptum?

In tot aīab⁹ descēdit Iacob in Aegyptū: in quot vitę suę ānis descēdit Abraā ex Caldeā in terrā Chanāā. Erāt em̄ Abraā septuaginta quinque annorū, q̄n egressus de terra & de cognatione sua venit peregrin⁹ in eā terrā, quā mōstrauit illi de⁹. In tot igit aīab⁹:

descēdit Iacob in Aegyptū vt peregrinaret̃ ibi. Nam numerus septuaginta quinq: ter (vt crebro diximus) quintum quadratū, hoc est vigesimum quintum inuoluit.

87 Cur prima dei pmissio facta ad abraham: impleta est in Aegypto?

Prima diuinā pollicitationū facta: ad Abrahā est hęc: Faciam te in gentē magnā. Siue qđ idem sonat. Multiplicabo semen tuū sicut stellas cœli. Hęc autē impleta est in Aegypto: in qua paruo tempore, Hebrēi immensum coaluerē: & ad numerū fere stellarū cœli, existimati sunt. Quia enim generatio: inter naturales motus abiectissimus est: hęc vero sensim in altū, superioribus motibus proficit: ideo in humillima mundi terra, id est in paludibus Aegypti, prima dei pmissio (spectans ad generationē populū) voluntate dei impleta est: vt sensim ab Aegypto ascendens populus in terram suam: velut etate pficiens, reliquas pmissiones adipisceretur.

88 Cur suprema diuinarum pmissio num non est impleta in Aegypto?

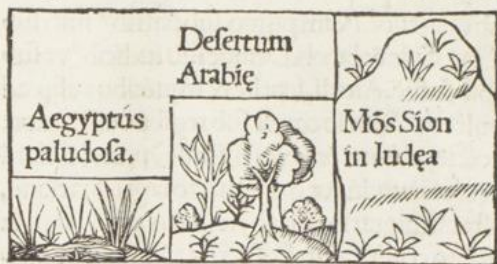
Suprema diuinā pmissionū est hęc. Atq: in te benedicent̃ oēs cognationes terre. per quā intellige Christi natiuitatē: & futurū eius regnum. Hęc autē nequaquā adimpleta est i Aegypto, neq: in terra aliena: sed in iudea per natiuitatem Christi. Nam rationale est vt ea diuina pmissio: quę minime ad generationē aut ortū populū, sed ad eius immortalitatem & pfectionē spectat: impleta sit in terra altitudinis & pfectionis. post ascē sū ppli ex Aegypto: post acceptionē legis & post opa legis eiusdē. Nā purgatio & illuminatio populū: ipsam pfectionē merito pcedere debuerūt.

89 Cur nō in eadē regiōe & terra: factę sunt populū purgatio: illuminatio & perfectio?

Quia hęc tres actiones: sunt velut gradu & ordine differētes. His em̃ tribus sensim humanę mētes, in deum nituntur. Quapropter eedem actiones: non eadem in regione super populū cœlitus incubuere. Nā purgatus est populus in Aegypto. Illuminatus in deserto, perfectus vero aut perficiendus in terra sua. Principium quippe mo-

tus populū & subuectiōis ipsius in deum fuit ei? ab Aegypto digressio. Medium: mansio in deserto, finis vero status in terra sua.

Purgatio. Illuminatio. Perfectio.

Ascensus & subuectio populū in deum.

90 Quopacto se habēt adinuicem iuxta populū dei hęc terrę tres: Aegyptus: Arabiæ desertum: iudea?

Se habent adinuicem sicut purgatio populū, illuminatio & perfectio eiusdē. Voca em̃ Aegyptū: mundi vallem: Arabiæ desertum terrā planam: mediam inter vallem & montem: iudeā vero vt montē & apicem mundi. Dic insuper Aegyptū, vallē esse purgationis & ablutionis sordiu. Arabiam vero quā pertrāsit populus: illuminationis planiciē. Iudeā autē perfectionis summitatem: In qua ab Aegypto subuectus homo, tandē insit? & coniunctus deo, deus euasit. Humana quippe perfectio, natiuitas est Christi: quā in deum hominem subuexit cũq: illi coniunxit.

91 Quotuplici iure: Populus manens in Aegypto: terram Chanaam vt peculiam & suā appellauit: & in eam demū repedauit?

Quadruplici: primo dono dei. Nam deus cuius est terra & plenitudo eius: eā Abrahę & seminū eius antea donarat. Secūdo possessione patrum suorum Abrahę, Isāac, & Iacob. Nempe hi tres habitauerunt in ea: & partim eā possederant. Et sepius eam iustrant. Quapropter & illā Hebrēi, terram patrum suorum vt a patribus possessam appellarunt. Tertio maledictione seminis Chanaam. Fuerat enim Cham pater Chanaam, maledictus ab initio. Quarto propter iniquitates & abominationes habitatorum eius: de quib:

Questionum

Bus dictum est Abraę. Nōdum em̄ cōplete sunt iniquitates Ammoreorū: vsq; in illud tēpus.

92 Sub quot rectorum modis: variatus est status populi dei?

Sub quattuor. Nam primo sub patribus fuit: sub Abraā Isaac & Iacob. Deinde sub iudicibus vt sub Mose, Iosue, Aioth, Iepthe & sequētib; vsq; ad Saulē regē. Tertio coepit sub regibus esse: quorū (post reprobatū & amotū Saulē) primus Dauid electus secundū cor dei. Quarto regū dñationē, post trāsmigrationē Babylōnis: in principatū sacerdotū cōmutauit. Postremo tñ vsq; ad Christū itē reges habuerūt. Oīs itaq; varietas populi ex parte rectorū ipsius: aut fuit patrū, aut Iudicum, aut regum, aut sacerdotum regimē.

93 De quo intelligēda sit prophetia Balaam: ppter Agag tolletur rex eius?

De Saule primo Hebręorū rege. Fuit em̄ Agag rex Amalech: cui cum voluntate dei bellum intulisset Saul: eūq; cepisset: illi tamen ppro obediens pepercit. Quāobrem iratus deo, a quo iustus fuerat disperdere oīa quę erāt Amalechitarum: illum abiicit & semen eius regno exheredauit. Hanc igitur Saulis regis propter Agag calamitatem: quingentis fere annis, priusq; eueniret: Balaam vates preuiderat ac prenūciarat.

94 Quid per Saulem & Dauid primos populi reges intelligendum?

Saul & Dauid: sunt vt Ismael & Isaac, vt Esau & Iacob, vt caro & spūs, vt humana voluntas & diuina voluntas. Nam sicut Ismael persecutus est Isaac, Esau, Iacob, Saul, Dauid: ita & caro aduersatur spiritui: & humana voluntas diuine vtplurimum voluntati cōtradicit: & filii huius mundi, eos persequuntur qui sunt filii pacis & futuri heredes eūi. Expressit igitur deus in initio regni populi sui: in primis proximisve regibus, mortis & vite, carnis & spūs, mundi huius & futuri seculi certamē: seu quoddā antichristi & Christi prelibamē.

95 Cum Saul voluntate dei & electus fuerit & assumptus in regnum: cur per Saulem huius mundi regnū: & humana voluntas: diuine inobediens voluntati figurantur?

Theologicarum

Deus creauit & carnē & spiritum: & tamē solus spiritus, predicatur esse secundum deū. Carouero (vt simpliciter dicta id est vt nondū regenerata) & spiritui & deo aduersari iudicatur. Sic igitur & diuina voluntate: tñ Saul q̄ Dauid, electi sunt & assumpti in regnum. Per Saulem tamen, humana voluntas inobediens diuine: per Dauid vero humane voluntatis obediētia veraq; humilitas figuratur. Audiuit em̄ Saul magis vocē populi sui (qui est vt carnis cōcupiscentia) q̄ vocē dei. Humana vero voluntas alligata cōcupiscentie: diuine voluntati contradicit.

96 Qualiter per Saulem & casus demonum & lapsus prothoplastorū: per Dauid vero bonorum angelorū confirmatio & hominum salus edoceantur?

Demonē voluntate dei creati sunt: voluntate autem propria exciderunt. Prothoplastos vero diuina quoq; voluntas in paradiso manere iussit: quos humana voluntas subiecta peccato, in exiliū egit. At post demonū ruina: illico superstitēs angeli, in bono confirmati sunt: vt postea nunq; excidere potuerint. Similiter & miserus postea humani generis deus: constituit ad Abraam pactū testamēti. Hęc vero per Saulem & dauid insinuantur. Nā Saulis regnū: est vt temporaria pbatio humane voluntatis, per quā inuenta est non esse fidelis & stabilis in bono, obediens deo. Dauid autem regnū, humane voluntatis a deo confirmatiōē & in deo stabilitatē expressit. Etem tam angelicę q̄ humane voluntates: prius pbatę sunt, an stabiles an instabiles essent. Vbi vero non nullarum instabilitas innotuit: mox diuina misericordie ratione, quę superfuere: stabiles & inconuertibiles factę sunt.

97 Quid est mystice Saulis regnum? Regnū huius mundi habens in initio specie quidem boni: mox tamen in malū degenerans, deficiens a deo, mutās fidem. Regnū Saulis a diuina coepit voluntate: in humanā tamē degenerauit. Scriptū est em̄ de Saule: quoniā non erat vir melior illo, in omnī populo. Hanc tamē eius infirmā & instabilem bonitatē: illico regni species & honorum fastus euertit. Est igitur regnū Saulis, vt

tempus probationis humane voluntatis: que inuenta est infidelis. Sicut enim Saul abiectus a deo & preter diuinam voluntatem perseuerans in regno: tandem sibi ipsi manus conscium seque ipsum interemit. Ita & caro regnans in hoc mundo, preter voluntatem dei semetipsam expugnat fitque sibi ipsi exitiosa.

98 Quid item est in mysterio: Dauid regnum?

Dauid regnum: est ut diximus bonorum angelorum confirmatio: post demonum ruinam. Est regnum quod & voluntate dei ortum est: & eadem voluntate perseuerabit in eum. Est quod inchoatum a bono, nunquam in malum degenerat. Est humana voluntas abiiciens semetipsam: & que per abiectioem suipsius, iam non humana, sed diuina reputatur. Nam superbiens extollensque se humana voluntas, humana est: humilians autem seipsam, diuina fit. Humana quippe voluntas (ut in superiore libro monstrauimus) altitudine sui, a deo separatur: quae depressione sui, deo copulatur. Nam & Ascendens descendit, & descendens, ascendit.

99 Cur electus est Saul statura maior omni populo: Dauid vero paruulus & decorus aspectu?

Hec amborum differentia iterum figura quaedam est utriusque testamenti & seculi. Nam qui maior est omnibus maior fieri nequit, minor autem fieri potest. Qui vero paruulus est: hic sensim augetur & in dies maior fit. Est igitur Saul ut rex, decrescens quotidie. Dauid vero, ut qui quotidie maior fiebat & conualescebat, sicut scriptum est de utroque. Dauid proficiens: & semper seipso robustior. Domus autem Saul, decrescens quotidie. Hec itaque lucida vestigia sunt, utriusque testamenti & seculi. Saul enim figura gigantum: Dauid paruulorum. Saul ut Adam: Dauid ut Christus. Adam quippe decrescere potuit: crescere non potuit. Nam creatus est uir. Christus uero nouus homo, paruulus natus est: proficiens quotidie etate, sapientia & gratia.

100 Quo pacto accipienda sit ueritas huius eloquii. Non auferetur sceptrum de

Iuda: quoad usque ueniat qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium?

Ablatum est sceptrum a tribu Iuda, in transmigracione Babylonis. Nam post transmigracionem Babylonis: multo tempore principes sacerdotum, populo prefuere. Erant enim Asimonei mathathie filii, e genere sacerdotali: quorum primus Aristobolus, post transmigracionem dyademate sumpto: regem se appellari imperauit. Postea uero captus a Parthis Hyrcano, regnum ad herodem antipatri filium (qui alienus erat ab Hebreorum tribubus) peruenit. Quapropter longe antea, quam Christus nasceretur: ablatum erat sceptrum a tribu Iuda: quandoquidem qui nato Christo regnabat: non erat de tribu Israelitarum. Hoc modo igitur dicimus accipiendam esse, huius eloquii ueritatem. Nam idem dicere est. Non auferetur sceptrum de tribu Iuda, ac si diceretur. Tribus Iuda non carebit rege nec euicietur de terra sua: quoad usque ueniat, qui mittendus est. Haud enim tribus Iuda referenda est ad profetiam regnantis: sed ad populum cui imperabatur. Sola quippe tribus Iuda e duodecim tribubus reducta fuerat e transmigracione Babylonis: ex qua & Christus natus est. Precedit ergo eloquii, non eorum regem semper futurum de tribu Iuda: usque ad Christi natiuitatem: sed tribum Iuda, rege & scepro non prius spoliandam: quoad uenisset qui mittendus est.

Theologicarum questionum sexti
Libri Finis Anno domini
1512. Ianuarii
die vnde
cima,

F iiii

Questionum

THEOLOGICARVM QVAESTIO
num. Liber septimus. De verbū incarna-
tione, Christi in terris cōuersatione & vtri-
usq; testamenti concordia.

Vot sunt viri in-
signes & clari: a
creatione mūdi
vsq; ad Christū:
sub quibus inno-
uatio aliqua con-
tigit aut in mun-
do aut in popu-
lo dei.

Septem. Adam, Noe, Abraham, Moses, Aaron,
Dauid, Christus. Sub his quippe viris cōtulerūt
hęc mundi aut populi dei nouitates: creatio, dilu-
uium, testamentū, lex, sacerdotium, regnum, re-
generatio. Creatio introducta est p̄ Adam. Dilu-
uium, sub Noe factum. Testamētū, ad Abrahā.
Lex, per Mosē. Sacerdotium, per Aarō. Regnū
in Dauid. Nam reprobatus est Saul. Regenera-
tio orta per Christum. Hi sunt septem viri cun-
ctis nouitate aliqua, q̄ sub ipsis cœpit i signiores.

2 Quæ sunt maceriję & attigui limites
vtriusq; testamenti: finis quidem vete-
ris & noui initium?

Ioannes baptista & Christus. Nam hic nouum
aperuit: ille vetus clausit. Hic initium & author
noui testamenti: ille finis vetusti. Tantū est cha-
os vtriusq; testamenti: quanta distantia Ioan-
nis & Christi. Ioannes vox erat clamantis in de-
serto. Christus vero vox clamantis in templo. Io-
annes illuminatio populi: Christus vero perfe-
ctio eiusdem. Ioannes aurora præcurrens: Chri-
stus sol oriens. Ioannes vt purgans per aquam:
Christus vt igne & spiritu sanctificās. Et qui am-
borū plures proprietates elicere voluerit: sciat
eandem esse ipsorum quę vtriusq; testamenti.

3 Quomodo se habent adinuicem con-
ceptiones & natiuitates amborum?
Se habent natiuitates inter se & cōceptiones in-

Theologicarum

ter se: distantia sex mensiū. Nam præcursor Ioan-
nes senis mensibus ante Christum & conceptus
& natus est. Quapropter in his, aliquid scitu et
cōtemplatione dignū occurrit: q̄ amboꝝ conce-
ptiones & natiuitates, septimo die a fine suoru
mensium inchoando numerantur. Vnde fit vt
octauę & conceptionū & natiuitatum vtriusq;
sint primū dies mensiū sequentium.

4 Qualiter aboꝝ cōceptiones & natiuita-
tes: quattuor anni tēpora dispartiant?
Quia amboꝝ cōceptiones vtraq; equinoctia eorū
vero natiuitates vtraq; solstitia cōtulerūt. Cōce-
ptus fuit Christ⁹ in vere: Martii mēsis quinta &
vigesima. Ioannes autē cōcept⁹ in autumno. Se-
ptēbris quarta & vigesima. Porro Ioannes natus
est pene in estiuo solstitio: Iunii vigesima quarta
Christus vero circa hyemale solstitiū: Decēbris
vigesima quinta. Amboꝝ igitur cōceptiones &
natiuitates, ite quattuor anni tempora dispart-
tiuntur: Ver, astatem, autūnū, & hyemem.

5 Quotuplicia sunt opera Christi: quæ
operat⁹ est i terris cū hoib⁹ cōuersat⁹?
Septuplicia. Tria ad seipm, Quattuor ad alios.
Nā nōnulla scdm seipm, opat⁹ ē Christ⁹ vt hō:
nōnulla vt de⁹: Nōnulla vt vtriusq; nature pti-
ceps id est vt de⁹ hō. Cū em̄ de illo dicit: IESVS
aut fatigatus ex itinere, sedit supra fōtem Iacobi:
sitiēsq; dixit ad mulierē samaritanā da mihi bibe-
re: hoc op⁹ est ipi⁹ ad seipm velut hois. Cū vero
q̄draginta dieb⁹ & noctib⁹ ieiunauit nec edens
nec bibēs: hoc opus ipius ad seipm velut dei. Cū
demū sup aq̄s ābulauit: hęc ei⁹ ad seipm opatio
vtrāq; ipius naturā indicauit, diuinā qdēq; sup
aqua: hūanā, q̄ ābulauit. Porro ad alios, ei⁹ ope-
rationes sunt quadrigeminę. Aut em̄ ammirabili
doctrina cūctos refouebat. Aut spūs imūdos eia-
ciebat. Aut verbo languores morbosq; curabat.
Aut multiplicat⁹ sacra bñdictiōe panib⁹ & pisci-
b⁹ in deserto, vel aqua in vinū cōmutata: deficiē-
tes satiabat. Quapropter opat⁹ est ad alios duo
scdm aīam: & duo scdm corpus. Scdm animam:
docens & eiciēs spūs immundos: Scdm corpus
vero pascens & curās morbos. Sunt igitur eius
opera septuplicia.

6 Cur dixit Ioannes de Christo: illū oportet crescere: de seipso vero: me autē minui?

Id plerūq; dictum esse volūt, propter vtrāq; solstitia. Nam circa estiuū solstitiū natus est Ioannes: a quo ad hyemale vsq; solstitiū, dies minuuntur. Christus autē natus est in hyemali pene solstitio: a quo ad solstitium estiuū, dies augetur noctes minuunt. Ioannis quoq; conceptio, inclinante sole: Christi vero conceptio, sole ascendente facta. Alii crassiore quodā modo, id ad amborum passionē referunt: q; Ioannes p̄dicebat se obruncatione capitis: corpore minuendū. Christū vero p̄ crucē & sublimandū & corpore toto distendēdū. Alii vero id dictū asserūt, propter vtrāq; testamēta: q; Ioannes quidē vet̄ clausit. Christus autem nouū referauit. Sunt & qui aliter sentiāt. Ioannē quidē qui existimabat Christus a populo & non erat: debuisse minui in existimatiōe populū. Christū vero qui vocabat̄ seductor & non erat: debuisse crescere & vt verum saluatorē agnosci.

7 An Christ⁹ venerit: vt solueret legē? Nequaq; sed vt adimpleret. Non em̄ (vt de s̄ ip̄o testatus est) veni soluere legē sed adimplere. Nā cū secundum vtrāq; sui naturā, non esset sub lege voluit tamē sub lege fieri: vt illā adimpleret. Q; si venisset soluere legē: nequaq; sub lege fieri voluisset: q; tamē & circūcidī voluit & offerri in templo tanq; cōis homo. Soluere quippe legē est subuertere legem: seu nolle fieri sub lege aut legi aduersari.

8 Quo pacto se habet prophetarū multitudo ad Christum?

Sicut varietas diuini eloquiū, ad diuinā vnitatem verbī sicut accidentia multa, ad vnā substantiam: sicut multi p̄currentes serui, ad vnus domini aduentū, sicut stellarū multitudo lucēs in nocte, ad vnū solum: qui solus & illuminat diē & stellarū omnū obrundit splēdorē. Sicut deniq; multū diuinorū sermonū & eloquiorum fonticuli: ad vnū & immēsum diuinā sciētia pelagus, quod omnes aridos & sitientes refouit.

9 Cum vniuersi prophete ante Christū p̄missi sint: cur solus Ioannes baptista

p̄cursor domini appellatur?

Quia Ioannis vestigia, mox dominus secutus est. Fuit enim Ioannes immediatus domini p̄cursor: qui eū videre meruit & digito indicauit. Ante enim illum missus erat: vt prepararet viā eius iamiam aduenientis. Ceteri autē prophete, eminus ante illum missi sunt: & cum dumtaxat spiritali oculo, non autē carnali & corporeo viderunt. Hi quippe sunt vt p̄uie stellae: quae media nocte apparuerunt. Ioannes autem vt verus lucifer: paulo ante solem exorietis & imminere iam solem p̄nunciāns.

10 Cur multo ante Christi natiuitatē propheta mitti desierant?

Vt populus qui multo tempore prophetas nō viderat: Christi nouitate admiratus, magis illi consentiret: vt ve post longa dei silentia: se demū per Christum (inuisitatorum verborū & operum ei⁹ efficacia) a deo visitari itelligeret. Nam sicut ante ortum solis, priusq; etiam lucifer appareat: solent ab aurora diei, obrundi & occumbere stellae: ita & multo ante aduentum Christi & ante apparitionem p̄cursoris Ioannis (vt a transmigratio ne Babylonis) desierant p̄phete ad israelē mitti.

11 Quae differentia sit inter diuinum eloquium & substantiale verbum?

Nonnūq; diuinum eloquium & verbum, vt eadem sumuntur: lata tamen est differentia amborum. Nam diuinum eloquium, accidens est. Diuinum autem verbum, substantia: quippe secunda dei persona. Hoc enim verbum postea caro factum est: inserens sibi nostram humanitatem. P̄missit autē deus, ac pluit in terris: per p̄phetas seruos suos, sacrosanctum eloquium: prius q; substantialis sui verbī vnitatem sub nomine filii, in carne apparere iuberet: fuit enim p̄currentes eloquium, in ore prophetarum: futurū explicatio & p̄nunciatio verbī.

12 Cur oportuit Christū nasci: & quis finis: natiuitatis ipsius?

Propter salutē humani generis: & cōciliationem oīs creaturā, cū suo opifice, Humani quippe generis salus & cōciliatio ei⁹ cū deo: finis ē & iterio natiuitatis Christi. Nā cū humana species, esset

F. v.

Noen

Questionum

ā deo per inhabitās peccatum tam originis q̄ voluntatis separata, & obnoxia morti: hęc aliter nō potuit, q̄ medio Christi rediuiua fieri: & ad diuinam pacē atq; amorē renouari.

13 An Christus natus sit: vt demones redimeret: illosq; deo iterū conciliaret?

Nequaq; nam demonum peccatum, inexplabile est & venia indignū: vtpote qui & primū: & natura scientes bonum & malū peccauerūt. Hominū aut peccatū: leuī⁹ apparuit & venia dignū: quandoquidē p̄thoplasti & demonica fraude: & ignorantes natura, bonū malūq;: diuinis p̄ceptis nequaq; paruerunt.

14 Cur non est necessaria: demonum redemptio?

Quia non omnes angeli peccauerunt. Numerus quippe cœlestium ordinum, post demonū ruinā: saluus & integer in cœlo permāsit. Q; si tot⁹ vn⁹ ordo cecidisset: fuisset forsan necessaria illius redemptio & salus, ad nouenarię distinctionis instaurationem. At vero quia ex singulis ordinibus q̄ plurimū superstitēs fuere: hinc salutis & redemptiois demonū sublata necessitas.

15 Cur magis necessaria fuit hominū: q̄ demonum redemptio & salus?

Quia primū hominum parentes in paradiso peccauerant, erantq; morti obnoxii. Quocirca & tota humana species, q̄ ab iisdem parentibus natabatur: per inditū virus peccati, in mortem ruebat. Oportuit itaq; humanā speciē q̄ necessaria est ad complementū vn̄uersi: compotem fieri salutis & ad priscā immortalitātē reduci.

16 Cur magis impossibilis est demonum q̄ hominū salus?

Et demonū & hoīm salus: quoad deū, eque possibiles iudicant. P̄fata tñ demonum natura: lōge impossibilior est demonū, q̄ hoīm redēptio. Nam grauī⁹ extitit demonū p̄ctm, humano p̄ctō. Et si quidē redimendū esset demonū genus: oporteret forsan deum, vn̄iuscuiusq; demonis sibi inferere naturā: quandoquidē horū substātię, species quāsdā sunt inter se equiuoce: quarū vn̄⁹ salus, haud potest esse salus alterius: cū vna aliā nequaq; genuerit: neq; vna, ex alia pdierit. Est itaq; demonū

Theologicarum

salus: lōge humana salute: impossibilior.

17 Vnde colligenda est necessitas: humanę redemptionis & salutis?

Simpliciter & collatiōe dei, nulla est humanę redēptionis necessitas: quandoquidē potest de⁹ esse absq; vllis creaturis: qui libere & sponte, omnia de nihilo fecit. Quia tamē humana species, necessaria est ad cōplementū vn̄uersi: & hęc tota, primū sui parētis peccato periclitabā in morte: hinc necessitas humanę redēptionis & salutis depromenda. Alioquin vn̄uersi numerus, appateret diminutus. Oportuit em̄ adesse deo: sicut primam eius imaginē, ita & secundā. Angelus autem prima: homo vero secunda dei imago nūcupatur.

18 Vnde prima humanę redemptionis possibilitas apparuit?

Colligit possibilitas humanę salutis prima: p̄ id q̄ omnes homines sunt eiusdē speciē: siue vn̄ius cōis & vn̄iuoce substātię: ab eodē parēte, habētis initū. Nā propter speciē similitudinē, in vno homine, ceteros oēs regenerari ac saluari contingit nec est necesse, vt cunctorū hoīm singularis substantia: ipsi deo personaliter vn̄iat: quandoquidē vn̄ius tātū singularis hominis, personalis cū deo initio: ceterorum hominū, q̄ eiusdem & vn̄iuoce substātię sunt regenerationē, salutē, diuināq; pacē operat. Etenī habitatio dei in homine vno: est eiusdem mansio in vn̄iuersis.

19 Per quid secunda humanę salutis possibilitas: est elicienda?

Similitudo totius humanę speciē (vt p̄cedēs edocuit) est prima possibilitas salutis ipsius. Q; autem ex eadē speciē, licet peccato corrupta: vn̄⁹ singularis homo in corruptus, innocens & mundus ab originali macula nasci potuerit: id secundam humanę salutis possibilitatē ostēdit. Si em̄ ex corrupto semine, incorrupta & mūda a peccato substantia, elici nō potuisset: impossibilis fuisset humanę speciē regeneratio: vtpote que tantum ab ente simili in speciē: sed corrupta ab incorrupto, potuit regenerationis beneficium indici.

20 Cur peccator homo: peccatores redimere non potuit?

Quia omnis q̄ subiacet peccato, seruus est peccati: & iure a diabolo possidetur. Qui aut̄ seruus est & ab alio possidet: nec is seip̄m nec pares seruus eximere potest a seruitute: sub qua, venundatus iā nō sui: sed alieni iuris est. Nā si seruus offerat seip̄m domino, pro sua & aliorum liberatione hic offert dño, q̄ antea ip̄ius dñi sunt & non aliena munera. Non potuit igit̄ peccator homo: pro peccatoribus donari & offerri.

21 Cur innocentē & per omnia immaculatum esse oportuit eum: qui humanum genus redimere debuit?

Hanc ferē precedēs discussit. Nā seruus, qui iure emptionis possidet: offerri neq̄ domino, pro sua & cōseruorū manumissioe, Ois quippe redēptio fieri debet e sumptu alieno: debet q̄ is, q̄ redimit ab aliquo, nōnulla illi offerre, q̄ sint ab eius possessione aliena. Oportuit igit̄ per omnia hunc innocentē esse & liberū a peccato: qui a domino peccati, cunctos seruos redēpturus erat. Hoc em̄ pacto redemit deus humanū genus a peccato: offerens id quod nō erat peccati: neq̄ possidebat a pctō.

22 Cur oportuit humani generis saluatore duplicis esse naturæ: diuinæ: atq̄ humanæ?

Quia hic separatas diuisasq̄ substātiās: diuinam atq̄ humanam, conciliare debuit. Ideo quippe in vnitate suę personę: vtrāq̄ naturā apprehendit. Nam mediū natura: vnio est & copula extremorum. In solo ac simplici deo: nō potuit redimī humanū genus, cū sit deus alterius speciei, ab hominibus. In simplici pariter hoīe: haud poterat humana species conciliari deo: quandoquidē hunc oportuit p̄sonaliter deo coherere: q̄ ceteros vinculo voluntatis, deo conciliaturus aduenit.

23 Cur potius secunda siue media diuinitatis persona q̄ prima aut tertia: nostræ adhēsit humanitati?

Id patratū est diuina voluntate: sese clemēter numero & rationi nostrę humanę speciei accommodante. Hominis quippe natura, vinculū est entium sensibilium & intelligibiliū: estq̄ situ & loco media inter intelligibilia & sensibilia. Statuit igit̄

tur deus vt mediā vniuersi naturā, hoc est humanā speciem: media diuinitatis persona redimeret. Nam pares numeri vtriq̄ natura: diuino in quā verbo & humanę speciei, respōdere cernitur. Adde q̄ & secunda dei p̄sona: verbū illius, seu paterna quēdā vox appellat̄. Homo autē est vt vera & rationalis vox vniuersi. Nā & intelligibilia: quippe incorporea: sunt vocis expertia. Muta vero animātia rationabilē vocē nō edunt.

24 An verbum caro factum: aliquo pacto ipsius verbi diuinitatem: aut cōfuderit: aut maculauerit: aut permutarit?

Nullo pacto aut diuinitatē verbi, cum humanitate confundit: aut eandē adhēsione humanitatis maculauit: aut in humanitatē permutauit. Nā p̄mansit integerrima & icōfusa verbi diuinitas, cū humanitate: sancta & immaculata, cū pura & innocente: eterna & immutabilis: cum temporali, sed tamen natura immortalī. Si enim permutata fuisset verbi diuinitas in humanitatē, aut humanitas in diuinitatē: non esset Christi p̄sona duplicis substantiæ & nature.

25 Quotplex est nodus & vinculum personę Christi?

Quadruplex: primus nodus substantialis & eternus: quo ipsius incarnati verbi diuinitas, ab eterno & ante secula: paternę personę substantialiter alligatur. Secundus quo caro corpusve Christi, spiritui & animę ipsius naturaliter coheret: & hoc est naturale humanitatis vinculum. Tertius est nodus medius: quo tota Christi humanitas, diuinitati verbi adalligatur, in vnitate totius personę Christi. Et hic nodus personalis vocatur. Quartus deniq̄ nodus est voluntatis: & hic geminus est: vtpore quo & diuinitas verbi patris per omnia consensit: & humanitas, ipsi verbo ad mortē vsq̄ obtemperauit.

26 Cum verbi diuinitas: sit magis vna cū patre: q̄ humanitas cū natura verbi: cur humanitas cum verbo: dicitur vna esse vnitate personę: cū tamen nequeat verbum cum patre: vnitate personę esse vnum?

Questionum

Pater & verbū, sunt duæ personæ: & vna substātia. Non possunt autē esse duę substantiæ & vna persona. At vero verbum & humanitas tota, sūt duę substantię diuina scilicet & humana, diuersę speciē: quæ sunt minus vnū, q̄ pater & verbum. Nā duę & disparatę substātię, minus vnū sunt: q̄ vna & vbiq; similis substantia. Attamē verbū & humanitas, dicunt vnum esse, vnitāte personæ: pater autē & filius, repudiant personālē vnitātē. Dicimus igitur vnū personę Christi, nō esse omnino simplex vnū: sed vnū coniunctionis & copulę. Nempe vnitas personę in diuinis: lōge simplicior est, vnitāte personę Christi.

27 An vinculum humanitatis Christi cū verbo: sit par vinculo corporis ipsius cū anima?

Par est quoad aliq̄d: vt quoad naturarū discretionem, absq; vlla eorum cōfusione. Nam q̄ dixit sicut anima rationalis & caro, vnus sunt homo: ita deus & homo vnus sunt Christus: hanc vinculorum similitudinē, iuxta dissimiliū naturarum discretionē manifeste expressit. Disparia tamen sunt hæc vincula: quoad amborum firmitatē & appellatiōnē. Nam vinculū animæ & corporis, naturale: vinculū vero humanitatis & verbū, sup̄naturale vocatur. Vinculū insuper aiæ & corporis: voluntate morientis, solui potuit & solutū est. Nodus autē verbū & humanitatis: nulla morte, potuit dissolui.

28 Vnde sumpta est substantia corporis Christi?

Ex vtero virginis. Fuit em̄ cōceptus Christus in vtero virginis, de spiritu sancto: sine semine viri. Quapropter omnis substantia corporis Christi: substantia virginis est: quę virtute spiritus sancti concepit: nihil exterioris substantiæ aut peregrini seminis accipiens a viro. Sicut em̄ ex primo viro, sine muliere, producta est mulier: ita & nouissimus vir, sine viro: ex muliere processit.

29 An humanæ speciē per Christū regeneratio: sit illius recreatio?

Minime: nam sicut generatio a creatiōne differt: ita & regeneratio. Non enim e limo terræ, formata est & sumpta corporis Christi substantia: sed

Theologicarum

ex vtero virginis vt præcedens monstrauit. Si autem fuisset e limo terræ formata caro Christi, sicut & Adę caro: natiuitas Christi, humana recreatio & penitus humanæ speciē renouatio diceatur.

30 Quo pacto differunt hæc tria Creatio Generatio: regeneratio?

Creatio est ortus humanæ speciē, ex immediato terrę limo: quo pacto primum duntaxat humanæ speciē indiuiduum vt Adam emerfit. Generatio propagatio seminis est: & secundorum hominum, a primis parentibus (naturali serie seruata) origo. Regeneratio, aliquantisper inter vtrāq; media reperitur: vt pote quæ & naturalem seriem, partim seruat & partim immutat. Seruat quidem secundum natiuitatem ex muliere. Immutat autem q̄ ex muliere virgine: virili actione, nequaq; concurrente. Creatio, a nullo parente fit: generatio, ab vtroq;. Regeneratio ab vnico. Creatio sine patre & matre. Generatio ex patre & matre. Regeneratio ex matre, sine patre. Hic enim regenerationē appellamus natiuitatem Christi: q̄ est totius humanæ regenerationis initiū.

31 Quotuplices sunt ortus hominū?

Quadruplices: creatio, productio, generatio, regeneratio. Creatio Adæ: productio Eue: Generatio cunctorum mediōrum hominum. Regeneratio Christi. Nam factus est Adam ex immediato terræ limo. Eua autem nec proprie creata, nec genita est: sed ex Adę latere a diuino actu producta. Ceteri vero hominum geniti, vtroq; parente dicuntur. Christi autē natiuitas, quia vnico emerfit parente: humanæ speciē regeneratio appellatur. Vnde fit vt Adam, sit homo ex neutro parente. Eua homo ex viro, sine muliere. Abrahā ex viro & muliere. Christus ex muliere sine viro.

32 Qui humani ortus referatur ad diuinum actū: & qui ad humanum?

Creatio productio & regeneratio ad diuinū actū generatio vero ad humanū referunt. Nā dicit de⁹ creasse Adā ex limo terrę. Idē quoq; ex Adę latere Euā produxisse recēset. Conceptio demū Christi spiritui sancto ascribit: vt pote quē de spiritu sancto conceptum asserimus. Communis autē hominū

num generatio, haud hoc pacto ad diuinum: sed ad humanum actū refertur. Nam Adam ex Eua Cain genuisse predicatur.

33 An prius fuerit cōceptū corpus Christi: q̄ anima in illo procreata?

Minime. simul em̄ atq; concepta fuit caro Christi: eius anima eidem adhefit. Quapropter conceptio Christi, a communium hominum conceptione dissidere probatur. Nam ceterorum hominum corpora, in maternis vteris, prius vsq; ad aliquid formatur: q̄ rationales animæ in iis procreentur. Christi vero tota humana substantia repentinum accepit initium: tamen si corpus illius sensim, hoc est nouenis mensibus; membrorū & organorum decorē accepisse fateamur.

34 An diuinitas verbi: prius adheferit vni partium humanitatis Christi q̄ alii?

Nequa q̄. Nam non prius concepta est caro Christi, q̄ procreata eius anima. Insuper & quo instanti, cōcepta est caro Christi in vtero virginis & anima eius procreata: eodem momento verbi diuinitas & carnī & animæ & naturali vtriusq; conplexioni, hoc est toti humanitati adhefit. Vnde fit vt nō prius fuerit naturale vīculū, corporis & animæ Christi: q̄ supernaturalis nodus diuinitatis & humanitatis.

35 An alias q̄ in morte: fuerit aīa Christi absq; organis corporeis?

Arbitrarentur forte nonnulli non tantū in morte fuisse animā Christi absq; organis corporeis; sed etiā in momento conceptionis suæ. Nam substantiam quidem corporis Christi, conceptam fuisse momento: simul in quā conceptā carnem & procreatam animam: attamen non eodē instanti corporea organa fuisse digesta. Sed ea nouem mensibus coaluisse: vt Damascenus in instanti conceptionis Christi omnia corporea eius organa, secundum figurā digesta fuisse tradit: licet in tempore: secundū molē naturalis quantitatis incrementū acceperint. Haud igit̄ alias q̄ in morte: fuit anima Christi absq; organis corporeis.

36 An si recreasset deus e limo terræ hominem nouum: potuisset in illo huma-

na species renasci & liberari a mortis seruitute?

Minime. Nā hic homō recreatus a deo e limo terræ, fuisset nobiscum equiuocus: hoc est dissimilis substantia: qui ad nullū hominū se habuisset: vt pater ad filiū, aut vt filiū ad patrē. Vt autem destrueretur peccatū: oportuit aut peccatrice substantiā pari, aut eā saltē quæ ex peccatrice substantia originē ducebat. Debuīt em̄ peccatū deleri: in substantiā vniuoca, propria, cōmunī.

37 An Christus mortalis fuerit: vt ceteri homines?

Ceteri hominū lege peccati, mortales ex immortalibus effecti sunt. Christus vero cū fuerit mundus a peccato: causā mortis caruit: nec habuit in tra se vnde morti obnoxius diceret. Erat igit̄ Christus natura immortalis. Hic tamē volūtatē & nō vlla necessitate: naturalē immortalitatē exinaniuit: & offerens seipsum morti: mortales ad priscā immortalitatē reuocauit.

38 In quibus Christus Adæ similis fuerit? Similis fuit Adæ Christus in tribus: primo q̄ vtriusq; nō prius corporea substantia: q̄ spiritalis fuit pcreata. Secundo q̄ vterq; natura erat immortalis, id est mundus a peccato. Nā mortis causa, peccatū ē. Ambo em̄ ob peccatū mortui sunt: sed Adā ob peccatū suū: Christus vero ob peccatū aliorū. Tertio q̄ vterq; pater oīm hominum. Adā quidē pater secundū carnē. Christus vero pater secundum spiritum. Adā pater generatiois: Christus pater regenerationis.

39 In quibus Adam & Christus dissimiles fuere?

Dissimiles fuere in tribus: primo q̄ Adam simplex homo, Christus homo deus. Secūdo q̄ Adā in perfecta viri quantitate & magnitudine creatus: Christus autem natus infans: vt ceteri homines. Tertio q̄ perfecta hominum qualitas, hoc est sapientia omnium rerum scientia, Adā a natura defuit: quā tamen Christus a natura, ex diuinitatis presentia credit consecutus.

40 An sola Christi natiuitas: fuerit humanæ consummatio salutis?

Questionum

Nequaquam: nam nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit: ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Sola igitur Christi natiuitas: erat ut simplex semen immortalitatis vniuersorum hominum. Hoc autem semen, in terram mitti debuit: ut fructum immortalitatis afferret. Alioquin ipsum semen solum & per se: incorruptum atque immortale manebat.

41 An deus in fortitudine & viribus humanae generis redemerit genus?

Noluit deus humanum genus redimere in fortitudine: quasi preualens viribus. Et potuit quidem in fortitudine & viribus aduersum Sathanam contendere: & humani generis debellare hostem. Maluit tamen in iudicio & iustitia illius imperium subuertiri: & ab humano genere peccati onus excuti. Nam fortitudo seu virium preualentia: virtus est huius mundi.

42 Quod est iudicium christi cum Sathanae generis salutem eliciens?

Mors Christi innocentis. Nam causa mortis & Sathanae seruitutis: peccati. Inuentus est autem in morte & Sathanae laqueis agnus dei: in quo mors nihil habuit. Ex morte igitur Christi: mors ipsa iudicatur danaturque: ut pote quae sub communis hominis specie: momordit ediditque fructum vitae, immaculatum, incorruptum, immortale: in quo nulla fuit mortis causa. Hoc diuinum cum Sathana iudicium: cunctorum hominum salutem parturauit.

43 Cur non potuit elici Sathanae iudicium & euacuari ei potestas ex morte hominum peccatorum?

Quia omnis in quo est peccatum iure seruus est peccati: iure, imperio & potestati sathanae subest iure denique a morte captiuus tenetur. Habet enim Sathana & mors, iustam causam eos perimendi homines: quorum natiuitas peccati virus a parentibus contraxit. Haud igitur propter interitum & mortem hominum peccatorum: concludi potuit Sathanae iudicium, & illi potestas euacuari. Possidens enim Sathanas peccatores: ea possidet quae sua furis sunt, non quae aliena.

44 Qualiter de peccato ut diuus Paulus

Theologicarum

ait: damnauit deus peccatum?

Intellige Sathanam esse peccatum: Nam princeps est et dux peccati. Tandiu peccatum id est Sathanas, non peccauit, nec euacuari potuit: quoad in seruis suis id est in peccatoribus hominibus regnauit. Vbi autem peccatum possedit quod suum non erat sed soli dei: vbi regnauit in viro, in quo nihil habuit adigens illum morti: tunc merito peccatum de peccato conuincit: & peccatum de peccato, hoc est de illata iniuria & alienae ouis immolatione, danatur.

45 Quo pacto mors: morte Christi: momordit seipsam?

Mors quod diu homines momordit peccatores: sibi ipsi exitiosa non fuit. Assueti autem moribus hominum peccatorum, quos iuste possidebat: apprehendit & deum in terris sub communium hominum specie & amictu (in similitudine carnis peccati absque tamen peccato) latentem. Hic ergo morsus, virus mortis fuit. Quia enim inuentus est deus iniuste, in vtero mortis: hic iuste mortis vterum dirupit: tantoque morsu, mors illico crepuit euiscerata.

46 Cur scriptum est: ero mors tua o mors: morsus tuus o inferne?

Id scriptum propter Christum. Et manifeste testatur Christum, non hominem purum fuisse: sed verum hominem, in quo personaliter deus habitabat sub carnis amictu, in hominis specie: cum hominibus, in terris conuersatus. Si enim Christus fuisset purus homo: quo pacto ad deum, hoc eloquium referri posset: ero mors tua o mors, morsus tuus o inferne. Mors enim degluties Christum: apprehendit & deum. Et tamen in vtero inferni inuenta est diuinitas christi quae anima eius dirumpens vterum mortis & inferni.

47 Quod est premium mortis Christi?

Omnium animarum quae a morte tenebantur liberatio, inferni disruptio, mortis interitus, euacuatio Sathanae potestatis, cunctorum hominum resurrectio futuri seculi instauratio, dominatio omnis creaturae. Nam quod iniuste inuentus est in inferno. Hic non iniuria inferni claustra perrupit: qui iniuste mortuus mortem vicit: quod redemit omnem creaturam, huic deo omnia subiecit: & vniuersae creaturae imperium ascriptit eternum.

Sathanas de
de. imortalis.
mors. t. hoc
prographu
t. mortale
(mors)

48 Cur Sathanas aut impedire aut tarda-
re voluit mortem Christi: apparēs per
visum vxori Pylati?

Quia vt diuus Ignatius ait: Malignus sentiebat
suā perditionē. Initiū em̄ illi fuit ad perditionem
mors Christi, trophēū crucis: quod vidēs expaue-
scit & audiēs timet. Presentiēs ergo Sathanas ex
morte iusti & suis ipsius ruinā & eorū quos capti-
uos tenebat liberationē: apparēs p̄ visum, vxori
iudicis Pylati: suggestit illi: vt viro suaderet iu-
stū dimitte dū: q̄ somnīo parens, misit ad virum
dicēs. Nihil tibi & iusto illi. Ceterū maligni sug-
gestio, nequaquā preualuit. Haud enī reprimere iā
potuit ministros iniustitię: quos ipsemet in necē
Christi, prius inflammarat.

49 An cognouerit Sathanas: Christū iu-
stum esse?

Multa (vt diuus Ignatius testatur) circa Christū,
Sathanā latuerunt: vt virginis partus, admiranda
cōceptio, diuinitas Christi. Quapropter & cum
iustorū opera, iterne & scdm̄ se Sathanā lateant:
dicere possumus Sathanā, cognouisse Christū iu-
stū esse: nō ex opibus iustitię ipsius, q̄ em̄ latebant:
sed p̄pterea q̄ se in Christo nihil habere cognoue-
rat: q̄ ve nullā eius noxā aut culpā compertā ha-
bebat. Haud igit̄ ex agnitiōe & intuitu bonorum
operū: sed ex ignorantia & negatione iniustitię,
potuit Christus a Sathana, vt iustus agnosci.

50 An mors Christi Sathane imputetur?

Omne peccatum quod fit in mundo siue a demo-
nibus siue ab hoīb⁹: merito ei impingit̄, q̄ primus
extitit author peccati & toti⁹ apostasię siue a deo
secessionis dux. Mors aut̄ Christi, peccatū: immo
vero excellēs & summe peccās pctm̄. Mors igitur
Christi Sathane imputat̄. Quo pacto enim mors
Christi iudiciū fieret mortis: si illa, mortī & Satha-
nē nequaquā impingeretur.

51 Cur mors Christi Sathane imputatur
cum tamen illam impedire molitus sit?

Quia Sathanas Christi necē impedire satēgerit: id
nequaquā intentiōe boni alicuius, aut amore Chri-
sti fecit: sed sibī ipsi timēs imminere exitiū: ne prin-
cipatu huius mundi spoliaret̄. Hic ergo ei⁹ cona-
tus retinendi amore imperiū: nihil obest, quomō-

nus eius iudiciū & eternus interitus, ex Christi
nece eliciat̄. Id em̄ nō fecit causa iustitię: sed libi-
dine accensus iugiter in hominibus dominandī.

52 Cur occidī debuit Christ⁹ a Iudeis &
non ab alienigenis?

Christus debuit ab his interimi, qui legē accepe-
rant: in qua relinquentes opera iustitię fructifica-
runt pctō. Ip̄m em̄ pctm̄ illatū in lege & summe
quidē peccans peccatum: est interemptio Christi
Nam vt concluderet ex lege misericordia dei &
gratia: illatū est prius excellēs peccatū: per quod
euacuat̄ humanis operibus & reuelata huma-
na infirmitate ac naturali cecitate q̄ deum suum
ignorauit: gratia maxime illuxit vt gratia. Opor-
tuit igit̄ filium dei a filiis, & semen Abrahę a se-
mine Abrahę: potiusq̄ ab alienigenis crucifigi.

53 Quo pacto per legē dici potest mors
Christi illata?

Lex data est infirmis hominibus: vt per legē ma-
nifestaretur naturalis infirmitas eorum. Lex enim
est antiparistasis peccati: per quam obsessum in
hominibus peccatum, vires accipiēs reuixit: idē
quod erat summe & excellenter apparuit. Murus
igitur peccati id est lex: viuificās in hominib⁹ pec-
catū dici potest mortem intulisse Christi. Debuit
enī prius inferri oīs apparitio peccati: q̄ aut ip̄m
tolleret̄, aut gratia dei eliceret̄.

54 An lex per quam mortuus est Christ⁹
mala sit?

Nequaquā: nam lex mur⁹ est & obsidio peccati: co-
artans illud ne se in plura diffundat, indulta in in-
teritum eiusdem. Ex occasione tamen legis, pec-
catum obsessum in lege: vt in quadam antipa-
ristasi (vt solet contrarium in contrario) reuixit
et vires accepit: tanq̄ legi resistens aut eius murū
dirumpens. Vbi autem per maximum peccatū,
absumptę sunt & exinanitę peccati vires: tunc
sublatum est peccatum & mors illius in lege con-
clusa.

55 Quomodo lex non est mala: per quam
peccatum reuixit: vires resumpsit: sum-
me apparuit?

Quia peccatū per legem vires resumpsit, reuixit ac

Questionum

summe apparuit: id non est ex intentione legis: sed secundum accidens: quia virtus obfessa & collecta: fortior est (vt aiunt) quam dispersa. Et contrarium in contrario, magis apparet id quod est: quam simile in simili: vt ignis, magis apparet in nocte: quam in die: & nubes, magis in die quam in nocte se prodit. Intentio enim legis est obsidere imprimis & committere peccatum: vt demum illud euertat. Inualuit tamen peccatum contra legem: & angustias illius ac terminos transgrediens, summo & excellenti peccato, seipsum damnauit.

56 Cur gentes simul cum iudeis: in Christi necem conspirarunt?

Vt omnes participes fierent misericordie dei: participes imprimis effecti sunt peccati. Conclufit enim deus (vt facer Paulus ait) omnia in incredulitate: vt omnium miseretur. Captus Christus a Iudeis, oblatuſ est gentibus: flagellatus a gentibus consputus a Iudeis, interfectus ab vtrisque. Hoc enim pacto & qui erat populus dei & qui non erat populus dei: conuenerunt aduersus dominum & aduersus Christum eius.

57 Quod est maximum mundi peccatum? Interemptio Christi: hec enim est fructus & excellentia omnis peccati: per quam peccatum exinanit consummatur danatur. Maius quippe peccatum mors Christi est: quam ruina prothoplastorum, quam mors vniuersorum hominum: quanto prestantior est Christus prothoplastis & vniuersis hominibus. Vbi igitur peccatum ad summum sui apicem per mortem Christi conscendit: mox e medio sublatum interit & a summo in imum ruat.

58 Quo pacto peccatum regnauit in Christo: & non regnauit in Christo?

Peccatum regnauit in Christo secundum effectum, hoc est secundum mortem quam est effectus & consequentia peccati. Non regnauit autem in eo secundum causam cum nulla fuerit in Christo mortis causa. Inuenitur enim in Christo effectus peccati id est mors: sine causa mortis id est sine peccato. Mortuus est, non quia mori debuit: sed quia mori voluit. Regnauit igitur peccatum in eo in quo non regnabat. Apparuit peccatum: in quo non erat peccatum.

59 Cum Christus non sit peccatum: cur mors

Theologiarum

ipsius dicitur mors peccati?

Triplici de causa, mors Christi dicitur mors peccati: cum tamen Christus nec peccatum sit, nec peccatum habuerit. Prima quia Christus voluntate patris, pro omnibus oblatuſ est: & factus omnium peccatum. Affixit enim Christus cruci, cyrographum peccati. Secunda quia Christus iniuste moriens, abstulit omnium hominum peccata. Tertia quia sua morte, de peccato damnauit peccatum: & Sathanę imperium contriuit: haud ab re igitur mors Christi vocatur mors peccati.

60 Cur passus est Christus extra ciuitatem? Christus ex lege (reuiuſcente per legem peccato) mortuus est. Scriptum est autem in lege: vt omnis leprosus & infirmus, eiciatur extra castra. Vt ite cineres cremate hostie, oblate pro peccato: extra castra spargeretur. Hac igitur de causa, extra castra populi hoc est extra ciuitatem Christus passus est: vt pote qui omnium infirmitatem & peccata, extra castra portauit: qui pro omnibus infirmis & leprosus apparuit: qui sanctificaturus & purgaturus ciuitatem: omnem eius lepram & morbum extra eam tulit.

61 Cur quinque vulnera: eidem illata sunt? Quia Christi vulnera, sunt vt quinque insignia mundi regna: quorum quattuor surrexerunt secundum elementa huius mundi, sub potestate atque imperio principis mundi huius, Babilonicum, Persicum, Macedonicum, Romanum. Quintum vero secundum voluntatem dei surget: & id, regnum celi nuncupatur. Nam sicut quinque sunt maxima mundi corpora: terra, aqua, aer, ignis, cælum: ita & quinque mundi regna & totidem vulnera Christi: que omnis mundi pars & regnum confixit.

62 Cur quattuor extrema vulnera illata sunt viuenti: medium autem pectoris vulnus idem iam mortuus accepit?

Quattuor extrema Christi vulnera, manuum ac pedum: sunt velut quattuor temporaria mundi regna: que in quattuor angulis mundi: oriente, meridie, septentrione & occidente: ante humani generis salutem apparuerunt. Medium autem pectoris vulnus: exprimit regnum celi. Quapropter extrema pedum manuumque vulnera illata sunt adhuc viuenti. Pectoris autem vulnus, illatum iam mortuo: humani

quippe generis salus & aduentus regni dei: Christi mortem sequi debere.

63 Cur meridiana hora Christus actus est in crucem?

Sol totius iustitiae, Christus. Diuina igitur voluntate factum est: ut sol cum sole, intellectualis lampas cum sensibili lampade & eleuaretur & flecteret in occasum. Hac enim de causa, Christus hora meridiei actus est in crucem: ut sensibili sole, a meridie in occasum mearet: vna intelligibilis solis vita, in mortem laberet. Intellectualis tamen sol tribus horis: ante sensibile occubuit. Hora quippe nona Christus expirauit.

64 Cur eclipsis solis apparuit: Christo ad huc viuenti: cum caetera signa eius mortem secuta sunt?

Ab hora sexta, usque in horam nonam: factae sunt tenebrae super uniuersam terram. Hora autem sexta, actus est Christus in crucem: qui hora nona expirauit. Tantu diu igitur terrifica illa eclipsis uniuerso mundo innotuit: quoad Christus viuens, in cruce pepedit. Haec precessit mortem ipsius: cum tamen caetera signa eius obitum secuta sunt. Comparat enim sensibili sol intellectuali soli: opifices lucis thesauros: ne tantum scelus intueretur: occuluit. Indicabat enim vite auctoritate: non passum sed patientem: non mortuum, sed morientem. Sequentia autem signa, eundem passum & mortuum testata sunt.

65 Quot horis Christus in cruce pepedit?

Sex horis: tribus viuens: & mortuus tribus. Nam ab hora sexta, vixit in horam usque nonam: hora autem nona expirauit. Vespertina autem hora, quae est duodecima in occasu solis: depositus est de cruce & commendatus est denuo sepulturae. Moriens igitur Christus circa vernum equinoctium: tanto tempore viuens quanto & mortuus in salutifero crucis ligno pepedit: vite lucem & mortis tenebras: ex a quo distans partitus. Vide de ea re amplius in libro theodori parisiensis 7 li. 8. 9. 95. 1794.

66 Cur confestim eo mortuo: velum templi scissum: a summo usque deorsum?

Huius signi eadem ferme ratio: quae & vulneris, quod in pectore illatum mortuo. Nam haec signa manifestata post mortem Christi, deum hominibus conciliatum:

& templum suum adaperuisse & sancta sanctorum prius inuoluta & velo adopta, nudasse ac discooperuisse. Erat enim factum Christi pectus, templum dei & velum diuinitatis: quod mortuo Christo, laeua adaperuit: cunctis via ad inhabitantem deum, patere inuoluit. Hoc pacto igitur & velum templi sanctissimi sancta sanctorum prius obiecta nudauit.

67 An ea solis eclipsis: quae eo in cruce pepedita apparuit: fuerit naturalis?

Nequaquam. Nam naturalis solis eclipsis accidit soli & luna, existentibus in coniunctione dyametrum. Tunc vero erant sol & luna naturali latitudine, in oppositione dyametrum. Tantum quippe spatium, luna momento confecit: per quantum quattuordecim diebus naturali motu, progredi solet. Sicut enim intellectualis sol naturalis immortalis, praeter naturam ferre patiebatur: ita & sensibilis lampas, illi extra naturam ordinem compari iussa erubuit: & suae lucis thesauros abscondit.

68 An Christi diuinitas fuerit particeps passionis & aliquid passa?

Diuinitas est actus purus: omnis autem actus non modo increatus: sed etiam creatus, ut huiusmodi impassibilis manet. Non est igitur Christo patiente, quicumque passa diuinitas. Aderat equidem diuinitas, coniuncta patienti humanitati. Nihil tamen perpeti potuit impassibilis natura. Sola etenim humanitas, fuit subiectum passionum.

69 An Christi anima sit quicumque passa?

Rationales animae, inter actuum immortalium sorte numerantur. Actus autem ut huiusmodi impassibiles sunt. Nihil igitur corporalis afflictionis passibilis est anima Christi: quae neque clavis confixa est, neque sanguinem fudit: neque sitiuit, nec poenam ullam passit. Haec siquidem passionum: corpori & carni ascribuntur. Omnis igitur Christi passio, fuit carnis afflictio.

70 Cum mors sit passio totius & partium ipsius dissolutio: quo pacto Christi anima morte nihil perpessa dicatur?

Esto: mors sit totius compositae passio: nam partium ipsius dissolutio: anima tamen Christi morte, nihil perpessa est nisi secundum accidens: quod defuit ad repositum esse in corpore: quod prius erat in corpore. Haud enim corpoream poenam passionis pertulit anima: sed sola caro quae composita est,

Questionum

flagellata, cæsa, afflicta, ligno crucis onerata, cruci affixa, clauis perforata. Hæc enim sunt corporum: non animarum passiones. Anima tamen Christi suo modo: inter nis doloribus, tristitiis, amaritudinibus & tediis non caruit. Dixit enim Christus. Tristis est anima mea usque ad mortem.

71 An mors Christi eius humanitatem separauerit a diuinitate?

Nequaquam: neque enim totam humanitatem, neque vllam eius partium: a diuinitate separare potuit. Nam persona Christi duplici vinculo coaluit. Alio partium humanitatis: id est animæ & corporis. Alio, diuinitatis & humanitatis. Illi igitur nodum non istum: mortis occasus, soluere permissus est. Astitit enim immensa verbi diuinitas post mortem eius: & animæ & corpori (quæ morte dissolutis) sociata.

72 An corpus Christi extabuerit in sepulchro tendens in corruptionem?

Corpus christi in sepulchro, nequaquam extabuit: tendens in corruptionem. Nam in simplici morte ipsius que est animæ a corpore dissociatio: consummata sunt quæ de ipso erant vniuersa. Non igitur debuit nec etiam potuit sanctificata, incorrupta & innoxia caro: vlla tabe aut corruptione resolui.

73 An corpus Christi iacens in sepulchro virtute Aromatum effugerit corruptionem? Corpus Christi non virtute myrthæ & aromatum quibus conditum erat, effugit corruptionem. sed cum vi naturalis innocentie, puritatis, & sanctitatis: tum virtute presentis diuinitatis. Hæc est enim caro, de qua scriptum est. Insuper & caro mea requiescet in spe, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Non igitur myrrha & aromata: sed naturalis innocentia, illam a corruptione tutam illibatamque seruauere.

74 An Christi anima: potuerit apud inferos teneri a morte captiua?

Que iniuste & preter legem peccati a corpore soluta est: teneri a morte non potuit. Nam causam non habuit, cur a corpore migraret, & ad inferos descenderet: utpote nullo onerata peccato. Non enim propter seipsum, sed propter vniuersos mortuos

Theologicarum

est Christus: quia mori voluit: & rursus illius anima non propter seipsam: sed propter captiuas animas ad inferos descendit. Quamobrem, victrix mortis anima teneri a morte captiua non potuit. De hac enim propheta cecinit. Non dereliques animam meam in inferno. Diuinitas quippe verbi illam ad inferos comitata: eandem triumphantem ab inferis eduxit iterumque corpori insiuit.

75 Quot horis anima Christi apud inferos mansit?

Horis quadraginta. Nam ab hora nona ferie sexte ad horam primam ferie prime: horæ quadraginta numerantur. Expirauit enim Christus nona hora, sexte ferie. Resurrexit vero hora prima, ferie prime: in ortu solis, in aurora diei. Nam sole huius mundi supra hemispherium ascendente: reuersus ab inferis vtriusque mundi sol de sepulchro surrexit. Etenim quot annis, populus ascendens ex Aegypto mansit in deserto: tot horis anima Christi apud inferos stetit.

76 Que sunt sub quadragenario numero in sacris eloquiis signata?

Copula in sacris eloquiis sub numero quadragenario signantur. Imprimis enim ut fieret diluuium, quadraginta diebus & quadraginta noctibus pluit super terram. Duodecim exploratores missi a Mose: quadraginta diebus, lustrauerunt omnem terram Chanaan. Quadraginta annis mansit populus in deserto: usquequo morerentur & murmurauerunt contra deum. Ter quadragenis annis electus dei Moses vixit. Quadraginta diebus vir dei Helyas in fortitudine cibi & aque celestis: ambulauit per desertum, usque ad montem dei Oreb. Quadraginta diebus, Christus in deserto ieiunauit: nec manducans nec bibens. Quadraginta horis, eius anima apud inferos mansit. Quadraginta dies ab eius resurrectione, usque ad ipsius in celum assumptionem numerantur. Et alia permulta quadragenario signata numero: diligentiores indagatores offendent.

77 Cur potius dextrum Christi latere: quam sinister: perforatum est lancea?

Sicut in dextra parte mundi ut in oriente est paradisus voluptatis: ex qua fluuii irrigantes mundum

originē ducunt: ita & deo placuit vt potius dextri Christi latus, q̄ sinistru: lancea pforatū, adaperiretur. vt inde tanq̄ e tēplo dei & paradiso spiritaliū deliciarū: facti sanguinis & aque riuuli, in cunctoꝝ hominū regenerationē scaturirent.

78 Cur e dextro latere Christi: sanguis & aqua fluxere?

Christus initium est & origo noui testamenti. Sanguis vero & aqua e Christi pectore, a dextro latere manantes: vnuerfos Christi imitatores oemq; fidelium turbam in Christo regenerandam: & sacro eius fonte, a cunctis maculis abluendā expresserunt. Sanguis in clytū martyrum cœtū. Aqua vero candidatoꝝ cōfessionū choros indicauit.

79 Cur prius sanguis: deinde aqua e Christi latere fluxisse nominantur?

Ira in euangelio legim⁹. vt viderūt eum iā mortuū: nō fregerunt eius crura: sed vnus militum, lancea latus eius aperuit: & cōtinuo exiuit sanguis & aqua. Prius itaq; sanguis q̄ aqua noiatur. Id aut vt in p̄cedēte dixim⁹: geminū indicabat ecclesia in Christū crediturē statum. Primū quidē belli: secundū pacis: primū in sanguine sanctoꝝ martyrum: secundū in lachrymis pioꝝ cōfessionū. Nā primitiua ecclesia ranq̄ suo fonti & authori vicina: illi in sanguine similis apparuit. Secunda vero paulo ab eo semotior: sanguinē in aquā lachrymarū cōmutauit, illiq; p aquas similis eua fit. Nā totius vitę Author IESVS: flere vt aiūt sepius: ridere nunq̄, visus.

80 Cur qua die & annūciatus est ab āgelo & conceptus de spiritu sancto in virgine pari die mortuus est?

Quinta & vigesima die Martii: celebratur Christi ad virginem nasciturū annūciatio facta p angelum Gabrielem. Eadē vero die & cōceptus de spiritu sancto creditur: & eadem rursus affix⁹ cruci, temporariam siue triduanam obiit mortē. Eadē igit die, post vndecim trieteridas annoꝝ, soluta est morte Christi humanitas: qua die deus ei⁹ strinxerat vinculum. Eadem quippe die & caro Christi concepta est & anima procreata & ambē cōiunctę tam sibinūicē q̄ diuinitatī adheferūt.

81 Qui sunt numeri dierū: mortis & resurrectionis Christi?

Quintus quadratus & tertius cubus. Nā quinta & vigesima die Martii, mortuus est. Resurrexit vero septima & vigesima. Hic autem numerus cubus tertius: ille vero quintus quadrat⁹ vocatur. Nempe quinquies quinq; quintum & vigesimum reddit. Ter autem tria: nouenariū faciunt, tertium quadratum. qui resumpt⁹ ternario: septimū & vigesimū (qui cubus tertius est) conflat. Numeris igitur imparibus, Christus & mortuus est & resurrexit. sed mortuus in quadrato, resurrexit in cubo: mortuus in superficie resurrexit in corpore.

82 Cur Christum in infantili etate: oportuit duci in Aegyptum?

Quia in persona Christi: oportuit impleri peregrinationem patrum Abraham, Isaac, & Iacob, & totius populi. Est em̄ persona Christi, vt substantia veteris testamenti: & adimpletio legis. Oportuit igitur hac adimpleri in persona Christi: que p̄figurata fuerant, in peregrinatione patrum & populi. Nam patres nati in terra Chanaan: abierunt in Aegyptum. Filii vero diuina voluntate ex Aegypto, in terram patrum suorum reuersi sunt. Christus autem natus in terra Chanaan, ductus est in Aegyptum. & demū (vt volunt) post septennium ex Aegypto in terram Chanaan reductus.

83 Quopacto Christi in Aegyptū & p̄fectio & ex Aegypto reuersio: similis fuerit patrum & peregrinationi & reductioni?

Patres virgente fame, qua erat in terra Chanaan: peregrinati sunt in Aegyptum. Quorum filii demum visitati a deo: & reuocati ab eo, in terram patrum suorum reuersi sunt. Christus autē virgente gladii persecutione facta ab Herode: ductus est in Aegyptum. Herode vero defuncto, reuocatus est ab angelo, in terram Iuda. Scriptū est enim: Ex Aegypto vocaui filium meum. Et rursus. Surge & accipe puerum & matrem ei⁹: & vade in terram Israel, defuncti sunt enim qui

Questionum

qua retinet animam pueri. Quapropter & patris & Christi similes sunt in Aegyptum profectio- nes: urgente persecutione vel famis vel gladii & similes iterum amborum ex Aegypto reductio- nes: deo utroque reuocante in terram suam.

84 Cur Christus natus est: pene exactis quattuor ingētibus mundi regnis: quae secundum elementa mundi surrexerūt?

Quia sicut haec quattuor mundi regna sibi inuicem successerunt & priora a sequentibus deuorata sunt: ita & regnum caeli (cuius eternus rex Christ⁹) post haec regna apparere debuit: utpote quod haec omnia regna concutiet & occupabit omnem terram. Cum igitur regnum Christi, sit quintum & postremum mundi regnum, quod stabit in eternum: manifestum est quoniam rex eius nasci debuit in nouissimis temporibus: pene iam exactis quattuor insignibus mundi regnis: Babylonico, Persico, Macedonico, Romano.

85 Cur in apice & fastigio romani imperii: natus est Christus?

A Romulo rebus conditore usque ad Augustum: Romanum imperium velut ab imo ad summum profecit. Fuit enim Augustus fere totius orbis monarcha: & felicissimus apex romani imperii: cui nullus imperatorum, mundana felicitate cogitari potuit. Ab Augusto vero deinceps, aut defectione populorum, aut imperatorum nequitia: Romanum imperium, in occasum labi & inclinari coepit. In apice igitur & fastigio Romani imperii: secundo & quadagesimo anno ab imperatore Augusto, natus est Christus rex caeli. Nam rationabile erat ut in natiuitate regis caelestis: ferrum, hoc est Romanum imperium (quod in 88 factis eloquiis, ferro comparatur) inciperet suapte rubigine erodi, atteri, consumi.

86 Cur in natiuitate Christi pax fuit in uniuerso mundo & templum pacis Romae corruit?

Christus rex est pacis: qui non in fortitudine aut corporeis viribus aut armis, hunc mundum uicit: sed in iudicio & iusticia. Hic enim est, qui arma & scuta comburet igni, arcum, gladium, & bellum

Theologicarum

auferet de terra. Haud ab re igitur in pacifici regis natiuitate: uniuersus mundus a bellis & armis siluit, prelibans futuri caelestis regni primitias. Quae autem Romae templum pacis, in natiuitate domini corruerit id accidit ob partum uirginis: de qua predictum Romanis fuerat: non prius id templum ruiturum, quam uirgo peperisset. Quae propter innixi oraculo Romani: id perpetuae pacis templum, nuncupare ausi sunt: uirginis partum impossibilem iudicantes.

57 Cur post Christi mortem & resurrectionem: idolorum oracula coticuere? Infans adhuc dominus, ductus a parentibus in Aegyptum: Aegyptiorum idola, non manu non uoce aperta: sed inuisibili uirtute (ut uolunt non nulli) subuertit. Postea uero reductus in terram Israel & triginta annorum factus: cum populum, salutare praedicatione imbueret: sola uoce, daemones perterrebat: & momento e corporibus obsessorum eiciebat. Reclamantibus autem illis & quis ipse esset indicantibus: magna uirtute silentium eis imperabat dicens. Tace obmutescite. Si igitur ante mortem suam, dominus in similitudine carnis peccati adhuc uiuens haec operabatur: quanto magis post resurrectionem & uictoriam huius mundi, uirtute obtinuit, edomandi omne demonum imperium. Qui enim accepit a deo patre omnem potestatem: is ab humano genere demonum iugum excussit. Et quod pro diis ab hominibus colebant: hos humani generis hostes esse pro palauit. Quapropter non multo post Christi resurrectionem: demonum oracula, uariaque responsa, quibus homines eludere solebant: cunctis admirantibus, per uniuersum fere mundum siluere.

Quis est Pan magnus: deus naturae: qui paulo post tempora dominice passionis: reuelatus est nonnullis interuise ac mortuus esse?

Legimus tempore Tyberii Caesaris (sub cuius imperio dominus IESVS crucis patibulum subiit) reuelatum nonnullis nauigantibus in mediterraneo mari: Pan magnum naturae deum iteruisse auditamque sub aquis, immensam spirituum caeteruam: eius interitum lugentium. Est autem hic magnus Pan, quem ut totius naturae deum, gentiles

falso coluere) princeps mundi huius: quē Christi mors folio deiecit & mundi exiit principatu. Verisimile quippe est non bonos angelos fuisse: qui sub aquis Christi mortem lugerent: sed Caco demones quibus habitatio est in elementis huius mundi: qui tū recentem magni sui principis ruinā: & interitū ex morte Christi illatū mustitantes sub aquis desebāt. Id em̄ pertinet ad filitiū oraculoꝝ de quibus in p̄cedēte locuti sumus.

89 An post Christi resurrectionem: Lex translata sit in gentes?

Post resurrectionē Christi, ortū est nouū testamētum: & diffusa Christi gratia in gētes. Hęc autē diuine gratiē in gētes diffusio: nequāq̄ est legis in gētes trālatio. Nō em̄ gētes legē aut circūcisionē receperūt. Lex nāq̄ & circūcisio penes Hebr̄eos māserē vsq̄ in hodiernā diē. Hi tamē trālati sunt e terra sua, in terras gentiū. Insup & occūbens illis deus per mortē Christi: exortus est gentibus. Non igitur lex, sed deus, ex morte Christi, dicendus est in gentes translatus.

90 Cur dictum est a diuo Paulo: hebr̄eorum delictū salus est gentibus?

Hebr̄eoꝝ delictū est interemptio Christi. Hunc ergo quem Hebr̄ei negantes interemerunt: deus suscitans a mortuis, manifestauit gentibus. Magis enim luxit in tenebris lux: q̄ in luce. Lux, erant Hebr̄ei: cōuersi prius ad deū viuū, alieni a cultu demonū. Tenebrę vero erant gentes: delapsę ab vniū dei cognitione, ad pluriū deoꝝ, hoc est demonū culturā. Fuit autē lucis delictum salus tenebrarum. Quandoquidem lux, denegata a luce tenebris illuxit: & eum receperunt alieni, quem sui negauerunt.

91 An reppulerit de⁹: & abiecerit populum suum in eternum?

Nequāq̄, sed vt diuus Paulus ait: donec intrauerit plenitudo gentium. Conclufit enim omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Gētes prius erant in tenebris: & miserus est deus earum: Israel vero & ipse ad tempus sub nube manet vt postea errorum nube discussa, fiat iterum particeps lucis. Scriptum est enim. Si fuerit numerus Israel sicut arena maris: reliquię ex eo sal-

uabuntur. Non igitur in eternum: sed ad tempus, reppulit deus populum suū.

92 An Hebraica traditio sit Christianę religioni contraria?

Nō minus Hebraica traditio, Christianę religioni aduersatur: q̄ dispositio virtutis, habitū virtutis: aut q̄ minor numerus, maiori nūero: aut imago, veritati. Nā vetus testamētū est vt dispositio virtutis: Nouum vero vt habitus. Vetus vt minor numerus: nouū vt numerus maior. Vet⁹ vt vmbra, figura & imago: nouū aut vt lux, exemplar & veritas. Sicut em̄ dispositio virtutis, habitum & tēpore & ordine p̄cedit: ita & Hebraica traditio, sub nube & p̄dagoꝝ ad verioris vsq̄ lucis ortū homines erudiuit.

93 Cur magis a Christianis: Hebraica recipitur traditio: q̄ ab Hebr̄eis Christiana?

Christiani Hebr̄eoꝝ nec legē nec circūcisionem seruant. Prophetas tamen & legunt: & iis tanq̄ a deo agitatīs consentiunt. Insup nec legē nec circūcisionē vt malas aspernantur: sed se iis, minime ad salutem indigere profitentur: meliorib⁹ & p̄stantioribus sacramētis initiati. Secus tamē accidit in Hebr̄eis qui Christianorum traditionē perosam habent: tanq̄ a spiritu erroris inuectam. iis aut istud contingit: quē admodum & infirmo oculo: q̄ delectatus stellarū claritate, huic solis luce (stellas obumbrantem) arbitratur esse contrariam: cum tamē inter solis & stellarum claritatē: nulla penitus contrarietas inesse dicatur.

94 Si Hebraica & Christiana traditio nō sibi inuicem aduersantur: quāobrem non conspirant in vnum?

Vtraq̄ testamēta, iuxta substantiā & naturam suā, in vnū conspirant: & ad eiusdē dei vtriusq̄ authoris cognitionē & sacrū cultū, hoīes manu ducūt. Non em̄ Christus, aduersarius est Moſis aut prophetarum: neq̄ sacra euangelia, Moſaicis aut prophetarum scriptis contradicunt. Si est igitur inter vtrunq̄ testamētum, pugna aliqua aut disſidentia: hęc magis ex parte hominum & nientium apparens est q̄ existens in natura & substantia scripturarum. Quemadmodum etſi

Questionum

nulla contrarietas est, inter solē & stellas: tñ sol & stellæ simul, eidem oculo nequaquam illucēt. Nā stel læ in nocte, sol autē interdiu conspicuus fit: quo ex orto, disparet aspectus stellarū. Dissidentia igit̃ q̃ videt̃ vtriusq̃ testamēto inesse: magis accidit ex natura & ignorātia hoīm, q̃ ex substantia scripturæ rum.

95 An Christianitas crediderit in Indaiſmum vel Iudaismus in Christianitate?

Sicut dispositio virtutis, transit in habitū, nō autē habitus in dispositionē: ita & vetus testamentū, trāsit in nouū: & impletum est, adueniēte nouo. Quocirca Iudaismus in Christianitatē credidit: nō autē Christianismus in Iudaismū. Nā si quis ex seruitute, in libertatē vendicet: haud p̃pterea dicenda est libertas, trāsire in seruitutē: sed seruitus in libertatē. Exiit̃ em̃ ab eo seruit̃: & induit̃ libertas. Ita & quotquot ex Iudeis in Christū crediderūt: hī exuētes legis seruitutē & sub p̃dagogo esse definētes: libertatem acceperunt.

96 Est ne aliquādo futura vtriusq̃ testamēti concordia: & ex Hebræis & Christianis: futurus populus vnus?

Scriptū est: habeo alias oues, q̃ nō sunt ex hoc ouili. Et illas oportet me adducere: & fiet vnū ouile & vnus pastor. Nā duplex est ouile Christi: quod dā naturale, quod estimat̃ secundū carnē in semine Abrahæ. Id em̃ ouile populus est hebræorū: qui sunt naturales filii. Aliud est ouile acquisitum ex gētib⁹, morte Christi: eorū q̃ nō estimant̃ secundū carnē in semine, sed secundū regenerationis spiritū. Et hī filii nō naturales: sed adoptiui vocantur vtrūq̃: igit̃ ouile (& si ad tēpus dissideāt) nōnūq̃ vt sacrū p̃dixit eloquiū fiet populus vnus & pastoris eiusdē. Nō enī vt p̃dociūm⁹, repulit deus populum suum in æternum.

97 Quo sensibili iudicio conuicere licet futurā nonnunq̃ vtriusq̃ testamēti cōcordiam?

Sensibili iudicio eorū, q̃ in missarū solenniis: a nostris sacerdotibus dum sacrīs aris astāt visibiliter peragunt̃. Nā a dextro altaris cornu, missarū solēnia inchoantes: decātata in eo vt plurimum veteris testamēti lectione, in sinistrū cornu pergūt: in

Theologicarum

quo euāgelicus sermo noui testamēti substantiā, recitat̃. Demū vero cōfectis in altaris medio visibilibus sacramētis (per q̃ vt diuus Dionysius ait Christus mystice signat̃) in dextrū cornu relabūt̃: in ea altaris parte, finē mysteriis imponētes: a qua prius inchoarant. Per hūc igit̃ nostrorū sacerdotū, in dextrum cornu regressum: placet theologis, designari Hebræos (q̃ secundum tēpus, abiecti sunt) nōnunq̃ a deo reuocādos: & iterū naturalis oliuē a qua excisi sunt inferendos.

98 An post vtriusq̃ testamēti cōcordiam & populū vnitatē: Mahumetea lex stabit in mundo?

Minime. Nā hec vtriusq̃ a duerſat̃: vtpote fallax, p̃fida, erronea, ab erroris spiritu inducta. Hebraica autē & Christianæ traditionis author, est idē deus: & veritatis spūs: q̃ prius in Mose & prophetis locutus: postea cū hoīb⁹ in terris visus est: & cum eis cōuersatus, sacra noui testamēti, veridico ore profudit eloquia. Priusq̃ igit̃ oriat̃ vtriusq̃ testamēti cōcordia & populorū cōciliatio: Mahumetea lex veritatis inimica exterminabit̃, eradicabit̃, interibit̃. Hac enim perseuerāte: quomodo in vnūuerso mūdo, fieret popul⁹ vn⁹ & pastor vn⁹? Hanc autē prope diē ruiturā: innumera pene vaticinia testant̃. Post cuius interitū: œlicior mūdi atas, sperāda est: omnibus populis (iuxta psalmi loquiū versum) cōuenientibus in vnū vt seruiāt domino.

99 An Mahumetea lex: cōsentiat cū Hebraica & Christiana?

Consentit in parte cū vtraq̃, quoad litterā & cannales quasdā obseruationes. Nā & ab Hebræorū & a Christianorum scripturis: nōnulla Alcoran⁹ liber furto deprompsit: & rursus ab hebræis, cū cuncisionē Mahumeti obseruare & suillis nō vesci carnib⁹ & alia pleraq̃ didicerūt. Astipulantur etiā Christianis: credentes & virginē Christū peperisse & Christum virū sanctū fuisse, quē diuini spiritus filium vocāt. Dissidet tñ lex eorū ab Hebraica & Christiana: penitus in spiritu. Nā quid habere potest commercii & pacis: spiritus erroris cum spiritu veritatis: Hūc igit̃ manere: illum vero tolli ac destrui oportet.

100 Cum cœli ipsi nec hominī subsint nec humano subiaceāt peccato cur hi tamē in fine & huius sæculi cōsummatione extremo iudiciū igne vna cū elementis arsiuri prædicantur?

Sensibilia quattuor elemēta: terra, aqua, aer, ignis in quibus & humanū genus & cūcta propter hominē facta viuunt: cū hominī subsint, manifeste humano quoq; subiacent peccato. Dicunt enim hæc humanę subiaccere noxę: haud quia ipsa quicquid sceleris admittāt aut ab suo ordine labātur: sed quia ab humanis peccatis quę in ipsis admittuntur: inquinant, scedantur, corrūpunt. Nam si in veteri testamento legimus domorū parietes ab inhabitantibus leprosis exulcerari atq; corrūpi: ideoq; præceptū esse Mosi vt hi parietes repurgādi corradereēt: quanto magis sensibilia elementa quę sunt naturalis hominum mansio: ab humanis labibus & peccatis credant vitia, inquinata, corrūpta. Hęc igit nimirū extremo iudiciū igne renouanda absumētur. Secus autē de cœlis accidit: vt a pote gasiuri quidē celebrantur: cū tamē neq; hominibus subsint neq; humanę noxę subiaccant. Haud enī primus Adam peccauit in cœlis: sed in paradiso. Ceterorū autē hominū neq; in cœlis neq; in paradiso: sed in huius exiliū valle, patrata sunt scelera. Si ergo extremus fatalisq; ignis, in ea sola aget quę cōtaminata fuerint peccato aut pprio aut alieno: quo pacto hic cœlos absumet eosq; resoluēt: quos humanū peccatū nequaquā infecit aut vitiauit? Dicimus tribus de causis: cœlos ipsos extremo igne corrūpiendos: prima Quia corporei sunt quippe soli et extenti, tanq; terminū & fines toti sensibilibus mundi. Omnis autē corporea substātia (preter ea tantum humana corpora quę originali labecauerint) Supremo igne aut expiabitur aut resoluētur. Secunda quia cœli subiaccuerunt peccato angelorū: qui ideo exturbati e cœlo in ima ruunt. Peccauerunt enim angeli primū nō in elementis huius mundi neq; in paradiso: sed in cœlo: in eo ve loco & gradu: in quo beati erāt futuri, si permansissent. Quapropter de cœlis scriptum est: quoniam cœli non sunt mundi in conspectu eius Tertia quia demum propter hominē facti sunt

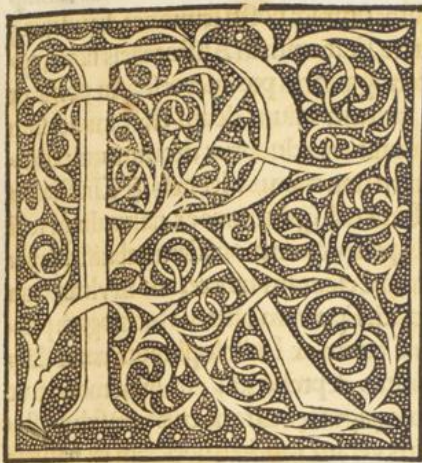
cœli. Haud enim propter angelos creati & facti sunt: quando quidem incorporeis & immaterialibus angelis: corporeę substantiæ nihil præstant. Omnis nempe corporea substantia: corporeo hominī famulari iubetur inq; hominis vsū & ministerium est procreata. Qua igitur ratione extremus ignis, hominis corpus peccato corruptū solutus est: eadem & cœlos ipsos (qui sunt vt humani domiciliū visibilibus mundi fastigia propter hominē facta) absumpturus iudicetur. Quippe vna cum hominē interire oportet: quęcunq; humana sunt id est propter hominem creata: ob eas itaq; quas recensuimus causas: liquet cur supremi ignis vim, cœli ipsi nequaquā effugient.

FINIS.

Theologicarum questionum Septimi & vltimi libri Finis Editarum in Carolopolitana societate, Et a dibus Reuerēdi in Christo patris dñi Caroli de Genlis Nouiodunēsis Pontificis Anno dñi millesimo ccccc. xii. decima quinta Februarii.

Dialogus. I. Fo. LIII.

CAROLI BOVILLI SAMAROBRINI DIALOGIDVO DE TRINITATE: Christiano & Iudeo disceptantibus Ad Eximium Philosophum Iacobum Fabrum, Rectarum Litterarum Decus.

OMAE, Anno millesimo quingentesimo septimo, paulo anteq̄ in familia regionum oratorū Gallicę ad pontificiã sanctitatē in urbem aduētaſſes; dominica quadam die, post meridiē; prætereun-
ti mihi cum nonnullis solarū causa Iudaicū vi-
cum; obuius fuit Bonetus de Latis Hebręus me-
dicus, author eius libelli, qui de annulo inscribitur: qui & dudum tua cura, vna cum libro de
sphera prodit in lucem. Hunc etsi faciē nō nouer-
am; audito tamen ab vno coambulātium amī-
corum, esse Bonetum: salutari: cupiēs ab eo ma-
terialē illum annulum videre: quem suo li-
bello inscripsit, eo ingenio, ea industria & arte,
fabrefactum: vt q̄q̄ digito gestatilis sit, nō pau-

ciōra tamen ex illo, q̄ ex astrolabio: circa sydera valeant deprehēdi. Subiunxit ille, annulū
se domi habere. A qua cū non procul versaremur; in illā vidēdi annuli gratia, vna cū eo pe-
perauimus. Deprompto vero ille e scrinijs annulo; voti nos cōpotes fecit. At postq̄ & oculo
annulo pauimus; & multi vltro citroq̄, amborum nostrum fluxere sermones: orta tan-
dem inter nos est, de religionum varietate cōtrouersia. Suos quisq̄ rit⁹; vt melius poterat,
efferebat. Multa illi ex sacris eloquijs, pro viribus obieci: præcipue e veteri testamento. No-
uerā em̄ Hebraicā auem, haud CHRISTIANO laqueo; sed pprio, pari & cōsentaneo au-
cupandam: quandoquidē ad euangelica verba & apostolicas sententijs; indignabundas
aures Hebręi soleant occludere. Et quia nostrę disceptationi non interfuisti (nōdum enim
adueneras) sed habitā fuisset etiam Romę adiuisti; at te non præuenisse et non interfuisse
plane dolebas: ideo scriptam ad te mitto, iam cœpta prosequēs. Igitur, cum sentirem ex no-
ua lege me virū reuincere non posse: ex veteri testamento & prophetarum scripturis (quæ
tam ab Hebręis, q̄ a CHRISTIANIS; cōmunī fide lectitantur) eius mentē, pauillum ad
nostra allicefacere studebam. Disceptatiuncule tamen nostrę labor; in fumum cessit. Protē-
sis enim ille tandē sursum palmis, cōplosiq̄ in cœlū manibus; ad solita Hebręorū arma cō-
fugit, in hæc verba prorūpens. Propitius sit mihi deus: non est mihi vtile, relinquere legem
patrum meorum. Et hæc insuper adiecit: Credimus nos Hebręi tantū vnū deū esse; autho-
rem cœli & terre, vnīuersorū conditorem. Nos vero propter patrum nostrorum transgres-
siones: infelici quod cernis exilio, ad tempus relegatos; vt patrię extorres, in terra aliena: si-
ne rege, sine lege, & sacerdote: sub tributo conuertemur. His ille dictis, ad me reuersus ait.
Est mihi filius intus; annū agēs secundū supra trigēsimū. Ne ergo (oro te) hinc prius abscē-
de; q̄ illum salutaueris. Nā non mediocriter eruditum reperies: vt qui assidue philosopho-
rum libros euoluat. Acquiēuimus illi; ascendentesq̄ in superiorem locum; filiū, qualem pa-
ter prædixerat offendimus: totum in libris, litterarū ocio incumbentem. Locus ille, synago-
ga erat. In qua nihil præter velo obiectum & imperuium altare, libros, lampades & sacerdo-
tum vestimenta conspeximus. Cauentur enim Hebręi ex antiquo legis instituto; ne figu-
ris, imaginibus, picturis, sculpturisve vllis; incircumscriptibilem deū, exprimere moliantur.

Solita he-
bręorum
subterfu-
gia,

H

De Trinitate.

In hoc ite a Gentilibus disconuenientes: q̄ quacūq; sensus mouent; idola sunt & vanæ futilesq; admirationes, quæ uero sensuum organa subterfugiunt ac latent, mentis q̄ secessus poscunt: ad unū excellēter pulchrū & summe bonum contemplandū pertinent. Quapropter aut nudī sunt illis, synagoge parietes: aut duntaxat pictis arbusculis variisq; floribus adornātur. Sedimus ergo cuncti iuxta illum: primiq; nostri sermones, haud quāq; vt prius de uarietate rituum: sed de philosophia fuere. Erat enim in Aristotelicis libris, ap̄

Publicif- veterum Philosophorum libris, colligi & promi, tantum vnum deum esse: immensum
simus er- increatum, æternum, omnium creatorem: ita vt pluralitas excludatur deorum: qui publi-
ror genti- cissimus est priscorum gentilium error. Sciebam enim non minus Hebræis, q̄ Christianis
lium. perosam esse pluralitatem deorum. Annuit illico Iudæus q̄ plurimos ex naturalium rerū
Socrates scientia, summi alicuius entis omnibus dominātis, perspectam monadem habuisse: & plu-
Aristote- rium deorum cultum execratos, maluisse quosdam, aut cicutam bibere, aut in ultioneum
les, exilium proficisci: q̄ semel agnitam vnitatem inficiari. Ego uero ulterius interrogata pro-
secutus, rursus percunctari illum cœpi: possit ne etiam ex Philosophorum naturalisq;
scientiæ libris, diuinæ substantiæ personalis trinitas deprehendi. Ad hunc modum vt
(occultius pluralitate deorum exclusa) viri illi diuinę agnitę vnitatis cultores sub myste-
riis & quibusdam velamentis, vnus illius dei (cuius veram tandem noticiam ex naturali
sciētia assequi potuerūt) personalem texerint trinitatem. IVDAEVS uero ad hæc indi-
gnabundus respondit, Omnem, o Christianę, sapientes illi viri curam eorum quę nō sunt,
postposuerūt. Sufficiebat enim illis, scientiam eorum quæ sunt tradidisse. Porro si deum tri-
num esse nihil est, præter uerorem Christianorum errorem: miror plurimum cur nunc
a me scisciteris, an queat diuinæ vnitrinitatis scientia, in Philosophorum libris repe-
ri. Dixi autem illi, Sane profecto subintulisti, arduum illud diuinæ trinitatis mysterium
(quod sola Christiana nostra religio, pie ueneratur & colit) nullis quod norim antiquorū,
per mundanę naturalisq; scientię vires innotuisse: neq; altam illam sublimemq; & omnis
ingeniū captum, excellentem ueritatem, posse subduci ex libris eorum. Cæterum hoc unū
adhuc ex te audire cupio: an naturalis scientia absq; huiusmodi tam ardui mysteriū agnitio-
ne queat esse perfecta. Et IVDAEVS: perfecta inquit est: nec ignoratio eius quod non est,
illam arguere potest imperfectam. Aio uero ad eum rursus, si præter scientiam sacri eiusce
mysteriū, perfecta est mundana sapientia: hæc errorem nullum, non commodissime deui-
tabit. IVDAEVS. Nullum, Et ego, Quid si ego leui argumento, non nihil erroris & gra-
uis incōmodi, mūdānæ huic sapientię obiciā, qđ nulla humani ingenii efficacia, absq; di-
uinæ trinitatis p̄sidio p̄figare valeat. IVDAEVS. Impossibile reor esse qđ dicis, CHRIS-
TIANVS. Quod priscis uiris impossibile fuit: nobis Christianis, ex indulti desuper lu-
minis p̄sidio, id ostendere in promptu est. Nobis enim id opis & præclarę facultatis tri-
buit, sacratissima lux fidei: per quam in cunctis rebus creatis, mira & aperta nouimus relu-
cere creatoris uestigia, e quibus in arcanam ipsius creatoris cognitionem strato ac tutissi-
mo calle subuehamur. Cæterum quia re potius q̄ uerbis, tecum agere opus est: expendere
tibi iam uolo, quod pollicitus sum: ac naturali ratione eo te perducere: vt sine confessione
propositi mysteriū (diuinę inq; trinitatis) illatum obiectumq; errorem, omni arte nequeas
proffigare. C Nosti ex Aristotele, duplex esse demonstratiōnis genus. Alia quippe est demō-
stratio ostensiuā: alia ad impossibile. Illa opinantes solum ac dubios, in scientiā p̄ducit. Hęc
uero negātes, q̄ recta & uerissima sunt: dū in manifeste impossibilitū cōpedes illos, inducit:
us tandē q̄ prius negauerāt assentiri cogit. Quandoquidem igit diuinę trinitatis arcanam

Demon-
stratiōis
duplex
genus.

Dialogus. I. Fo. LIII.

scientiam, summa openiteris excludere: necesse erit tecum ea demonstratione uti, quæ ad manifestum & cunctis cognitum impossibile perducatur, Esto igitur (ut vis) de^o interno creature personarum discriminè, IVDAEVS. Quod verum est, esto, CHRISTIANVS. Qui in rerum a deo numerum tollit: propriam quoque mysticam actionem, ab illo subtrahat oportet, IVDAEVS. Ediffere priusquam sit propria huiusmodi ac mystica dei operatio, CHRISTIANVS.

Arcana ac propria dei actio est quæ diuinæ substantiæ haud quam limites excedit: quæ a deo in initium habens: profecta per deum, in deo sistitur, Eiusce etenim actionis initium deus est: medium deus: finis quoque deus, Hac potitus actione deus nihil extra seipsum profert: sed naturales in seipso gyros agens: soli sibi ipsi adest: atque intra seipsum ineffabili modo conuertitur. An putas usque a deo imperfectam esse diuinam substantiam: ut nullas intra se motiones habeat, ut ve nihil nisi extra seipsam agere queat: IVDAEVS. Quomodo diuina substantia: quicquam intra se agere possit: CHRISTIANVS. Si creaturæ dei ut homini, geminas operationes tribuimus: Aliam internam, qua sibi ipsi vnusquisque homo mente adest: Aliam exteram, qua haud quam sibi, sed alteri homini congregatur: cur minus diuinam omnium creatricem substantiam, binis operationibus non locupletabimus: Alia naturali, arcana propria: Alia exteriori: quæ creaturæ origo est & causa, IVDAEVS. Perge de his actionibus, certiora quædam & euidentiora in medium adducere, CHRISTIANVS. Propria dei actio, persimilis est interne hominis actioni: quæ est mentis in seipsam conuersio, Mentis siquidem conceptiones, format effingitque homo omnis ad semetipsum, Sunt enim ei soli peruei: cuius mentis insunt: nec usque arcana illa abditaque mentis operatio: extra animi fines protenditur. Ipsa siquidem inuisibilis notio & a mente profertur: & in mente, euiterna perseverat. Quæ si eadem mens, inuisibilem huiusmodi notionem quam multo antea concepit, voce deinceps alii menti expresserit: hac vocalis ipsius notionis expressio, ab eadem mente haud necessitate sed sponte ac voluntarie patriatur: Et neque rursum ad seipsam: sed ad exteram mentem, hac externa & voluntaria actio, suas notiones insinuare gaudet, Cupit enim benigne alteram mentem eam esse participem notionum: quibus ipsa arcane & inuisibiliter prior illustratur, IVDAEVS. Plane intelligo has actiones humanæ menti nequam deesse: sed quid hæc ad diuinam substantiam: CHRISTIANVS. Emergendum tibi est ex hac humanarum actionum dyade, ad paria diuinæ exemplarisque mentis internoscenda officia, Audisti exteram humanæ mentis operationem (hoc est vocalem inuisibilis notionis designantiam) ab interiore alia & antiquiore eiusdem mentis functione (qua sibi soli affuit) nulla necessitate sed voluntarie duxisse originem: Intellige & pari Analogia exterum diuinæ mentis actum: hoc est creationem vniuersi: ab alio arcano longe antiquiore, immo vero a eterno eiusdem mentis actu, quo sibi ipsi soli ea mens iugiter affuit: sola eiusdem mentis voluntate processisse, Resolue extera quæ per inintima: sensibilia, in intelligibilia: rectam lineam, in circulum, Est enim recta linea, curvæ explicatio, Hoc pacto ad arcanam dei operationem, extime operationis indicio: congrue dinoscendam subueheris, IVDAEVS. Hanc arcanam functionem, deo aliquando affuisse aut adesse: nondum persuasam habeo: immo vero hanc actionem teorpotius esse nullam, CHRISTIANVS. In promptu igitur est, ut horum alterum incommodorum incurras: ut aut fuerit ab aeterno deus ociosus: aut ut mundus, vel saltem pars aliqua mundi velut materia: fuerit deo coeterna: quæ duo, haud secus a vobis Iudæis, quam a nobis Christianis: pro impossibilibus & summis incommodis habentur. Quæ enim absolum sit deum: infinitis illis sæculis ante creationem mundi, in seipso feriatum hinc liquet: Quæ quicquid est: presertim est, ut sit eius operatio: Nam nihil in rerum natura: actio

Quæ sit archana dei actio.

Due hominis operationes.

Analogia humanarum actuum.

Assurectio.

Incommodorum illatio.

De Trinitate

ne preclarus, Actio enim, vsus & operatio: finis est omnis naturalis & supernaturalis substantia, Si ergo omnis creatura, ex natura sua ociositatem propulsat & cupiens in actu esse ac proprio defungi officio: quis ignaua ocia deo impingere audebit? quis eum qui cunctis creaturis suas ipsarum functiones instituit proprio actu ab aeterno spoliabit? Si omnis creatura simul atque facta est: mox ad actum & naturale sui institutum properat, ita ut nolit esse & non esse in actu aliquo: quis deum asseuerabit fuisse quidem ab aeterno, sed sopitum in se ipso, omni actione tam interna quam externa destitutum? Esse enim & agere in deo conuertitur, Esse autem dei aeternum: quare & agere aeternum, Hac de primo incommodo seu di-

uina ociositate, dixisse sufficiat. **¶** Quantum vero sit reliquum incommodum, deo aliquid quid fuisse coaeternum: hinc pendere licet: quod deum continget non esse vniuersorum conditorem, Nam cur obsecro Philosophi asserant, nullam humane menti innatam esse scientiam nisi quod mens humana cunctarum sit suarum notionum opifex: omni quam habet notione, natura ac duratione antiquior? Si enim vlla inuisibilis notio, humane menti naturaliter insita dicatur: haud poterit humana mens, eius esse opifex notionis: quae illi coeua, innata & secundum naturam insita dicitur. Ita etsi quid deo fateberis esse coaeternum: dicas oportet non esse deum, eius esse opificem, Esset enim id ens a quale deo: ut pote duratione aeternum: substantia immensum, Nam cuius aeterna duratio huius & substantia intermina esse declarat. cum nequeat finite substantie: vtrinque infinita esse duratio, Et qua proportione se habebit ad humanam mentem ea notio, quae naturaliter illi insita dicitur: pari profecto se habebit ad deum id ens, quod illi dixeris esse coaeternum. **IVDAEVS.** Neque deum quandoque ociosum fuisse sentio, neque quicquam illi fuisse coaeternum. **CHRISTIANVS.** Sublato interno dei numero: necesse est ut tibi contingat, quod Aristoteli & aliis plerisque qui primi incommodi scyllam deuitauerunt: in secundi carybdim inciderunt. Nolens enim fa-

Aristoteles de mundo lapsus. Aliorum lapsus.

teri Aristoteles, deum nonnunquam feriatum: mundum illi duratione exequauit, Tantus vir minime perpendit pugnare haec duo inter se: mundum deo esse coeuum: & tamen dei opificium, Hac etenim reuera pugnant adinuicem, aliquid factum esse a deo: & coaeternum esse deo. **¶** Alii vero non vniuersum mundum, sed solam materiem dixerunt (primum vitatum incommodum) deo coaeternam: ut circa iugiter presentem materiem essentiamque diuina tota versaretur actio, Sed nihil profecto haec arbitrari: infelicius: quoad quidem deus hoc pacto palam arguitur imperfectus: ut pote qui intra seipsum non habet, in quo agat: quicquid exterioris entis (ne ociosus sit) indigus esse probatur, Si enim intra se nihil agit deus: omnis eius actio peregrina, Nam initium habens a diuina substantia: in exterum aliquod inconstituta ens, sese fundit. Et quae profecta est a diuino principio: in diuersum finem progreditur. In hac enim diuina actione: ferit alia substantia proferens, & alia quae proferetur, **¶** Magna autem impotentiae id argumentum: haud posse ens aliquod praecipue diuinum, sibi ipsi esse obuium, suaeve capax actionis, Nam ens quod sibi ipsi obuium non est: id nec propriam actionem excipere potest: sed omnem sui actum, extra seipsum in exterum aliquod ens traducit, Qui vero deum infinite potentem esse contendit (quod & vos Iudei fatemini) illum ea omnia & infinites plura posse non abnuat: quae humane menti possibilia dicuntur, Atqui humana mens: & sibi ipsi occurrit, & propriam actionem capescit: dum eas notiones, quas arcano opificio molitur: in propriis continet scriniis, Illas gignit: illas excipit, earum fons est: earundem quoque finis: ut pote quas extra seipsam, haud quaquam abire patitur:

Assure sed in propriae substantiae vasculo condit. **¶** Quod ergo in imagine & accidente, ab humana re: ite na mente perficitur: quopacto non vides diuinam & archetypam menti in veritate, in sub-

Dialogus. I. Fo. LV.

stantia, in exemplari causa ab aeterno inhaeruisse, illamque fugiter sibi occurrisset, fuisse sui participem, sui consciam, seipsam speculatam, propriae substantialisque notionis & opificem et scrinium: ita ut ab aeterno & propriam notionem pepererit: & eandem in suimetipsum substantiae limitibus exceperit, clauserit, coercuerit. **C** Agnosce ergo ex his quantum a veritate deuiet secundi incommodi assertio: deo quicquid fuisse coaeternum, quandoquidem non erit deus omnium opifex: neque infinite potens: ut qui neque in seipso, poterit quicquid neque extra se ipsum poterit omnia, Qui enim internam illius actionem tollit: dicit illum in seipso nihil posse. Qui vero non nihil illi astruit coaeternum: statuit illum extra se non posse omnia. Hoc est non esse illius entis aut horem: cui parem deo tribuit in aeternitate mansionem. Ut ergo ea duo quae adduximus, succidas incommoda: necesse est ad veritatem primi nostri propositi recurras, deum inquam unum esse atque trinum, Vnum quidem substantia, trinum personis: id est diuinam totam substantiam praeter diuisionem sui: trinum fecunditate personarum discretam. Nam praeter hunc diuinum arcanum numerum: internam naturalemve dei actionem mundi creatione, infinito euo antiquiorem: saluare nequeas, **I**VDAEVS. Et si internam illam actionem, deo ab aeterno abfuisse confitebor: nondum tamen satis video quopacto me tuae rationes: arcanum dei numerum diuineque totius substantiae trinitatem fateri perurgant, **C**HRISTIANVS. Proximus est diuinae interne actioni, diuinus hic arcanus numerus: quem tibi persuadere conor. Adiuicem enim conuertuntur: eandemque veritatem & credulitatem habent: adeo, ut qui vnus exhibet fidem: exhibeat & alterius, & qui vnus inficiatur: & alterum eum denegare oporteat, Quia tamen clarius & magis in propatulo est (ob ea quae sequuntur incommoda) diuina interior actio, quam diuinus arcanus numerus: ideo non ex hoc, illam: sed hunc, ex illa elicere tibi que persuadere natus sum, **I**VDAEVS. Quomodo persuadeas edisserito. Nam non vsquequaque intelligo: cur propria & interna entis alicuius actio: sit eiusdem entis multiplicatio. **C**HRISTIANVS. Neque ego internam diuini entis actionem: dico illius esse multiplicatam: aut ut vis multiplicationem. Nam alicuius entis multiplicitas aut multiplicatio: est eius substantialis deductio: & in plura entia diuisio. Diuina autem substantia omnino impers & indiuidua: quam propria interne actio nec diuidit, nec in plura dispartit entia. Diuinus quippe internus numerus: nec est dei multiplicitas aut multiplicatio, nec diuinae substantiae diuisio. **I**VDAEVS. Age ergo explica hunc diuinum numerum: quomodo ex interna dei actione eliciatur. **C**HRISTIANVS. Cuiusuis actionis opus est, ut sit fons aliquis: finis item aliquis: aliquod quoque medium. Nam ab extremo in extremum, per medium: omnis pertransit, progreditur ac deriuatur actio. Et ideo propinqua & cognata omni actioni sunt haec tria: principium, medium, finis: ut nullo ferme pacto absque his tribus, ratio concipi queat actionis, Cum enim actio sit ab aliquo alicuius prolatio: necesse est ut proferens, non sit id quod profertur, Nam proferens: fons est & principium actionis: Quod vero profertur: finis est eiusdem, At amborum medium, eorum nodus est & vinculum: quod eque se, ad utraque extrema habere: & vna, ab ambobus produci reperitur, Et quia propria qua de intendimus dei actio, est interna eius operatio: per hanc in nullo ente, aut circa nullum ens agit deus: sed in seipso solo & circa seipsum, Si enim per hanc in ente alio, aut circa aliud ens ageret deus: haec actio extera esset, peregrina, deo inconstantialis, qualis mundi creatio, Cum ergo naturalis & aeterna dei operatio, ortum habeat in diuina substantia, procedatque per eandem substantiam & finiatur in illa eadem: necesse est huius operationis & extrema & medium, diuinae inesse substantiae, Non enim ea operatio, ortum habet extra diuinam substantiam: neque procedit extra illam, neque terminatur extra eandem. Nam cum

ri ex hu
mana
mente,

Recur
sus ad p
positi ve
ritatem.

Trinitas
non est
dei mul
tiplici
tas.
Omnis
actio in
trinitate
Prolatio
proferens
agens.

H iii

De Trinitate.

etis terminis vt principio, medio, fine: nusq̄ ab illa excedit: sed in ea sola, miro modo conclusa: inchoat, progreditur, sistitur, Hæc itaq̄ diuina actio: deum ipsum, etsi in plura entia non diuidit aut non multiplicat: attamen eundem, personaliter distinguit, numerat, discernit: Quapropter illū ex ipsius actionis officio & natura: concludimus esse absq̄ sui diuisione trinum, Nam diuinæ actionis fontem atq̄ initium: illius esse finem, haud quāq̄ confitemur: Neq̄ diuinæ actionis extrema: cum eiusdem actionis medio conuerti, coincidere, confundi: asseueramus, Sunt enim & extrema abinuicem, & extrema a medio: sine totius diuisione, veraciter distincta, re excepta, psonaliterq̄ discreta, Cuncta tamen hæc tria: id est & ambo extrema & medium, sunt vnica substantia diuina: interiore & naturali actione sui, in tribus personis concinniter expressa, Haud enim propria alicuius actio, est eius entis substantialis diuisione: sed personalis distinctio in principium, medium, & finem, In eadem em̄ substantia: discernitur fons operationis a fine: Et rursus fons & finis, a medio. Hinc enim pendet quod clarissimi principii & præcipue cuiusdam dignitatis vim habet: omne ens cuius substantia confusa, simplex, indistincta, & inordinata fuerit: in seipso agere non posse, Elicio rursus vt quicquid agere intra se potest: agere & extra se ipsum queat, Haud tamen contra: quicquid agere sufficit extra se: agere posse intra se ipsum, Nam imperfectæ substantiales formæ agere quidem extra se possunt, vt in subiecta materia: intra se autem non possunt: vt pote simplices, confusæ, indiscretæ, Tres enim sunt substantiales actus indistincti: quibus intra se agendi, adempta facultas est: Substantiuus, Vegetatiuus, Sensitiuus, quippe quorum omnis actio excutanea: suscepta in peregrina substantia, vt in materiali subiecto, Substantiuum enim actum idem volumus ac essentialem, a quo quicq̄ habet esse: vt elementa, lapides, metalla, Vegetatiuum eundem esse ac vitalem: a quo quicq̄ dicitur viuere: quod consequuntur nutrirî, auferere, minui, & quandoq̄ simile procreare: vt reperitur in stirpibus ac plantis & herbis omnibus, Sensitiuum eundem ac tactiuum, a quo quicq̄ dicitur tangere: habetq̄ calidi, frigidi, sicci, & humidi ac similibus cognitiones, quam & aliæ sequuntur sensibiliū rerum discretionēs: quales reperiuntur in brutis omnibus, Sunt etiā tres, alii substantiales actus, intra se fecundi, distincti, discreti: qui interna actione predicti, compotes sui fiunt: humanus, angelicus, diuinus, Omne siquidem substantiarum genus, cum septipartito diductum sit: aut materies est, aut substantiuus siue mineralis actus, aut vitalis aut sensitiuus, aut rationalis, aut angelicus, aut diuinus. Hoc enim pacto septenis diebus quibus a Mose, vestro legislatore condita a deo vniuersa promulgantur: septena entium vides respondere genera. Nam quemadmodum sex diebus (Prima etenim die sunt angeli creati. Materia autem secundam diem sibi accommodat. Essentia est vt dies tertia, Vita: quartæ diei proprietatē retinet. Quintam sensus enumerat discernit insinuat. Sextā vero hūana ratio comitat. Septima deniq̄ dei sanctitudinē cōferat ac dicatur) creata & perfecta sunt vniuersa, septima vero nihil creati: ita sunt creatæ substantiæ sex genera. Superest vero vnica diuina substantia increata, septimæ diei comparanda. Hæc perpende o Iude: si aut naturali rerum scientiæ, aut legis vestræ sanctionibus aduersentur: **IVDAË VS.** Minime aduersantur. Quinimmo hanc septenarum substantiarum, ad numerum septem primordialis dierum miram congruentiā: non inuitus audiui, simul item probe intellexi sex esse creatarum substantiarum genera: senis minus præcipuis diebus operari licet: conferētia, Septimæ vero ac principanti diei, quam nos requiē sabbatūq̄ nuncupam: diuinā increatā substantiā respondere. **CHRISTIANVS VS.** Ita hæc se habet. Sed vnū rursus abs te percūctor: cur materiā, q̄ extrema substantiæ: est vt trimūq̄ entiu vestra

T Clarissima diuinitas.

Tres actus indistincti.
Tres actus distincti.

gium creauerit deus: an propter seipsam, an propter reliquas substantias, quas vocamus **Cur crea**
 actus? **IVDAEVS.** Arbitror materiam haud propter seipsam, sed propter actus esse crea **ra mate**
 tam: utpote quae simplex potetia: ad nihil aliud, quam ad patiendum nata. **CHRISTIANVS.** **ria.**
 Sed cum omnem reliquam substantiam praeter materiam actum esse dixerimus: ediffere **pa**
 pter quos actus, praecipue facta sit materies: an propter omnes, an propter aliquos tan **a**
 tum? **IVDAEVS.** Haud propter omnes: sed propter eos tantum, a quibus ipsa nata est **a**
 pati. **CHRISTIANVS.** Qui sunt actus illi, a quibus nata est pati materies: siue quorum **a**
 actio, excipienda est in materia? **IVDAEVS.** Hi sunt qui naturaliter in materia resident: **a**
 quibus naturali coniugio ac vinculo, ipsi materiei agglutinantur: haud aliter nati esse salua **a**
 ri atque permanere quam in materia. **CHRISTIANVS.** Qui illi sunt? **IVDAEVS.** Hi sunt **a**
 substantius, vitalis, sensituius: & ex parte (ut arbitror) humanus. **CHRISTIANVS.** **a**
 Probe sentis: nec longe es a nonnullorum Philosophorum sententia: quibus humani ani **a**
 mi per se essentia & immortalis status innotuit. Hi enim dixerunt, omnem humana me **a**
 te inferiorem actum interitui esse obnoxium. Omnem vero mentem, eadem humana men **a**
 te sublimiore: esse ex toto immortalem. Humanum vero animum, quoquo pacto utriusque **a**
 ture esse participem. Nam collatione corporis, a quo abiungi possit: morti esse obnoxium. **Huius**
 Per se vero, iuxta propriam sui substantiam: immortalem. Sed quos actus praestantiores esse **animus**
 arbitraris: an addictos materiei, propter quos diximus factam esse materiam: an separatos **utriusque**
 a materia, propter quos materia facta non est? **IVDAEVS.** Eos existimo potiores esse, qui **naturae**
 bus nulli cum materia commercium: ut diuinum, angelicum & ex parte humanum. Reliquos vero qui **priceps**
 absque materia subsistere saluari & esse nequeant: ut Sensitiuum Vitale & Substantiuum: arbitror mi **Cur im**
 nus perfectos. **CHRISTIANVS.** Possunt ne imperfecti illi actus qui humano subsunt, **perfecti**
 abiungi a materia & abiuncti ita permanere: quemadmodum natura diuinus & angeli **actus a**
 cus & humanus post mortem? **IVDAEVS.** Non possunt. **CHRISTIANVS.** Quomodo **materia**
insepara
biles.
IVDAEVS. Quia nihil potest in rerum natura esse ociosum. Omnis autem actus huma **a**
 no inferior actu: vim nullam habet, qua quicquam agat extra materiam. Omnis enim vis & fa **a**
 cultas ipsius: nata est exerceri & agere in materia sola. Si igitur illi actus seorsum a materia **a**
 fumerentur: mox spoliati omni actione, perseveraret ociosi. **CHRISTIANVS.** Huiusmo **a**
 di itaque actus: aut sunt in materia, aut omnino non sunt. **IVDAEVS.** Ita est. **CHRISTI**
ANVS. Illi ergo cum tolluntur a materia: illico esse desinunt. **IVDAEVS.** Desinunt. **a**
CHRISTIANVS. Sunt igitur ex toto mortales, & a proprio esse decidui. **IVDAEVS.** **a**
 Sunt. **CHRISTIANVS.** Humanum vero actum, cur dicimus natura coniunctum mate **a**
 riei: & tandem separabilem a materia? Nonne ideo natura addictus est & alligatus materiei **a**
 quia vires habet nonnullas, quas nisi in materiali organo exercere potest: ut essentialem, **a**
 vitalem & sensitiuam? Et rursus ideo separabilis est a materiei consortio: quia excellentio **a**
 re aliqua vi, ut rationali siue intellectuali praeditus est: per quam sublimium more angelorum, **a**
 diuinarum particeps est imitationum arcanarumve illustrationum copos: nihil agens aut **a**
 excipiens in materia: sed duntaxat in propria & spiritali essentia? **IVDAEVS.** Haec ita se **a**
 habere puto. **CHRISTIANVS.** Humanus ergo actus, sublatu e materiae gremio: cum **a**
 queat non esse ociosus: (Nam vim retinet praecipuam agendi in seipso) haud oportet ut il **a**
 lico: sicut ceteri, intereat. **IVDAEVS.** Haud oportet: quin immo abiunctus a materia, in **a**
 toto sui esse, manet saluaturque illius substantia. **CHRISTIANVS.** Vides igitur per solius **a**
 interne actionis efficaciam humani animi colligi, astrui, inferr, immortalitatem: cum idem **a**
 se sit: ociosum, inane irritumque esse: & omnino non esse. Similiter & idem sit, esse simplici **a**

H iiii

De Trinitate

ter & aliquid agere: aut saltē vim retinere quicq̄ agendi. **IVDAEVS.** Video: & ex his mihi iam liquidius animi immortalitatem persuado. quādoquidem frustra id sit: quod nihil agit. Insuper & perseverare in esse, oporteat eos actus: quos nulla transmutatio propriis actionibus destituere, privare, & spoliare potest. Hi siquidem tanq̄ aut semper aliquid agentes, aut agere potentes: nunq̄ cassi superuacanei & ociosi erunt: præclaram suę æternitatis & iugis permanentię causam, in seipsis habentes. **CHRISTIANVS.** Nunquid etiam putas veriorē esse ac potiorē eam humani actus actionem, quam habet extra materiam in proprio promptuario vel vt sic dicam in proprio scrinio: ea quā exercere nequit, nisi in corpore? **IVDAEVS.** Sicut vis animę intellectiva natura potior est inferioribus eius viribus⁹ sensitiva videlicet vegetativa, essentiali: ita & operationem animi intellectualem, duco longe præstantiorē magisq̄ ipsi animo cognatam atq̄ accommodam operationibus inferiorum virium, quas materia suscipit. Quanto enim aliquid longius abest a materia: tanto id censeo esse præclarius. **CHRISTIANVS.** Hac etiam de causa actus separati aut separabiles a materia vt diuinus, angelicus, humanus: præclariōres ac præstantiores iudicantur, actibus a materia inseparabilibus, vt sensitivo, vegetativo, essentiali. Hi nempe inseparabiles a materia vocantur: non q̄ omnino ab ea auelli nequeant: sed q̄ simul atq̄ ab ea disjunguntur separanturq̄: confestim velut ociosi & omni actione spoliari tollant e medio, de finant subsistere, abeant in nihilum. Quomodo enim quicq̄ subsistere posset quod temere, frustra esset, atq̄ ociosum. **IVDAEVS.** Id nequaquā subsistere posse, facile concesserim. **CHRISTIANVS.** Omnium id consensus est. Porro diuinus & angelicus actus, natura separati dicuntur: vt pote qui nullum materię experiant coniugium. Humanus vero, natura quidem additus est materię, separabilis tamen ab illa vocatur: quia post abiunctionē sui, permanet in esse saluus: intellectualis actionis officium, siue in corpore, siue extra corpus nunq̄ intermittens. Sed quia prius diximus omnem actum qui potest agere in seipso, posse agere extra seipsum. Non autem omnem qui extra se agere potest, posse intra semet ipsum agere: sciscitor rursus abs te. An duo supremi actus natura separati diuinus & angelicus: vllam habeant in materia aut circa materiam actionem? **IVDAEVS.** Diuinus & angelicus actus natura separati sunt & nati nō esse in materia: nec propter illos facta est materia. Quomodo ergo vllam habebūt in materia actionem? **CHRISTIANVS.** Diximus tres inferiores actus: sensitivum, vegetativum & essentialē: ideo a materia inseparabiles esse atq̄ interitui obnoxios, quia intra se agere nequeant, sed solum extra se hoc est in materia: agere nati sint. Est enim materia non eiusdem substantiæ cum ipsis actibus: sed substantia altera, penitus ab actu diuersa: naturali tamen vinculo actibus sociata. Et hac de causa actum agere in materia: est eundem actum forinsecus siue extra se agere. Pro iisdem qui sumuntur, agere extra se: & agere in materia. Similiter & pro iisdem: agere in seipso & agere extra materiam. Supremi autem tres actus: diuinus, angelicus, humanus: cum queant agere in seipsis: hoc est extra materiam: arguimus etiam eos posse extra se, id est in materia agere. Nam cuiuscunq̄ adest posse intra se agere: adest & eidē, extra se agere posse. Nulli siquidem entium facultas adest interne operationis: cui non adfit exterioris operationis potentia. **IVDAEVS.** Si deum & angelum contendis agere posse in materia: eadē ratione diuinum & angelicum actum, elicias natos in materia subsistere, actā ppter eosdem: q̄ ob inferiores quattuor actus: factā materiam. **CHRISTIANVS.** Absit vt diuinū & angelicum

Agere in materia & agere extra se conuertuntur.

actum natura separatos: fatear coniugium habere cum materia: dico tamen illos, cum pos-
 sint extra materiam agere: etiam posse agere in materia: non tamen eo modo quo humanus Diuinus
 aut ceteri inferiores actus. Na humanus actus ceteriq; qui illi subsunt: haud agunt in ma- & angeli
 teria, nisi eidem materiae tanq; verae naturalesq; eius formae adalligentur. Subest enim illis cus actus
 materia vt naturale subiectum: illos comprehendit, vt natium eorum domiciliu. IV agere pos-
 DAEVS. Quomodo ergo diuinus & angelicus actus; agunt in materia? CHRISTIA sunt i ma-
 NVS. Agunt tanq; liberae & absolutae formae: haud qua; gremio materiae inherentes, aut teria,
 naturalibus vinculis illis connexae: quema dmodum etiam caelestis intelligentia: perpetes
 caelestium globorum gyros, quibus non coerctur: agitare & voluere praedicatur. IV
 DAEVS. Quandoquidem deum & angelum posse in materia agere contendis: denarra
 vel vnam aliquam, eorum in materia operationem. CHRISTIANVS. Diuinus impria
 nis actus, materiae substantiam dedit: illamq; de nihilo ad esse produxit. Attamen illa non
 est, quam recensere velim dei circa materiam actio: aliam enim in medium producturus
 sum. Substantiales formae quarum naturalis mansio in materia vt subsistentium, viuentia
 um, sensibilem & rationalem: a quo putas actu, ipsi materiae primitus induntur: nonne
 ab actu diuino: omnium primo, increato, summe libero, absoluto, cunctorum actuum &
 materiae ipsius opifice? IV DAEVS. A nullo alio, q; a diuino. CHRISTIANVS. Huius-
 modi ergo sensibilem actuum in materia productio: manifesta est diuini actus circa mate-
 riam actio. Si enim vnusquisq; inferiorum actuum, in propria agere materia dicitur: dum
 varia in ea profert accidentia, ad suipsius aut ad totius salutem opportuna & necessaria:
 cur diuina omnium absolutissima forma, per substantialium formarum in materia produ-
 ctionem: minus in eadem materia agere dicitur: Verumenimvero ipsa longe praestantius,
 cunctis peculiaribus formis agere dicenda: quandoquidem peculiarium formarum, in sub-
 iecta materia actio: est solius accidentis productio. Actio autem primogeniae vniuersalisq;
 formae: est substantiae substantialisq; formae in materia creatio. IV DAEVS. Concepit in-
 tentum tuum: quo pacto diuinus actus, eminentiore modo q; peculiare actus, in mate-
 ria agere dicitur. Sed audire iam cupio: qualiter angelicos actus, circa materiam actuo-
 sos esse demonstraturus sis. CHRISTIANVS. Cum agere quiddam mouere sit: (Nam
 quicquid in aliquo aut circa aliquid agit: quoquo pacto illud ciet ac mouet) innumeris te
 docere queam exemplis: angelicos actus, nonnihil circa materiam voluntate dei peregrisse. Raptus
 Quid eni deraptu Enoch & Heli; diciturus es: quid de momentanea illa ventione Abacuc Enoch &
 ex Iudea in Babylonem: & eiusdem mox in Iudeam restitutione: nonne ibi materiale pon- Heli; &
 dus: praeepto dei obtemperantes angeli, vexisse probantur? His adiuicerem sanctae cuius- Abacuc,
 dam virginis Catharinae corpus: post capitis obtruncationem, ex Aegypto per aera, in Si-
 nam montem ab angelis visibiliter deportatum. Sed vobis Iudeis: quae circa sanctos no- Actio an-
 stros gesta miracula: fabulae sunt. Potest ergo angelicus etiam actus, circa materiam acti- gelici
 uus esse: illamq; aliquo pacto ciere. IV DAEVS. Potest: attamen haud eodem modo cir- actus
 ca materiam diuinus angelicusve actus agunt: quo ceteri naturales actus materiae inside- materia,
 tes. CHRISTIANVS. Hoc ipsum est quod prius inferre volui: separatos inq; actus vt di-
 uinum & angelicum, posse quidem nonnihil circa materiam agere. Haud tamen ideo il-
 los, materialibus coercti vinculis: aut claudi in materiae gremio. Ceterum quia tan-
 tis per a proposito diuinae trinitatis euagati sum: vt de cunctoru actuu circa materiam pro-
 prietatibus ac differetis, nonnulla differerim: paucula vt (voles) etiam de humani actus
 H.v.

Pharisei
Saducei.

De resur
rectione.

Analo
gia.

resurrectione: hoc est de illius in materiam & in proprium corpus repeditatione prosequemur. Nam ex sacris scripturis, didicimus: vobis Hebraeis plerasque de mortuorum resurrectione, controuersias inhesisse. Alii siquidem vt Pharisei: futuram mortuorum resurrectionem assererebant. Alii vero vt Saducei contraria sentientes: mortuos nonnunquam resurrecturos negauerunt. Nos autem Christiani: sacratissime nostrae fidei pia traditione instructi: mortuos quoad priorem vitam reuocandos credere iubemur. Quod si a verbis nostris aures auertere nolueris: in sacrae fidei praesidium, vel vnicam rationem nec temus: per quam & humanum corpus nonnunquam a deo instaurandum: & humanum animum, rursus in illud idem tanquam in naturalem mansionem reuocandum, euidentius constabimus. IVDAEVUS. Resurrectionem mortuorum: complures passus librorum nostri testamenti aperte testatur. Nam de ea in Ezechiele & Machabeorum libris habemus. Satis igitur mihi illam tantis auctoritatibus persuasam habeo: quam tamen rationem adduxeris: ad ampliores eius fidem, libenter ac pronus audiam. CHRISTIANVS. Confessus es humanum animum separabilem esse a corpore: quia vim quandam habet agendi extra corpus: per quam abiunctus a corpore, probabitur ociosus irritusque non esse. IVDAEVUS. Confessus sum. Nam si illi huiusmodi vis agendi extra corpus deesset: neque separabilis esset a corpore, neque immortalis: vt pote ociosus, perperus nihil agens. CHRISTIANVS. Probe. Sed rogo cur natura corpori adductus est? IVDAEVUS. Existimo quia etiam vim habet agendi in corpore: vt sensitivam, vegetatiuam, motiuam, essentialem. CHRISTIANVS. An sicut humanus animus degens in carne: vim sui incorpoream, absque vilo carnis contubernio exercet: per quam & si subsistat in corpore, dicitur tamen agere extra corpus: ita & idem animus, postea abiunctus a corpore: vires sui corporeas, absque organo exercere valeat: hoc est, an sicut corporis praesentia, haud quaquam obest animo: quo minus immaterialem & incorpoream sui vim (per quam agere dicitur extra corpus: siue sit in corpore, aut extra corpus) exerceat: ita & corporis absentia, eidem nequaquam obstat: quominus corporeae ipsius facultates atque potentiae suis fungatur actibus? Nempe animo, siue in corpore siue extra corpus: cunctae naturales vires iugiter insunt: tam corporeae quam incorporeae: tam materiales quam immateriales. Omnes quippe animae vires, sunt non minus immortales: quam totius animi substantia. IVDAEVUS. Peruium est animum carni adhuc alligatum: cunctas sui vires tam incorporeas quam corporeas exerceere posse: nec obesse corporis praesentiam: quominus intellecticem sui facultatem, animus dimoueat: seu quominus aliquid intus versetur, trutinetur, speculetur. Quod autem morte resolutus & emigrans a carne, corporeis viribus agat: a veritate reor alienum. Nam corporeis agitandis viribus: corporis absentiam obesse credo. CHRISTIANVS. Belle dixisti. Nam cithara sublata a citharcedo: haud tollit ab eo musicae artis peritiam: verat tamen instrumenti vt citharae inopia: citharcedum musica arte ludere. Ita & ab animo demptum corpus, corporearum virium organum: insitas animo corporeas vires nequaquam aut immutat aut illas ab eodem aufert: tollitur tamen ab illo, corporeae actionis usus. Sublato quippe per necessarium corporearum virium organo: quaeque perseverent illae in animo immortales: tamen ob organum penuriam earum actiones laxantur, intermittuntur, cessant. Est enim corpus vt animi cithara: animus vt citharcedus animi vires vt musica. Aliam rursus eius rei analogiam audi. Humanam menti adalligatae carni adest ne meditando & loquendo facultas? IVDAEVUS. Adest. CHRISTIANVS. Vis meditando spiritalis ne est, an corporea? IVDAEVUS. Spiritalis est. CHRISTIANVS. Quamobrem? IVDAEVUS. Quia animus illam si-

ne organo ciet corporeo: & intra semetipsum, arcanam illius actionem coercet. CHRISTIANVS. Per vim igitur meditando, humana mens siue in corpore siue extra corp⁹, dicitur agere extra corpus: hoc est extra organum corporeum, nulla carnis fungens opecula. Nihil enim ipsi meditationi, confert aut suppetit: caro: neq; meditationis radios, intra se excipit aut illis feritur: vt pote cū vnuerſæ intellectuales notiones, perseuerent in sublimi animi armario: in luteo ac terreo corporis vasculo, condi aut recipi nolentes. Ac demum cū soluitur mentis humanæ a carne vinculum: immutatur ne in aliquo preclara illa & abdita vis meditando: IVDAEVS. Arbitror te vim meditando eandem intelligere velle ac intelligendi, non vim cogitandi quā medici sincipiti tribuunt & etiam brutis: nam hæc sensus cōmunis particula est aut illi eadem. CHRISTIANVS. Idipm. IVDAEVS. In nullo ergo immutatur. CHRISTIANVS. Nōne etiam post solutionem & emigrationem eius a carne, exercere meditationem potest: sicut antea carni sociata illam exercuit: IVDAEVS. Potest. CHRISTIANVS. Cur id. IVDAEVS. Quia illi abiuncte a corpore: adest meditatio nis exercende & vis & organum: e quibus vt sufficientib⁹ extremis: facile media promitur actio ipsa inq; meditatio. CHRISTIANVS. Haud absurde iudicare visuses. Vis dico in corporea & abiuncta, & organum incorporeum. IVDAEVS. Sane vt corporalium virium organa sunt corporea: ita incorporearum seiugum & abiūctarum organa: seiuncta intelligo atq; incorporea. CHRISTIANVS. Vis itaq; meditando per abiunctionem mentis a carne nil patitur: neq; secundum se, neq; secundum organum, neq; secundum actionem. IVDAEVS. Nihil, sed superest saluatorq; tam ipsa meditando facultas, q̄ eius obiectum & organum, q̄ operatio. CHRISTIANVS. Nunc illi conferamus vim loquendi. Est ne loquendi vis, spiritalis an corporea? IVDAEVS. Corporea. CHRISTIANVS. Cur corporea? Nonne quia sicut vis meditando, inuisibilem animi notionum est opifex: ita & vis loquendi, constatrix est audibilem vocum: etenim eminenti & sublimi notionum opificio: nihil corporis moles confert: quæ ex opposito, inferiori opificio vocum: probatur esse pernecessaria. IVDAEVS. Ita esse reor. CHRISTIANVS. Nam inuisibiles notiones, cudit mens in orbe proprio: & non in corpore, aut in mundi sphaera. At voces nequaquā in proprio orbe cōflant sed p corporis orbe & oris palatū, eas in mūdā vlsq; spherā traducit. Quapropter ita notationibus ipsis, voces famulantur: quemadmodum & animæ, corpus obsequitur. Si hæc ergo ita se habent: poterit ne mens abiuncta a corpore, vocis perfrui opificio & effundere copiosum sermonis imbrem? IVDAEVS. Nusq;. CHRISTIANVS. Quam obcausam nō poterit. IVDAEVS. Quia corpus organum est eliciendarum vocum. Organū autem penuria: corpoream vim omnem & carnalem anit. & facultatem, ab actione & officio suspendit. CHRISTIANVS. Ipsa loquendi facultas sita in animo: q̄q̄ minus perfecta sit meditando potestate: an tamē min⁹ immortalis? IVD. Haud quaquā. Nā semp illa adest aīe: siue alligatæ carni siue a carne solute. CHRIS. Quid ergo reposita mors (q̄ est abiūctio aīe a carnis vinculis) vim loquendi, amplius q̄ meditando facultatē immutat? IVD. Mors neutram secundum se immutat: illius tñ organū: tollit, resoluit, corrūpit: & ex consequenti, actionē laxat atq; intermittit: huius autē minime. Nā meditando facultas: ob iugē & inseparabile arcanū organū presentia: intellectuali actione assidue potit estq; fugiter in actu & officio. Vis vero loquendi, ob organū id est corporis absentiam: ab actione intermitti cogitur. CHRISTIA. Probe. Nam altero absente extremorum: deesse medium oportet. Sunt enim agendi potentia & eius organū: vt Preuia quæ dā totius actionis extrema. Actio vero iter vtrāq; vicē mediū supplet. Sed iam ex his quæ allata sunt propositam prius interrogationem dilue. An

Vt vero hæc ociositas commode deuitetur: animum ipsum in narium carnis claustrum, nonnunquam a deo reuocandum plane conspicio. CHRISTIANVS, Intellexisti quo pacto cum duplex sit humani animi vis: alia incorporea vt meditandi: alia corporea vt loquendi: ex illa animi immortalitatem & abiunctionem eius a corpore: ex hac vero, eiusdem resurrectionem siue iteratum carnis contubernium, euidentibus clausimus argumentis! IVDAEVS, Intellexi. Nam quia incorporeæ facultati vt meditationi exercendæ: nihil obest corporis absentia: quæadmodum neque eidem aliquid confert carnis præsentia: ideo separabilis est a corpore animus: vt pote qui abiunctus a corpore, permanebit non ociosus: sed meditationi incumbens, diuinarum particeps illustrationum. Et rursum quia corporeis illius viribus: vt suis fungantur actibus, necessaria est corporis agglutinatio: hac de causa abiunctus a corpore animus (ne perpetim corporeæ vires: suarum expertes actionum contra naturam elanguescant) probatur iterum corpori, æterno fœdere sociandus. CHRISTIANVS, Eodem itaque medio scilicet vitandæ ociositatis gratia: per geminas animi vires: nunc illius æternitas nunc vero eiusdem resurrectio per pulchræ infertur. Est enim humanus actus: superiorum & inferiorum actuum naturalis nodus: quandoquidem velut extremos actus complexus: tam superiorum quam inferiorum viribus armatur. Nam superis illis natura separatis actibus, vt diuino atque angelico: corporeæ vires, non priuatione quadam: sed nimia eminentia defunt: nullam cum carne & materia cognationem & affinitatem habentibus. Sunt enim actus liberi, puri, absoluti: naturalium actionum gyros intra seipsos, absque vlla interpolatione agentes. Inferiores autem actus: sensitiuus, vitalis, essentialis: spiritali vi & interna actione destituuntur: omnisque facultas illorum, vt est corporea: ita & actio omnis peregrina & excutanea: quam quidem ipsi actus, cum excipere nequeant: materia commendant. IVDAEVS, Ergo sicut hi inferi actus sunt inseparabiles a materia: ita & superi diuinus atque angelicus, sunt materiei insociabiles. CHRISTIANVS, Rite inferens. Nam per solam vim corpoream: materiale sancitur animi fœdus. Et per solam incorpoream: colligitur eius a materia diuortium. Hi enim actus, quibus adest sola vis incorporea: sicut nullum habent cum materia commercium: ita & hi qui sola corporea facultate præditi sunt: nullam habent causam vt extra materiam permaneant. Medius autem actus vt humanus ambarum particeps virium: imprimis ob vim corpoream natura carni addictus est. Deinde ob incorpoream: illum fieri extra corpus posse & permanere a carne solutum, testamur. Rursum tamen per corpoream vim: carni iterum sociandus conuincitur. IVDAEVS, Si noster animus rursum in corporis domicilium, perpeti mansionem rediturus est: cur ad tempus e corporeis sinibus cogitur emigrare. CHRISTIANVS, Non est nostrum nosse momenta & tempora: quæ pater deus posuit in sua potestate. Hoc autem quod rogas, sensum transcendit humanum: totumque diuinæ voluntati permittendum. Quod si enixius interrogando per seuerabis: subiungam quoad videre videor, eius rei causam esse peccatum: quod vt nostra & vestra recitant testamenta: diaboli inuidia introiuit in orbem terrarum causamque introduxit inueterorum mortis. IVDAEVS, Si peccatum causa est huius emigrationis animorum & solutionis eorum a carne: conuincio iteratum eorundem cum carne coniugium, futurum absque peccati labe. CHRISTIANVS, Id futurum fœdus: erit exors peccati & macule. Nam diximus illud fore æternum: nec migraturum vsque amplius e corpore animi. Nempe si in illa futura resurrectione (quæ a nostris: sacre regenerationis eum & totius immortalitatis sacculi appellatur) peccatum denuo in aibus vim vllam haberet: rursum anima ipse iscelicia mortis diuortia vt prius experti cogere. Quod autem semel iterum carni sociabit: nunquam ab ea emigrabit

Cur anima
nunc mi-
grare a
corpore
iubetur.

atq; diueller. **I**VDAEVVS. Quomodo restituetur anima corpori: quod mortis corruptione in primas suae materiae atomos euannatum & resolutum fuerit? **C**HRI**S**TIANVS. Putas deo quicq; aut difficile: aut impossibile esse? **I**VDAEVVS Nihil. **C**HRI**S**TIA. Is qui primam materiam e nihilo ad esse produxit: & qui deinceps ex eius atomis, decoram speciosamq; humani corporis molem in animarum domiciliu conflauit: si illud domiciliu, quatuor ex causa dirutum fuerit in primamq; materiam relapsu: poterit ne a deo iterum in integru instaurari: & aeternu fieri prioris animi hospitium? **H**ic enim promisit: no perituru de capite nostro capillum. Et non modo non perituru intellige vnicu capitis ctenem: sed ne vel vnam nostri corporis atomu: quae ad totius attineat integritatem. Omnis enim (vel etiam sparsissimus) nostre carnis puluis: rursu a deo, in vnum accumulabitur: prisciq; corporis decoru ac formam recipiet. **I**VDAEVVS. Immensam ac semper eandem credo esse dei potestatem: cui longe plura & magis stupenda sint possibilia: q; resoluta corpora iterum excitare e puluere: atq; animos illis iteru sociare priores. **C**HRI**S**TIA. De instauracione corporu nostroru in priscam formam & animarum in eis iterata receptione: de q; totius resurrectionis mysterio, habes **E**zechielem capite tricesimo septimo. Facta est inquit super me manus domini: & dimisit me in medio campi, qui erat plenus ossibus: & circunduxit me per ea in gyro. Erant autem multa valde super faciem campi siccaq; vehementer. Et dixit mihi fili hominis putas ne viuent ossa ista? **E**t dixi. Domine deus tu nostri. **E**t dixit ad me. **V**aticinare de ossibus istis. Et dices eis. **O**ssa arida audite verbum domini. **H**ac dicit dominus deus ossibus his. **E**cce ego dabo super vos neruos, **E**t succrescere faciam super vos carnes: & super extendam in vobis cutem. **E**t dabo vobis spiritum & viuetis. **H**ac **E**zechiel de promissa a deo resurrectione. **E**ius autem complementum: sequentia verba explanant. **F**actus est inquit sonitus prophetante me. **E**t ecce comotio. **E**t accesserunt ossa ad ossa: vnumquodq; ad iuncturam suam. **E**t vidi & ecce super ea nerui & carnes ascenderunt: & extensa est in ei cutis desuper. **H**actenus de corporis instauracione: vsq; ad circumdatam cutem. **N**am terminus summitasve corporis: cuticula. **D**e reuocatione vero anime in corpus sequens sermo profequitur. **E**t dixit ad me **V**aticinare ad spiritum, vaticinare fili hominis. **E**t dices ad spiritum. **A** quattuor ventis veni spiritus: & insuffla super interfectos istos & reuiuiscant. **E**t prophetaui sicut preceperat mihi. **E**t ingressus est in ea spiritus & reuixerunt: steteruntq; super pedes suos, exercitus gradis nimis valde. **Q**uorsu oro te verba hac: nisi ad consummatam integraq; nostri resurrectione spectare videantur? **I**VDAEVVS. **H**ac mihi futuram integram resurrectionem persuadent: eiusq; modum plane adaperiunt. **C**HRI**S**TIA. **Q**uod hac **E**zechielis verba futura corporis instauracionem, sensim & per quandam integralium partium successionem explicare videantur: quasi prius ex ipso puluere ossa, deinde nerui: hinc carnes, postea cuticula restituantur: nouissime vero spiritus iam instaurato corpori reddatur. **N**os tamen Christiani aliter sentimus. **D**icimus enim ab apostolo nostro **P**aulo probe edocti: integram nostri resurrectionem absoluendam & perficiendam in momento, in ictu oculi, in clangore nouissimae tubae. **I**n sonitu enim terrificae huiusmodi nouissimae tubae: materialis noster puluis, qui prius humani corporis formam habuit: vnico instanti, eundem perfecti corporis decorem recipiet. **S**imul enim ossa, nerui, caro, cuticula: instaurabuntur. **S**imul ex eis, iterata corporis compago: incorrupta surget. **S**imul spiritus ipse hoc est animus, instaurato corpori sociabitur: reduceturq; hospes in antiquum hospitium, in quo perpetua illi futura mansio. **I**VDAEVVS. **N**ihil refert qualiter ipsa resurrectio absoluenda sit: in tempore an in momento: modo tanta foelicitatis indubitata

De instauracione corporu nostroru

Ezechiel de resurrectione.

Doctrina diui Pauli.

Dialogus. I. Fo. LX.

spem, certis authoritatibus & argumentis concipiam. CHRISTIANVS. Immortalitas ac futura resurrectionis salutifera agnitio: spem homini ingerit non paruam: nec potest eum, qui se ut immortalem & quandoq; resurrecturum mente reuoluerit: non efficere meliorem. Sed quoniam longiuscule a disputationis nostrae proposito, digressi sumus, post expletam actuum circa materiam varietatem, post enodatam humani actus immortalitate & resurrectionem: nunc conueniens arbitror, ut ad intentum nostrum de interno diuinitatis numero reuertamur: diuinæq; trinitatis mysterium ut coepimus prosequamur. Nam fortassis ne istud quidem (sicuti neq; priora) tibi nostris rationibus persuasum iri dedignaberis. IVDAEVS. Quod reor impossibile esse: mihi, quibus rationibus persuasurus es? Attēde ut haec fecisti: & tibi forte, id quod retis impossibile: diuino fauete lumine, summe necessarium esse monstrabimus. IVDAEVS. Qualescunq; argutias obieceris, etiam si id palam edoceant: a mentis palato reiciam. CHRISTIANVS. Satis tamen pro presentis disputationi uncula modo me fecisse credam: si tibi (licet peruicaciter renitenti) ipsam: uti est: diuinam veritatem nudauerim tuumq; errorem propalarim. Porro Ingētis est vesaniae signū nolle perspecta, elucidata & agnita veritati acquiescere: nolle erroris bene noti, tenebras excutere. IVDAEVS. Quod mihi rectum videbitur (ut libri proclamant nostri) hoc sequar. Attamen ne ideo ceptam disputationem deserito: sed de interno dei numero, ut pollicitus es ulterius prosequere. CHRISTIANVS. Meministi cur cunctos actus, humano actu inferiores: dixerim? a materia inseparabilis esse: hoc est illos aut esse in materia: aut nullū omnino subsistere? IVDAEVS. Memini. CHRISTIA. Causam huius rettulimus, quia hi actus simplices, confusi & indistincti: vim nullam habentes, quia in seipsos cōuertantur agantq; non nihil intra se. Omnis quippe vis eorum quicquid agit & profert: hoc extrinsecus? traducit materię commendans. Quamobrem omnis eorum actio, quā ab ipsis actibus tanq̄ e fontibus & principiis emergat: alieno tamen in fine id est in materia penitus extrinseca receptatur. Hi enim actus quicquid gignunt, vim illud intra se continendi nō habent: sed in materiam abire sinunt. Unde fit ut annexam illis, iugiter materiam esse oporteat: ut hoc pacto ab extrinseci organi aut subiecti presentia: interni organi priuatio defectusve suppleat. Si enim his actibus quemadmodum vis adest profusiuua & aliquorum productiuua: ita & ad esset eorum quae proferunt quaeve gignunt, retentrix facultas: haud opus esset eos semper addictos esse materiei: utpote quibus deus materiam retentrix facultatis supplementum adiunxit, copulauit, annexuit. Hi ergo actus: nonne iure simplices dicendi: ut qui cum vim habeant agendi, vim retinendi non habent: sed aliunde illis annexa est retentrix facultas? Non enim duplicem, sed simplicem & vnicam vim habent: id est agendi tantum, non retinendi. Nonne etiam iure eodem confusi: hoc est indiscreti & indistincti appellandi: quia nullum in hoc ipso sunt, id est in propria essentia: discrimen aut differentiam habeant actus & potentia, seu virtutis agendi & facultatis retinendi? Sunt enim hi: quaedam metae facultates agendi: separate, a potentia retinendi. Eorum enim retentrix facultas: extra ipsos suscipienda. Nam haec est materia: quae ab ipsis substantialiter differt. IVDAEVS. Perpendo huiusmodi actus humano inferiores actus: iure simplices, confusos & indiscretos appellari debere: ut quorum simplex est & indistincta agendi virtus: separata a retinendi & suscipiendi potestate. CHRISTIANVS. Nonne etiam eadem de causa hi actus: imperfecti & recti diciqueunt. A recti itē & leiuini: quia seipsis non fruuntur nec suo scenore potiant? Nam nihil eorum capeunt: quae ipsimet gignunt aut proferunt: sed ut diximus extra se, ut materialiter in vasculo omnia recondunt. Quapropter seruiles: tanq̄ haud sibi ipsis: sed aliis seruientes vocandi. Recti vero etiam dici possunt: quia nihil in seipsis conuerfionis,

Respon
ad pposi
tū diuin
trinitatis

Illario

Act⁹ im
perfecti
recti iei
nū seru
les

De Trinitate.

circulationis aut reflexionis habent: nec aliquid intra se, aut propter seiplos agūt: sed aspectu recto se totos materiei dedunt: illi soli adsunt, vnicam illam vt cunctarū suarum actio- num capacem exceptricemq; facultatem intuentur. In proprio sinu aut gremio nihil pariunt: sed quicquid ipsi gignunt, recto calle in exterū materiae vterum & gremiū deuoluunt **IVDAEVS.** Cōcipio etiā cur hī act^o imperfecti, recti & seruales merito appellari queāt: vt q non sibiipsis, sed aliis agāt foenereturq;. **CHRISTI.** Nā & mineralia & vegetabilia & sensibilia: haud sibiipsis, sed alii vt hominī: sunt, viuunt, sentiunt. Nunquid existimas os illud merito ieiunum esse: quod haud proprio sed alieno ventri cibum mandat: aut id os longe esse imperfectum: quod capescere quidem alimoniam potest: sed retinere eādem nō potest! Id os iure pertusum & semper esuriens inaneq; diceretur: cui stomachus (vis almoniae retē- trix) non esset annexus. Est enim os per se: simile actib^o imperfectis. Materia vero foetuum ipsorū capax: stomachi exprimit aulam. **IVD.** Me hac analogia plurimum iuuat clariūsq; per eam, simplicium & imperfectorum actuum naturam conuicio. **CHRISTI.** quia te pra- sens analogia iuuat: aliam parem adhibebo. Vis sensitua, nunquid cognitrix facultas est sensibiliū apprehensiuā specierum: **IVDAEVS.** Est **CHRIST.** Ea vis quae sensibiles app- hendit, iudicat intueturq; species: illas ne intra se retentat, sistit, conseruat: **IVD.** Minime. Nam vis quae iudicat: ea quae e regione sui sunt & in alio sita iudicat: vt oculus, in speculo & non in seipso: existentem iudicat imaginem. Oculus enim iudex est imaginis: Speculum vero illius susceptiuum. Iudicat oculus, quā intra se nō habet. Speculum vero fert suscipit q; quā nec videre nec iudicare potest. **CHRIST.** Vbi ergo sūt sensibiles species: aut quod illarum est promptuariū: in quo a sensu diiudicentur. **IVDAEVS.** Quae exteriorē sensum cient: in mundo sunt, extra animal sita. Quae vero internā sentiendī vim motitant: in phā- tasia siue in cerebro reponuntur. Est enim cerebrum phātasmatum sedes: & interni sensus organū, subiectum, memoria. **CHRIST.** Nec ergo exterior nec interior sensus: habēt intra se quod iudicent, quod spectent, quod intueant. **IVDAEVS.** Non quādoquidē ea quae exteriori aperiuntur sensui: in mundo sita: quae vero exteriorē cient: condita in cerebro. **CHRIST.** Quae exteriori interiori famuletur: omnia tamē exterior, primum capescit a materia Nam a materialibus rebus: quae sunt in mundo. Et rursū interior, omnia eadem quae ab exteriorē in se traducuntur: iterum in materia (nempe in cerebro) recondit. ¶ Vnde fit vt vterq; sensus sit intuitiua vis simplex: confusa, recta, indistincta, imperfecta iudicās quidē aliquid, sed nihil capescens aut intra se complectens: eorū quae iudicat atq; intuetur. Neuter enim eorum interno & consubstantiali vtitur organo: quod omnino ab ipsa vi specula- trice diuelli & abrumpi nequeat: sed ambo quas hauriunt species: extra seiplos, in materia li prōptuario condunt atq; referuant. **IVDAEVS.** Interior sensus, ideo interior nuncupat quia interno vtitur sensorio. Cur ergo sensum vtrūq; exteriorē vti organo p̄dicās? **CHRIST.** Interior sensus vulgo internus dicitur: quia in abdito exerceatur sensorio, quo ad animal: vt in cerebro quod sub capitis testudine latet. Collatione tamen facta: ad iudicatricem spe- ctorum virtutem, quae insita est animo: ipsū cerebrum, penitus ab ea exterum & substan- tia diuersum reperitur. Vniuersum quippe animalis corpus: alterius est substantiae: ab animalis anima. Omne itaq; corporeum organum, siue excutaneum sit & in cuticulē sup- ficie situm: siue subcutaneum & sub cute latens: ad totius animalis animam & ad omnem ipsius facultatem: penitus exterum, diuersum & inconsubstantialē dicendū. Quare & om- nis actio q ab anima in corpore fit: externa, recta, diuidua, reflexa, imperfecta, corporea ac ma- terialis nūcupanda. **IVDAEVS.** Null^o ergo simpliciter est sensus interior. **CHRIST.** Nullus quo ad animam vt pote cum omnis sensus, in exteriorē hoc est in materiali & consubsta-

Analo-
gia.

Alia ana-
logia.

Differen-
tiē vtro-
riq; sens-
uum.

Illatio.

Obiectio

Respon-
sio

Nullus
simplici-
ter sens^o
interior.

Dialogus. I. Fo. LXI.

tiali organo perficiatur: vt in mundo vel in cerebro. Nam in vtroq; sensu vis intuitiua (pe-
nes quā est oē specierū iudiciū) a vi obiectiua siue presentatiua, substantialiter differt: quā-
do quidē vis intuitiua sit portio animi & naturalis eius potentia: presentatiua vero, pars
corporis aut mundi. Exteriori siquidē sensui mūdus: interiori vero cerebri oīa presentant.
IVD. Quomodo ex his internū dei conflabis numerū? CHRISTIA. Ad hūc numerū spe-
ctāt quēcūq; iā dixim⁹: nec (quātū ipse subsipio) possibile est eū q; sincera & clara mēte, q̄s
recēsum⁹ analogias trutinabitur: imperfectiōis inferiorū actuū deprehēdere quā diximus
causam: nisi & mox oppositā causam p̄fectionis superiorū actuū, ipse sibi eliciat. Nā cur ob-
secro inferiores tres actus: Sensitiuū, Vitalē, & Essentialē inseparabiles a materia vocauim⁹?
IV. Quia illis ob internū organū penuriā: natura materiā annexuit, actionū omnīū ipsorū ca-
pacē. CHR. Eadē ratiōe imperfecti, recti, confusi & indistincti vocati sunt. IVD. Eadem.
CHR. Ex opposito supremi tres actus diuin⁹, angelic⁹, humanus: cur aut separati aut se-
parabiles a materia dicuntur? Nunquid quia ipsi in ppria essentia sine materiali p̄sidio in-
terna actione potiunt: seu quia illis adest: & agēdi & suas actiōes cōcipiēdi retinēdiq; facul-
tas. Sunt em̄ & inītiū, & mediū, & finis suarū actionū. Gignūt quidē p̄ferūtq; nōnihil: insu-
per & suos ipsi foetus, haud quāq; extra se habere patiūtur: quinimmo illos intra se coercēt,
sistunt, excipiunt. Non em̄ aliis sed sibiipsis foenerantur: partiq; opibus, ipsi in ppriis exe-
ditis ac scriniis perficiunt. Quod pariūt, edunt: partiq; suo, semetipsos int⁹ alunt. Quēad-
modū prius diximus humanā mentē & opificē esse intellectualiū notionū: & earūdē notio-
nū retentricē atq; capacē. Occurrit em̄ ipsa pprio opificio: dū flexa in semet: id quod peperit
in materiā abire nō patitur: sed claudit illud cōtinetq; in suo scrinio: ad hunc modū ppria
actiōe pascēs, alensq; seipsam. Videť ne ergo tibi mēs humana, simplex & indistinct⁹ actus
esse: qui dūtaxat actus sit & nō potentia: qui oculus tantū sit & minime speculū, qui poten-
tia tantū & nō obiectū: qui tantū principiū suę actiōis, & non finis eiusdē: qui tantū agat &
non recipiat: qui p̄ferat quicq; & eo non fruatur! IV. Quod incōmodū si humanus actus, a
me simplex dicitur? CHRIST. Qui humanū animū vult simplicē id est indiscretū actū eē:
hunc mortalem & imperfectū censet iis haud absimilē actib⁹: quos nihil nisi in materia age-
re posse docuimus. Est aut human⁹ anim⁹ ex sui in se reflexiōe & apprehēsiōe: nō modo dy-
adis, sed trinitatis emulus. Nam quisquis in aliquo ente extrema cōstituit: debet & in illo
constituere mediū. Qui autē humanā mentē sine diuisione sui, in agendū vim & retinendū
potentiā secuerit: is mētis humanę conflat ac discernit extrema. Vis em̄ agendū & retinen-
dū facultas: sunt vnus quidē mentis substantia: non tamē eiusdē mētis vnica virtus: sed vi-
res geminę, distinctę, incōuertibiles. Alia em̄ est animi vis actiua, alia retinēdi potētia, quā
doquidem illius est agere: huius vero actiones capescere, cōtinere & retinere ppriū. Cuius
autē est ppriū obuiā ire actionib⁹ illarūq; cōtinere: huius nō est illarū esse fontē. Vim em̄ hu-
manę mentis actiua, intellectū: retentricē vero memoriā nūcupamus. Nostri intellectum &
memoriam, q̄q; sunt mens vna & indiuidua: extremas tñ esse animi portiones: lato pprieta-
tū interstitio differētes. Nō est em̄ intellect⁹ mēoria: neq; memoria intellect⁹. Et alia rursū
intellectui, alia mēorie sunt peculiarīa ac ppria. Intellect⁹ em̄ fons est & opifex intellectuali-
um notionū: omnesq; toti⁹ animi thesauros p̄fert. Memoria vero cōseruatrix est & p̄mptu-
ariū earūdē notionū. Intellectus principiū est animi. Memoria animi finis. Si humanū ani-
mū cōsule, simpliciter, vnice & indistincte sumis: illū nequaquā in vires, ad alterutrā conuer-
sas discernēs: quomodo eundē quicq; intra se agere posse saluabis? Et si in geminas vires in-
tellectū atq; memoriā, illū sine diuisione sui diduxeris: continuo opus est vt vim tertiā id est
voluntatē inter vtrāq; cōstituas. Nā quicquid gignitur ab intellectu: manet in memoria.

De Trinitate.

Voluntas autem tanq̄ connexio ambarum: postmodū in contemplatione, omnia a memoria resumens ea denuo intellectui presentat. Est enim cōtēplatio medius actus intelligentiæ atq; memorię. Coniicis quę de hūana mēte haec ten⁹ dixim⁹: IVD. Cōiicio. Sed nihil ad diuinū internū numerū. CHRI. Quę in imagine de humanę mētis nūero ī mediū rettulim⁹: intellige parī pacto de diuina exēplari mente in veritate dici posse. Nā mens humana: diuinum in imagine exprimit numerū. IVD. Nōdū persuadeor vt numerū illū: deo fatear iesse. CHRI. Nihil inesse potest creaturę: nisi id quod illi a creatore indultū. IVD. Nihil. Nam solent omnia a prima causa: traduci in creaturā. CHRI. Humana mens: vestigiū est diuinę exēplariq; mētis. IVD. Est. CHRI. Cū igitur illa ad diuinā mentis facta sit imaginē: cur non liceat ex umbratili nūero in ea signato: diuinę absolutissime mētis longe veriore mēmeritū coniicere? Si mentē humanā docuimus actū esse discretū in se reflexum atq; reuolutū ideoq; a materia separabilē: quāobrem diuinū actum omnīū actūū causam: nō iure potiore fatebimur discretū esse, in se reflexū, sui cōpotē, in se agere potentē? IVD. Si deum annuerē agere intra semetipsum, quēadmodum & humanā mentē: magnū forsā incurrerē incommodū. CHRI. Quod? IVD. In deo aliquid esse platū a deo: quod non est deus. Quēadmodum in humana mente: aliquid est (vt intellectualis notio) pductum a mente, quod tamē non est mens. Nā internā alicuius actionē esse dixisti: cū mens & aliquid agit & suam actionem capessit: ac intra se claudit: vt mens cum & notionem profert: & eādē in se retentat. Ipsa autem notio: aliud quiddam est a mente. Ad hunc ergo modum & deus si quicq̄ intra semetipsum ageret, suam continens actionē: id quod ab eo gigneretur, aliud quiddā a deo esset & tamen in deo resideret. Absit autem vt quicq̄ in deo sedere ac in eius substantia mātionem habere dicam: quod sit ab eo alienum. Diuinę certe substantię quicquid inest: deus est. quandoquidem illius simplicitas: omnem accidentiū & alteritatis inhaesionem trāscendit. CHRISTI. Instantia tua ex parte recta: & ex parte non recta. Recta: ostendens nō esse omnino sinceram & perfectam creaturę analogiam ad creatorem. Nam humana mens id duntaxat exprimit in accidente: quod substantialiter ac vere deo inest. Humanę etenim mētis notio: quę ab intellectu prolata in memoria statum habet: accidens est aliud a mente. Diuina autem substantia vt vere dixisti: nullius est accidentis & alteritatis susceptiua. Non recta vero: quia quicquid interna dei actione profertur: id nimirū & in deo residet & substantialis deus est. Qui em̄ primū agit, seu qui cōsubstantialiter quicq̄ gignit ac pfert: deus est. Quod vero gignitur proferturq;: est nihilomin⁹ deus. Amboq; quoq; vinculum & naturalis connexio: parī iure deus esse declaratur. Et tamen hęc tria, sunt deus vnus: & vna tota diuina substantia: absq; sui diuisione trīna. Nam interna alicuius entis actio: haud est eius entis vera diuisio: sed arcana eius intra seipsum pgressio: qua pergens a seipso, per seipsum, sistitur in semetipso. Hęc em̄ eminentissima dei progressio: illi nihil alteritatis, diuisionis, inēqualitatis aut multiplicatatis inferit. IVD. Reor hęc nimis ardua ne dicā impossibilia: vt qui per ignota quędam: vni deo tres velle deos inserere videaris. Cū noris Hebręos esse diuinę vnitatis cultores: semperq; nostratibus falsam pluriū deorū religionem summe inuisam odiosamq; extitisse: suadeo tibi satius a coeptis desistēdū. Nulla quippe arte deludime sinā: vt vnus dei cōfessionē quę tāto tēpore menti insedit meę: impresentiarū a mēte excutiam. CHRI. Nimirū durę ceruicis populū, vos passim sacra scriptura vocat: qui vesano errori vestro & vobis quidē bene noto: vecordī pertinacia haecenus inheretis. Audisti puto eū qui pfect⁹ cupit veritatē esse discipulus: debere huiusmodi virū esse, vt sit nullius addict⁹ iurare i verba magistri. Nosti etiā ex vri testamēti libris: quoniā sup oīa vicit veritas. Nihil em̄ refert a quocūq; ipsa veritas efferat: modo ita se habeat, hoc est dūmodo sit veritas. Ipsa

Instantia.

Instantię
reprobatio.

Dialogus. I. Fo. LXII.

enim immutabilis est: & siue pronuncietur in trivitiis, aut in tectis domoꝝ: siue in tricliniis audiatur, aut omnino fileatur: siue illam Iudeus, siue Sarracenus, siue Christianus efferat: nihil ex illius immutatur natura. Permanet enim semper sincera & perfecta veritas, nihil aut elocutione sui, aut silentio: aut confessione, aut abnegatione, aut eloquentiu hominum diuersitate mutatiois accipiens. ¶ Nam sol siue illius radium, oculi acies exceperit, siue illum intueri dedignabitur: nihilominus manet serenus suorūq; radiorum assiduus profusor, neq; q; haud quaꝫ oculo illuceat: ipsi soli imputandū: sed aut imbecillitati, aut fortassis nequitie oculi: suos obrutus ab illius fulgore auertentis. Ita & a vobis Iudeis, quibus Christianum nomen odiosum: veritas etsi enucleatissima: ab ore tamen Christiano audita: recusat: repelliturq;. Verū tamen non te vt ais ab vnus dei cultu, callide exturbare studeo: ad plurium deorum inuitas culturam. Nam pluriū deoꝝ cultus: haud secus nostras q̄ vestras aures offendit. Nos enim substantialem dei vnitatem sine eius diuisione: ob naturam interne actionis (per qua cuncta vt diximus facile deuitantur in comoda) personali ternario dispartimur: in principiu, medium, ac finem. Hoc modo neq; deum ab eterno feriatum, nihil egisse: neq; quicq; illi fuisse coeternū fateri perurgemur. Christiana nostra professio hac de deo credi iubet. Atq; huic fidei: naturales rationes astipulantur. Q; si ad vltiora Christianoꝝ mysteria vt ad diuini incarnatione verbi, natiuitate eius de virgine, temporalem mortem ac post triduum resurrectione allucere studuissem: cuncta forte innati odii gratia poteras facile aspernari: aut saltem quia impossibilia & contra naturam videntur: deum factum hominem ac natum de virgine. Nunc vero quandoquidem tecum ex mere naturalibus egerim: vt diuine substantie natura: vt est & fuit ab eterno in vnus substantie trinitate, tuę menti illucet: admiror plurimu cur vir in mundana philosophia eruditissimus hac audire & his acquiescere recusat: que rerum naturalium & etiam Christianorum scientie concordem sapient intelligentiam. Hęc vbi ore personui: excanduit illico Iudæus, minimeq; a conuiciis abstinuit. Leuior tamen postmodu factus: & nobis dispassa fronte vale dixit: & hac insuper verba adiecit. Oblectarunt me plurima que presens disceptatio in mediū produxit atq; enodauit. In posterum opera dabo: si mecum ipse de his disserendo: diuine toti substantie absq; eius diuisione adesse internū hunc personarum numerū: mihi ipse quoquo pacto persuadeā. Ego vero illum vt id sedulo factitaret cohortatus: eo salutato abcessi.

Dialogi primi de Trinitate finis. In edibus Reuerendi patris
domini Caroli de Genlis Nouiodunensis
Pontificis. Anno domini
1512. Ianuarii. 25.

SECVNDI DE TRINITATE DIALOGI ARGVMENTVM.

HOC dialogo iisdem interlocutoribus: fingitur Iudæus velle ab errore bene noto liberari: manusq; subdere ferula: veritatis: & consentire deinceps iis: que illi diuine Trinitatis mysterio arcanoye deitatis numero rationabiliter obiciuntur.

De Trinitate

SECUNDVS DIALOGVS.

Diui Dionysii
verba.

AMIAM (vt diui Dionysii verbis vtar) meus ad te cōuertit sermo precordialis amor: & vnā pro te susceptā disceptationis anxietatē: tibi ī memoriā reuoco: cū te beniuola mēte prius: q̄ errori tuo & tibi quidē fortassis bene noto inheseris: arguerim. Verū nunc summā oīum puidētissimā moderatiōnē: magnifice totoq; affectu laudo: tibiq; salubriter respirāti: cōgratulor atq; cōiubilo. Et te tūc: quē aliquādo cōtēpteras rursū aggrediar: vt ea nūc iterū tibi cōmendē: quorū noticiam semel es aspernatus. Superiore dialogo vt potuī accurati⁹: tibi nōnullis analogiis rationibusq; patefeci: diuinā substantiā absq; diuisione suā: integerrimā & insectilis vnitatis, internū habere psonarū discrimen. Haud quidem aliter q̄ sub personali trinitate: posse totā diuinitatē internē actiōnis esse participē: per quā pleraq; deuitant incōmoda: in quē plabi necesse est eos: quorū mētibus sacratissim⁹ ille trinitatis radius minime illuxerit. Hūc em̄ sacrū numerū ignorātes: aut deū ab æterno torpuisse aut fuisse aliquid illi coæternum quomodo effugiet! Ad hęc vero nō pauca ad me respōsa dedisti: te nō modo hęc vera esse nescire: verū vt impossibilia ac deliramentis similia: nolle in tuo ventre, sibi sedē deligere. Immo vero tu in me conuicia intorquebas: q̄ te a paternę religionis ritu callide auocare & in sacrilegia quēdā nephāda vt in pluriū deorū cultum, cōiicere atq; allicere molirer. Hortabarīsq; pariter me a cceptis desistere: atq; his esse cōtentū quibus innitebar. Ceterū vt superna lux paternę glorię: suū splēdorem in tuę mentis tenebras, insulgere sua voluntate disposuit: protinus cordis mei penetralibus infudit, vt prioris disertionis nostrę recordatiōnē: nūc tuis oculis subiicerem: vt videlicet Romę tu quidem pene mihi coęuus: de diuino interno numero cōplura (discotādi tamen amboꝝ nostrū sermone) retulerimus in medium. Querebar enim apud te: qui mihi sane sapiens videbaris: num priscoꝝ Philosophorum quosdam mundana sapientia in vnus dei noticiam euexerit! Tu vero vt doctus eras, subintulisti id quidem aliquibus accidisse: vt Socrati & Aristoteli. Vterius vero perconctatus abs te: nonne etiam diuinā substantię trinitatem agnouerint! dixisti eos ea neglexisse quę non sunt. Satis autem illis fuisse si ea quę sunt scrutati: eorum scientiā posteris demandassent. Diuinā vero trinitatē nihil esse: ideoq; huius scientiā a Philosophis merito postergatā. Hęc em̄ dicēs: offusus eras tenebris tuęq; mēt̄ sol: tūc eclypsis molestias laboreq; sustinebar. Nūc vero postq̄ repurgatio tuę mentis facta: lumīnēq; p̄sente error omnis & obscuritas aufugit: exiguū & pene nullius sudoris erit: eorū q̄ hacten⁹ p̄terue dedignabaris, scientiā te adipisci. Nam sicut adductum iurare in verba magistrī: aut paternis legibus incubentē docere arduū est: ita & credulum fidelemq; discipulū docere facillimū. Erit ergo mihi ammodo te nequaquā renitētem de diuino interno numero certiorē efficere: p̄ labore solamen. Tu ergo dein nostris sermonib⁹ pronas aures adhibeto. Tibi siquidē vt iam credulo & fideli: per sacrū fidei initiū cōtinget: quod viro cui dā peregrino, in tēplo aliquo stantī: ac vndiquaq; circūspiciētī: vbinā aut qua in parte tēpli: regię gaze abditę seruantur. Huic em̄ si vnus e tēpli custodibus dixerit p̄teso indice: hoc o amice, sacrariū est templi. Tu aliquātis per hęc patienter resideto. Mox em̄ aditū tuus venturus est: cui soli permīssa clauis sacrariū: hic referato sacrario: sanctorū iocalia tuis oculis nudabit. Huiusmodi ergo cōuena si templi custodi q̄q̄ ignoto crediderit: si & patienter aditū aduentū operiret: persimilis cēsetur viro fideli. Nempe illa ipsius prima credulitas: priusq̄ illi sacra iocalia oculis nudentur, expectatiōis itē cōstātia: indubie fidē exprimit:

Interrogatio.
Socrates
Aristoteles.
Alia interrogatio.

Analogia fidei
per peregrinum.

Dialogus. II. Fo. LXIII.

per quā aliquis, iis quę nondū videt assentitur, patienterq; prestolatur eum: qui sacrariū cla-
uem hoc est rationē obscura quęq; diluentem gestauerit. ¶ Vides nunc quantū pnis disci-
pulis fides proficit: vt ea apertis rationib⁹ postea dinoscant; quę prius ignorauere. IVD. Vi-
deo nō exiguū esse ad ardua dinoscenda fidei prestidiū. CHRJ. Nō exiguū pfecto est. Nam
infidelis similis est ei peregrino: qui templi custodē verissima etsi adhuc ignota prædicantē
aspernatur, quicq; nec illi credit: nec patienter editū prestolatur aduentū. Nunquid virum
qui huiusmodi fuerit arbitraris indignū: cui adaperiat templi sacrariū: quicq; ad abditorum
localiorum contūritū admittatur? IVD. Illum manifeste censeo cui sanctorum localia pate-
fiant indignū. CHRJ. Quam ob causam? IVD. Non ob vnam causam: sed propter duas.
CHRJ. Quas? IVD. Quia in primis neq; æditui credit ministro neq; ipsum ædituum op-
peritur. CHRJ. Ad perfectā ergo fidē duo necessaria: prima credulitas, secunda constantia
seu clauū id est rationū expectatio. Quid em̄ nobis prodest si crediderimus: nisi vt & ea qui
bus credidimus ignota, nobis palam referentur: patientes opperiamur. Ex opposito vero ad
infidelitatē: alteri⁹ eorū duorū quę dixim⁹ defect⁹ sufficere creditur. Si em̄ assentitur quisq;
æditui ministro: abscedit tamē impatiens, priusq; allata clauis, ipsa thesaurorum scrinia re-
cludat: hic merito sacrag; gazarū aspectu suapte ipsius impatientia defraudabitur. Putas
ne igitur fidei, ingētem inesse honorē arduūq; illius esse meritū? IVD. Quis eius est honor
quodve eius meritū? CHRIT. Fidei honor est in humilitate credentis: & exaltatione ei⁹, Fidei ho-
qui rem fide imprimis dignā annunciat. IVD. Quo pacto? CHRJ. Nam fidelis discipulus
qui rei admodū arduæ absq; ratione cōsentit: nōne hæctenus perpendit humilis esse: qua re
ignoram & indemonstratam, tanq̄ lucidissimam vltro admittit: neq; eiusce rei signa neq;
rationes exquirens? His em̄ verbis facer Paulus gētiū apostolus? Iudęos, Gręcōsq; magnæ
infidelitatis arguit: q; ab his sapientia id est dictorū ratio: ab illis vero signa euidentissima ex-
peti solebant. Neutri siquidem (vt superbi & proprię intelligentię modum abdicare nolen-
tes) aliquid in suę mentis aulam ingredi & in illam irumpere sinebāt: nisi id manifestis aut
signis aut rationibus imprimis cōcluderetur. Erant ne ergo illi proni discipuli: aut exortes
naturalis superbię? IVD. Minime vt qui difficile flectebant: auresq; nō nisi signo aut ratiōe
coacti veritati inclinabant. CHRJ. Qui autē neq; sapientiā id est rationē: neq; signa eorum
quæ dicuntur perquirunt: hi discipuli admodum faciles humilesq; sunt. Nā humiliant ab-
dicantq; intellectum suū: vim illi inferentes. Cogūt em̄ illū vt ea recipiat iūsq; cōsentiat: quę
sine signis rationibusq; proponūtur quęq; adhuc omnino ignota manent. Nempe si hæc est
natura nostri intellectus, rebus duntaxat notis manifestisq; adherere: hunc profecto intelle-
ctum cōstat vim sibi inferre: qui ignota quęq; haud secus q̄ nota vltro admittit. Cum ergo
coeloz; regnū vim patiatur: hic intellectus cateris est regno aptior coeloz;: vtpote humili-
ans se ipsum & abdicans naturam suam: vt ea neutiq; dedignetur aut respuat: quæ ab alia
mente absq; rationibus & signis credenda offeruntur: Ibi em̄ vnus intellectus humiliatur:
alter honoratur: Honorat em̄ discipulus pronus & credulus pedotribam, vtpote virū pro-
bum: autoritate dignū, non mendacem, non indignū cuius verbis adhibeatur fides. Cæ-
terū cum quicunq; se vltro humiliat sit exaltatione dignus: is qui per fidē humiliatur intel-
lectus, postea merito fidei sublimatur. IVD. Quod est meritum fidei? Ediffere illud: sicuti Meritū
& fidei honorem edocuisti. CHRJ. Patientes iuxta sacrū eloquiū: fructū afferūt in patientia fidei,
sua. Intellect⁹ autē fidelis patiens & constans in tenebris fidei: quid prestolatur nisi reuela-
tionē luminis? quæadmodū fidelis ille peregrin⁹, cui prænciatus est æditui aduentus: quid
in tēplo morat q̄ & æditui præsentia & lucidū sacri thesauri opperens cōspectū. Itaq; ratio-
nes & signa, aperta itē & patula referatio ei⁹: qđ pri⁹ sola fide in quadā ymbra & enigmate

De Trinitate.

agnoscebatur: fidei dicitur meritū & premiū. Nā tenebrę fidei: lumine sequētis rationis vā
nescunt. Sed rogo in quo fides est scientia apertaq; rerū cognitiōe inferior: & in quo eidem
In quo scia fidē equalis: **IVD.** Quantū videre videor: scientia, fidē solius rationis & euidētię habitu tran-
trāscēdit scendit. Certitudine tamen & consensus firmitate: illi probatur aequalis. Sunt enim fides &
scientia habitus certitudine equales: priuatione tamen & habitu rationis differētes. Nam
fides est in priuatione quadā: scientia vero in habitu rationis. **CHRI.** Sed cū quattuor sint
modi & causę propter quos alicuī proposito assentimur: scilicet aut quia illud est ex natura
sua cunctis peruiū, veluti disciplinę principiū: aut quia ratione demonstratū vt cōclusio: aut
quia signis & experimētis euidēs. Aut quia dicentis autoritate siue probitate firmatum:
Autho- ritas est cui p̄sertim istoꝝ quattuor, fides innititur: **IVD.** Reor magis huic postremo: q̄ prioribus
robur fi- tribus inniti fidem. Haud em̄ fides eoꝝ est: quę per se ipsa sunt cūctis notissima: vtpote quo
dei. rum est lucida intelligētia: quā principioꝝ habitū philosophi nūcupare solent. Neq; etiam
eorum est: quę ratione demonstrata: quandoquidē eaipta, nō fide credi: sed sciri dicunt. Est
enim sciētia ratiois habitus. Neq; demū eorum est: quę ob euidētia signa & p̄sentia exp̄-
Quorū rimenta credunt. Huic quippe credulitati, opitulat̄ sensus: vñq; sensitua. hui⁹ est assentio
est fides nis magistra. Superest igit̄ vt horę sit fides: quę nulla istarę causarę noscunt: sed quę penit⁹
ignota: ob dicētis & ea annūciātis p̄bitatē atq; autoritatē: tanq̄ verissima & p̄necessaria,
facile a prono & credulo discipulo admittunt. **CHRI.** Fides ergo ignotoꝝ est. **IV.** Est igno-
toꝝ: ante rationē, ante signa, āte experimēta. **CHRI.** Principioꝝ itaq; & eoꝝ q̄ suapte na-
tura cūct̄ peruia sunt: nulla est fides. **IV.** Nulla. Nā ignorari nequeūt: vbi saltim p̄posita &
voce expressā fuerint. **CHRI.** Fides igit̄ est eorū: quoz; & scia esse p̄t. **IV.** Immo vero ip̄am
iam fidē, cōtēplor esse humilē quandā futurę sciē dispositionē: etiā qui p̄positis a ludima-
gistro dogmatib⁹ p̄cūia fide assentiri noluerit: indignū esse succedere ratiois habitu. ac de-
bere cōfestim ob sui peruicaciā & incredulitatē: ab arcane veritatis, schola explodi. **CHRI.**
Quapropter rite ab apostolo nostro fides diffinit̄: esse sperādā: substantia reg; argumētū nō
Diffini- appparentiū. Hac em̄ diffinitioe: & spei & ignoratię cuidā: annexa fides esse p̄pendit̄. Spei
tio fidēi, quidē: cū dixit sperādā. Ignoratię vero: cū nō apparentiū expressit. Nō em̄ ea q̄ videt quis
sperat: sed potius quę non videt: quę ve abdita, absentia & p̄cul posita sunt. Cū vero dixit
substantia: exp̄ssit fidei certitudinē ac robur: edocēs illi. haud minorē inesse cōstātia & mētis
firmitatē: q̄ si aut per se cognit̄is, aut ratioe demonstratis, aut sensibili signo elucidatissimis
inniteretur. Sed quid iam nos a proposito: de interno deī numero remoratur: **IVD.** Vnā ad
huc de fidei certitudine, spe & substantia analogiā expostulo: atq; ita maturius p̄posito in-
cumbem⁹. **CHRI.** Si id efficiem⁹: noster de fide sermo, paulo p̄pensior longioꝝ euadet.
Cupiebā em̄ iā de diuino numero intētū absoluerē: ne nimia mora: tuū elanguesceret ardor
ingenij. **IVD.** Haud elāguescet, quinimmo magis accendē: quo de fide euadet instructor
CHRI. Tu is ergo satisfacturi votis: aliā rursus similitudinē sed breuiusculā: de fidei robote
atq; cōstātia depromem⁹. Quāq; breuiuscula, me tñ nihilomin⁹ erudiet: nec poterit nō pro-
desse plurimū. **CHRI.** Si q̄ scribere cupiat: nū simplicē volatilēq; chartā scripturarę exceptri
cē: in aere suspēdit: **IV.** Minime. **CHRI.** Quāobrē. **IV.** Quia mox nimia leuitate instabilis:
huc illucq; vēto raptata diffugeret: fieretq; excipiēdis scriptur̄ incōmoda. **CHRI.** Quid et
goop⁹ est vt vīr aliq̄ scriptur̄: circa suę scriptiois subiectū hoc ē chartā ip̄imis op̄et: **IV.**
Vt Chartā ip̄am: ī solido aliquo ac stabili corpe sistat reddatq; imobilē. alioḡ p̄dula sēp̄
mobili chartę: nihil līarę, scriptor ip̄imere valebit. **CHRI.** Secūdū igit̄ chartā duo dep̄hen-
dūt ad scriptionē necessaria. Primū ipsi⁹ chartę cōstātia: scdm̄ ei⁹ mūdiciēs: q̄ nihil aliat̄
ac dissimilitudis, ārea ip̄sū hēat. Nā charta q̄ violata cōtrariis dissimilitudinib⁹ figur̄ ē: quō veros

Dialogus. II. Fo. LXIII.

characteres excipiet: Conficis ergo quorsum analogia hæc: IVD. Nondū ex integro: nisi illam sigillatim discusseris. CHRI. Charta mens est discipuli: arcanā aliquā veritatē inter noscere cupiētis. Scriptor est ludimagister: qui veritatis notionē, in discipuli mentē transferre satagit. Chartę autē stabilitas & in solido corpore immota positio: est vt præ uia fides discipuli. Eius autē mundiciēs: abnegatio cōtrariorū errorū. Tu ergo prius absq; fide: haud eras absimilis pendulę & instabili chartę. Nunc vtro excussa omni mētis leuitate & inconstantia: in firmissima & icōcussibili fidei petra, robur ad seqntia dinoscēda mysteria adeptus es. Sed vbi quā petisti analogiā expleui: iam de proposito differendū nobis est. IVD. Hęc si militudo tamen breuior: nō minus tamē q̄ prior mihi profuit. Quippe quę de fidei stabilitate: etiā apertius me edocuit. Sed iam anhele audire sequentia. CHRI. Nosti deū aternū esse increatū, immensum: solū item ab æterno extitisse absq; omni materia, aut cuiusuis exterioris substantię præsentia. IVD. æus. Noui. Nam si æternus non esset: neq; infinitus esset neq; vniversorū author. Et si non solus ab æterno fuisset: ex indigentia alicuius exterioris substantię: probaretur non per omnia perfectus sibiq; sufficiens. CHRI. Nosti etiā deū ab æterno sibi mē ipsi agnitū fuisset? IVD. Incōmodū est sentire: quādoq; deū se ipsum ignorasse. CHRI. Nā si creaturis vt angelo atq; homini proprię agnitōis tribuim⁹ facultatē: quāto magis illa deo est ascribenda. Et si oīs substātia melius se habet in luce & in cognitiōe sui, q̄ in tenebris & in ignoratiā sui: cū diuina substantia semp̄ optime fuerit: illā p̄petuo in luce & sui cognitiōe extitisse, fateri oportet. Quę em̄ substantia ignoratur, imperfecto quodā modo subsistit: existens in tenebris & nō in luce. Est em̄ rerū cognitiō præclara quędā eaz; lux: in q̄ quidē luce id est in agnitione sui: oīs substātia naturaliter esse appetit. Nā essentia oīs: perficitur in sciētia. IVD. Quopacto imperfectę substātię vt mineraliū, vegetabiliū & sensibiliū: quę vi sui ipsi⁹ cognitrice carēt: hac cognitiōis luce potiunt⁹? CHRI. Quę in superiore dialogo dixim⁹ de rectis harū substātiarū actib⁹: qui intra se nihil agere possunt, sed solum in materia: quicq; nō sibi ipsi, sed potiorib⁹ actib⁹ scenerant: hæc in præsentia de eorū luce & cognitiōe dicenda. Appetunt em̄ imperfectę substātię, etsi exortes sapientię: nihilomin⁹ dinosci & in sciētiarū luce conuersari. Hanc tamen lucē haud a sc̄ipsis aut ab actu pp̄rio: sed a præstantioribus actibus, a quibus internoscuntur recipiūt. Nā diuino actui oīa sunt agnita Angelico pariter intellectui atq; humano: quodāmodo oīs substātia reuelat. Imperfectę ergo substātię sunt in luce, cognitiōe & sciētia perfectarum. Tolle enim em̄ etiōres tres actus: diuinū, angelicū, humanū: mox inferiores actus sensibilis, vitalis, & essentialis: vna cum materia superfluunt manentq; ociosi. Est enim id ociosum atq; irritū: quod est quidē, sed nulli cognitū est. quęadmodū quod etiā est & nihil agit: incassum esse declaratur. Inferri em̄ tres actus & materia: cum nullam aut intra se agendi aut se contemplandi potestātē habeant: in præstantiorū actuiū manu & potestate relinquūtur. Et cum a seipsis nullius sciētiarū splendorem recipiant: illum a tribus superioribus diuino, angelico & humano emendicant. IVD. Si hi; tres inferiores actus in luce pp̄ria non sunt: sed duntaxat in luce & sciētia superiorū: in qua luce ipsi præstantiores diuinus, angelicus, humanus: esse dicendi sunt? CHRI. Superest vt si non in ratione & luce inferiorum: sint in sua ipsorum luce & sciētia propria, Nam vnusquisq; trium huiusmodi actuiū interna discretione flexus in seipsum: sui iudex & speculator euadit, sibi ipsi occurrit, obicitur, præsentatur. Et præcipue diuinus (qui ceterorum actuum author et naturalis substantia: seu cui ea in veritate & exemplari causa contingunt: quę ceteris in imagine sunt indulta) sui ipsius vt ab æterno immutabilem substantiam: ita & sciētiā adeptus est. Diuina siquidem substantia, cum ab æterno nulli exteriori actui (quippe qui nullus adhuc erat) agnita fuerit: cum in nullius entis sciēti-

De diuino
no inter
no numero.

Imperfecte
substantię
sunt in
luce &
sciētia
præstantiorū

IIIIX De Trinitate

tia & agnitiōe versata sit: necesse est vt soli sibi met patuerit: aut vt nunq̄ nō fuerit propriae essentiae speculatrix. Atq; hoc solū quod impresentiarū de diuina luce, scientia, sapientia & speculatione recensuimus: sufficit ad ppositū internū dei numerū eliciendū. IV. Quomodo sufficit: CHRI. Sicut prius ad eundē numerum: sufficiebat interna dei actio. Nam quae admodū internā dei actionē: absq; arcano diuine substantiē numero, saluari impossibile remur: ita & diuinam, lucem, scientiam, sapientiam, ac speculationem: sine personarum trinitate stare non posse asseueramus. Est enim sui speculatio actio quaedam: in qua cuncti sapientiam locant. Prius autem diximus: actionem omnē inter extrema fieri: exteram quidem actionem inter extrema substantialiter distincta: cuiusmodi sunt actus imperfecti agentes in materia, distincti ab ipsa materia. Internā vero: inter extrema consubstantialia: quae secundum substantiam vnum aliquid sunt, vt inter intellectum & memoriam: quae sunt eiusdem animi extrema: contemplatio interna mentis actio, suos gyros conuoluit. IVD. Clarius iam intueor nullā actionē: sine discrimine ac numero quorūdam extremorum absolui posse. Nempe externa actio: fit inter extrema in consubstantialia abinuicem separabilia. Interna vero inter ea extrema: quae ad eandem substantiam pertinent. CHRISTIANVS. Quo enim modo fiet vlla actio: sine vna vi prolatrice: & alia facultate eidem occurrente? Illam siquidē agentem: istam vero vim totius actionis susceptricem siue retentricem: prius nuncupauimus. Hanc autem vim retentricem in externa actione vocamus materiam: quae omnes imperfectorum actuum actiones, suo in gremio captat. At in interna actione vis retentrix, ne quaquam materia est: sed ipsemet actus flexus in seipsum. Hic enim vt intra se discretus & potens interno numero: agit quidem aliquidve profert, sed suae ipse actioni occurrens illamque propriis sinibus excipiens: extra se fundi non sinit: sed intra seipsum concludit. Et quāquam huiusmodi actus: fit idem secundum substantiam, nunc agens, nunc suam actionem retentans: haud tamē eadem sui portione & agit & propriam actionē capessit. Discreta quippe in eo sunt totius actionis extrema abinuicem: quod scilicet profert & quod profertur: licet secundum substantiam coincidentia. Et cū in nullo perfecto ente sit extrema accipere sine medio: eadē ratione qua perfectū quēpiā actū, vt diuinū intra se agentē: absq; ipsius diuisione, diducis in extrema: debes & eundē: salua substantiali totius vnitate: partiū in extrema & in eorū mediū. Nā mediū: nex⁹ est & vnio & mutu⁹ amor extremorū. Hęc vero tria: vnū sūt scdm substantiam, qd̄ internę actionis causa & necessitate: extremorū & mediū trinitate nō caret. IVD. Quae specialiora noīa: eiusdē perfecti entis tā extremis, q̄ medio congruūt: CHRI. Diuine huiusmodi discretiois supposita siue personę: a nobis Christianis Pater, Fili⁹ & Spūs sanct⁹ nūcupantur. Pater quidē & fili⁹ extrema: spūs vero sanct⁹ aborū mediū. Nos autē ad p̄sens: quae hęc appellationū causa: ardue nimis sunt: alias p̄senti philosophiē magis forte suppetētes adducem⁹. Remūdus Lullius Pius quidā Eremita: qui plurima de diuina trinitate, subtilissime conscripsit opuscula: diuinā discretionē per pulchrę hīs trib⁹ expressit iuū, iē, iō. Nā q̄ finiuntur in iuū noīa: potētiā exprīmūt agendi: quae in iē terminant: potētiā quādā patienti: quae vero in iō: ipsum actū siue actionē aborū designant: vt cōtēplatiū, cōtēplabile, cōtemplatio. Quid em̄ putas esse cōtēplatiū? IVD. Cōtēplatiū id est: qd̄ cōtēplari potest. CHRI. Quid cōtēplabile? IVD. Quod pot̄ cōtēplatiōis esse obiectū. CHRI. Quid cōtēplatio? IVD. Existimo cōtēplationē: mediū esse aborū actū. CHRI. Rite cōtēplationē diffiniuisti. Sed nūc horū singulorū inspice p̄pria. Cōtēplatiū: quopacto a cōtēplabili differt? IV. Differt tanq̄ vis agēdi, a vi patiēdi siue tanq̄ act⁹ a potētia: aut tanq̄ potētia q̄ actū diffinitur: ab obiecto quod quadā possibilitate explicatur. Oculus enim cum dicitur videns & eius obiectum (vt color) visibile: hoc modo per actum oculus: eius vero obiectum per potē-

Omnis actio fit iter quē dā extrema.

Eiusdē actus in seipsum agentis discretio.

Remundus Lullius.

Dialogus. II. Fo. LXV.

rentiā diffiniunt. Nā videre actuum: videri autē passiuū verbum. Sicut ergo color visibilis nominat: ita & oculus dici debet visiuus & amborū actus, visio. Sunt em̄ contemplatiuum & contemplabile veluti extrema quēdā quorū alterū, alterū infert & vnū sine altero esse nequit. Nam & se comitantur: & ad alterutrū, vt ad eundem actum pertinentia: referunt. Ceterum quia iam extremorum nostri differētiā: dic & eorum a medio interstitium. **IVDAEVS.** Ignoro quo pacto a medio distent extrema: hoc est iuum & ile, ab io: nisi forte quia per potentiam extrema, per actum vero ipsum mediū finiatur. **CHRIVS.** Quo pacto id? **IVDAE.** Diximus contemplatiuū esse: quod contemplari potest. Contemplabile vero: quod potest cōtemplationis esse obiectum: hoc em̄ pacto in amborū rationibus: potentia claudif. Contemplationē autē diximus esse: ipm̄ amborū actum. **CHRISTI.** Sed vltērius hac prosequor. Est ne potentia sine actu perfecta? **IVD.** Minime. Etenim omnis potentia, est propter actum. **CHRIS.** Si ergo dixisti extrema per potentia diffiniri. Mediū vero esse amborum extremorū actū: quomodo erunt extrema absq; medio perfecta? Nā extrema p se sumpta similia sunt cuidā potētiē, actu carenti. Extrema vero cum medio: sunt vti potētia suo actu sociata. An obsecro si ē calefactiuum: oporteat esse aut calefactibile aut ipsam calefactionem? **IVD.** Nequaq;. **CHRISTI.** Quamobrem? **IVD.** Quia extrema per potentiam vt prius expressa: tam abinuicē q̄ a medio separabilia sunt. Potest em̄ calefactiuū esse: sine calefactibili. Et rursus existentibus calefactiuo & calefactibili: contingit non esse calefactionem. **CHRIS.** At in deo: tam extrema abinuicē q̄ a medio indissolubilia manent. **IVDAEVS.** Qua de causa? **CHRIS.** Quia deū impartibile: & vnicā esse substantiā prēdixim⁹. Quapropter priora extremorū nomina: iuu & ile q̄ potentia designāt: nequaq; diuina cōpetunt substantiē. Haud em̄ in deo: est potentia aliqua sine actu. Non est in eo spectatiuum quod non sit spectans. Neq; spectabile: quod a actu nō spectetur siue quod non sit spectatum. Non sunt deniq; in eo spectatiuū & spectabile: sine spectatione q̄ est amborum act⁹. **IVD.** Existimo hac ratione ductus: magis ipsi deo competere ipsorū actū, q̄ potentiarū nomia: vt spectans, spectatum spectatio. **CHRIS.** Nam si spectās est: oportet mox & spectatū esse. Et cōtra si spectatum est: esse illico & spectans oportet. Et si sunt ambo extrema spectans & spectatum: impossibile est non esse spectationem quæ est actus amborum. Cernis ex his deum congruentius per actus, q̄ per potentias diffiniri: illumq; ideo esse vnicū & trinū actum. Nam qui deum sibi metip̄ agnitum esse seq; ipsum contemplari profert: vna illius impertem substantiam, in ternos actus discernit, in contemplantem, contemplatum & contemplationem: quæ tria, q̄q; sint vna diuina substantia: discreta tamen sunt abinuicē atq; in seipsis inconfusa: insuper & suis met proprietatibus inco.ueribilia. Non enim con-

Analogia exte-
re visiois
ad deum

De Trinitate

amborum medium deus est: ac deniq; ambo extrema cum medio, sunt vnus tantum deus
Quod si ob diuinæ cōtemplationis actū, ipsam diuinam substantiā in tria secueris: dicēs
 aliud esse simpliciter cōtemplās, aliud contēplatum aliud contemplationē: quo pacto deū
 speculari seipm posse saluabis? Si em̄ aliud est ex toto contēplatum a cōtemplante: & si rur
 sum ab vtroq; aliud contemplatio: quomodo sibi ipsi aderit deus? Cōtēplari enim seipsum
 est idem, per idem, contemplari idē. Nunc autē idem, non idē: sed penitus diuersum & incō
 substantiale ens spectabit: eritq; eorum actio: ex toto ab ipis diuersa atq; separata. Quo era
 go nexu sibi hęc tria: contemplans, contēplatum & cōtemplatio coherent? **IVD.** Nullo
 coherent nexu. **CHRISTI.** Neq; igitur vnū aliquod & idē essent: sed tria entia ex toto di
 uersa, incōsubstantialia, abinuicē separata. Itaq; ex assertione diuinæ sapientiæ seipsam spe
 culantis: mox trina eius infertur (pręter totius substantię diuisionē) discretio. Si quis enim
 diuinā substantiā ob internā contemplationē in plura secuerit: eius illico sapiētia & contē
 plationē exterminat, ac tollit. **IVD.** Necessariū esse fateor diuinā contemplationem: absq;
 diuinæ substantię discretione exerceri nō posse: insuper & ob eam discretionem diuinā sub
 stantiam, nequaquā diuelli: vtpote q̄ sub trino suæ discretionis actu: nihilominus pmanet cō
 iuncta atq; vna. **CHRISTI.** Duc ergo semp apud te id esse magnū momenti argumentum
 Diuina substantia sapiens est & sui ipsius cōtemplatrix: ergo & vnitrina: hoc est vna secun
 dum substantiā: personis vero trina. Nomine pfecto vnitrinitatis: totius diuinæ substātiæ
 vnitatē ac psonarū trinitatē circūloquimur: eoq; simul: diuinā coniunctionē & discretionē
 designam⁹. Et ex opposito: aliud quoq; p necessarium habeto argumentū hoc pacto. Diui
 na substantia nō est vnitrina: ergo neq; est sapiens, neq; perfecta: neq; sui ipsius specularix.
 Si em̄ (aiunt logici) ad antecedēs sequitur consequens: ad oppositū consequētis, sequit op
 positū antecedētis. Sicut ergo assertio diuinæ sapientiæ & cōtemplationis, positio est diuic
 vnitrinitatis: ita & eiusdē vnitrinitatis destructio, diuinā & sapiētia & cōtēplationē tollit.
IVD. Quomodo diuina destruit vnitrinitas? **CHRISTI.** p̄m vnitrinitatis nomē: diuinā simul
 cōiunctionē & discretionē exprimit. qui ergo horū alterum destruit: totū euerit ac perimit.
 Quēadmodū (vt forte nosti) qui apud dyalecticos, totius copulatiuę partē alteram negat
 totam quoq; copulatiuā perdit. Ita & is q ob saluandam diuinā substantię vnitatē, trinita
 ti aduersat: totā destruit vnitrinitatē. Pari pacto & q ob diuinā trinitatē, perimit ei⁹ vnita
 tē: totā rursus exterminat ac delet vnitrinitatē. **C**itra ergo admirare diuinā totam substan
 tiam: vt in ea ipsa, neq; vnitas numero aduerset: neq; numerus, obsit vnitati. Neq; itē con
 iunctio discretionis: neq; cōiunctioni discretio. Rursum neq; eius vnitatem: confusione esse
 personarum intellige: neq; eiusdem trinitatem: substantia multiplicatē totiusq; substan
 tialis vnitatis diuisionē. Ita quippe statuenda in deo substantialis vnitas est: vt nulla indu
 catur personarum confusio. Et ad hunc quoq; modum inferenda illi trinitas personarum:
 vt nequaquā ideo substātiæ vnitas diuella. Est em̄ diuina substātia, vnitas nō sine numero:
 & numerus, nō sine vnitate. Est rursus vnitas numero explicita: & numerus vnitate im
 plicitus. Est vnitas fœcūda atq; numerata: & numerus sui ipsius radici id est vnitati coha
 rens. Sed hęc ad pręsens abunde sufficiant: quibus per diuinam sapientiam & sui ipsius cō
 templationem: de super substantiali diuina vnitrinitate, certior euasisti. **IVDAEVVS.** Q̄
 & fidei validissimo pra fidio: & tuarum rationum opitulamine, diuina mihi vnitrinitas sit
 aliquatenus persuasa: nolo tamen te iam praesenti sermōni finem imponere: sed compluri
 bus adhuc analogiis: mihi coepti tantī mysterii ampliolem euidentiam, exponi cupio. Nam
 sermo omnis mihi succinctus ac breuis erit: modo me erudiat. Audiēdi quoq; labor nō mo
 do nullus erit: immo vero erit pro labore summa voluptas. **CHRISTIA.** Et si orationem

Argumē
 tum diui
 nae trini
 tatis ex
 diuina sa
 pientia.
 Logica
 cōsequē
 tia.

Quomo
 do vni
 tas & nu
 merus in
 deo inse
 rendi.

Dialogus. II. Fo. LXVI.

nostrā iā ad calcē statueramus perducere: tamen quia nos probe hortaris, vt perseverem⁹
de diuina vn̄trinitate dicere: satius tuo hortatuū duximus parendū. Quia ergo nunc de di
uina sapientia & cōtemplatione a nobis habitus est sermo: ad aliam nos similitudinē trans
feremus: quæ illi proxima immo fere eadē videat̄: distans ab ea solis nominib⁹. **C**Audisti ne Alia de
deum a plarisc⁹ diffiniri: esse oculū liberum, absolutū, per se subsistentē, vñdecunq; viden
re: **IVD.** Audiuī et quidē crebriuscule. **CHRISTIA.** Quid est ergo deū esse liberum atq; absolu
tum oculū: **IVDAE.** Est eundē esse totū oculum: in nullo subiecto, sed per se vt dixisti sub
sistentē & vñdecunq; videntē. **CHRISTIA.** Carneus oculus q; capiti nostro infixus est: an
liber oculus est: **IVD.** Minime. **CHRISTIA.** Quāobrē: **IVD.** Quia in alio vt in capite de
fertur: & ex cōsequēti vñdecunq; videre & intueri circumstātia visibilia nequit. **CHRISTIA.** qua
ex parte nō videt: **IVD.** Ea ex parte: qua infitus capiti. Nā hacenus in tenebris est: reliqua
vero vt exteriore parte videt: & mundana queq; entia cernit. **CHRISTIA.** Carneus ergo oculus
haud est totus oculus: sed dūtaxat medius oculus: vt q̄tātum extrinseca medietate videt:
interna vero medietate non videt: sed cæcus (qua parte capiti hēret) perseverat. Media em̄
portione sui: semp est in tenebris & rursus media portione altera: quandoq; in tenebris &
quādoq; in lumine. Et q̄q; ipse sphericus sit oculus, perfectaq; habeat sphericitatis figuram
nō tamē tota sphaera: sed media dūtaxat sphericitatis plenitudine, videre illi donatum est.
Quapropter neq; est totus videns, neq; semp videns: sed solum partim & quādoq; videns.
CNunc igitur volo huic carneo oculo diuinū conferas oculū: & quomodo ab hoc ille disse
rat enarras. **IVD.** Diuinus oculus imprimis per se degit: atq; a nullo defertur subiecto. Se
em̄ ipse fert: manetq; liber & a cunctis absolutus. Idem rursus totus est oculus & semp ocu
lus: hoc est vñdecunq; & semper, videns. Haud em̄ vna ex parte videt & alia minime: neq;
aliquando quidē videt & aliquando non. Ceterum & per totius sphericitatis ambitum:
& in totius eternitatis plenitudine: patulā & sup cuncta incumbētē visionē exercet: nihil
nō videns ac nunq; nō oīa cernēs. **CHRISTIA.** Lata est ergo differentia: inter diuinū & carneum
oculum. **IVDAEVS.** Lata tanq; totius a parte: perfecti ab imperfecto, integri a dimidio.
CHRISTIANVS. Edissere modo quod sit vn̄uscuiusq; oculi proprium: siue qui peculia
ris eius actus, aut propter quid est oculus. **IVDAEVS.** Videre oculi est proprium: eaq; de
causa esse arbitror oculum vt videat: siue vt visionem exerceat. Omnis quippe potentia:
propter sui ipsius actum subsistit. **CHRISTIANVS.** Quæ necessaria adesse oportet oculo
vt videat: **IVDAEVS.** Arbitror lumen & obiectum: sine quibus visio exerceri nequit. **Quæ in**
CHRISTIANVS. Nam lumen videndū est medium: obiectum vero visionis est finis. **visione**
CHRISTIANVS. portet enim in visione & in omni actione, numerari ac discerni hæc tria: principium, medi
um, finem. Principium: est oculus qui videt. Medium lumen, mediante quo fit visio. **necessa**
CHRISTIANVS. vero: obiectum quod videtur ab oculo vt color. Sed diuinus ocul⁹ (hoc est diuina tota sub
stantia quam totam: diximus esse oculum) nunquid fuit ab aeterno solus, sine omni extera
substantia: **IVDAEVS.** Fuit. Alioquin non esset omnium author. **CHRISTIA.** Nunquid
etiam fuit ab aeterno videns: **IVDAEVS.** Existimo illum ab aeterno visionem exercuisse.
CHRISTIA. Alioquin infinitis sæclis torpuisset: degēs in tenebris, nihil actu cernēs: et postea non
nūq; videre coepisset. **IVD.** Cū diuin⁹ ocul⁹ immutabilis sit & eodē semp modo se habuerit
arbitror hunc ab aeterno vidisse. **CHRISTIA.** Quidnā (oro te) ab aeterno vidit: cū nihil subsisteret
& vñde vel a quo sole: visionis lumen, illi semper antea suffulsi atq; irradiauit: **IVD.** Igno
ro quid respondeam: nisi forte paria: quæ prius de diuino actu: sentiam. Dicitur enim est
diuinum actum, cum ab aeterno nihil extra se ipsum egerit: aliquid intra se ipsum semper
egisse, nec vnq; ab aeterna actione fuisse suspensum. Insuper arcanum illi organum semper

IVXL. De Trinitate.

affuisse semp; id adesse: circa quod interna ipsius versata sit actio. Ita erit nunc fortassis de diuino oculo dicendum: illū inq̄ ab eterno, extitisse sui speculatore: semp; mystico tā obiecto q̄ lumine: intra semet fuisse positū. CHRISTI. Hęc tua respōsio, iudicio est: priora q̄ diximus mirū in modū tibi profuisse: re; permultū in diuini arcani numeri altissima & mystica profus scientia profecisse. Ac si vt cepisti tuū equū perurgeas: breuī futurū est vt in ea disciplina doctor sit abs te minime exquirēdus: sed per teipsum plurima consequi valeas aliorū q; discipulatuī & eruditioni p̄cesse. Propositū tamē hoc nostrū ad calcē deducemus. Diuinus oculus cum ab aeterno extra seipm̄ viderit nihil: nōne oportuit illū sibi ipsi fuisse circūlatum seq; ipm̄ perpetuo speculatū? IVD. Nam alioquī eius feriatio ac torpor deuitari nequit. Fuisset enim semper oculus in tenebris: existens quidē & nihil videns, quod teor incōmodū. CHRISTI. Huic ergo iugiter: internū tam obiectū q̄ lumen affuere. IVD. Affuere quandoquidē sine his manifeste nulla fit visio. CHRIS. Vt hęc peramp̄li⁹ intelligas: recurrendum tibi est, ad visionē carnalis oculi. Nā in eius visione manifeste hęc tria ocul⁹, color & lumen, seu potentia, obiectū & medium: distincta esse cōspiciunt: cū sint ex toto abinuticē diuersa atq; separata. Sed cū carnalis oculi visio, explicatio quēdā sit visionis diuini oculi: existimare te oportet tria diuersa & incōsubstantialia, quę ad carnalē requirunt visionem esse in diuina visione substantialiter coniuncta sibi; mutuo supnaturaliter insita. Hoc em̄ pacto quę p̄enes carneum & exteriorē oculū: diuisa, plura & explicata cernunt: ad diuinū archanū assurgendo oculū, rite in vnum cōplicant. IVD. Velim hęc, mihi paulisp̄ explanari patētius. CHRISTI. Nunquid vnitas est numero p̄stantior? IVD. Est. CHRIS. Diuin⁹ etiā oculus: nunquid est carnali longe potior? IVD. Longe & sine proporitione. CHRIS. Qd̄ ergo ad carnalē oculū nūerus: hoc ad diuinū ē vnitas, vt hoc pacto min⁹ p̄fectū min⁹ p̄fecto: & potiori poti⁹ adapret. IVD. AE. Quorsum hęc haud satis intelligo? CHRIS. Carnalis oculi visio: in horum triū oculi, obiecti & luminis extero penitus & incōsubstantiali numero adimpletur. At diuinū visio oculi, cum sit infinities carnalis aciei visione potior: in eorundem trium interno & consubstantiali adimpletur numero suę vt diximus radicū id est vnitati coherēte. Nam q̄ ad carnalē visionē: sunt secundū substantiā tria: oculus: color, lumē: nullo ferme nexu cōiuncta & alligata: hęc in diuina visiōe, sibi inuicē substantiali nexu coherētia: sunt vnica diuina substantia. IVD. Cōcipio qd̄ haec⁹ de numero & vnitate voluisti. Nā ab imo carnalis oculi vestigio: ad diuinū eminentissimi oculi veritatē assurgēdo: substantialis horū triū oculi, obiecti & luminis numerus: in substantialē vnitatē glomerā dus & resoluēdus est. CHRIS. Diuina siquidē visio: est p̄ quā diuin⁹ oculus seipm̄ intueri diffinit. Si autē diuinū oculi acies esset ex toto diuisa & separata, ab obiecto proprio: itē & a suo ipsius lumine: haud esset idem oculus qui seipsum conspiceretur: quicq; propria visione fruens, semetipm̄ agnosceret: vt pote qui diuersum penitus & separatim intueretur obiectū: idq; mediante extero & penit⁹ diuerso lumine. Atqui diuina visio: nullo pacto aut accidētibus aut aduentitiis rebus permiscetur: quandoquidem hęc in substantia diuinū eiusdē oculi: trinitē absoluit: totaq; in illi⁹ exedris ac inuisibilib⁹ scriniis coercent: in illa inchoās, in illā pergens: & in illa seipam sistens. Sed quęso ad sequētia atrede. Cū horū triū oculi, obiecti & luminis nūerū in vnitate resoluīs: an sic illū in vnitate cōplicas: vt penit⁹ absorbeat eorū nūerus: nulla; sup̄sit in huiusmodi ad quā resoluūt vnitate: eorū distinctio? IVD. Quid ad hęc diciturus sim: haud satis cōpertū habeo. CHRIS. Vnitas & nūerus quomodo opponuntur circa idē, vel circa diuersa. IVD. Existimo circa idem: circa vero diuersa ea minime opponi. CHRIS. Nā de ente eodē: vnitas substantial' & diuersitas seu numerus substantial' dici nequūt: cū adiucē opponantur. Impossibile enim est idē ens: esse vnā substantiā & plures substantias.

Assurre-
ctio ex vi
sione car-
nalis ocu-
li.

Opposi-
tio nūeri
& vnita-
tis,

Dialogus. II. Fo. LXVII.

Attamē vnitas substantialis & numerus vt trinitas personalis: minime fibinūcem aduer-
fant. Possunt em̄ eidē competere enti: vt toti diuinę substātię: cuius pprietatē, prius vnitri-
nitate: hoc est substantiali vnitate & personali trinitate determinauimus. Cū ergo ascēdē-
do a carnali oculo ad diuinum: hęc tria oculum, obiectum & lumē resoluis in vnum: sic de-
mum ea sunt in vnum complicanda: vt nō omnis ab eis exterminetur numerus. Nam dū-
taxat ab eis substantialis numerus explodendus est: qui substantiali aduersatur vnitati, p-
sonalis autem numerus: in eis est retinendus: hic enī minime substantiali obest vnitati: &
ad diuinā cōplendā visionē, euadit pernecessarius. **IVD.** Quopacto: **CHRI.** Sicut prius di-
uinā substātiā, sine interno trinitatis personali numero seipsam cōtemplari non posse do-
cūmus: ita & hic eandē (quā vocam⁹ oculū) absq; psonali horū triū oculi, obiecti & lumē
nis numero seipsam videre non posse intellige. Eadē enī sunt seipsam cōtemplari & seipsam
videre. **IVD.** Plana est huius analogię cū priore cōcordia. Eandē esse diuinā cōtemplationē:
ac diuinā visionē, insup & ex necessitate diuinę visiōis: cōcludi diuinū oculū, absq; diuisio-
ne sui: interni haudquaq; exortē esse numeri. **CHRI.** Nā sic illi dixeris adesse vnitatē: vt ne
quaq; numerū excludat: sic illi adesse numerū: vt ab eo nullaten⁹ excludat vnitas. Nam de
eodē, secūdū idē: haudquaq; vnitas & numerus enūcianē sed secūdū diuersa: vt de deo vnī-
tas & trinitas: neq; ambę secūdū substātiā, neq; ambę secūdū personā dicunt. Neq; rur-
sum trinitas de eodē secūdū substātiā: & vnitas secūdū psonā: sed vnitas secūdū sub-
stātiā: trinitas vero secūdū personā enūcianē. **IVD.** Hęc a prioribus, nequaq; disfidere
comperio: quib⁹ subintulisti: diuinā substātiā, esse vnitatē nō sine numero: & rursus ean-
dē esse numerū: nō sine vnitate: sed vnitatē discretā numero & numerū coniunctū vnitate.
CHRISTIA. Dicere em̄ eā esse vnitatē haud absq; numero: est dicere eā esse vnitatē discre-
tā, numeratā, trinā. Et sentire eā esse numerū nō absq; vnitate: est dicere eā esse numerū cō-
iunctū atq; in vnitatē resolutū. Diuinū em̄ oculi a seipso visio: est ei⁹ ipsi⁹ nō simpliciter hoc
est secūdū substātiā: sed secūdū quid, id est iuxta personale discretionem in oculū, obie-
ctum & lumen diductio: q̄ tria sunt idē diuin⁹ oculi: vn⁹ quidē secūdū substātiā trin⁹
vero secūdū personam. Diuinus quippe oculus: quo pacto vnus est, trinus non est: & quo
rursus nomine celebratur vt trinus, non est vnus. Nempe vnus est substātia: trinus au-
tem persona. Sed perconctor abs te denuo: Nonne sicut quicquid in deo est deus est: ita &
quicquid in diuino est oculo diuinus oculus sit? **IVDAE.** Cum diuinus oculus simplicif-
sim⁹ sit: arbitror in eo quicquid est, oportere haud aliter q̄ diuinū oculi appellari noie. **CHRI.**
Nam si diuinus oculus, dicitur est seipsam contueri mediante seipso: quid hoc aliud sibi ex-
postulat q̄ diuinū oculū diuinū oculi, mediante diuino oculo, esse speculatorē? Hoc em̄ pa-
cto cōgruentius, simplicius & absq; vlla nominū varietate ac differentia: diuinū oculi arca-
na trinitas explicat: qua diuinus oculus: & vnus oculus esse & trinus designatur. Nam no-
men obiecti & luminis: cuiusdam alteritatis sunt noia. **IVD.** Vis ergo vt diuinū oculi, quo
seipsum videt obiectum: voceſ oculus? Similiter & eius lumen quo interna cōplet visio: di-
uinus etiam oculus dicatur: **CHRISTIA.** Hoc ipsum volo: atq; ita diuinum totum ocu-
lum, natura & substātia impertem: salua semper substantiali eius vnitate, in trinum ocu-
lū dispartior: videlicet in oculum primū: qui sit vt oculus & vt videns simpliciter: in oculū
secundum: qui sit vt obiectum idq; quod videtur vt color: & in oculum tertium: qui sit vt
lumē, mediāte quo sit ipsa visio. Hos enī oculos: dico vnū esse diuinū oculū psonaliter dis-
cretū atq; incōfusū: in quo secūd⁹ ocul⁹, gignit a primo. Terri⁹ vero pcedit ab vtroq; extre-
mo. Et si consummatorem de diuinū oculi vnitrinitate cōsequi scientiā volueris: opus ipri-
mis est vt horū quattuor: nūeri, q̄litas, pgressionis & vnitatis: diuine rationes te nequaq;

Cōpara-
tio visio-
nis & cō-
templatio-
nis,

Numer⁹
vnitas
Eq̄litas
pgressio

De Trinitate

prætereant. Nā per primū: diuini totū oculi psonalis trinitas sancit. Per secūdū vero: diuino rī oculorū inēqualitas eliminat. Per tertīū: eorū abinūicē ortū & naturalis pgressio edocet. Nā secūndū vt dixim⁹ oculus, q est vt primū obiectū: orit a primo. Tertius vero oculus qui est vt lumen: ex duobus extremis primo & secundo pendet. Per quartū deniq: colligit eorū substantialis vnitas & naturalis coniūctio: per quā primus, secūnd⁹ & tertius oculus: haud plures oculi, sed vnicus esse diuinus oculus arguunt. IVD. De his quattuor pauca sigillatim edisserito: vt p ea, cōsummatiorē diuinę vnitrinitatis sciētiā nāciscar. CHRl. Quod cupis pro vrbibus efficiā. Primū quod dixim⁹ personalis inq diuini oculi discretio: satis tibi ex superioribus Analogiis dilucefcit. Et eadē quoq: ratione quartū hoc est substāialis eorū coniūctionis atq: vnitatis sciētiā: iisdē similitudinibus sufficiēter adept⁹ es. Nam per asurrectionē visionis carnalis oculi, ad diuini oculi visionē: dixim⁹ horū trīū oculi, obiecti & luminis numerū: debere in vnitatē resolui. Atq: i eā quidē vnitatē: q nō eorū omnino excludat numerū: sed dūtaxat in substātiālē vnitatē, q personalē numerū minime explodit. Mō strauimus em̄ ex similitudine & vestigio carnalis oculi, visionē diuini oculi, absq: personali eiusdem in trīnū oculū diductione cōpleri nō posse. Hęc em̄ psonalis diuini oculi diductio: nequaquā substātiālē ipsius excludit vnitatē. Ex his ergo primū & quartū sciētiā: abūde disquirito. IVD. Saltē de secundo & tertio, nōnulla psequere. De his enī: nondū quicq in mediū ptulisti. CHRISTI. Paucis quod rogas explebo. Diuina substātia finita est aut immensa: IVD. Immensa. CHRIS. Quicqd in deo est nōne de⁹ est? IVD. Est. CHRISTI. Ergo oīs diuinus oculus, sicuti deus est: ita & immēsus. Omnī enī diuino oculo: cōpetit & deitatis & immensitatis nomē. Deus est qui gignit: deus qui gignit, deus q ab vtroq: procedit. Immēsus est gignens: immēsus genitus, immēsus pcedens. Si enī minor esset q gignitur eo q gignit: hic, illi: haud suū totū esse largiret. Et si q procedit esset ambob⁹ minor: quopactō esset medius oculus amborū extremorū: vera, integra & perfecta connexio: eque vtrūq: apprehendens: & ambos in seipso connectens. Si enī primogenia veritas est immensa: debet & astans illi naturāle speculū esse immensum, & rursus imago excepta in speculo esse pariter infinita. At vero omne infinitū: omni infinito, probatur equale. Vbi igit omnia infinita & immensa: ibi nulla inēqualitas, sed simplicissima equalitas reperitur. Est itaq: omnis in aq: litas: a diuino oculo procul abigenda: quandoquidē & aequalitas potior est inēqualitate: & immensitate substātiē cōmitat. IVD. Ex his mihi diuinorū oculorū eqūitate psuadeo. Sed iā de tertio id est de geminis eorum ex se inūicem progressibus: certior fieri cupio. CHRISTI. Recurro ad priorem analogiam carnalis oculi: de quo sciscitor abs te: an is eaten⁹ possit diuini imitator esse oculi: vt queat seipsum sicut & ille conspiciari. IVD. Carnalis oculus: reāto semp aspectu, fertur in aliud & sola extera entia speculat: quomodo igitur hic in seipm flectetur: seq: ipm intuebitur? CHRISTIA. Si speculum stet e regione oculi: nunquid per speculi commoditatē, fiet tandē corporeus oculus sui speculatur? IVD. AEVS. Fiet. Sed ego cum ad directum intentus essem oculi aspectum: nulla me visionis reflexa: quæ fit a speculo, subiit recordatio. Video ergo quo pacto carnalis etiam oculus: seipsum in speculo intueri queat. CHRISTIANVS. Carnalis oculus videt ne seipsum in seipso: an extra seipsum? IVD. AEVS. Extra seipsum. CHRISTIANVS. Vbi siue in quonam subiecto: seipsum videt? IVD. AEVS. In speculo. CHRISTIANVS. Quid videt i speculo: seu quid est actū in speculo: quod a carnali videatur oculo? IVD. AEVS. Ipsius oculi species & naturalis imago: quæ existens in speculo: ipsi oculo, proprii obiecti vice: e regione sistitur, obicitur, præsentatur. CHRISTIANVS. Hęc ergo species: est vt verum ac proprium oculi obiectum. IVD. AEVS. Est. CHRISTIA. Vnde ea species manat: an ab oculo an a speculo?

De diuina
æq̄litate

De diuina
pgressio
ne.

Que di
recta vi
sio.

Que vi
sio refle
xa.

Dialogus. II. Fo. LXVIII.

Io: IVDAEVS, ab oculo: Est enim naturalis eius imago. CHRISTIANVS, Gignit ergo eam oculus. IVDAEVS, Gignit ac profert. Nam mox ut a speculo, tollitur oculi praesentia ipsa quoque disparet imago: nec usquam amplius in eo subsistit aut visitur. Quid si iterum speculo astat oculus: illico par imago in speculo apparebit. Presente enim veritate: praesens est imago & absente absens. CHRISTIANVS, Huiusmodi imago residens in speculo: cum sit ipsi us oculi naturalis species: nunquid vocari oculus potest. IVDAEVS, Potest. Nam & ipsa alter quidam oculus est: seu secundus & accidentarius oculus. CHRISTIA, Oculus ergo oculi videt: & oculus oculi gignit. Videns est oculus: & quod videt est oculus. Gignens item est oculus: & quod gignitur oculus. IVD, Haec ex dictis necessario pendent: atque ita omnino se habent. CHRISTIANVS, Intellige igitur ad hunc modum contingere in diuino oculo: sicut in hac carnali acie. Oculum inquam videri & gigni ab oculo: secundum a primo, extremum ab extremo, obiectum a speculativa potentia, imaginem denique a veritate. At tamen paulo cautius praesenti utrisque analogia: oportet. IVD, Quo pacto cauti? CHRISTIANVS, Ne qua in visione carnalis oculi attendis separata: ea in diuini oculi visione, pariter credas esse substantialem distinctam atque omnino diuersam. IVD, Recedens ergo qualiter uti hac analogia debemus: quomodo eam ad diuina traducam. CHRIS, Cum assurgere volueris ex carnali oculo, se ipsum in speculo conspiciente: ad diuinum seipsum pariter speculantem: nonnulla occurrit ab ipsa analogia, secundum proportionem diuinam eminentiae immutanda. IVDAE, Quae analogia CHRISTIA, Dixisti carnalem oculum conspiciari semet: extra seipsum, in speculo. An ita visionis diuinus oculus egeat: seipsum extra se, recto intuitu speculari? IVDAEVS, Minime: sed carnalis reor eum speculari seipsum in seipso: eumque nullatenus indigere exteriori & materiali speculo: ut propria sui ipsius visione potatur. Nam si exteriori speculo indigeret: cum fuerit ab eterno solus, prior exteris omni substantia: hic dici non posset ab eterno, suimet ipsi extitisse se speculator. CHRISTIA, Cernis ergo cum ex carnalis oculi visione ad diuinam eleuaris: exteriora, in interiora esse resoluenda. Diuinus siquidem oculus, aut omnino non indiget speculo: aut speculo utitur interno. Verum enimvero ille potest nullo indigere speculo sentiens: quod hac tibi ratione promam, Species carnalis oculi, quae subsistit in speculo: accidens est an substantia? IVDAEVS, Accidens est. Nam ideo est in speculo: quia per se subsistere nequit. CHRISTIANVS, In hoc enim ipsa, carnalis oculi species: carneum imitatur oculum: utpote qui quaeque substantia sit: tamen haud per se subsistit: sed in alio, ut in capite deferretur. Sicut ergo ipsius oculi spherula, indiget esse in alio ut in capite: ita & eius species subiecti in quo recipiatur: ut speculi: se indigam esse ostendit. Ceterum diuinus oculus: substantia est vel accidens? IVDAEVS, Substantia est: immo vero super substantialis substantia: omni substantia, sine proportione eminentior. CHRISTIANVS, Per se igitur subsistit: & in alio nullo. IVDAEVS, Per se: nam prius diximus deum esse liberum ac totum oculum. CHRISTIANVS, Hic ut seipsum videat intueaturque: nonne etiam ad instar carnalis oculi, suam ipse gignit speciem? IVDAEVS, Arbitror haud aliter diuinam completi posse visionem. Rationabile enim est eum oculum: qui causa est, ut carnalis oculus foecundus sit suaeque prolator speciei: maxime esse foecundum suamque pariter proferre similitudinem ac speciem. CHRISTIANVS, Ea species quam diuinus oculus, de seipso profert ac gignit: accidens est vel substantia? IVDAEVS, Sarius est dicere: eam esse substantiam. CHRISTIA, Quam ob causam? IVDAEVS, Quia in deo: nihil est dissimile. Diximus autem diuinum oculum: esse substantiam. Quare & eius speciem siue imaginem: reor pariter esse substantiam suaeque veritati consimilem. CHRISTIANVS, Sane, Nihil enim dissimilitudinis: deo per omnia simili atque uniformi est ascribendum, Ipsa igitur diuini oculi species, cum

De Trinitate.

fit substantia: eget ne subsistere aut proferrí in speculo: IVDAE. Nequaquam. Nā substantia proprium nō est: in alio subsistere. Diuinus autem oculus: est liber, absolutus ac p se degēs oculus. Quocirca & eius speciē: liberam, absolutā ac per se subsistentē esse conuicio. CHRISTIA. Est ergo diuin^o oculus: vt per se oculus, absq; vlli^o capitis fultura. Diuini quoq; oculi species & naturale obiectū: est vt species per se, absq; villo speculo. IVDAEVS. Id pri^o facti sumus: quando diuinū oculum, diximus esse vt spherā vndecunq; vidētē. CHRISTIA. Cernis ergo ex visione carnalis oculi, ad diuinā visionē ascēdendo: dissimilitudinē esse resoluendam in similitudinē: hoc est accidens in substantiā: seu accidentariā speciē, in substantialem speciē: & emortuā in viuētem. Insuper & ex parte oculi, demendum esse caput: cui carnalis oculus infixus est. Ex parte vero ipsius speciē: tollēdum & rescandū esse speculum: in quo figuratur & subsistit: accidentariā carnalis oculi speciē. Nam diuinus oculus, sicut nulli capiti insitus est: ita & eius speciē, in nullo speculo subsistit. Sed nū superat quicq; ex analogiā carnalis oculi: ad diuinā aciē immutandū! IVDAE. Ignoro quid immutandum superet. CHRISTIA. Corporeus oculus & eius speciē quae in speculo est: vnum aliquid sunt secundum substantiā: an diuersa & separata: IVD. Manifestum cum carneus oculus capiti insit: & eius speciē, in speculo resideat: ea esse substantialiter diuersa atq; separata. Nam & intersite aere aut aqua: hęc abinuicē penitus disiuncta cernunt. CHRISTIA. An hęc ita se habeant in diuino oculo & eius speciē: IVD. Minime: quandoquidem factus sim diuinū oculum haud extra se: sed in seipso propriam gignere speciē: quam ideo arbitror sic ipsi oculo insitā esse: vt ab illo, nullo pacto disiungi valeat. CHRISTIA. Sunt ergo diuin^o oculus & eius speciē: vnica substantia: sine sui diuisione in oculū gignentē, qui est vt potētia: & oculum genitum, qui est vt obiectū: & in vtriusq; speciē, ipsi actioni persimilem: discreta atq; numerata. IVD. Diuini totius oculi numerum: iam abunde compertum habeo. CHRISTIA. Agnoscis igitur: quanta sint ex praedicta analogiā immutanda: & quomodo cauti^o us ex ea, ad diuinā visionem: recta singulorum proportione seruata, quēpiā cleuari oporteat: Hęc enim immutanda esse docuimus. Accidens inq; resoluendum in substantiam: de mediū a diuina speciē speculū: & a diuino oculo, caput: vt vtrūq; i deo probe^o absolutū & p se subsistens. Deniq; inconstantialitatē oēm i cōsubstantialitatē: salua tñ personali discretionē resoluendā. IVD. Agnosco quod voluisti: & diuinū totius oculi, in extremos oculos potentiale videlicet & obiectiū: discretionē: salua eorū substantiali vnitate, liquidius intueor. Potentialem quoq; siue primum oculum: secundo & obiectiū oculo praestare originē: ex carnalis oculi similitudine comperio. Sed perge nūc de tertii seu mediū oculi: ab ambo^o bus extremis origine atq; processu absoluere: hoc em̄ superest indiscussum. CHRISTIA. Si id vt^o polliciti sumus: per lumē efficere conabimur (nā tertium oculum similem lumini esse voluimus.) paulomagis arduum erit. Quippe lumen: quo mediante, carnalis oculus suam in speculo imaginem conspicatur: cum a sole aut alio quouis luminoso corpore depēdeat: nullo pacto ab ipso oculo, & ab eius speciē excepta in speculo: proferrí & emanare iudicat. Quapropter aut alio medio, q̄ lumē: nobis vtendū est, aut alia quadā analogiā: q̄ euident^o mediū ab ambobus extremis emanationem processumq; edoceat. Porro si alio medio q̄ lumine, inter oculum & speciē vt i voluerimus: hoc ita demum faciemus. Audisti ne eā esse quorundam philosophorum opinionem: dicentium visionem omnem fieri haud ex simplici irradiatione sensitiue potētiā vt oculi: neq; ex sola irradiatione sensibilis obiecti, vt naturalis speciē ipsius oculi: q̄ in speculo vicem obtinet obiecti: sed ex vniformi & in medio cōcurrente amborum irradiatione: Nā dum hinc a vidēdi potētiā vt ab oculo: illinc vero ab obiecto id est ab ipsius oculi speciē: manantes radij, subtilēsq; spiritus sibinuicē in medio oc

Depce-
su & ori-
gine me-
diū ab ex-
tremis.

Quorum
dam opi-
nō.

Dialogus. II. Fo. LXIX.

currunt: inde oritur pceditq; ipsa visio: quę est amboꝝ extremoz; oculi scilicet & naturalis eius speciei: verus actus & naturale spiramen. IVD. Hanc opinionē crebro recenseri audiui: q̄q̄ de eius veritate hactenus addubitauerim. CHRI. Hęc haud parū nostro pposito cōgruīt. Neq; enim pfecto absōna est: neq; sua caret intelligentia: q̄q̄ a plerisq; cōfutati soleat. Oculus em̄ nunquid videre natus est: & eius species nata videri: I V. Hęc prius in confesio habita. CHRI. Cupit ergo oculus suam speciem videre: & species ipsa expetit videri ab oculo. IVD. Cupiunt (vt ais) hęc ab illo videri: & hanc ille conspiciari. CHRI. Stant em̄ ad idē regione & ex opposito sūinūicē: vt cōmodius sibi mutuo obiciantur. Cūq; ad hūc modū: e regione & ex opposito sūi collocant, vt oculus & speculū: arbitris ne pcedere ab vtroq; aliquod spiramen: IVD. Ignoro quid respōdendū: CHRI. Id sane quod dico necessitatem habet magnā. Nam si vtrinq; ab oculo & eius naturali specie: nulli manarēt intercederētq; radiū: quomodo videret oculus aut quopacto eius species ab eodē cerneretur: Cōfluunt em̄ in medio ambotū spiramina: tendentia in vnicū & simplicissimū amboꝝ actum: quā visio nem nūcupamus. Hęc tamen tria vt prius diximus visiuū, visibile, visio: eiusdē oculi se ipsū vidētis explicāt vntrinitatem. CEx huius ergo opinionis persuasivula: intellige si cut in carnali oculo, ita & diuino in oculo tertium oculum spiramen esse amboꝝ extremoz; oculoz; primi inq; & secundi. Huiusmodi quippe spiramē q̄q̄ ex amboꝝ extremis deriuetur: idem tamen est & vnicus extremoz; actus: quē quidē tertiu oculum nuncupamus: ab extremis oculis inseparabilē & iisdem cōsubstantialē. Cum em̄ in diuina substantia, nihil sit nisi substantia: & in diuino oculo, nihil nisi diuin⁹ oculus: impossibile est extremoz; spiritū, ab vtroq; manantē: aut esse accidens aut non esse oculū. Idipsū enim spiramē: nō minus est substantia, nec minus in idem oculo: q̄ extremi oculi. IVD. Hęc ratio persuadet tertiu diuinū oculū spiramen esse extremoz; oculoz;: hoc est oculi primi & oculi secūdi: quē primi, naturalē vocam⁹ speciem. CHRI. Si superior opinio, tibi aut subobscurior, aut min⁹ forte vera videat: aliis si voles sensibilibus analogiis intentum concludam. IVD. Nihil au dire recuso quod veritati opituletur: eāq; magis confirmet. CHRI. Nā sicut lux luci addita, lucē itēdit efficitq; illustriorē: ita & analogia analogię, aut certe tōnī ratio accumulata: ipsam veritatē magis approbat redditq; euidentiorē. IVD. Perge igitur & aliis similitudinibus: p̄sentem sancire veritatem. CHRI. Testant sacra eloquia: Adam humani generis patrem, ex nullo hoīe duxisse originem: sed esse hominum primū, cunctoz; parentē. Eua vero hominem secundum: ad quandam primū hominis imaginem ex ipso primo hoc est ex Adam pendisse. Abel autem hominem tertium: nō ex primo tantum, neq; solum ex secundo: sed eque ex primo & secundo vt ex Adam & Eua, naturali generatione produisse. IVD. Hęc similitudo cum permultum & facilis & sensibilis sit: mihi statim id quod subobscurius & vmbra līter cernebam, clarus adaperit: geminosq; diuinaꝝ personaꝝ ex se inuicem ortus: id est generationē extremi ab extremo: & p̄cessum mediū ex amboꝝ extremis, omnino mihi persuadet: ita vt de ea nihil amplius addubitem. CHRI. Adam prim⁹: a nullo hominū substantiā accepit. Ab ipso vero: secundus homo id est Eua naturalis ipsi⁹ imago: substantiā mutauit. Postremo mediū Abel qui est abotū copula amor nexus & vnio: eque ab ipsis duobus naturali generatione p̄cessit. Et sicut Adam homo est: ita & Eua homo & Abel homo. Quemadmodum & in diuina discretione: gignens est deus, genit⁹ de⁹, & procedens deus. Sed quod in deo est vnum substantiā & appellatione: in homine est duntaxat vnum specie & denominatione. Adam siquidem Eua & Abel: specie & nomine sunt vnus homo. Substantiā tamen diuisi & abinuicem separati. IVD. Hęc ergo similitudo haud per omnia deum imitatur. CHRI. Haud possibile est vt analogia eadem quoad

Sensibilis similitudo diuine trinitatis.

Similitudo diuine trinitatis.

De Trinitate

omnia sui: diuinas explicet proprietates. Id enim variis similitudinibus occurrit faciendum. Nam que diuinam unam proprietatem pre se fert: ab aliis proprietatibus interdum diffidet. Ut presens analogia ex Adam, Eua, & Abel sumpta: diuinos quidem progressus, diuinam quoque personarum simplicitatem & equalitatem refert. Earum tamen neque substantialem unitatem: neque eternitatem attestari valet. Adam enim Eua & Abel licet & originis progressus & substantia equalitatem seruent: a substantia tamen unitate & temporis equalitate labuntur. Non enim sunt vnus homo substantia: neque simul exorti sunt: sed prior tempore Adam, posterior Eua, postremus Abel. At in diuinis personis nulla est inducenda substantialis diuisio: nulla quoque prioritatis aut posterioritatis successio. Si enim nunquam fuit deus absque naturali perfectione sui: haud vnquam etiam substituisse credendus est, absque vero & integritate suarum personarum numero: qui trinitate consumatur. Nam sic perfectioni annexa trinitas est: ut nulla perfectio, trinitatis exors reperitur. Pater ab eterno (quippe qui bonus & profusius sui est) genuit filium: nec fuit aliquando pater absque filio. Rursum a Patre & Filio: ut semper & eterne bonis: Spiritus sanctus ab eterno processit: adeo ut neque naturam vis neque intelligentiae captus: aut Filium a Patre, aut Spiritum ab utroque: tempore & duratione abungere & separare queat. IV. Liqueat presentem analogiam sumptam Ex Adam Eua & Abel: congruere diuinarum personarum trinitati, similitudini & equalitati inferende. Earum tamen substantiali unitati, identitati & coeternitati consiciende: esse incommo-

De anima ad deum analogia.

Contentio animi cum deo. De unitate & impartibilitate animi.

Discretio animi.

Porro si ad animi analogiam confugere voluero (Est enim trina animi portio atque facultas: intellectus, memoria voluntas) reperio hanc priore paulo esse efficaciorē. Haud tamen usque adeo exactam: ut non aliquantisper a diuinarum personarum mysterio diffideat. IV. Didici frequenter animū his ternis facultatibus praeditum esse: quarum comoditate fretus seipsum agnoscat. Constat ergo eundem proximū esse & efficax vestigium: diuinae trinitatis. CHRISTIA. Est quidem proximum & permultum efficax eius vestigium: ceterum in aliquo ab eo distidens. IVDAEVS. In quo: CHRI. Edisseram primum in quo conueniat: deinde in quo distidat. Competit enim diuinis personis animus: in substantiali earum unitate enunciata. deinde in trina discretione: in similitudine, in progressione, in ordine & sufficientia earundem. IVDAEVS. Horum causas: sigillatim enucleato. CHRISTI. Intellectus, memoria, voluntas: sunt eiusdem animi substantia & idem impartibilis animus: cuius non est vllam harum quas diximus virtutum: seorsum a ceteris accipere. Animus enim cum & incorporeus & vere vnus sit: diuidi nescit. quandoquidem ea que diuisionem admittunt: aut corpora sunt veluti ligna & lapides: aut composita ex diuersis naturis: ut homo ex anima & corpore. Purus autem spiritus ut angelus, ut animus, cum sit & corporeae quantitates expertus & omnium dissimilium naturarum compagem diffugiat: in plura quoque diuidi recusat. Semper igitur vnus & integer est animus: cui intellectus adest memoriae: & cui intellectus & memoriae: mediae voluntatis nexu in vnū conspirat. Haec de unitate animi: diuinae substantiae insolubile nodum atque unitatem palam enunciat. V. Dicam non nihil de discretione eiusdem. CHRI. Ad id spectat animi discretio: quae non vna tantum virtus: neque duabus solum viribus flexi in seipsum animus potest: sed trinum ad minus virtutum in seipsum redeat: illi subire discrimen oportet. Nam absque memoria, haud secus ociosus est intel-

lectus: q̄ absq; retentione & cōseruatione specier; superfluit earum acquisitio, aut q̄ absq; stomacho, cibos intus receptante: irrita est & cassa ipsius alimonie per os immissio. IVD. Manifestum est eo modo irritū esse conatū intelligentie orbatę memoria: quo & oris officium abiectū a stomachi opera: perperam esse declaratur. CHRI. Nō modo intellectus absq; memorię occurſu: probat ociosus: sed intellectus & memoria sublato voluntatis opere: incassū esse cōuincitur. Perinde atq; oris & stomachi officia: dēpra cordis sumptā alimoniā in sanguinem cōuertentis opecula: nequa q̄ corpus alere sufficient. Voluntas em̄ partas ab intellectu & retentatas a memoria animi diuicias: in opus & actū cōtēplatiōis sedula & officiosa profert. IV. Video etiam adiciendū esse opus voluntatis operi intelligentie atq; memorię: vt totus animus spiritali intellectualiū specier; suffitu cōmode imbuat, saginetur, alatur. CHRI. Potest igitur animus: paucioribus q̄ ternis p̄ditus esse viribus! IV. Haudquaq;. CHRI. Est ergo trina illius discretio: sub modo diuini vestigiū summe necessaria. IVD. Est. Aliter namq; animi cōtēplatio saluari nequit. CHRI. C̄nūc audi de animi similitudine. Hęc tres quas diximus animi vires: spiritalis an materiales: corporeę an incorporeę sūt! IV. Existimo eas spiritalis esse & incorporeas: qualis etiā totus est animus. CHRI. Probe. Nam diuiduā alteritatē, materiā & quāritatē omnē refugit animus: cuius oēs portiōes & iter se & cū toto animo: eiusdē nature & cōparis substātie sunt. Est itaq; exacta in aīo naturalium ipsius portiōū similitudo. IVD. Post discussam animi similitudinē: de p̄gressione & ordine p̄tentiarū ipsius, sermo est habendus. CHRI. Progressio & ordo virium animi inde p̄mendus est: q̄ prior est intelligentie opatio: actu & operatiōe memorię: & prior rursus actus & opatio ambag;: functione voluntatis. Nā nihil habet memoria: nisi ab intelligentia: nihil voluntas: nisi ab vtraq;: quēadmodū nihil habet stomachus: nisi ab ore in se traductū. Nihil quoq; digerit cordis calor: nisi quod ab ore prehensum & in stomacho receptum. IV. Ex his animi progressio ordove dilucescit: per quē, vnus ab vno, & vnus a duobus perspecta est origo: seu quo manifeste indicatur fieri motus & operatio animi: ab intellectu in memoriam & ab intellectu atq; memoria in voluntatē. CHRI. Eodē argumēto animi equalitatē cōclude. Nā si nihil habet memoriā nisi ab intellectu: & si rursus nihil p̄hendit cōcipitve intellectus, qd̄ illico non cōmēdet memorię: quō aut itellectus memorię: aut memoriā intellectu maior vel minor esse q̄at: Et si iteq; nihil apli, q̄ qd̄ p̄hēfat itellectus & retentat memorię: voluntas in actū cōtēplationis reducitur: nequit voluntas non esse ambabus viribus adēquata. IVD. Imitatur igitur animus, in hac etiam suar; virium equalitate: diuinas personas. CHRI. Hoc est quod proximo clausi argumento. IVD. Superest: vt de animi sufficientia certior fiam. CHRI. Sicut discretio animi: ea est que nō pauciores eidē, q̄ tres ascribit vires: dicens non posse animi cōtēplationē, sub vna aut duabus tantū eius portiōibus absolui: ita modo eius sufficientiam esse intellige: que quattuor aut plures facultates animo inesse negat. Nam sicut corporea nutritio in his tribus cibi in quā sumptione, retentione ac digestionē consistit: ita & animi p̄stus pari p̄portiōe tribus: id est intellectualiū specier; acquisitione, retentione & interna earum speculatione: quā meditationē seu cōtēplationem nuncupamus: consumatur. Qui em̄ exercendę cōtēplationis causa: quartā aliquam vim, ipsi animo indiderit: is nullum eius se facultatis vsum aut officium reperiet. IVD. Intelligo per animi sufficientiā: eo modo maiore ternario numer; edoceri superfluum: quo p̄ priorē discretionē, numerus ternario minor vt vnitas vel dualitas: monstrat est meditationi insufficientis. CHRI. Sigillatim te certiorē feci de animi substātiali vnitate, discretiōe, similitudine, p̄gressione, equalitate & sufficientia. Per quas quidē p̄prietates: constat analogiā animi ad diuinas personas: esse ceteris longe efficaciorē. IV. Nō modo in quibus animi analogiā diuine consentiat trinitatis

Animi similitudo.

Progressio animi.

Aequalitas animi.

De sufficientia animi.

De Trinitate

sed in quo etiā dissonet, te nequaquā filērio p̄teritūꝝ spopōdisti. CHRI. Cupis audire in quo a deo dissideat animi p̄portio: IVD. alioquī integrā animi sciētiā haudquaquā nāciscar: nisi vt eius positioēs & similitudines: ita & eiusdē ablatioēs ac dissimilitudines discā. CHRI.

Que ani Tres p̄sertim sunt animi ad deū dissimilitudines. IVD. **Que:** CHRI. Prima ex natura discretiois animi. Secūda ex p̄gressioē & origine potētiarū & facultatū ipsi⁹. Tertia ob naturā deū dissimilitudines: quā in meditatioē aīo adesse oportet. IVD. Qualiter ex natura suę discretiois: dissidet a deo anim⁹: CHRI. Quia potior ē diuina discretio: discretioē & nūero animi: diuin⁹ em̄ nūer⁹ est p̄sonarū nūer⁹. Animi autē nūer⁹ ofitas: haud p̄sonarū sed naturalium viriū & facultatum discretio appellat. Nepe animi nomē: haud eo pacto cōpetit vniciūq; ipsi⁹ facultati, quo diuina appellatio cuiuslibet diuine discretiois supposito cōgrue litudine. re cernit. Intellect⁹ em̄, mēoria, volūtas: vnicus q̄dē anim⁹ sūt: haud tñ singulū eorū est animus. At vero in diuina substātia: Pater de⁹ est, Fili⁹ deus, Spūs de⁹. Et rursū oēs tres: sūt vn⁹ deus: IVD. Cōcipio ex natura sua dissidere animi discretioē a diuino nūero: neq; esse p̄sonarū nomē, animi facultatib⁹ ascribendū. CHRI. Nūc ergo de secūda animi dissimilitudine vlteri⁹ differēdo p̄grediar. An obsecro prima animi portio, quā intelligētiā nūcupam⁹: gignat secūda id est mēoriā: IV. Ostēdū est pri⁹: nihil habere mēoriā, nisi ab intellectu: oēmp̄ ei⁹ plenitudinē deriuari a priore intelligētia. Quapropter nihil forte erit incōmodū: mēoriā ab intelligētia gigni: & ab vtraq; p̄dere volūtatē. CHRI. Vis recēseā qd̄ incōmodū seq̄tur: mēoriā gigni ab intelligentia & volūtatē ab vtraq;. IVD. Si id sentire arbitraris erroneum: p̄me illico quātus sit is error. Nā vt legim⁹ in Iob si insipiēter sum locut⁹: ipse me rephēdo. CHRI. Si prima animi portio id est intelligētia, gigneret sc̄dam, hoc est mēoriā: & ab̄extreme p̄ferret tertiā id est volūtatē: totus anim⁹ p̄cederet in esse diuidue: vt pote cuius primā dūtaxat portioē id est intelligētiā: deus in instanti p̄crearet. statuens vt postea mēoria ab ipsa intelligētia: et volūtas ab vtraq;, sumeret originem. At vero vt veritati inheremus: dicēdū potius est neq; mēoriā ab intelligētia: neq; volūtatē, ab vtraq; exoriri: sed totū animū cūctasq; ei⁹ vires & naturales facultates: repete a deo p̄creari, haud pri⁹ itelligētiā q̄ mēoriā: neq; pri⁹ vtraq; earū, q̄ tertiā volūtatē. Anim⁹ q̄ppe, vt substātia iptibilis ē: ita & iipartibili t̄p̄is: vt in instanti tot⁹ a deo p̄creat. Ac p̄fecto magis absōnū est: i ortu animi, tēporariā iducere successioē: dicēdo ei⁹ facultates aliā post aliā: & aliā ex alia emeruisse: q̄ dicere coelestes āgelos, aliū ab alio ortū duxisse. Qd̄ em̄ āgelis cōpetit ī gñe aut specie: id hūanis animis (q̄ oēs eiusdē sūt specie) neq; ī specie: sed ī singulari & indiuiduo adesse reperit. Nā sicut ab āgelico genere aut specie: demēda est originis successio: ita & ab hūani animi indiuiduo. IV. Si creat̄ repete tot⁹ anim⁹: q̄nā est ī eo, ab intelligētia ī mēoriā: & ab vtraq; ī volūtatē p̄gressio: CHRI. Hęc n̄i animi de q̄ locuti sum⁹ p̄gressio: haud ē portio ipsi⁹ ab se inuicē origo: sed intellectualis speciei: ab vna ī aliā, vt ab intelligētia ī mēoriā: & ab vtraq; ī volūtatē traductio. Hęc em̄ intellectualis species: haudq; ad essentiā spectat animi: neq; pars aut portio ipsi⁹ est: sed sc̄iam, habitū, eruditiōē, plenitudinē & partū animi molit. Accidit em̄ hęc esse aīo: q̄nq; dē aut ei⁹ circa mūdū negociatiōē aut p̄prio opificiō p̄fert. IV. Progred̄io itaq; animi: haud est portio ipsi⁹ ab inuicē origo: sed intellectualis speciei: de portioē in portioē traductio. CH. Si id sensibili⁹ & fere oculo ten⁹, sc̄ire voles: recurre ad solitā oris, stomachi & cordis similitudinē. An em̄ stomachus: ab ore ortū ducat: IVD. Neq; q;. CHRI. An & cor ab ore & stomacho, substātiā accipiat: IVD. Minime. CHRISTIA. Hęc tamen tria os, stomachus, cor: in corpore alendo, naturalium officiorum seriem & progressionem seruāt. Alimonia quippe ab ore in primis captatam: in stomachū deuoluit: in quo a corde digesta: sui demum in singula mēbra distributiōē, vniuersum corpus refouet. Hęc vero progred̄io: haud est corporearū partū, ab se inuicē origo: sed solius alimonie, de parte in partē traductio: par ac similis fluxui & p̄gressioni intellectualis speciei per animū: ab intellectu, per

Dialogus. II. Fo. LXXI.

memoriā in voluntatē. Est em̄ ipsa intellectualis species: inuisibilis esca & alimonia animi sic ipsi animo accidentaria & ab extrinseco ducta: quoadmodū & corporeus cibus est corpori accidentarius: & aliunde eidē aduentitius. Interest tamen aliquātulum: q̄ corporea quidem esca: in corpore fluxa & resoluibilis est. Pastus vero animi, nequaquā in illo interit: aut vlla resolutione vanescit. Nam vt in libro de intellectu exposuimus. Memoria fidelis est & immortalis intellectualiū afferuatrix speciei: quod semel est facta semp̄ est: ealq̄ species iugiter seruat: quas semel imbiberit. Corporeus autem cibus: a corpore labitur atq̄ in illo corrumpitur. Adiciā & aliā ambarū escarū differentiā: q̄ corpus dūtaxat peregrino extero & aduentitio vti alimēto. Vis em̄ illi deest: qua intra seipsum, ppriā alimonia cudad: seq̄ itus alat. Animus autē duplici alit̄ esca. In initio quidē vt practic⁹, vt imbecillus, vt materna ad huc exigēs vbera: peregrinā a mūdo emendicat excipitq̄ alimonia. Vbi autē maturus inter et sui compos euasit: nequaquā amplius mundanas substantias, captandae causa proprie alimoniae plambit: sed a mūdānis auulsus vberibus, sibiq̄ ipsi intētus: vteriq̄ speciei sufficit in seipso cudit: seq̄ ipsum, congenea esca intus alit. IVD. Agnosco ex his, omnem corporis alimonia: esse peregrinā & aduentitiā. Animi vero escā: aliam quidē peregrinā. Aliam vero intus cōceptam ac genitā. duplicē quoq̄ inde promi animi statum. Aliū tenelsum atq̄ infantilē: quo viuūt & alitur vt planta: herens vberib⁹ mūdi. Aliū maturiorē: quo nequaquā a mundo, sed a semetipso alitur. Corpus autē nequaquā seipsum alere posse: sed semp̄ illud oportere adesse mūdo: vt ab eo peregrinā mutuet escam: deinceps & escā quidē corporis fluxā labilemq̄ esse: & eā in corpore corrūpi. Animi vero alimonia vt imortalē & icorruptibile: nequaquā in illo deperire, euanescere, resoluī: sed iugiter eadē, integrā & illibatam: in eo permanere. CHR. Agnoscis ne etiā secundā animi ad diuinas psonas dissimilitudinē? IVD. Hanc etiā fatis ex dictis cōpertam habeo. CHR. Quae est ergo illa? IVD. Quae diuinae quidē personae: ex seiuicē, scdm̄ substantiā oriunt̄. Nā prima: gignit scdam. Et ambe extre mē: tertiā spirant: Animi vero portiones, hisce personis respōdentes: haud quaquā hāc substantiāle, mutue originis pgressionē seruāt. Haud em̄ intelligentia gignit mēoria. Neq̄ ab itelligētia & memoria: exorit̄ volūtas. Animi quippe pgressio: traductio est solius intellectualis speciei: que trina positione & situ: in animo cōuertat: nunc quidē captata aut parata ab intelligentia: nūc cōmendata mēorie inq̄: illius promptuario deposita & referuata: nūc deniq̄ p voluntatē, relata e mēorie scriniis: & p̄ ipsius cōtemplationis actū: inter intellectū & mēoria versata, librata, trutinata, quoadmodū & ipsa corporis esca: prius oris officio manditur: deinde ab stomacho excipit̄: q̄ digestiuo cordis igni, coquenda & in sanguinem vertenda subficiatur. CHR. Quid nobis superest discutiendū? IVD. Nondū discussa est tertia animi dissimilitudo: & ei⁹ cū diuinis psonis disproporatio. Tres em̄ eē dixisti: animi ad deū dissimilitudines. CHR. Opus est ergo vt hec tertia animi dissimilitudo: tibi pariter adaperiatur. Diximus in deo nihil esse preter deū: purāq̄ esse illius substantiā: om̄i accidētium inhesionē eminetiorē. Haeten⁹ igit̄ diuina cōtēplatio & sapiētia, diuinae afferrix trinitatis: hūani animi cōtēplationi & sapiētiē, dissona dissimiliscq̄ reperitur: q̄ illa absq̄ vlla specie aut accidente inferit̄: hec vero, per habitū accidētis vt intellectualis speciei exercet̄. Arbitraris hāc exiguā esse & contēnendā animi ad deū dissonatiā: IVD. Haud cōtēnendā esse video, quippe q̄ edoceat humanā mētē id dūtaxat in accidente moliri: qd̄ diuina mēs ī substantiā cōplet. CHR. Nā internū hūanę mētis opificiū accidēs est: hoc est intellectualis notio. At vero arca diuine mētis foecūditas qua seipam noscit: par est eadē & cōsubstantiālis substantiā. IV. Nū plurib⁹ q̄ pdictis trib⁹ dissimilitudinib⁹ noster anim⁹ a deo differt? CHR. Nō iuxta cōtēplatiōis naturā: seu quoad discretionē naturalū ipsi⁹ portionū atq̄ facultatū, iuxta tñ

Animū s
duplici
alit̄ esca.

Duplex
animi
status.

Tertia
animi
dissimili
tudo

De Trinitate

Tres alie animi dissimilitudines ipsius substantia: ternas iteꝝ animi cu deo dissimilitudines cōperioꝝ: quas q̄a ceteris etiam creaturis cōmunes sunt: ideo recensere noluerā. **IV.** Has vtrūq; p̄fer in mediū: quaten⁹ me nulla animi cū deo dissidētia, p̄tereat: sed vt ei⁹ cōueniētias: ita & oēs differētias agnoscā. **CH.** Nosti deū ab eterno esse: q̄re & icreatū. Animū vero neq̄q̄ eternū: sed eūternū esse & a deo p̄creatū. **IV.** Didici nulli creaturę: sed soli deo, peculiarē esse et̄nitatē. **CH.** Didicisti rursum: solū deū imēsum esse substātia. Animū vero & oēm creaturā: finitē & mēsurabilis esse substātię. **IV.** Nā imēfitas substātię: anexa est soli et̄nitati. **CH.** Audisti deniq; deū seu diuinū actū abiūctū esse a materia: humanū vero natura insitū esse materiei. **IV.** Id prius discussum est: q̄n ostensus est diuin⁹ actus: esse velut totus, liber & absolut⁹ oculus: q̄ nulli infidēs infixus ve capiti: vnde cūq; & semp oīa, p̄ totius abitū spherę videt. Hūan⁹ vero anim⁹ qui insit⁹ materiei: esse vt oculus capiti infixus: nequaq̄ integra & p̄fecta sphericitate: sed solo hemispherio vidēs. **CH.** Ex his igit̄ alias q̄dē tres: sed cōes, animi cū deo seu diuino actu dissidētiās colligito: dicēs supari a deo animū et̄nitate, imētate, & abiūctiōe materię. Anim⁹ q̄ppe eūtern⁹ est, finit⁹, materię addict⁹. Porro discussis hūani animi, cū deo & cōcurrētis & dissidētis, nil demū reor supeesse: nisi vt noster fmo c̄ q̄ppe lōgi⁹ p̄gressus & p̄modū fatiscens) mature cohibeat. **IV.** Si q̄s adhuc noris similitudines p̄senti p̄posito cōducetes: ne oro illas supprimito. Haud em̄ erit mihi pertesa aut plūxor oratio: q̄ aliarū similitudinū & analogiarū succo atq; medulla me refoueat. **CHR.** Cōplures ad id similitudines libro de sapiente inscripsim⁹: inde ab vnoquoq; depromēdas. Ibi em̄ solē docuim⁹ fontē esse totius sensibilis lucis: & a nullo alio lucido corpore capeſtere lucē: sed eā habere a seip̄so: lunā vero illustrari a sole: & terrā ab vtroq;. Quocirca solē quoad lucis p̄prietatē, Patri: lunā Filio: terram vero, Spiritui sancto respōdere. Itē e nube sursum in aere p̄dula: tria tantū p̄fent, q̄b⁹ terra impregnet: Pluuia, Niuē, Grādinē. Ex arbore quoq; tantū tria enasci: foliū, florē, fructū. Sed quid plus equo in his motor! Vt em̄ nullā artiū ac disciplinā putes exortē esse vestigiōꝝ diuinę trinitatis: sigillatim p̄ oēs discurrēs, edocere te possum; quo pacto oīs artifex ternariū obseruet. **IV.** Vbi hoc discursu: singulis artib⁹ ac disciplinis, inesse ternariū me edocueris: p̄senti sermoni finē vt voles impone. **CHR.** Ab imis igit̄ artib⁹ atq; disciplinis: nobis inchoādū. **IV.** Quę sermocinariis artib⁹, trinitas inest! **CHR.** Imprimis sermocinarias artes: ternari⁹ distinguit. Tres etem̄ sūt Grāmatica, Logica, Rethorica: q̄ acille realiū seu naturaliu disciplinā: sermoni cōgruitate, veritate & elegantia perpoliendo sedulā operā nauāt

Grāmaticę trinitas. **IVD.** Quę in singulis earum trinitas reperitur! In grammatica primū: **CHR.** Congruitas quam sermoni inferre atq; inserere grammaticus curat: trina quadam concordia & consp̄ratione sancitur. Prima: Adiectiui & substantiui. Secunda: Appositi & suppositi. Tertia: Relatiui & antecedentis. Erit em̄ incongrua et inepta oratio: quam discordia aut adiectiui & substantiui, aut appositi & suppositi, aut relatiui & antecedentis vitariit. **IVD.** Quomodo logica sit ternariū obseruatricē: **CHRIST.** Logicus crebriuscule ternariū imitatur. Nam necit⁹: vt pote subiecto, p̄dicato, & amborum copula. Quicquid item logicus tractat: aut termin⁹ est simplex, aut p̄positio, aut syllogism⁹, siue rōcinatio. oīs itē termin⁹: ex vna pte aut gen⁹ est, aut species, aut indiuiduū. Ex alia vero pte: aut gn̄is differētia, aut sp̄ci p̄priū, aut accidēs indiuiduū. oēm deniq; syllogismū: cōplet logic⁹ ex terminis trib⁹ & p̄positiōib⁹ totidē. Cernis ergo q̄ frequēs in logica ternari⁹. **IV.** Cōstat circa tria logicā incubere: circa Inq̄ terminū, p̄positiōnē, & syllogismū: atq; in singulis horū pulchre seſse ternariū. Sed quā

Rethorice trinitas. habet Rethorica trinitatē: **CH.** Rethorica est q̄ aut fmo is ornati & venustatem parat: aut quicq; p̄suadere nitit̄. In vtroq; vero horū: trinitas nō deest. Nā qui orōnē comit & ornat: aut p̄ se siue iudicio aurū ipas voces appēdit, aut imitatiōe nitit̄: aut in idū dicēdoꝝ necessitate

artat. Qui vero psuadere conat: is aut rationabiliū, aut verifimiliū, aut rerū gestarū narrati
 onī incūbit. Insuper et ei⁹ oratio: his trib⁹ primordio, p̄gressione seu narratione & cōclusio
 ne textit. IV. A fermocinariis artibus: ad mathematicas transeūdū. Quē in arithmetica: tri
 nitas reperiat: CHR. Creber in arithmetica: se ternarius ingerit. Numerus em̄ par: trin⁹
 est specie: vtpote q̄ in pariter parē, pariter imparē & impariter parē diducitur. Deinde aliter
 rursū in p̄fectū, habūdantē, dimīnutū. Impar vero: trin⁹ est & substātia & sp̄. Substātia
 quidē: quia oīs impar, cū in duo equa diduci neq̄at: mediā quandā obtinet vnitatē, & aquas
 totius portioēs vltro citroq; dirimentē: vt quinariū mediā vnitas: geminos hinc inde bina
 rios abinūicē secludit. Specie vero: quia imparū alii sunt primī: alii cōpositi, alii ad alterum
 primī. Rursū in arithmetica: ex trīna quadā equalitate: trīna pariter simplicis inaequalita
 tis species sumit ex ordiū: scilicet multiplex: supparticularis, supparties: idq; p̄cepto quo
 dā trīno quod est: primū, primū, secundū, primū, secundū bis, tertiu. In quo claudis septena
 rius: numerus cōsummationis vnuerforū. IV. Quis ternarius musicę disciplinē? CHR. S.
 Musica disciplina: in quinq; quidē cōsonatiis versat. Ear; tñ tres dūtaxat simplices & p̄a
 cipue sunt: dyapason, dyapete, dyateffaron: ceterę vero duę: ex duab⁹ primis neunt. Ad
 de q; musica ip̄a: aut vt speculatiua, cōsistit in mēte: q̄ primū⁹ apud seip̄am inuisibilib⁹ nu
 meris canit: & suauē in p̄p̄riis exedrīs cōcentū atq; harmoniā fouet: aut vt practica nūc ore
 nūc māib⁹ exercet: ore qdē: p̄ rōnabiliū vocū & sonorū cōcēt⁹: māib⁹ vero ī exteris organis:
 & q̄busvis materialib⁹ istrumēt. IV. Quaten⁹ Geometria sit ternarii obseruatrix. CHR. S.
 Geometria scrutat̄rix trīū magnitudinū: lineę, superficie & corpor: q̄nū trīa sūt iterualla: lōgi
 tudo, latitudo, pfundū. Angulū itē trīnū esse docet: Rectū, obtusū, acutū. Triangulū quoq;
 trīniter partit: in ysofleurū, in ysofchelem & schalenū. Planarū deinde figurarū primā: tri
 bus lineis claudit ac sepit omnē pariter planā figurā p̄ter circulū: in triangulū resoluit &
 ex triangulis componit. In circulo trīa distinguit a torius area: centrū, dyametrum, circun
 ferentiam. Deniq; omnem solidā & corporeā angularē figurā: ex trib⁹ polygoniis planis in
 fert: id est ex trigono, quadrato, pentagono. Nam ex trigono trīa construit corpora: tetra
 cedron, octocedron, ycocedron. Ex quadrato vero & pentagono, singula: exacedron, do,
 decedron. Exagonus quippe nullum corpus gignit: vides q̄ crebrum obseruet Geometria
 ternarium: IV. Perge Astronomię exponere trinitatē. CHR. S. Sol in tribus p̄ctis: cōspicu
 us euadit. In ortu, in meridie, in occasu. Nā ī medię noctis p̄cto: nequa q̄ cerni potest. Om
 nis rursū celestis substātia: aut cœlum est, aut planeta, aut stella. Sunt enim planetę
 & stella: suis cœlis infixi in quibus deferuntur. Deinde planetarum cœli: p̄sertim trīpar
 tito orbe diducuntur. Extremis inquam deferentibus augem & oppositum augis: & me
 dio eccentrico planetam deferente. Celestes motus sunt trīpartiti. Aut em̄ fiūt ab ortu in
 occasum: vt primę spherę: aut ab occasu in ortum: vt secundarū lationū: aut a meridie in ag
 lonē: vt mot⁹ octauę spherę, q̄ fit secundū latitudinē cœli. IV. In quo pspectiua sit trinitatis
 emula: CHR. S. Meministi ne prioris analogię oculi & speculi, IV. Memini. CHR. Hęc ad
 pspectiua sciētiā spectat: q̄ circa oculū, specula & radios versat: haeten⁹ ternariū obseruat̄rix
 IV. Morū pholosophia: quē ternariū habet: CHR. Cū hęc differat de bono: triplex ip̄rimis
 dicit esse bonū. Aliud qdē vtile: Aliud iucidū, Aliud honestū. Deīde oēm virtutē: ī medio
 extremis obsessam malis collocat. dicēs Aliudquidē malū esse habūdās: Aliud deficiēs: vir
 tutem autem: nec superfluum nec dimīnutam esse, sed in æqualitate sitam. IV. DAEVS.
 Naturalis philosophia quibus trīnitatibus insistit: CHRISTIANVS. Huius est: rerū in
 dagare substātiās. Atqui oīs substātia: aut est purus actus, aut potētia, mēte ab actu se
 parata: Aut vtriusq; collectio & naturale hymē. Aīas itē ternario dispartitur. Aliā quidem

Arithmeticus ternarius.

Musica trinitas.

Geometricus ternarius.

Astronomica trinitas.

Ternarius perspective.

Ternarius moralis.

Physica trinitas.

vegetatiua: Alia sensitiva: Alia rationale esse dicēs. Rursum oēm cognitionē, qua dā trinitate metitur: statuēs illā fieri in potētia, in obiecto & ambortū specie. IVD. Ediffere & metaphisica trinitate. CHRIS. Si sapiētia cōsideratio, est ipsius metaphisicē ppria: haud erit metaphisica exors ternariū. Est em̄ trina sapiētia: Alia quidē humana, Alia angelica, Alia diuina. IVD. An & theologia cunctarū humanarū sciētiarū apex: aliquam trinitatem timetur. CHRIS. Cū noris theologiā cunctarum humanarū disciplinarū esse culmē: intellige & huius esse pprium, summā & exemplarē indagare trinitatē: cuius oīs nup allata inferiorū sciētiarum trinitas: est ymbratile vestigiū. Hic est verus, præcipuus ac lucidissim⁹ ternarius quē ex omni reliquo ternario, tanq̄ veritatē ex similitudine claudere & sferre conamur. Oīs nāq; creaturarū ternarius: iudex est arcani eius ternariū: quo ipsa creatoris substantia intelligibiliter & intus: discreta appellat. In hanc igit̄ eminentissimā dei trinitatem: ex omni reliqua trinitate, scēlici assuerecōne contende. Hęc em̄ est portus in quē p̄sentis dialogi nauim: prosperis vētis agere & in eo demū sistere curauimus. Ab eo igit̄ portu id est a tuta & secura diuinę vnitrinitatis cognitiōe & scēlici scientia: tuæ pariter mētis carinam aut fide, aut ratione, aut analogiarum & similitudinū admīniculis roboratam: ne rursū in p̄cellosum & instabile variis fluctibus equor auelli permittē: sed in eo stās immot⁹: & pertinacior existēs quibuscūq; ad falsa p̄cipitatib⁹: a semel veritate comperta teipm̄ inseparabilē exhibeto. IVD. ingentis est signū vesaniā: nolle acquiescere veritatē: sed lōge summa vecordia atq; dementia: a p̄gustata & comperta veritate proterue resilire. Hoc est em̄ lucem in nocuos radios oculis ingerentē vimq; illis inferentē: ab oculo (sefe quopiā velamine aut obscuro corpore obtegente) indignatē repellī. CHRIS. Deo igit̄ totius lucis fontē & mētium oīm illustriissimē lapadi: gratias agito immortales; q̄ suum fulgorem in tuæ mentis penetralia benigne insulgere disposuit: quiq; potens est tibi reliqua sacratissimę fidei adaperire mysteria: q̄ p̄sens nostra deceptio p̄termisit. Sicut em̄ aque fontis magis est pprium, vt in ima decurrat atq; defluat: q̄ vt fluuialis aqua ab ipso fonte longius p̄gressa, in summa & alta recurat: ita & adiuuento mens humana totius fidei scopulo: & eminentissimo ac supet substantiali eius fonte: facilius ex eo tanq̄ ex fontana & primogenia luce: in sequentiū & sub obscuriorū fidei fulgorum riuulos, naturali quodā cursu labetur: q̄ ex suboscurorib⁹ & minus rutilis splendoribus: queat scandendo in immēsę lucis pelagus euehī. Quapropter vbi sacrum totius fidei inītiū: tibi a nobis pro vīribus patefactum, tuę mētē insedit: habenas p̄senti sermōni imponentes cetera eiusdē fidei arcana: diuinę prouidentię suam lucē singulis pro eorū merito impartienti conimendamus.

Secundū de Trinitate Dialogi Finis Anno domini. M. CCCC. XII. de
cima die Martii in ædibus
Carolopōtanis.

CAROLI BOVILLI SANAROBRI
Libellus de Diuinis Prædicamentis.

Libri argumentum.

Prima genera quæ generalissima & prædicamenta logicæ vocantur: sunt deus, Substantia, Quantitas, Qualitas, Ad aliqd, Actio, Passio, Vbi, Quid, Sit, Habit. Horum interrogata sunt. Quid, Quantum, Quale, Cui, Quid agit, Quid patitur, Vbi est, Quid est, Quomodo est, Quid habet. Et si igitur diuina substantia: quippe excellenter omnia transcendens, nullo prædicamentorum genere coerceatur. (Nam & substantialis est & accidentibus caret. Et neque est substantia neque accidentis) in hac tamen denas rationes præfens libellus scrutabitur de quæ ea sigillatim rogabit: quæ sint omnium propria prædicamentorum. In primis autem a substantiæ prædicamento inchoantes:

percontabimur de deo quid est.

De prædicamento diuinæ substantiæ Cap. I.

Vid est deus?

Duo sunt quæ circa deum frustra interrogantur: si est deus: et quid est deus. Illud quidem ob summam euidenciam: & cunctis perueniam, diuinæ substantiæ necessitatem. Illud vero ob ignorantiam & enodationis difficultatem ne dicam impossibilitatem. Nam sicut est summe necessarium & cunctis notum esse deum: ita maximum impossibile, scire & explicuisse quid deus. Dyalecticorum rationabiles consequentiæ, sunt: necessarium inferri ex vniuersis. Impossibile autem ex nullis inferri. Ex his itaque consequentiis: rite satisficit postulantiibus, si est deus & quid est deus. Nempe quia summa necessitas est esse deum: hæc ex omnibus inferitur, adeo ut nulla sit pars creaturæ, quæ si esse dicatur: illico deum esse non eliciat. Nam si est materia: deus est. Si elementa sunt, deus est. Si mineralia, vegetabilia & sensibilia sunt: deum esse oportet. Si est homo: non potest non esse deus. Si celi sunt hi deum esse testantur. Si angeli subsistunt: utique necesse est & deum esse. Hoc enim pacto omnis creatura suo auctori & creatori obsecuta: illi palam esse attestatur. Quapropter cum deum esse, nulli dubium esse queat: ut pote qui ab omnibus creaturis necessarie enunciat: frustra quisquam interrogauerit si deus est, tanquam cuius esse, sit omnia creata substantia: certius, notius, euidentius. Omnis enim contingencia: prioris, necessitatis est signum. Porro quod facile deus ex omnibus esse probatur: tamen remur arduum: illum, quid sit, ex aliqua substantiarum scrutari. Nam hic & omnem substantiam et cuiusuis intelligentiæ captum transcendit: qui iuxta veridicum eloquium: posuit tenebras latibulum suum. Quid enim aliud est deum, latitare in tenebris: quam illum transcendere omne nostre cognitionis, scientiæ & sapientiæ lumem. Hæc siquidem tenebræ ut diuino Dionysio placet: sunt in deo per excellentiam & non per priuationem accipiendæ. Nam tenebræ priuationis: lumini subsunt, quales hæc: quibus indocta mens obsidetur, quas pure negationis ignorantiam nuncupamus. Excellentes vero tenebræ, transiunt lumem, ad quod non prius humana mens subuehitur: quæ ab imis tenebris & pure negationis ignorantia in medium lumem profecerit, ac tandem omnis scientiæ & luminis terminos transibiles: in densissimis tenebris ens penitus ignotum et nullo fulgore explicabile admiretur: quod scire ignorare est & ignorare scire. Quanto enim magis mens illi ignoto coniungitur: tanto se illius captu inferiorē esse videt. Simul illi coniungitur: & ab eo infinites abscedit, Vna & scientia & ignorantia mentis circa illud intenduntur. Nam maxime hæc mens deum nouit: quæ se illi scire & contingere non posse iudicari. Quæ vero se deum comprehendisse gloriata fuerit hæc ad diuinam tenebræ excellentiam peculiariter esse confestim arguit. **¶ Vn fit ut quæ admodum questionem, si deus est:**

Duo de deo frustra interrogantur. Dyalectica consequitur.

Quid deum latitare in tenebris

Que mens maxime deum nouit.

Illatio.

Diuinorum Prædicamentorū

- diluere queas per omnia que sunt ita & interrogatio quid deus est: ex nullo ente discuti & exolui queat. Ambæ em̄ percunctationes de deo sunt vt omne & nullū: vt necessariū & im̄ possibile: vt lux & tenebrę. Quāobrem vtrunq; velut cassum irritum & inane: iudicauim⁹
- Discuti⁹** nō esse percunctādū. Deus em̄ nec est ip̄a rerū ima & abiectiss̄ ima potentia, nec elemētariis diuinarū substantia nec subsistens est, nec viuens: nec sentiens: nec rationis particeps: nec est sphaera negatio mundi, nec cælestis intelligentia: nec mens: intellectu, ratione & omni cognitione superiorum. Superest igitur vt post denarratum eorum omnium que sunt ordinē: quo ab imo ad summum progressi: nullum eorum deo posse inseri docuim⁹: in extremum nihil, quod cunctis subest relabamur, dicentes deum ob naturalis substantię immensitatē: magis cui dā nihilo & puriss̄ imę entium negationi, q̄ cuius positioni & assertioni euadere similiorē. ¶ Et si obiecerit quis deum i factis eloquiis, semetip̄m diffinisse dicendo: Ego sum q̄ sum, dicim⁹ hęc non esse diuinę substantię inexplicabile quidditatē. At tamen haud ab re diuinā substantiam: per geminatum & reduplicatum esse: humanis mentibus, seip̄am insinuare voluisse.
- Obiectio** Geminatum em̄ & reduplicatū esse voco: quod semel positū & assertū in subiecto: seip̄m in prædicato, iterat, replicat, resumit. Vt Ego sum qui sum: deus est qui est. Id enī enūciādī genus inchoat ab esse & finit in esse. Nihil insup alteritatis, dissimilitudinis, priuationis aut negationis admittit: sed pōia exprimit summī entis vniformitatē, simplicitatē, puritatem edocens id esse absolutū, vere ens, ab omnibus exceptum, nullius indigū sibi æterne sociatū, in se reflexum, sese complectens, altans sibi ipsi, asserēs semetip̄sum. ¶ Sed cōplures ad eā diuinā enūciationē Ego sum qui sum: exoriunt dubietates. In primis cur magis p̄ esse, de⁹ seip̄sum finiuit: q̄ per vitā, aut sensum, aut rationē, aut intelligentiā, aut mentē, quādoquidem hęc, ip̄o esse sunt præstantiora: & ip̄i deo propiora ac similia. Esse enī cunctis istis subest. Nā menti, subest intelligentia, intelligentię, ratio, rationi sensus: sensui vita, vitę essentia: quā deus, potiusq; vllum superiorē actū sibi met̄ ascripsit. ¶ Dicim⁹ igitur quattuor de causis: diuinitatē per essentiā seip̄am expressisse: Prima: quia cunctis superioribus actib⁹: & cōmuniōr & notior est essentia. Nam ceteri actus: ipsa essentia, rariores & infrequentiores sunt. Secunda: quia essentia ceterorū actūū fundamentū, radix & origo. Inchoamus em̄ ab essentia tanq̄ ab vna radice: cunctorū actuum arbusculā: q̄ per vitā, sensum, rationem & intelligentiam: vsq; ad excelsissimam diuinę beatitudinis mentē: virentes ramiuculos prendit. Nimirum igitur deus q̄oim radix, fundamentum & origo: per essentiā tanq̄ per oniuū actuum radicē seip̄m explicuit. Tertia: quia negatiua theologia: magis nos inserit deo q̄ affirmatiua. Atqui negatiuę theologię propriū: ab his in deum n̄iti & pficisci: que dissimilima deo videātur, quēadmodū assertiuę theologię proprium, his incumbere: q̄ vicina, simillima & proxima deo sunt. Quarta quia p̄ essentiā: textis simplex & vniformis enūciatio, q̄ est Ego sum qui sum: in qua idē est esse quod dicē & de quo enūciat: idē subiectū: idē prædicatū. In ceteris aut̄ actib⁹, hęc enūciationis vniformitas & extremorum similitudo: nequaquā seruat. Nā si dixisset deus ego sum q̄ viuo: aut q̄ sentio, aut intelligo: hęc vtriq; seip̄m dispari ac dissimili enūciatiōe explicuisset: enūcians de essentia, dissimilē actū: vt vitā, vel sensum, vel intelligentiā. Cōmodius igitur hęc seip̄sum per reduplicatum esse expressit: dicēs ego sum q̄ sum. ¶ Alia vero hinc dubitatio emergit: an per eā enūciationē ego sum q̄ sum diuina cōuersio insinuet: Dicim⁹ diuinę trinitatis mysteriū seu diuinā cōuersionē: sub hoc enūciandī modo retegī & adaperiri. Non per p̄nomen ego, quod est subiectū eiusce enūciationis: patris persona referat. Per verbū vero sum, quod prædicati locum supplet: filii persona intelligenda. Per reduplicationem aut̄ qui sum: spiritus sanctus (qui reflexio diuini ratiōis & reduplicatio eiusdē) adaperit. Nam diuina cōuersio: a patre in filium digrediēs sistit
- Quid re duplicatum esse**
- Dubietas.**
- Respōsio**
- Alia dubietas.**

tur in spiritu sancto. **C**Postrema vero que emergit dubietas est. Si hæc enunciatio Ego sum qui sum: deum eximit a creaturis: erunt creature dicende, q̄ sunt & non sunt. Sicut em̄ de⁹ est ens quod est: ita & creature, erunt entia que nō sunt. Sed quomodo cōtradictoria similit: de creaturis enunciari queant? **C**Dicimus deum esse ens quod est: id est quod vere est. Creaturas autē esse entia que nō sunt: id est que de nihilo, de non esse, de nō ente, ad esse: diuina virtute prodierunt. Per id igitur quod est ego sum qui sum: diuina innuit substantia, a cuius eis creaturis excepta. Et tamē ex opposito, per ens quod non est: nulla in creatis substantiis inducitur pugnantia aut contradicētiū copula. Ceterū reperimus etiā a factis eloquiis: prin- cipi dæmonū, applicari nomen entis quod non est. Nam in Iob decimotertio id habet. Ha- bitent in tabernaculo illius, socii eius qui non est. id est immundorum spirituū caterua: que cum suo principe, e caelis precipitata in hunc mundū ruit. Per eum quippe qui est & nō est: intellige totius apostasie ducē, dæmonū primatem, qui relicto eo calle q̄ ad bene beatę es- se dirigit: eum sequutus est, qui ad nō esse perducit. Tāta de diuine substantiæ prædicamēto dixerim: in quo septena entiu genera collocam⁹ Materiā, Essentiā, Vitā, sensum, Rationē intelligentiā ac diuinā mētē. Nunc vero in diuinam enucleandam quātitatē pficiscamur.

Tertia
dubietas

Respōsio

Iob. xiii.

De diuina Quātitate, Cap. II.

Quantus est deus?

Immē⁹: & substantia & duratiōe. Immēfitatē diuine substantiæ: appellam⁹ ifinitatē. Immēfitatē vero duratiōis eternitatē. De⁹ ei & ifinit⁹ & etern⁹ est. Ifinit⁹ vt incōtractā habēs substantiā: & substantiālib⁹ terminis liber. Aetern⁹ vero, vt añ oē principiū, vt in oī medio subsistens: & post omnem periodū futurus Cōuertitur em̄ eternitas, cū immēfitate substantiæ. Sed obiciēti deū quantū non esse: ideoq̄ frustra interrogari, quantus est deus: nec vllam huic percunctationi rationē adhibendā: re- spondemus deum quantū non esse: habitu sensibilis & corporeę quātitatis: q̄ diuinæ inhe- reat substantiæ. Hoc em̄ quātum: sensibilem duratat substantiarū p̄priū. Nam diuina sub- stantia, nullorū accidentiū inhesionē & permixtionē cēteatur obnoxia. Ceterū aduertenda est qualē questionē: quātus est de⁹: rationē adhibuimus, respondentes deū esse immensum. Immēfitas quippe quātitas nō est: sed totius quātitatis exuperātia. Quapropter idē fit, de um esse immēsum: & deū nō esse quantū. Deus em̄ neq̄ habitu quātitatis: vt inferiora cor- pora, quātus est, neq̄ eo modo: quo angeli & rationales aīa. Nā horū substantiæ, & si exper- tes quantitatē: finitē tamē sunt. Diuina vero substantia: & expers quātitatis & immensa.

Obiectio

CPorro sicut in diuine substantiæ prædicamēto: ita & in isto, ea sunt recēfenda q̄ ad diuinam quātitatē spectent: cuiusmodi sunt hæc continuum, discretum, vnū, multū. In his em̄ que- dam quātitatis cōtrarietas: aperte designat. Nam differētię cōtinui: magnū & parū. Ex- tremā vero discretę quātitatis: vnū, multū. Dicim⁹ igit quoniam in deo, magis est reperire discretū q̄ cōtinuū: magis numerū, q̄ magnitudinē. Attamē si cōtinuū pro cōiuncto sumis: tam cōtinuum q̄ discretum, in deo repperiri annuim⁹. Nam cōiunctio diuina: vnitas est & substantialis nodus trium personarum. Diuina vero discretio: numerus est & personalis tri- nitas earundem. Deus enim & cōiunctus & discretus est: cōiunctus quidem in substan- tia discretus vero in persona. Vnus item in substantia: trinus in persona. Vnum igitur & trinum: diuinæ sunt quātitates. Vnum siquidem: quātitas diuinæ substantiæ. Trinū ve- ro: quātitas diuinarum personarum. Vnicus em̄ deus est & hic trin⁹. **C**Vnde fit vt ipsum vnū, sit posterius ente: quēadmodū & quātitatē, præcellit substantia. Nā ens seu diuinū esse: in substantiæ prædicamēto locauim⁹. Vnū vero: in p̄senti diuine quātitatis genere reponēdū.

Ens pri⁹
Vno

Diuinorum Prædicamentorū

Etenim questio si est deus: longe prior est ea quæ scrutatur: an sint multi dii: vel an tantum vnus deus: quare & entis ratio: vnus ratione simplicior & prior. Nulli etenim circa esse dei hæcenus errasse tradunt: qui esse deū addubitare ausi sint. Vnicum tamē deū esse quot secula, quot nationes latuit: Nos autē deo vnitatem & numerū, vnū & trinum inferētes: ab eo multū secludim⁹. Nam id cōtrariū est vno. In deo autē contrarietas nulla. Vnū quippe dei cōiunctio est & copula diuinæ substantiæ: quā vllō pacto diuelli: aut multiplicem eua dere posse negamus. Diuinus em̄ numerus, sic in diuina substantia arcanus & abdit⁹ esse cōficiendus: vt illam nequaquā secet in plura: vt vte illā nō dispartiat. Et neq; hic numerus aduersatur vnitati: neq; vnitas numero. Est quippe numerus in deo discernens: nō diuidens. Est vnitas in eo coniungens: nō confundens. Hacten⁹ de diuina quantitate. Nunc in diuinas qualitates transeamus.

De diuina Qualitate. Cap. III.

Valis est deus!

Bon⁹, pulcher, sapiēs, in oībus pfect⁹. Nā præcipue & cōmunissimē diuinarū q̄litatū sunt bonitas, pulchritudo, sapiētia: e qb⁹ diuina pfectio elicida. Sit autē semel dictū, p oī diuinoꝝ p̄dicamētoꝝ genere: diuinā substantiā puram esse & a cunctis actibus immunē. Qua de re sicut deū sensibili more quantū non esse præmonuimus: ita & impresentiarū intelligēdus est deus, nō esse qualis. Etenim per inhaesione verē & accidentarię qualitatis: diuina substantia diceret alicui permixtionē & alteritati obnoxia. Diuine quippe & quantitates & qualitates: iuxta rei veritatē a diuina substantia nequaquā eximunt. Nostre tamē mētis secretio: in diuina substantia huiusmodi quātitates & qualitates effingit.

Morale
bonū tri-
num.

Sed cur bonitas, pulchritudo, sapientia sint præcipue diuinarū qualitatū: operepreciū est edisseramus. Qui de moribus tractant: cū de bono loquūt, trinitē illud diducunt. Aliud em̄ dicunt esse necessariū bonū: quod vtile vocant. Aliud iucūdū & delectabile. Tertiū vero honestū. Virtutē istud appellamus. His igit tribus bonis: respōdet quas enumerauimus, diuine qualitates: bonitas, pulchritudo, sapientia. Nā bonitas sicut necessaria: ita & pulchritudo iucunda & sapientia honesta. Bonitas cunctis rebus substantiā & esse primū impartit: quo nihil æque necessariū. Sublato namq; a rebus ipso esse primo: mox vniuersa eis adimunt. Quod em̄ non est: quomodo pulchrū aut sapiēs erit! Sicut contingit substantiā: esse quidem absq; accidente: accidens vero præter substantiā reperias nullum: ita & bonitatē totius substantiæ indultricē, prædesse his oportet: quæ pulchritudinis & sapientię nō sunt expertia. Bonitas sola: arcanos diuine substantiæ thesauros, extra illam profudit. Bonitas diuinā sustulit infœcunditatē. Bonitas diuinitatis valuas: q̄ immēso antea æuo clausę, latentē deū obtexerant: patefecit. Hęc deū vt & intra se & extra se p̄ficere retur instigauit. Hęc & interiorum & exteriorum diuinorum processuum & progressionū causa. Bonitate pater genuit filium. Et pater ac filius vna protulere spiritum sanctū. Rursum deus patribonitate: in suæ vnitatis trinitatis & in personarum suarū cōmunitate, creauit mundum.

Laudes
bonitatē.

Bonitas
patris re-
spōdens.

Pulchri-
tudo si-
lii conse-
renda.

Vnde fit vt bonitas: nimirū tanq̄ fons & origo vniuersorum, tanq̄ totius substantiæ indultrix & suūp̄ius propagatrix: paternæ personæ respōdere videatur. Expliat em̄ bonitas ipsa: patris proprietatē, naturā, qualitātē. Nam pater fontana deitas & patris diuinarum personarū: sui propagatione filiū gignit. Sicut autē bonitas patris & patris diuinitatis: ita & pulchritudo filio conferenda. Est enim diuina pulchritudo, immēsus quilibet confidam paternæ imaginis splendor: & amabilis claritas, totius diuinæ congruentiæ: relucens in persona filii: tanq̄ in arcano & æterno patris obiecto. Nam pater qui vt potentia est: natu

Diuinorum **I**nedicamentorū.

Persona ruriū: quib⁹ Pater ad Filiū, Filius ad Patrē & Spirit⁹ ad utrūq; id quod sunt dicitur. Nā
rū noſa paternū nomē de fontana deitate: nequaq; per ſe, circulariter, abſolute: ſed circūſcripte, in re
relatiōia etā linea & cōſideratione filialis pſone enūciat. Et eodē pacto nomē filiū: de ſecūda perſona,
sunt. ad primā. Nomē quoq; ſpūſſancti: de tertiā, ad utrūq;. Haud em̄ Pater: Pater ē ad ſeipſum,
 Neq; Filius ad ſeipſum Fili⁹: aut Spiritus: ſui ipſius aſſat⁹ & Spiritalis emanatio. Nā Deus
 vt gignens, Pater: vt genitus, Filius: vt pcedēs vero: Spūſſanctus appellat. Animaduertē

Dſe re = dū porro has relatiōes: haud eodē modo ſimpliciter dici. Etenim pater id qd̄ eſt, Filiū quidē
latiōnū. dicitur: non tñ id qd̄ eſt habet a Filio, Filius vero id qd̄ eſt & Patris enūciatur: & habet a pa
 tre. Spūs itē id quod eſt: & utriūſq; cenſetur & habet ab utroq;. Extreme aut̄ perſone neq; id
 quod ſunt ducunt a mediā: neq; id quod dicuntur, ad mediā enūciantur. Nam Pater &
 Filius: nō ſunt Pater & Filius, Spūſſancti: utpote qui nec gignūt Spiritūſanctum nec gi
 gnunt a ſpūſſctō. Etenim cū Spūſſancti ſit a patre & Filio vniformis emanatio: deſt nobis cōe
 nomē, quo indiſpar aboz ad Spiritū pprietas & relatiō inſinuet. **¶** Eſt aut̄ præter has & alia
 quedā diuina Relatiō: cōmuniter in tribus perſonis extrinſecus accipiēda, que collatiōe
 mundi, creatoris nomē deo aſcribit. Nā deus vt creator: haud quaq; ad ſeipſum ſed ad mun
 dū enūciandus. Haud em̄ deus: creator aut conditor ſui ipſius dicendus. Et neq; ruriſum
 vni diuinaz perſonaz ad aliā: creatoris cōgruit appellatiō: quādoquidē tres pſone: ſunt ſi

llatio.

būnuicōe & duratiōe coeternę: & ſubſtantia coęquales. **¶** Quapropter haud ab re diximus
 diuinas relatiōes: aut intra deū, aut extra deū eſſe ſumendas. Nā intra deū, ſumuntur rela
 tiōes: Patris, Filii, & Spūſſancti. Relatiō aut̄ & appellatiō creatoris, extra deū ſupra: illū di
 uerſo enti & penit⁹ incōſubſtāiali vt mūdo cōfert. Et hec ſupma dei relatiō: nequaq; p crea
 turaz: aut dignitate aut ignobilitate variat. Haud em̄ de⁹ vt ſubſtātię largitor: aliter ad an
 gelū, aliter ad hominē, aliter ad ſenſibilia entia ſe habet: ſed qui vniuoca & vniformi actiōe
 id eſt creatione, oīa de nihilo pduxit: iſ eque eſt oīm creaturaz creator & vniuerſoz de⁹ ap
 pelland⁹. Sed iam diuine nos actiōes: de ſeipſis ſermonē facturos præſtolantur.

De diuina actiōe, Cap. V.

Vid agit deus?

Que p =
prie dei
actiōes.

Gignit, ſpirat, creat, conſeruat. Oīs em̄ diuina actiō: aut cōſubſtāialis,
 aut incōſubſtāialis eſt. Cōſubſtantiales ſunt: gignere, ſpirare. Inconſub
 ſtantiales vero, creare, ſaluare. Proprię item diuina actiōes ſunt gene
 ratio & aſſatus. Cōes vero: creatiō & cōſeruatō. Proprię ſigdē vocant̄ q̄
 minime toti & cōmuniter ſumptę diuinitati: ſed certis ei⁹ perſonis aſcri
 buntur. Nā generatiō nequaq; eſt actiō toti⁹ indiſtinctę diuinitatis ſed ſolius patris, qui ſo
 lus Filium gignit. Similiter & diuinus aſſatus ſpiritualiſve emanatiō: haud competit toti

Que cō
munes.
Dſa p =
priaz
actiōnū.

& cōiunctę diuinitati: ſed extremis tantum perſonis Patri & Filio: a quibus Spiritus ſan
 ctus procedit. Communes aut̄ dei operationes dicuntur: quę ad nullius perſonarum pro
 prietatem, ſed ad totam diuinitatem referendę vt creatiō vniuerſi & conſeruatō ei⁹ ſdem.
 Eſt autem inter proprias dei actiōes hæc differentiā: q̄ generatiō ordine præit aſſatum, q̄
 ve generatiō eſt vni⁹ ab vno productiō. Aſſatus vero vni⁹ a duobus emanatiō. Genera
 tiōis extrema ſunt Pater & Filius: hic genitus, ille gignens. Eytrema vero ſecunda diui
 na actiōis quam aſſatum appellamus: ſunt ex parte vna Pater & Filius, & ex parte altera
 Spiritūſanctus. Hic quidē vt prolatus & emanans: illi vero vt proferentes. Nam Pater
 & Filius: haud quaq; velud diuerſa agentia, Spiritū aſſant: ſed vt vnicum agens vna ſi
 mul æqualiter eundem ſpirant. **¶** Et q̄q; varię videantur eſſe actiōes, generatiō dei
 & aſſatus dei: ambastamen nomine vno complectentes theologū, diuinam conuer

No

tionē vocant. Qui em̄ diuinā spheram seu diuinę mentis reuolutionē nominat: vtrāq; con-
 substantialē deī actionē signat. Quo nāq; modo diuinī fecūdisimī radii ab eterno se se con-
 substantialiter cientis, pfecta & cōsumata erit latior: nisi hic qui directione sui, a principio &
 fontana deitate digredit: reflexiōe sui, in ipm̄ p̄icipiū reuocet. Quapropter oīs diuina cō-
 substāntialis actio: diuinī radii directione & reflexione explicat. Nā eiusce radii directio filiū;
 reflexio vero sp̄m̄ p̄fert. Qui em̄ primit⁹ a patre radi⁹ emergit filiū gignēs: dū a filio recipro-
 cus, i patre recurrit: eidē, pari quo resilit radio a patre occurrit. atq; ad hūc modū reflexionū
 in medio cōcurrētia: facit sp̄s & amboꝝ emanatio appellat: diuinā spherā gyrū & reuolu-
 tionē cōplēs. Tāta de cōsubstāntialib⁹ deī actionib⁹: quib⁹, si incōsubstāntiales actiōes cōtu-
 lerimus: has vtrīsq; differētias inesse reperiem⁹: q; cōsubstāntiales qdē diuīę: naturales actio-
 nes vocantur, incōsubstāntiales vero volūtarię. Nā de⁹ q; naturaliter intra seipsum p̄ficiscit:
 volūtarię demū extra seipsum p̄fectus est. Cōsubstāntiales sunt ab eterno: incōsubstāntiales
 ab initio secundū eū: id est a primo instāti creatiōis vnīuersoꝝ. Cōsubstāntiales actiōes: de
 nihilo nō sunt. Incōsubstāntiales autē: aut de nihilo oīa pepererūt: aut eoꝝ quę de nihilo facta
 sunt, aliq; cōseruāt. Cōsubstāntiales spectāt ad esse deī, incōsubstāntiales ad esse mūdi. Cōsub-
 stantiales sunt p̄gressiones diuinī radii in ra diuinā substātiā: incōsubstāntiales autē eiusdē
 radii, extra diuinę substātię sepra p̄fusio. Cōsubstāntiales: ens de ente, idem de eodē, infinitū
 de infinito, æquale de equali, lumē de lumine, simile de simili p̄ducūt. At incōsubstāntiales
 ens de non ente, diuersum ab eodē, finitū ab infinito, inæquale ab æquali, lumē de tenebris,
 dissimile a simili: aut p̄ferūt aut cōseruāt. Cōsubstāntiales actiōes: aut sunt vni⁹ ab vno: aut
 vnūs a duob⁹ p̄ductio. Incōsubstāntiales vero, vnūs a tribus (quę tamē vnū sunt) aut pro-
 ductio aut cōseruatio. Est em̄ mūdus: opus diuinaꝝ triū p̄sonaꝝ. Post hęc vero: nos in diuī-
 nas passiōes transferamus. De diuina passiōe. Cap. VI.

Vid patitur deus?

Nihil. Nā diuina substātia: vt actus simplex, vt nulli formę seu substāti-
 alī seu accidentarię subiecta: impassibilis manet. Agit quidē hęc & in-
 tra se & extra seipsum. At tamē neq; a seipsa, neq; ab extero vllō ente: pa-
 titur quicq;. Quia de re haud oportet oēm actiōē, cōuertī cū passiōe
 & annexam esse passiōi. Etem̄ primogenię actiōes quę substātiā & esse
 impartiantur: hęc a passiōib⁹ separant. Nā deus pater, dū filiū gignit p̄fecto agit: hanc tñ
 actiōē nulla comitatur passiō. Haud em̄ filius patitur a patre: cum gignit ab eodē. Insuper
 Pater & Filius, afflantes Sp̄ritū: agunt: sed hęc eoꝝ actio: est a passiōe separata. Et nō mo-
 do ppriās & consubstāntiales deī operationes, intuebere abiunctas esse a passiōibus: sed &
 ipsam pariter creatiōē vnīuersi. Creans em̄ deus vnīuersa de nihilo, egit aliquid: nihil ra-
 men in ea creatiōe, a diuīno actu passum reperias: quādoquidē ipsum nihil, in creatiōe vnī-
 uersoꝝ: passibilis materiē vicem suppleuerit. Quod aut nihil est: quo pacto illud a diuīno
 actu quicq; passum dicitur? Est itaq; & interior deī actio & exterior: libera, absoluta, a passiō-
 ne separata. Ceterū percōtabitur aliquis: an nulla diuina actio sit cōiuncta passiōi. Di-
 cimus plerāsq; esse diuinas actiōes: quę passiōibus annectant. Oīs em̄ sensibilis forma quā
 creat de⁹: hāc indit materiē, vt essentiā, vitā, sensum, rationē. Hęc igitur formarū a diuīno
 actu p̄ductionē & ī materiali subiecto receptionē: quis a d dubitet esse diuinī actiōis, passiō-
 ni sociatam: Hoc em̄ pacto agente diuīno actu, aliquid patitur: id inq; cui naturales formę
 cōmēdant: id est materia, cūctis sensibilib⁹ formis subesse nata. Alius est em̄ diuīnus actus
 agens, efficiens, naturales formas p̄ducōs: Alię naturales formę, quę ab eo p̄ducunt. Aliud
 materiale subiectū, quod illas suo in gremio capit. Naturales quippe formę: considerationē

Nō oīs actio est annexa passiōi

Interrogatio,

Diuinorum Medicamentorū.

Substantialium diuini actus, actiones: relatione autem materie passionibus vocantur. Quapropter triplex inde substantia
actuū triplex ordo. lium actuum de promissis ordo. Alius enim est actus actuum: qui & a nullo producit & in nullo recipitur: seu qui nullus est actio: nullius & passio ut diuinus. Alius vero medius actus: qui ab aliquo quodammodo producit, sed recipitur in nullo: seu qui alicuius est actio & nullius passio: ut angelicus. Nam hic diuino quidem actu participat: nulli materiae aut subiecto natus est coherere. Tertius autem postremusve substantialis actus: & ab aliquo profertur & in aliquo receptatur. Est item & alicuius actio & alicuius passio: ut omnis sensibilis actus, quem deus haud aliter quam in materia

Quadruplex entium sors.

creat. Et si inter horum triplicium actuum sortem: extremam rerum faciem, id est materiam communi numeres: habebis ex natura actionis & passionis, quadruplicem eorum omnium quae sunt varietatem. Primum quippe entium: id est deus: neque actio, neque passio est alicuius. Secundum ut angelus est actio, sine passione. Nulli quippe subiecto passionem: angelicus actus infert: Tertium vero genus entium, ut sensibilis actus: est & actio & passio. Actio quidem dei: passio materiae. Quartum denique supremumque genus entium ut materia: licet a diuino actu precreata sit, & eius vocetur actio: quia tamen ipsa, cunctis actibus subest: & sensibiles actus, in semetipsa capessit: haec merito

Illatio.

ut solum patiens & nihil agens, passio sine actione vocari potest. Constat igitur ex his quae recensuimus: quorum sint propriae affirmationes & negationes, actionum & passionum. Et omnes quidem actus: suapte natura impassibiles esse. Attamen alios nulli, alios alicui inferre passionem. Nam diuinus & angelicus, semper liberi & absoluti: nulli per se aut seipsis inferunt passionem. Caeteri autem actus, quos sensibiles vocamus: inferunt passionem materiae. Materia porro nulli passionem infert: ut pote quae in nullo subiecto recipi nata: censetur vitima linea rerum. Sed his abunde dictis: iam de deo, ubi sit: ad predicamentalem diuini loci enodandam rationem percontemur.

De ubi siue loco dei. Cap. VII.

Ubi est deus?

Diuus Augustinus.

Ubique nusquam, supra utrumque excellenter locatus. In omnibus est, in nullis est. Et neque in omnibus neque in nullis: ut pote ab omni & nullo, eminenter ratione suae immensitatis exceptus. Nam deus & maximus & minimus est. Coincidit quippe in deo, duo quaeuis extrema: tamen si latissime distantia. Qui enim omnem extremitatem lataque rebus spacia in seipso preambit: is & omnes earum terminos apprehendit: existens ante omnem principium & post omnem periodum futurus. Is item a maximo, ad minimum repetere discurrens: id est, in utraque rebus extremitate: neque maior in maximo, neque minor in minimo. Nam ut diuus Augustinus ait. Omnipotens excelsi dextera: creauit in caelo angelos, in terra vermiculos, non tamen maior in illis: neque minor in istis. Eadem enim immensitas & plusquam omnipotentia dei: sicuti & maximas & minimas de nihilo condidit creaturas: ita & eadem cunctis eodem modo praestit in maximis minima, in minimis maxima, in utrisque utrumque: in utrisque neutrum, in omnibus a qualis, in omnibus omnia, in cunctis nihil. Qui igitur deum maximum vocarit: hunc in nullis locatum reperiet: ut pote cuius magnitudine & omnia transcendere immensitate: nihil concipit, capessit, intra se concludit. Nam id in nullo esse potest: in quo omnia versantur. Deo autem ut maximo: omnia inesse oportet. Deus itaque ut maximus, in nullis est. Qui vero deum minimum dixerit: hic deum a nullis eximit substantiis: sed eius atomum cuncta peragrante & in omnium viscera miro acumine penetrante: cunctis rebus inserere praestat. Hoc pacto summus ille deus: in quadam rationis atomo cunctis rebus naturaliter insita & a nullis excludi potente diffinitus: dicitur abyssum scrutari & abscondita tenebrae intueri: humana item corda rimari & inspector esse arcanarum mentis cogitationum. Et nihil absconditum esse oculis maiestatis eius. Nam quomodo deum quicumque latebit: cuius atomus exenterans

Deus ut maximus in nullis est.

Deus ut minimus manet.

Capitulum VII. Folio LXXVIII.

ac difsecans omnia in cunctis castrametis: pertingens usque in fundum & extremum abyssi. Simul in summis & in imis residens: vna in excelsis caelorum fastigio supremisq; mundi cardinibus: & in imo terrarum orbe ac mundi medietate collocata. Est itaq; deus ut maximus in nullis: ut minimus in omnibus. Et rursum ut maximus in omnibus est: quandoquidem illi maximitas & interminata amplitudo: omnibus adest, omnibus praesens est, per omnia se fundit. Et ut pariter minimus in nullis est. Nam quod minimum est: a nullis videri cerni & prehensum potest: idque etiam suapte minimitate, mobilitate & fugacitate: per facile ab omnibus elabitur: cunctorumque captum diffugit ac deuorat: se ab aliquo comprehendi & absorberi non finit, omnia latet: cunctis inuisum & incognitum manet: in nullis ob sui paruitatem consisti, stare & residere potest. Et qui ulterius nosse velit, quo pacto deus, & vbique & nusquam esse dicatur: in memoria reuocet hanc promulgatissimam dei circumlocutionem: quae diuinam substantiam in sphaera describens: dicit eam esse cunctis centrum vbique & circumferentiam nusquam. Si enim deus est & centrum & circumferentia: is ut centrum vbique est & ut circumferentia nusquam. Et rursum deus ut centrum est super vbique excellenter. Nam dicere deum vbique esse: diuinam infinitatem nequaquam attestatur. Quandoquidem vniuersi moles deo comparata nullius sit quantitatis & magnitudinis, Est & eodem argumento deus ipso nusquam esse excellentior. Suprema namque mundi latitudo ac sphaera quae omne corpus circumambit & omnem locum apprehendit: ei quod est nusquam esse adequatur: ut pote quae sola terminus est & materialis extremitas omnium locorum. Hanc tamen liquet quanta altitudine & quanta nulla proportione diuina imensa sphaera transiliat. Ex his igitur elicimus deum vbique & nusquam esse: & rursum supra vtriusque excellentem. In omnibus sit & in nullis esse: a nullis claudum & a nullis excludi. Ceterum scrupus inde ingeritur. Si deus & vbique est & nusquam: cur ab Aristotele Philosopho dicitur primus motor deus sedere & esse in circulo: id est in equatore: potiusquam in vtrovis polo. Dicendum id contingere propter differentias velocitatis & tarditatis: per quas caelestes rotationes ac gyri: magis aut minus vitales esse arguunt. Si enim omnis motus & propria substantiae agitatio: est vita quaedam (nam vitae expertia ut mineralia nequaquam se dimouere queunt) tanto magis haec viuunt substantia: quanto velocius rapidiusque circa terram agitur. Quanto vero tardiores gyros agit: tanto minoris vitae particeps a vitali virtute elanguescit. Hinc diuinus motus decimae sphaerae proprius: quotidie circa terram integrum gyrum agens, cunctorum vitalissimus euadit: cunctas inferiores sphaeras corripiens, & nullam supra se rotationem admittens. Et non modo in diuersis orbibus ac sphaeris haec intentioris & remissioris vitae differentia reperitur: sed in partibus eiusdem sphaerae. Nam in aliis quidem partibus vita intendit usque in summum. In aliis vero penitus obmutescit. Nam quis ignoret summam esse in equatore decimae sphaerae velocitatem & intensissimam vitam: Et ediuerso in polis eiusdem ob summam tarditatem vitam penitus elanguisse mortuamque esse quis non videat: Si igitur in summa mundi latitudo ut in decima sphaera reperitur: vita & mors: vita quidem in medio: ut in equatore, mors vero in extremis id est in vtroque polo: deus autem est vita vniuersi: rationabiliter in equatore potiusquam in vtrovis polo scrutatus sit Aristoteles primus motoris totiusque vitae authoris sedem. Virtutis enim locus: satius in medio, quam in extremis vestigandus. Alius vero scrupus enascitur. Si vita deus est: vita autem motui quam quieti similior: cur supra primam volubilem sphaeram, alii esse caeli immobiles a theologis perhibentur: in quibus potiusquam in primo mobili: primus motoris sedem, locum & mansionem rimantur: immutabili enti fixam pariter imotamque sedem designantes. Dicimus rationabiliter omnem motum, conclusum esse in extrema hoc est in ima & summa quiete: sicuti & lumen cernimus claudum in extremis tenebris. Humanae quippe menti in deum nitenti: primae tenebrae imperfectae occurrunt: postea vero lumen: Deinde excellentes tenebrae in congressione mentis cum diuinitate illam excipiunt. Sic igitur & in vniuerso: comperimus motum vallatum esse

Diuina 1
Sphaera
descriptio.

Illatio
dubietas

Ratio

Alia du
bitatio.

Ratio.

Diuinorum Prædicamentorū.

quiete. Imū sane & abiectissimū corporū vniuersi vt terra (quod est primū in deū subuehen-
dorum fulcimentū ac naturale scabellū) dōs motionis est expers, perfecta & priuatiua quie-
te semp immotum. Cuncta vero media corpora quę inter terrā & cœloꝝ supremum in quo
inhabitat deus versantur: seipsis aut in rectū aut in gyrū aguntur. Supra vero decimā spher-
am corpora quidē sunt aliqua: sed excellenter & nulla priuatiōe quieta, fixa, iugiter imota.
Hoc igit pacto ab imo ad summū scandentes: & e terre subsellio in supremū cœlū deum ve-
stigando, nitentes: a priuata & imperfecta quiete, per vitalem motū traducti: in excellentē
quietē relabimur: in qua satius q̄ in motu: ipsi deo primo motori cōgredimur. ¶ Diuin⁹ igit
locus est in circumferentiā & in cētro. Est in equatore & in polis. Est in extremis & in medio.
Est in velocitate & tarditate. Est in motū & quiete. Si in motu: in excellentissimo motu est vt
in suprema latōne. Si in quiete: in summa & sup excellenti quiete eius cœli, quod suprema
latōne circūambit. Si in polis & in axe mūdi dicit esse: vna cū orbe: cōsona latōne immot⁹
id est locū non demutans gyratur. Si vero esse dicitur in æquinoctiali: ipsam mundi spherā
circūducit, illi immotus cōtranitens. Est itaq; deus & mobilis & fixus: mouens oīa & mo-
uens seipsum: circūactus & ambulans: circūactus in axe mundi, ambulans & progrediens
in equatore. Est item & cōsonus & cōtrarius latōni vniuersi: cōsonus vt stans in axe & po-
lis mundi: cōtranitēs vero vt manens in æquinoctiali. Sed his de diuino loco dictis: de Quā-
do dei pauca differamus.

De Quando dei. Cap. VIII.

Vando est deus:

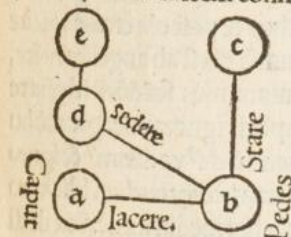
Semper: nunq̄: supra vtrūq; in æternitate durans. Nam eodem mo-
do se habent ad deum, semper & nunq̄ secundum tempus: quo ad
eundem: vbīq; & nusq̄, secūdu locum. Deus enim nec in loco est: nec
in tempore. Eminentior est omni locorum & temporum contrarieta-
te. Siquidem vt substantia immensus, transilit vbīq; & nusq;: conglo-
bens in semetipso, eorum contrarietatem: vt vero durans in æterni-
tate temporis cōtraria: id est semper & nunq;: transcendit eorumq; coincidentia apprehen-
dit. Sicut enim dicere deum vbīq; esse, nequaquā diuinam testatur immensitatem: ita & præ-
dicare illum semper esse: nullo pacto diuinā æternitatē concludit. Oīs em̄ locus seu totius
vniuersi moles: vix centrū diuinę immēsitatis esse putatur. Omne quoq; tēpus totiusq; mū-
di duratio, minōri proportione ad æternitatē refertur: q̄ cētrū ad immēsam circumferentiā.
¶ Rursum sicut qui prædicauerit deum nusq; esse: nihil diuinā minuit immensitatē: ita & q̄
eundem, nunq; esse affirmauerit: omniū temporū negatione, vix punctū a diuina æternitate
tollit. Exclūde deū ab oī loco & mole totius vniuersi: nihil illum ab suę immēsitatis sede ex-
turbabit. Exclūsus pariter ille ab omni tēpore: haudquaquā ab æternitate depellitur. Deus igit
tur semper est: & nunq; est. Et supra vtrūq; eminet. Et amboꝝ coincidentia miro modo ap-
prehēdit. ¶ Porro deus qui in tēpore non est sed in sola æternitate: agit in omni duratione id
est in æternitate, in quo, in tēpore, in instanti. In æternitate agit intra semetipsum: gignēs ac
spirans aliquid. Agit in instanti: creans angelos, materiā & racionales aīas. Agit in tēpore,
creans mundū: cui⁹ ornatū, sex dieb⁹ cōpleuit. Agit in quo: cōseruās immortalia & incor-
ruptibilia entia: vt angelos materiā & ratiōales animas. Paulo itaq; latius se fundit diuina
actio: q̄ diuina substantia. Nā deus intra se est & extra se non est: qui tamen intra seipsum &
extra seipsum agit. Sed iam de diuina positione seu situ: sermo succedat.

De diuino situ. Cap. IX.

Quomodo est deus?

iacet, sedet, stat: & neq; iacet, neq; sedet, neq; stat. Nā in deo negatiōes affirmatiōibus nequaquam aduersant: quandoquidē si citra murū diuine caliginis, in q̄ inhabitat deus: stat cōtrariōū & oīm oppositiōū coincidentia: hāc deus coincidentia longe intimior & abditior p̄ambit. Si hęc situū & positionū differentia: sedere, iacere, stare, solis corporibus & corporeis entib; accommodant: deus autē incorporeus: manifestū est deo inesse negatiōes harū positionū: & veraciter de illo cunctas corporeas pprietates: posse negari. Et rursus si quicq; visibili & ad carnalis oculi iudiciū, effectib; adest: id inuisibiliter ipi causę p̄einesse cōiectandū: erit vt deus nullo horū careat, quorū participationē suis creaturis indulgit. Nā q̄ ipi oīm causę ab eō eminent p̄einsunt: hęc ipius voluntate, scdm tps in creaturas sūt deriuata. Quia igit factis eloquiis depromēda. De diuino em somno habem; psal. q̄dragesimo tertio. Exurge q̄ re obdormis dñe: exurge & ne repellas in finē. & psal. lxxvii. Et excitat; ē tanq; dormiēs dñs: tāq; potēs crapulat; a vino. Et aliis ī locis q̄ plurimis: hūanę ofones, deū q̄si somno oppressū excitare cōtendūt: eūq; quasi iacentē: vt in adiutoriū nostrū exurgat: pie inuitare molūtur. De sessione autē dei: creberrima testimonia legunt. Tertii regū. xxii. Vidi dñm sedentē sup solū suū: & oīm exercitū cœli assistentē illi a dextris & a sinistris. Et psalmo ceterimonono. Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Si em fili; sedet in dextera dei p̄ris: vtq; & pat; sede re intelligit; q; vnigenito filio: & ab inferis, deuicta morte: & ab hoc mūdo (subacto hui; mūdi principi) in cœlū remeāt: ad dexterā suā sedere donauit. Quā em filiū diuinitas obtinuit ab aeterno sedē: eādē humanitas verbo per tps sociata demū possedit. Et rursus mater filiorū Zebedei ad dñm. Dic vt hi duo filii mei, sedeāt vn; ad dexterā tuā & vn; ad sinistrā ī regno tuo. Deinde Amē Amē dico vobis: cū sederit fili; hoīs in sede maiestatis: sedebitis & vos super duodecim sedes: iudicātes duodecim trib; israel. Et Baruch. iiii. Quia tu sedes in sempiternū: & nos peribimus in cūsi. Porro de statu & suprema dei positione Amos. ix. De statu vidi dñm stātē sup altare. Et Zacharię. iiii. Egrediet; dñs & p̄liabitur cōtra gēres. Et stā: dei bunt pedes ei; in die illa supra mōtē oliuarū: q; est cōtra Hierusalēad orientē. Oīs igit positio & sit; a factis eloquiis ascribit; deo. Sed quā harū triū positionū ratio paulisper edūct; Triū positionū. Iacere positio ē & sit; noctis. Sedere mediōrū tēporū positio: id est matutina & vesp; tina. Stare autē positio meridiana. Nā sicut statu, erigit; homo: ita & sol meridie, eleuatis; mus sup orizontē. Extremitates positioēs iacere & stare: simplicib; lineis explicant; vt lineis a b & c b: quā adinuicem conflāt angulū rectū. Media autē positio quam sessionem vocamus:

fracta duplici & angulari lineavt linea e d b figurāda. Quia Illatio propt; hęc positiones diuinā nobis vn̄trinitatem, oculis subiciūt: hoc est cōiūctionē dei & discretionē eiusdē. Cōiūctionē quidē in vn̄tate substantiæ: discretionem vero in trinitatem personarū. Nam manifeste intuemur possibile esse: vt idem ens, immotis ab eodem loco pedibus: nunc iaceat: nunc sedeat, nunc stet. Tres enim lineæ a b, e d b & c b: eodem puncto b, quo pedes notantur adinuicem copulantur. Caputibus autem ac summitatibus: differētes esse cernuntur, id est pūctis a, e, c. Finge igit punctū b, id est pedes: esse diuinā substantiam seu vinculū & nodū triū personarū. Capita vero a, e, c: esse trium personarū pprietates: tunc aperte coniūctas deū, ab eodem loco & puncto suę diuine substantiæ & coniūctionis immotū: trina positioē variari: tr̄n̄ter esse differentē in tria supposita absq; sui diuisione discerñi. Post hęc diuina positione discussa: in habitū dei nostra conuertatur oratio.

L.iiii.

Diuinorum Prædicamentorū.

De diuino habitu. Cap. X.

Vis habitus est dei:

Esaias.

Hieremias.

Qui habitus diuini.
Precipui habitus dei lumen & tenebrae.
Illatio.

Alia illatio.

Lumen. Deus enim amictus est lumine, sicut vestimetro. Nam psalmo ceteresimo tertio id habet. Confessione & decoro induisti: amictus lumine sicut vestimetro. Et rursus psalmo eodem. Abyssus sicut vestimetro amictus est. Et Esaiæ quinquagesimo nono. Indutus est iustitia ut lorica: & galea salutis in capite eius. Indutus est vestimentis vltionis: & operatus est quasi pallio coeli. Et eiusdem sexto. Vidi dominum sedentem, super solium excelsum: & Seraphim stabant iuxta illud: sex alæ vni: & sex alæ alteri. Duabus velabant faciem eius: & duabus velabant pedes eius: & duabus volabant. Deinde & quod posuit tenebras latibulum suum. Et in lamentationibus. Hieremias. Opposuit nubem tibi: ne transiret oratio. Et in consecratione templi: tertii regum, viii. Nebula impleuit domum domini: & non poterant sacerdotes stare & ministrare propter nebulam. Impleuerat enim gloria domini, domum domini. Tunc ait Salomō. Dominus dixit ut habitaret in nebula. Et in exitu Israel de ægypto: antecedebat deus populum optus in die columna nubis: & in nocte columna ignis. Et psalmo quadregesimo nono. Ignis in conspectu eius exarsit: & in circuitu eius tempestas valida. **¶** Hi igitur habitus dei: hac vestimenta & velamina diuinæ substantiæ: lumen, abyssus, confessio, decor, lorica iustitiæ, galea salutis, vestimenta vltionis, pallium coeli, alæ Seraphim, tenebrae, nubes, ignis, columna ignis & nubes: tempestas valida illum circumstant. **¶** Precipui tamen & vltissimi habitus dei: sunt lumen & tenebrae, lumen secundum affirmationem & humanum modum: tenebrae vero secundum negationem & excellentiam. Humano quippe & mediocri iudicio deus lumine quod tenebris similior putatur. Attamen quia humanæ mentis captus finitum duntaxat & mediocre lumen comprehendit: hinc diuinæ lucis immensitas, humanæ collata infirmitati: quæ tenebrarum & inscrutabilis abyssi subit nomen. **¶** Quo fit ut deus inter se diuerso & versicolori habitu, humanæ mentis reuelatur: nunc in lumine, nunc in tenebris. Inchoans enim humana mens, ut diximus ab inis & simplicissimis tenebris (quæ reuera tenebrae sunt & lumine subsunt) perficitur per mediocre finitum & temperatum lumen: in quo quoad diu immoratur: non dum deum videt: non dum eminentissimis illius radiis: in penetrali ignota extasi & archana coniunctione feritur. Demum tamen linquens omne lumen & cuiusvis scientiæ terminos: in summas illas & altissimas tenebras scedit: in quibus deus & oculis & reuelatur. Harum enim subtilissimum tenebrarum metallicum habitus: docta ignorantia appellatur: quæ ut docta, deum patitur atque insinuat: ut vero ignorantia oculis eundem. **¶** Fit iterum ut in diuina agnitione assequenda: contingat ei oppositum, quod in angelicæ & humanæ mentis creatione. Nam creauit deus ambas mentes, ut duo ingenia luminaria: circa tenebras, id est circa sensibiles creaturas locata. Sensibiles enim creature, expertes diuinæ scientiæ: tenebrae quædam sunt. Angelica autem & humana mentes: sunt luminaria vniuersi præ omnibus & post omnia creata. Sicut igitur deus in creatione vniuersorum: a lumine per tenebras, processit in lumen: id est ab angelicæ mentis, per sensibiles creaturas: in humanam mentem: ita & ex opposito humana mens scitans in deum: a tenebris, per lumen in tenebras processit. A tenebris quidem pure & simplicis ignorantie: per lumen humanæ scientiæ, in tenebras doctæ ignorantie siue ignorantis doctrine: in quod deus ut diximus & ignorans & scitans. Ibi enim in progressione dei omnia creatis extrema sunt luminaria, mediæ tenebrae. Hic vero in humanæ mentis subiectione & scientifico progressu: extremæ tenebrae mediū lumen. Sed de diuino habitu & diuinis prædicamentis hactenus.

Libelli de diuinis prædicamentis Finis. Anno domini. M. CCCC. XII. quarta die Februarii Aediti apud Carolopontem in ædibus Reuerendi in Christo patris domini Caroli de Gelis Nouiodunensis antistitis.

Epistola ad Fabrū. Fo. LXXIX.

Carolus Bouillus Inicyto Preceptori suo Iacobo Fa-
bro Stapulensi .S.

Xcitus litteris tuis: vt duarū questionū nonagesimę inquam & nonagesi-
simę primę primi libri: succinctā nimis discussionē, breuī aliqua epistola
supplerē: haud difficile acq̄ieui. Has siquē aiebas: q̄ plurimis scriptū inge-
rete posse: eo q̄ p̄ter consuetudinē, de principio & fine eternitatis loquē-
tes: illā quoquo pacto velle metiri & finitā appellare videremur. Sed q̄so
quo pacto nobis ipsis vsq̄: a deo in eo passū aduersari possum⁹: dicētes et̄ni-
tate haud omnino esse interminā: quā in plerisq̄ aliis questionib⁹ & aliis etiā aliorū opuscu-
lorū locis: vt in libro de nihilo: immēsam & vtraq̄ parte infinitā esse testamur: docuim⁹ em̄
eā esse perfimilē recte lineę extremis carētī: quā neq̄ man⁹ p̄trahere: neq̄ oculorū aspectus
ambire atq̄ intueri: neq̄ interior sensus imaginari: neq̄ intelligētia cōplecti & intēdere sus-
ficiat. Nullus ergo arbitret̄ eā quā toties mōstrauim⁹ infinitā: nos iā tāq̄ veritati repugnan-
tes velle metiri. **C**Attēdāt autē quī a eternitatis terminos, principiū mediū & finē in ius vo-
cāt: quo pacto nō absurde hi illi, inesse dici queāt. A eternitas em̄ de⁹ est. Nā diuina duratio
De⁹ aut̄ immēsus. A eternitas itaq̄ immensa. Rursum de⁹ est trinus. Ei⁹ vero trinitas: prin-
cipio, medio & fine explicat̄. Igit̄ & eternitas: ip̄i diuine substantię coincidēs: est trina: in dē
terminis principio medio & fine merito appendenda. Sicut em̄ vnitati diuise substantię: nihil
obest ternari⁹ p̄sonarū: ita & eternitatis imēsitatē: nequaquā cōtrahit aut minuit, trina illius
discretio: i principio, mediū & finē. Nepe & de⁹ in trinitate: nihilomin⁹ vn⁹, cōiūct⁹ & inse-
ct⁹ manet: & a eternitas in principio medio ac fine: nihilo secius p̄seuerat immēsa, icōtracta
interminā. **C**Porro si vt diuo Dionysio placet: in deo: negatiōes aut affirmatiōib⁹ coincidūt **Diuis**
aut affirmatiōib⁹ sunt potiores: aut ea q̄ p̄ positionē inferiorib⁹ adsunt: ecōtrario sūt ī deo **Dionysi⁹**
per ablationē accipiēda: nihil vt reor erit incōmodi: cū ex t̄p̄is lineā, ad a eternitatis lineā as-
surgim⁹: tanq̄ ex finito, ad infinitū: & ex quadā similitudine, ad veritatē: ip̄a saltē principū
mediū, & finis noniua: (velut iā p̄priis significatis p̄e assurrectiōis excessu vacua, spoliata
absoluta) in summa eternitate vtī in duratiōnū oīm fonte retinere. Hęc em̄ aut p̄ ablatio-
nū & positionū eminentē coincidentia: aut per simplicē ablationis excessum, inerūt eterni-
tati: q̄ sensibiliter & ad oculū, rēpori insunt eiusq̄ lineā definiūt. **C**Est em̄ assurgentiū & eo- **Assurgē**
nū q̄ ex im̄is ad summa scādere nitunt̄ p̄priū: haud simul res ip̄as & earū noīa linquere: sed il-
larū quidē velut iā dissimiliū, prius obliuisci. Noīa vero aliquā t̄p̄ rebus & signatis inania culiare,
ac vacua: aut saltē in cōtrariū sensum desumpta ad diuina transferre. Cū vero ad ip̄ius sum-
mā deitatis excellens ineloquibile: in arcano & ineffabili quodam silentio: mens quę ex in-
feriorib⁹ assurrexit, peruenit: tunc iam phas est vt & ip̄ia nomina abiciat: ac penitus in
ignotis diuinę contemplationis adytis obmutescat. **C**Nullus ergo absonū putet si assur-
gentes ex tempore ad a eternitatē: ea nomina quę in tempore rebus & significatis annexa
cernuntur: nūc vt inania, libera & a significatis alienata eternitati ascribamus: & si per que
positiue circūscribit̄ tempus: p̄ hęc eternitas in q̄dā ablatiōe designet̄. Has em̄ sacer Diony **Dionysi⁹**
sius, dissimiles similitudines appellat: q̄ aliter inferiorib⁹ alit̄ superiorib⁹ insunt. Et nō modo
aliter: sed penit⁹ cōtrarię aut in negatiōe. Nā q̄cūq̄ in inferiorib⁹ rebus positiue sensibilit̄q̄
finiuntur: in spiritalibus excellenter et cuiusdam ablationis modo inesse reperiuntur. Si-
mile enim est ac si quis dixerit circulum: & vnico constare angulo: & rursum immēsos, atq̄
iterū nullos habere angulos. Nempe in circulo (q̄ finis est & extremitas & concurrentia po-
ligoniarū omnū) vnitas anguli: tā cū imēsitate, q̄ cum priuatione angulorum: miro modo

XLXXII Epistola ad Fabrū.

coincidit. Sicut igitur in circulo: excellētia, immensitas & vniformitas angulorū: priuatio est angulorū: ita et in æternitate eminētia et excessus terminorū atq; extrematū: est verisfima quedā immēfitas & ablatio terminorū. Scandens em̄ mens ex tēpore, ad æternitatis eminētiā: aut absq; quidē rebus, sola terminorū noīa seruat inanīa: tanq; diuino ppinquans silentio: aut terminos ipos aliter temporī: aliter æternitatī inesse cōperit. Et vt sensibili exemplo: intentū hoc nostrū fanciamus: apud Geometras, id pene dignitatis & euidentissimū principii locū habet: oēm duarū rectarū equidistantiā: ab earū concurrentiā & angularitate diffidere: adeo vt nullo pacto queant, geminē equidistantes pducī in angulū: aut angulares & cōcurrentes fieri æquidistantes. Ceterū cū oīs Geometrica consideratio: circa breues & vtrinq; finitas magnitudines intenta sit: admirabitur nimirū Geometer, oīa aliter in in-terminis magnitudinibus: aliter in mēsurabilibus & finitis se habere: vbi em̄ ex finitis quātitatibus, ad infinitas magnitudines: nos ipa euehit affurectio: id quod in Geometrica discipulīne finibus vim dignitatis & excellentis principii obrinet: mox ab sua veritate alienat. Nā q̄ in inferiore disciplina: & in finitis magnitudinibus, pperim sibi nuicē aduersant: in excellentē sciētia & magnitudinibus interminis: ad coincidentiā redeūt. Etenī eedē immensæ recte: simul & angulares & equidistantes esse pbant. Sint itaq; duæ equidistantes immēse

Mathe-
maticū
exēplū.

d a b & c d. inter quas, facio angulū a e c. manifestū est rectas a e & e c: per multū distare ab equidistantiā: facio aliū angulū a f c: priore acutiore: cuius latera a f & f c: magis ad equidistantiā accedūt: produco & tertium angulū a s c cuius iterū latera, a s & s c: sunt prioribus lateribus, ipi æquidistantiē viciniora. Et ita quoties inter easdē equidistantes, fecero angulū acutiore: tanto magis ei⁹ latera, ad equidistantiā cōtendēt. Quod si intellexero angulū a h c: esse summe & infinites acutiū, hoc est omnīū acutissimū: erūt ei⁹ latera a h & h c, recte immēse: equidistantib⁹ a b & c d coincidentes

c Quare & ipse: simul & equidistantes erūt & angulū facientes. Hoc pacto igit in imēsis lineis, sibi nuicē cōcordi pacto & fœdere sociant: q̄ in lineis finitis, ppetua lite separant. Sicut igit excellētia acuti anguli (q̄lis in angulo a h c: quē fingim⁹ acutissimū esse) rectas a h & h c ad equidistantiā seruata angulū natura transfert: ita & is excessus, quo ex tpe assurgim⁹ in æternitate: eos terminos, q̄ tpi insunt: hoc est principii, mediū, finē: excellenter ipi æternitati, salua semp ei⁹ immēfitate inesse iudicat. Et vt nō solū rationib⁹ & exemplis insistam⁹: sed sacre etiā scripturę auctoritate firmemur: reperim⁹ interdū ipa facta elo-

Confir-
matio p
positi
ex sacris
eloquijs

quia: de æternitatis loqui in initio: puerbiorū em̄ octauo: de diuine sapiētię (q̄ fili⁹ dei est) eter- no a pfe pgressu hæc ad litterā habent. Dñs possedit me in initio viarū suarū: anteq̄ quicq̄ faceret: a principio, ab eterno ordinata sū: & ex antiqs, anteq̄ terra fieret. Et rurū Ecclesiastici xxiiii. Ab initio & añ secula creata sū: & vsq; ad futurū seculū nō definā: vbi p id qd̄ ē ab initio: intelligēdū ē ab eterno. Per id vero qd̄ ē vsq; ad futurū seculū: intelligēdū vsq; i æternū: q̄si dicat ipa sapiētia: Ab eterno ordiata sum: & i æternū pmanebo. Ibi em̄ p principii & futurū seculū toti⁹ æternitatis: nequaq; conuicienda est æternitas esse finita: sed eminēter terminis vacua: & supranaturaliter immensa. Sint igit vt ipse hortat⁹ es: q̄ psens sermo (paulo latius q̄ epistolaris breuitas exigeret) discussit: exiguū cataplasma predictarū duarum questionū ne quispiā arbitretur, nos in eis (quod absit) voluisse interminā & immensurabilē æternitā tē metiri. Vale: Ex Carolopontano vico: Kalendis aprilis, M. CCCC. XIII.

Carolus Bouilus: Philippo Noserio
Doctōri Theologo .S.

Dorta quadā die inter nos, de creatiōe mūdi disceptatione: dicebas q̄ plu-
rimos in eā opinatiōe confluisse: q̄ deū ab aeterno, potuisse oīm creatiō-
nē absoluisse testat̄. Ego vero haud omnino huic assertiōi aduersat̄: sub-
iunxi deū ab eterno sc̄dm adiacentiā quidē potestatis: nō tñ sc̄dm ipsius
op̄is exequutionē: potuisse creare vniuersa. Secundū adiacentiā potesta-
tis dico: quia de⁹ est eterna oīm creaturarū potestas: q̄ semp̄ & ab aeterno
Id potuit: qd̄ postea actu & ope cōpleuit. Secundū exequutionē vero operis, intelligo deū ne
qua q̄ potuisse ab eterno perfecisse vniuersa: haud p̄pter ip̄i⁹ deī naturalē quādā impotentiā
& infirmitatē: sed satius ob creaturā alteritatē: & earū ab sui creatoris consubstārialitate,
substantiali ve vnitāte plāpionē: qd̄ mult̄ causis ostēdem⁹. ¶ **Prima.** Aeternitas cū infīnita
te substāriē cōuertit̄. Sūt em̄ ambē equales: & soli diuinitati p̄priē. Quapropter creaturam
eternitate metiri: hoc est dicere, illā potuisse ab eterno subsistere: est & illi⁹ substāriā statue-
re immēsam. Qui em̄ creatoris & creature, durationes & p̄manētias equauerit: debet & am-
borū exequare substārias. ¶ **Secūda.** Idē est potuisse ab eterno aliquā esse creatā substāriā
ei qd̄ est posse extra diuinā substāriā, esse aliā substāriā actu imēsam. Si iḡit̄ haud potest
deus aliquod extra se imēsum: neq̄ is potest extra se substāriā eternā. ¶ **Tertia.** Cū duplex
sit diuinā operatio: quēdā quidē naturalis & cōsubstārialis: alia vero incōsubstārialis & vo-
luntaria: illā solā eternitate: istā vero tpe aut a uo, volum⁹ esse metiendā. Diuin⁹ em̄ arcan⁹
& interior p̄cessus: eternus. exterior vero: tēporari⁹ aut eūternus. ¶ **Quarta.** Implicat cō-
tradictionē: creaturā esse ab eterno: & eā esse creaturā. Nā creatura vt huiusmodi: est opus
& opifici creatoris: diuisū & separatū ab ipsius creatoris substāriā: & nequa q̄ ex illa: sed ex nī
hilo & nō ente, ab ea p̄ductū. Atqui omne op⁹: cū a mēre p̄deat sui opificis: debet ip̄ius op̄i-
ficis mens & volūtaria op̄is causa: ip̄o suo op̄e: tā substāria q̄ duratione esse eminentior ac
prior: quēadmo. dū humanā mentē cunctarū suarū notionū opificē: dicimus natura & dura-
tione cūctis suis notionibus esse priorē: & aliquādiu subsistere inanē & vacuā. Postea vero
eandē suapte industria: variis speciebus p̄pria replere & exornare scrinia. Sic & diuinā mens: dī-
cēda est aliquādiu, vt ab eterno & toto primo a uo, substituisse sola: tanq̄ exteriorē creatura-
rū opere, inanīs & vacua: quā demum vltro, omnia parturiuit. Et sicut qui dixerit aliquam
notionem ac speciem: inesse humanæ menti a natura: negat illam esse humanæ mentis
opificium: ita & qui senserit aliquam creaturam aut esse aut potuisse fieri ab aeterno: negat
eādem creaturam, esse diuinæ mēris opus. ¶ **Quinta.** Cū hæc tria adiuicē cōuertant̄: eterni-
tas, imēfitas & substāriē idēritas: necesse est vt si creatura potuit ab eterno subsistere: hæc &
imēnsa sit & authori suo cōsubstārialis. At vero esse cōsubstāriale: est penit⁹ a creatura a-
lienū: vt pote qd̄ p̄priū est, dūtaxat arcanorū deī partuū: vt filii & sp̄s sancti. ¶ **Sexta.** Creatu-
rā potuisse ab eterno subsistere: mysticū diuinę trinitatis numerū scindit ac diuellit. Argu-
it insuper deū esse impfectū: tanq̄ q̄ eterna alicuius exterioris substāriē p̄sentia indiguit: nō
habēs intra semetip̄m circa quod eterne ageret. Qui iḡit̄ voluerit deū, aut esse p̄fectū nulli-
us exterioris substāriē indigū: aut deū a deo cadere nō posse: necesse est vt creaturā non po-
tuisse ab aeterno subsistere fateat̄. Ob eas itaq̄ quas adduxim⁹ causas: liquet nullā creaturā
posse in eternitate locum habere. Vale: Ex Carolo pontano vico, Secunda die Aprilis, M.
CCCCC, XIII.

In ædibus Ascēsiānis Ad. XII. Calen-
das Maias Anni. M. CCCCC, XIII.

Faint, mostly illegible Latin text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Ambrosius

et signum

Quod cernis Samarobrinis ancile paratur,
Quintinū circa lilia terna vides
Hoc vigili Samarobrinos custode refultos
Hostiles nūq̄ corripuere duces,

Ambrosius ancile

Faint, mostly illegible Latin text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

In hunc Anni M. CCCC. XIII.
In hunc Anni M. CCCC. XIII.